

מדד

הדמוקרטיה

הישראלית

2013

תמר הרמן

אלה הלר, ניר אטמור, יובל לבל

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013

תמר הרמן

אלה הלר, ניר אטמור, יובל לבל

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

The Israeli Democracy Index 2013

Tamar Hermann

Ella Heller, Nir Atmor, Yuval Lebel

עריכת הטקסט: ענת ברנשטיין
עבודת השדה: מכון המחקר והסקרים "דיאלוג"
עיבודים הנתונים: אשירה מנשה, חנן כהן
עיצוב הסדרה: סטפני ורותי עיצוב
עיצוב הכריכה: טרטקובר עיצוב גרפי – טל הרדה
כריכה: יוסי ארזה
סדר: אירית נחום
הדפסה: דפוס אופסט נתן שלמה בע"מ

מסת"ב: ISBN 978-965-519-131-8

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשרר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), תשע"ד

Copyright © 2013 by The Israel Democracy Institute

Printed in Israel

להזמנת ספרים ומחקרי מדיניות בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה:

טלפון: 1-800-20-2222, 02-5300800; פקס: 02-5300867

דוא"ל: orders@idi.org.il

אתר האינטרנט: www.idi.org.il

המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת"ד 4702, ירושלים 9104602

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חינם, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

תוכן העניינים

11	תודות
13	תוכנות וממצאים עיקריים
19	מבוא
24	פרק 1 אז מה המצב?
46	פרק 2 המערכת הפוליטית
84	פרק 3 מקור הסמכות: דת ומדינה
106	פרק 4 האזרחים, המדינה, הפוליטיקה והחברה
153	פרק 5 ישראל 2013 בהשוואה בינלאומית (מדדי הדמוקרטיה)
	נספחים
183	נספח 1 שאלון 2013: התפלגות התשובות
206	נספח 2 התפלגות נתוני מדד 2013 לעומת נתוני העבר
226	נספח 3 ההרכב החברתי-דמוגרפי של כלל המדגם
228	נספח 4 התפלגות המשתנים של ההגדרות העצמיות
236	צוות מדד הדמוקרטיה 2013
237	تبصّرات واستنتاجات أساسية
v	Insights and Major Findings

תרשימים

- 25 תרשים 1: מהו לדעתך המצב של ישראל היום באופן כללי? (כלל המדגם)
- תרשים 2: מהו לדעתך המצב של ישראל היום באופן כללי? (טוב מאוד ודי טוב; כלל המדגם; 2003-2013)
- 25 תרשים 3: מהו לדעתך המצב של ישראל היום באופן כללי? (טוב מאוד ודי טוב; לפי הצבעה לכנסת 2013)
- 27 תרשים 4: באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת? (כלל המדגם ולפי לאום)
- 32 תרשים 5: באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת? (מאוד מרוצה ומרוצה; כלל המדגם; לפי שנים)
- 33 תרשים 6: באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת? (מרוצה; לפי הצבעה לכנסת 2013)
- 34 תרשים 7: באיזו מידה מתקיימים היום בישראל חופש הדת, הזכות לקיום בכבוד, חופש הביטוי וחופש ההתארגנות? (כלל המדגם)
- 35 תרשים 8: יחס ל"פוליטיקה חדשה" (כלל המדגם)
- 38 תרשים 9: האם תוצאות הבחירות האחרונות לכנסת משקפות או לא משקפות פוליטיקה חדשה? (כלל המדגם)
- 40 תרשים 10: עד כמה, אם בכלל, הושפעו תוצאות הבחירות האחרונות ממחאת קיץ 2011? (כלל המדגם ולפי לאום)
- 42 תרשים 11: עד כמה, אם בכלל, הושפעו תוצאות הבחירות האחרונות ממחאת קיץ 2011? (במידה רבה מאוד ובמידה רבה; לפי הצבעה בבחירות 2013)
- 43 תרשים 12: בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר (כלל המדגם ולפי לאום)
- 46 תרשים 13: בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר (כלל המדגם; לפי שנים)
- 47 תרשים 14: בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר (מסכימים; לפי הצבעה בבחירות 2013)
- 48 תרשים 15: פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור (מסכימים; כלל המדגם ולפי לאום)
- 49

51	תרשים 16: פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור (כלל המדגם; לפי שנים)
52	תרשים 17: כשאתה משווה את הפוליטיקאים בישראל היום למה שאתה זוכר או יודע על הפוליטיקאים של ישראל בעבר, האם אלה של היום: (כלל המדגם ולפי לאום)
52	תרשים 18: כשאתה משווה את הפוליטיקאים בישראל היום למה שאתה זוכר או יודע על הפוליטיקאים של ישראל בעבר, האם אלה של היום: (כלל המדגם; לפי שנים)
54	תרשים 19: אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות (נותן אמון במידה רבה ובמידה מסוימת; לפי לאום)
56	תרשים 20: אמון במידה רבה בכל אחד מהאנשים או המוסדות (לפי לאום)
57	תרשים 21: אמון במפלגות (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים)
57	תרשים 22: אמון בראש הממשלה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים)
58	תרשים 23: אמון בתקשורת (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים)
58	תרשים 24: אמון בבית המשפט העליון (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים)
59	תרשים 25: אמון במשטרה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים)
59	תרשים 26: אמון בנשיא המדינה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים)
60	תרשים 27: אמון בכנסת (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים)
60	תרשים 28: אמון בצה"ל (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים)
61	תרשים 29: אמון בממשלה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים)
61	תרשים 30: אמון ברבנות הראשית (במידה מסוימת ובמידה רבה; מדגם יהודים; לפי שנים)
66	תרשים 31: באיזו מידה יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב? (לפי לאום)

67	תרשים 32: באיזו מידה יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב? (במידה רבה מאוד ובמידה מסוימת; כלל המדגם; לפי שנים)
68	תרשים 33: היום אין הברלים אמיתיים בין המפלגות בישראל (כלל המדגם)
69	תרשים 34: היום אין הברלים אמיתיים בין המפלגות בישראל (בכלל לא מסכים ודי לא מסכים; לפי הצבעה בבחירות 2013)
70	תרשים 35: לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב (כלל המדגם ולפי לאום)
71	תרשים 36: לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב (די לא מסכים ובכלל לא מסכים; כלל המדגם; לפי שנים)
72	תרשים 37: עדיף שבישראל יהיו רק מעט מפלגות גדולות במקום הרבה מפלגות קטנות (מסכים מאוד ודי מסכים; מדגם יהודים; לפי הצבעה בבחירות 2013)
74	תרשים 38: מה הופך החלטות ל"דמוקרטיות"? (כלל המדגם ולפי לאום)
75	תרשים 39: החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי (מדגם יהודים)
76	תרשים 40: החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי (די מסכים ומסכים בהחלט; מדגם יהודים; לפי שנים)
78	תרשים 41: החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי (מדגם יהודים)
78	תרשים 42: החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי (מדגם יהודים; לפי שנים)
85	תרשים 43: ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. באופן אישי, איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר? (מדגם יהודים)
86	תרשים 44: ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. באופן אישי, איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי שנים)
87	תרשים 45: ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. באופן אישי, איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי דתיות)
90	תרשים 46: האם יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה או שיש להעדיף את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית? (מדגם יהודים)

92	תרשים 47: האם יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה או שיש להעדיף את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית? (מדגם יהודים; לפי דתיות)
94	תרשים 48: האם, לדעתך, מדינת ישראל יכולה או לא יכולה להיות באותו הזמן גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית במלוא מובן המילה? (לפי לאום)
96	תרשים 49: הבסיס לחקיקה ולפרשנות משפטית בישראל צריך להיות המשפט העברי (מדגם יהודים)
97	תרשים 50: הבסיס לחקיקה ולפרשנות משפטית בישראל צריך להיות המשפט העברי (די מסכים ומסכים בהחלט; מדגם יהודים; לפי הצבעה בבחירות 2013)
99	תרשים 51: בידי מי צריכה להיות הסמכות העליונה לאשר הסכם שלום שיכלול נסיגה של ישראל משטחי יהודה ושומרון ופינוי יישובים? (לפי לאום)
102	תרשים 52: באיזו מידה אתה מאמין או לא מאמין שהעם היהודי הוא העם הנבחר מכל העמים? (מדגם יהודים)
106	תרשים 53: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (כלל המדגם)
107	תרשים 54: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (לפי לאום)
109	תרשים 55: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (במידה רבה מאוד ובמידה רבה; לפי לאום ושנים)
110	תרשים 56: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (במידה רבה מאוד ובמידה רבה; לפי הצבעה בבחירות 2013)
113	תרשים 57: עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (כלל המדגם)
114	תרשים 58: עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (די גאה וגאה מאוד; כלל המדגם; לפי שנים)
115	תרשים 59: עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (לפי לאום)
118	תרשים 60: מתחים עיקריים בחברה הישראלית (כלל המדגם)
119	תרשים 61: המתחים העיקריים בחברה הישראלית – עד כמה הם נראים חזקים או חלשים היום? (חזקים; כלל המדגם; לפי שנים)
120	תרשים 62: הערכת המתח בין יהודים לערבים (לפי לאום)

123	תרשים 63:	המתח בין חרדים לרתיים לאומיים (כלל המדגם ולפי לאום)
	תרשים 64:	המתח בין שמאל לימין (חזק; לפי מיקום פוליטי עצמי על הרצף
124		ימין-שמאל מדיני-ביטחוני)
126	תרשים 65:	היה מפריע לי לקבל כשכנים (היה מפריע; מדגם יהודים)
126	תרשים 66:	היה מפריע לי לקבל כשכנים (היה מפריע; מדגם ערבים)
128	תרשים 67:	היה מפריע לי לקבל כשכנים (מדגם יהודים; לפי מידת דתיות)
	תרשים 68:	נכונות של הקבוצות האחרות לפשרה בנושאים חשובים כדי להגיע
130		לבסיס מוסכם שיאפשר לכולם לחיות כאן ביחד
	תרשים 69:	לאזרחים היהודים בישראל צריכות להיות יותר זכויות מאשר
131		לאזרחים הלא יהודים (מדגם יהודים)
	תרשים 70:	לאזרחים היהודים בישראל צריכות להיות יותר זכויות מאשר
		לאזרחים הלא יהודים (די מסכים ומסכים בהחלט; מדגם יהודים;
132		לפי שנים)
134	תרשים 71:	עידוד ממשלתי ליהודים בלבד להקים יישובים (מדגם יהודים)
136	תרשים 72:	עידוד הגירת ערבים מהארץ (מדגם יהודים)
137	תרשים 73:	על הממשלה לעודד הגירת ערבים מהארץ (מדגם יהודים; לפי שנים)
139	תרשים 74:	עניין בפוליטיקה (כלל המדגם ולפי לאום)
	תרשים 75:	באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה? (במידה רבה ובמידה מסוימת;
140		כלל המדגם; לפי שנים)
	תרשים 76:	באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות
142		הממשלה? (כלל המדגם ולפי לאום)
	תרשים 77:	באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות
143		הממשלה? (במידה מועטה ובכלל לא; כלל המדגם; לפי שנים)
	תרשים 78:	יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל
145		(כלל המדגם ולפי לאום)
	תרשים 79:	יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל
146		(די מסכים ומסכים בהחלט; כלל המדגם; לפי שנים)
	תרשים 80:	בשום מצב אסור להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות
147		(כלל המדגם ולפי לאום)
	תרשים 81:	בשום מצב אסור להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות
148		(די מסכים ומסכים בהחלט; כלל המדגם; לפי שנים)

150	תרשים 82: ארגוני זכויות האדם והאזרח גורמים נזק למדינה (מסכים בהחלט ודי מסכים; מדגם יהודים; לפי מיקום פוליטי עצמי על הרצף ימין-שמאל)
158	תרשים 83: מקומה של ישראל במדרי הדמוקרטיה 2013
164	תרשים 84: שחיתות פוליטית
165	תרשים 85: תפקוד הממשל
166	תרשים 86: הליכי בחירות ופולורליזם
167	תרשים 87: מעורבות הצבא בפוליטיקה
170	תרשים 88: השתתפות פוליטית
171	תרשים 89: שיעור ההצבעה בבחירות האחרונות ב־26 מדינות
172	תרשים 90: תרבות פוליטית דמוקרטית
173	תרשים 91: (אי-)שוויון מגדרי
177	תרשים 92: חופש כלכלי
178	תרשים 93: חופש עיתונות
179	תרשים 94: זכויות אזרחיות
180	תרשים 95: מתיחות על רקע דתי
181	תרשים 96: מתיחות על רקע לאומי/לשוני
234	תרשים 97: שיוך עצמי לקבוצות חזקות וחלשות (כלל המדגם; לפי הצבעה בבחירות 2013)

תודות

אנו חבים תודות לרבים וטובים שסייעו לנו במאמץ שהניב את מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013.

רוב תודות אפוא לצוות ההוצאה לאור במכון הישראלי לדמוקרטיה, לצוות מכון הסקרים "דיאלוג" שביצע את עבודת השדה, לד"ר רפי ונטורה שסייע לנו במחשבה מקדימה על נושאי הסקר, ובעיקר למרואיינים האנונימיים, מכל שכבות החברה בישראל ומגזריה, שהקדישו זמן יקר – ללא כל תמורה – למענה על שאלון סקר המדרד. בלעדיהם מפעל זה לא היה יכול לצאת מן הכוח אל הפועל.

כבכל שנה מאז מדד 2011, גם מדד 2013 מוקדש לזכרו של פרופ' אשר אריאן, אביו-מולידו של פרויקט מחקר זה.

פרופ' תמר הרמן
אוקטובר 2013

תוכנות וממצאים עיקריים

נתוני סקר מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013 מצביעים על כמה וכמה מגמות ותופעות מעניינות וראויות לציון בהקשר של עמדות הציבור בישראל בנושאים הקשורים לדמוקרטיה הישראלית:

1. למרות ההפתעות האלקטורליות שבחירות 2013 נשאו בכנפיהן והשינויים המפליגים בהרכב הממשלה, בחירות אלה ותוצאותיהן לא הביאו עמן, ולא גרמו, שינויים מהותיים בעמדות הציבור בנושאים שהמדד בודק. ברוב הנושאים השינויים לעומת השנים הקודמות הם מתונים. בנושאים שכן אותרו שינויים – יש להמתין לבדיקות נוספות כדי לקבוע במידה הראויה של ודאות וזהירות כי אכן לפנינו תמורה אמיתית ברמה התודעתית-עמדתית, למשל השיפור המסוים שמצאנו בדימוי הציבורי של הפוליטיקאים כמי שעובדים קשה וממלאים כראוי את תפקידם או העלייה בתחושת יכולת ההשפעה הפוליטית של האזרחים.

לְאָמור כאן חשיבות רבה לנוכח הנטייה הרווחת בתקשורת ואצל מקבלי החלטות מסוימים לטעון שדעת הקהל היא מעין שבשבת, המשנה את כיוונה חדשים לבקרים. אדרבה, בניתוח שלהלן, ולא בפעם הראשונה, ניתן למצוא קשרים ברורים ויציבים בין עמדות ובין משתני רקע כמו לאום (יהודי, ערבי), מידת דתיות, מיקום עצמי בקבוצה חברתית חזקה או חלשה או על פני הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני. ולכן ברור כי אין מדובר בקשרים אקראיים אלא בתפיסות עולם ששורשיהן עמוקים ואשר קשה "להנדס" או לטפלל אותן פוליטית, אלא אם כן חל שינוי של ממש במציאות שבתוכה המרואיינים פועלים.

2. הסמיכות לבחירות האחרונות (2013) ולתוצאותיהן הדרמטיות מעלה את השאלה אם הציבור סבור כי נוצרת בישראל "פוליטיקה חדשה", ואם כן – מה עמדתו כלפיה. מתברר כי אף שהדעה השכיחה היא שפוליטיקה חדשה היא תופעה חיובית (אבחנו 8 תת-קטגוריות של חיוביות זו), הרי שרוב קטן בלבד סבורים כי הבחירות האחרונות אכן שיקפו פוליטיקה חדשה כזו. בקרב הקבוצות המוחלשות או המודרות (בעלי הכנסות נמוכות, ערבים, מי שמשייכים את עצמם לקבוצות חברתיות חלשות ועוד) שיעור הסבורים כי תוצאות הבחירות האחרונות מעידות על הופעת פוליטיקה חדשה נמוך יחסית. כלומר, האנשים בקבוצות המוחלשות והמודרות אינם מצפים שתוצאות בחירות 2013 יביאו מזור לבעיותיהם.

3. בניגוד למצטייר לא פעם בתקשורת, הציבור היהודי (ומכאן גם כלל המדגם, משום שהיהודים הם רוב במדגם, כמו גם במציאות הישראלית) נוטה לאבחן את המצב הכללי במדינה כבינוני ("ככה-ככה"), כלומר לא מזהיר אבל גם לא שחור משחור. במובן זה כמעט שאין שינוי בהשוואה לממצאינו בשנה שעברה. לעומת זאת, הציבור הערבי, שנמצא במצב קבוע

של מיעוט שמעמדו הציבורי חלש יותר (פירוט על כך להלן), נוטה להגדיר את המצב הכללי כיותר שלילי, אם כי גם כאן מצאנו נטייה חזקה לכיוון הבינוני. הקבוצה שבבירור רואה את המצב כפחות טוב היא קבוצת הגיל הצעירה. אבל הבשורה הרעה למי שמצפים שהדבר יניע את הצעירים לפעולה היא שלאורך כל הסקר אין רואים אצלם דחף לזעזע את המערכת או לקרוא תיגר על מאפייניה הבסיסיים כדי להביא לשינוי המצב מן היסוד.

4. ואם כבר נגענו בקבוצת הגיל הצעירה – ממצא בולט ביותר לאורך כל הסקר הוא נטייתה של קבוצה זו בקרב היהודים לבטא עמדות לאומיות עד לאומניות, יותר מקבוצות הגיל המבוגרות. הסבר אחד לכך הוא הנוכחות הדמוגרפית הגבוהה יותר של דתיים וחרדים בקבוצת הגיל הצעירה, בגלל שיעור הילודה הגבוה יותר של קבוצות אלה ומפני שקבוצות אלה מחזיקות – באופן בולט יותר משאר הקבוצות – בעמדות לאומיות עד לאומניות. ואף על פי כן הממצאים חזקים מעבר להיבט הדמוגרפי. הצעירים היהודים – מן הסתם לשמחתם של רבים ולמורת רוחם של אחרים – הם אולי קצת פחות "פוליטיים" מהמבוגרים מהם (מידת עניינם בפוליטיקה נמוכה יותר), אבל הם בעליל יותר "יהודיים-פטריוטיים" וכתופעה דורית היו רוצים מדינה שתהיה יהודית יותר. בה בעת מידת המחויבות שלהם לערכים דמוקרטיים – שוב, כקבוצת גיל ולא בהכרח כיחידים – היא פחותה משל דור הוריהם או הורי הוריהם.

בנושאים רבים אחרים קבוצת הגיל הצעירה דומה למדי לקבוצות הגיל האחרות, כך שנראה שמידת הקונפורמיות שלה עם הזרם המרכזי בחברה הישראלית-יהודית היא גבוהה. בשל קוטן המדגם הערבי (שגודלו כחלקן היחסי של הציבור הערבי בקרב המבוגרים בישראל, כלומר כ-15%), קשה לנו לקבוע מסמרות באשר לעמדות קבוצת הגיל הצעירה הערבית. ובכל זאת, פה ושם, כפי שמפרט הרוח, יש סימנים לכך שמדובר בקבוצה שגם היא קונפורמית למדי לקבוצת המוצא שלה, עם נטייה בולטת יותר, לעומת המבוגרים במגזר, להביע אי-נחת וניכור מן המדינה.

5. כשמדובר במצב הדמוקרטיה הישראלית, כאן ההערכות הן פחות חיוביות. המחסור העיקרי שניכר לעין, לפי תשובות המרואיינים, הוא בזכות לקיום בכבוד, כלומר בהיבט הכלכלי-חברתי. כשמדובר בערכים דמוקרטיים כמו חופש הביטוי או חופש ההתארגנות, המצב לדעת המרואיינים שפיר יחסית.

6. ככל שמדובר בניכור מן המדינה ובגאווה בישראליות, ממצאי הסקר אינם מאששים את התמונה העגומה השכיחה בשיח הציבורי. יש אמנם ירידה עקבית מסוימת בהרגשה של הציבור הכללי שהוא חלק מן המדינה ובעיותיה וכן בגאווה בישראליות, אבל ככל שהדבר נוגע לציבור היהודי מדובר בירידות קלות – הרוב הגדול עדיין מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה וגאים בישראליותם. לעומת זאת הנתונים מורים כי בציבור הערבי התחושה של היותם חלק מהמדינה ובעיותיה היא נחלת מיעוט

בלבד והגאווה בישראליות אינה גבוהה. דהיינו, מדובר בציבור שאינו מרגיש "בבית" באזרחותו הישראלית, מה שאינו צריך להפתיע שהרי ישראל היא מדינה המגדירה את עצמה "יהודית וציונית". ולא זו בלבד אלא שקבוצת הרוב היהודית מביעה כרובה נכונות להדיר את האזרחים הערבים ממעגלי קבלת החלטות בנושאים גורליים (ראו להלן), ואף מסתמן בה רצון מתגבר, כאמור בעיקר בקרב הצעירים, לראות את המדינה יותר יהודית ופחות דמוקרטית.

7. ממצא מעניין במיוחד של הסקר השנה הוא שהצבעה בבחירות לכנסת 2013 איננה משתנה מסביר טוב להבדלים בעמדות המרואיינים בשאלות מרכזיות רבות. כלומר, בנושאים רבים ומרכזיים מתברר שאין הבדלים משמעותיים בין מצביעי מפלגה אחת לאחרות ואין דמיון שיטתי בין עמדות מצביעי אותה מפלגה. יתר על כן, גם בשאלות שבהן היינו מצפים למצוא שוני בין מצביעי מפלגות שהן חברות בממשלה למצביעי מפלגות שנמצאות באופוזיציה, לא מצאנו הבדלים כאלה. המסקנה המתבקשת כאן היא שההצבעה בישראל 2013 אינה משקפת השקפת עולם ברורה; שמידת ההזדהות של המצביעים עם המפלגות נמוכה מאוד, ולכן עמדותיהן – בנושאי פנים או חוץ – אינן משתנה שמכתיב למצביעים את עמדותיהם; ואחרון לכול – שהמפלגות אינן משמשות למצביעיהן "אורקל" פוליטי, ולכן העמדות שמביעים ראשיהן אינן מחייבות – מבחינה רעיונית – אפילו את מי שהצביעו בשבילן.

8. משתנים מסבירים הנחשבים "קלסיים" – כגון מין, מוצא עדתי, השכלה, הכנסה, ובמקרים רבים גם גיל והצבעה – התבררו גם הפעם כמשניים או אפילו לא משפיעים על העמדות של הציבור הישראלי. המשתנים המשפיעים במיוחד נכון ל-2013 הם הלאום וההגדרה העצמית על הרצף חילונית-דתי ועל הרצף מדיני-ביטחוני ימין-שמאל. השפעתו של המשתנה ימין-שמאל כלכלי זניחה שכן הציבור הישראלי נוטה להתקבץ באמצע, סביב רעיון מדינת הרווחה ולהסתייג מסוציאליזם מחד גיסא ומשוק חופשי לחלוטין מאידך גיסא.

9. מתברר שהמתח היהודי-ערבי נחשב לחריף ביותר בעיני השיעור הגבוה ביותר בציבור. עם זאת מצאנו מגמות הקשורות במערכת היחסים של שני המגזרים הללו שעל פניו לפחות נראות הפוכות, אפילו סותרות. תופעה אחת היא ההתחזקות בציבור היהודי של העדפת הרכיבים "יהודית" ו"דמוקרטית" כשלעצמם בהגדרת המדינה בד בבד עם הירידה בהעדפת הנוסחה המשולבת המגדירה את מדינת ישראל "יהודית ודמוקרטית". כמו כן מצאנו רצון ברור להפוך את המשפט העברי לאבן פינה במערכת המשפט הישראלית. רוב קטן גם תומכים בעידוד מצד הממשלה – ליהודים בלבד (כלומר, לא לערבים) – להקים יישובים חדשים ברחבי הארץ. לעומת זאת רק מיעוט תומכים ברכיב השלישי של הצעת החוק "ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי", קרי ביטול מעמדה של השפה הערבית כשפה

רשמית בישראל. השנה אמנם ניכרת ירידה בשיעור היהודים התומכים ברעיון שהממשלה תעודד הגירת ערבים מהמדינה, אבל ברוב הציבור היהודי חצוי בשאלה אם יש להעניק לאזרחים יהודים זכויות רבות יותר מללא יהודים. העובדה שכמחצית מן המשיבים חושבים כי אכן כך ראוי היא בעייתית ביותר מבחינה דמוקרטית, שכן עיקרה של הדמוקרטיה הוא זכויות שוות לכלל האזרחים. כך גם מבטיחה מגילת העצמאות של מדינת ישראל. בהקשר זה יש לומר כי אמנם נרשמה השנה בציבור היהודי ירידה בשיעור הסבורים שרוב יהודי חיוני בקבלת החלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון ובנושאי חברה וכלכלה, אבל בה בעת שיעור גבוה מהיהודים שסקרנו סבורים כי הערבים אינם צריכים להשתתף במשאל העם אם וכאשר יתקיים כדי לאשר הסכם שלום עם הפלסטינים. ולבסוף, מדד הדמוקרטיה 2013 מלמד כי רוב בציבור היהודי מגדירים את העם היהודי "עם נבחר" וכי יש קשר סטטיסטי ישר בין המגדירים כך לבין התמיכה באי-הכללת ערבים במשאל עם, אם וכאשר יתקיים. המסקנה היא שתודעת עם הבחירה כרוכה בהדרה.

10. ואף על פי כן, העובדה שהמתח היהודי-ערבי נחשב מרכזי מקבלת פנים קצת שונים כשמתברר כי בעוד בעבר מתוך כל ה"אחרים" הפריע ביותר ליהודים להתגורר בשכונות לערבים, היום מפריע להם ביותר להתגורר בשכונות לעובדים זרים וכי ההפרעה שבשכונות לערבים ירדה למקום השני. לערבים מפריעה ביותר שכונות לזוג הומוסקסואלים, והשכונות ליהודים נמצאת אצלם השנה במקום השני ב"סולם ההפרעה".

11. בבחינת הדימויים ההדדיים של קבוצות בחברה הישראלית אשר לשאלה עד כמה ה"אחרים" מוכנים לפשרות למען חיים במסגרת משותפת מצאנו כי הערבים סבורים שהיהודים מוכנים לפשרות יותר ממה שסבורים היהודים לגבי ערבים, דתיים מעריכים כי החילונים מוכנים יותר לפשרות מאשר הערכת החילונים לגבי הדתיים, ואנשי הימין מעריכים כי אנשי השמאל מוכנים יותר לפשרות לעומת ההערכה בכיוון ההפוך. כל אלה משפיעים בוודאי על הערכת הסיכויים של כל קבוצה לקדם את מעמדה ביחסי המיקוח הקיימים בחברה הישראלית.

12. בדקנו, ככל שנה, את מעמדם של הפוליטיקאים בעיני הציבור ואת מידת האמון במוסדות המדינה. מתברר כי אף שהרוב סבורים שהפוליטיקאים דואגים יותר לעצמם משהם דואגים לציבור בכללותו, ניכר שיפור מסוים בהערכת עבודתם ובתפיסה שבסך הכול חברי הכנסת עובדים קשה וממלאים את תפקידם כהלכה, אם כי – אולי באופן טבעי – ניכרת נוסטלגיה לפוליטיקאים של פעם. עם זאת מצאנו ירידה קלה באמון שרוחש הציבור לרוב מוסדות המדינה והמערכת הפוליטית שבדקנו ולכל בעלי התפקידים הציבוריים. שלא במפתיע, הנתונים מורים שיש הבדל ברור ברמות האמון של הציבור היהודי והערבי. וכך, הערבים – בהתאמה עם מגמות הניכור והריחוק שצינו לעיל – לא נותנים

ברובם אמון בשום מוסד מן המוסדות הפוליטיים או ממלאי התפקידים הפוליטיים בישראל.

13. למרות מידת האמון הנמוכה מאוד במפלגות ואף שהצבעה בשבילן אינה חלק משמעותי בבניית העמדות של הציבור בנושאים פוליטיים, חשוב לדעת כי הרוב בציבור סבורים שיש הבדלים ממשיים בין המפלגות ושחשוב למי מהן מצביעים. הרוב גם מעוניינים בהקטנת מספר המפלגות במדינה ומעדיפים מעט מפלגות גדולות על פני ריבוי מפלגות קטנות, כפי שהמצב היום.

14. מצאנו השנה עלייה מסוימת בתחושת יכולת ההשפעה האזרחית על החלטות פוליטיות, אבל עדיין מדובר בתחושת השפעה נמוכה מאוד יחסית למה שמצופה ממדינה דמוקרטית. מתברר שהרוב – בקרב יהודים וערבים כאחד – מרגישים שאין ביכולתם להשפיע על החלטות הממשלה או על דרג מקבלי ההחלטות.

15. בהשוואה הבינלאומית השנתית שלנו אין באמתחתנו חדשות מסעירות: ישראל נמצאת ברוב המדדים באמצע הסולם, בסמוך לדמוקרטיות החדשות. היא מקבלת ציון גבוה במיוחד בהשתתפות פוליטית וציונים נמוכים במתן זכויות פוליטיות ובמתחים על רקע דתי ולאומי.

מבוא

סקר מדד הדמוקרטיה לשנת 2013 נערך חודשים מעטים אחרי בחירות 2013. היה זה כבר אחרי התבהרות המפה הפוליטית ומבנה הממשלה החדשה, אבל כמובן בטרם יכול היה הציבור לגבש עמדות באשר למהלכים ספציפיים של ממלאי התפקידים החדשים והותיקים (למשל, מהלך גיבוש תקציב המדינה). היות ששאלות הסקר לא התייחסו בהכרח לנושאים שנמצאים על סדר היום הציבורי והואיל שמאז לא התרחשו משברים פוליטיים קיצוניים, יש בסיס להניח שהנתונים שבדוח, או לפחות רובם הגדול, עדיין תקפים.

כבשנים קודמות גם ב-2013 מטרתו של סקר מדד הדמוקרטיה לבדוק – בתדירות קבועה – היבטים מוסדיים, תהליכיים ותפיסתיים של הדמוקרטיה הישראלית. ניתוח הנתונים נעשה, גם השנה, הן בהתייחס לנקודת הזמן הנוכחית והן בהתייחס לנתוני עבר רלוונטיים. מטרת הדוח שלהלן היא אפוא לנסות ולהציג תמונה רבת פנים ועדכנית ובד בבד לאבחן מגמות של שינוי ורכיבים של יציבות בעמדות הציבור בישראל בקשר להיבטים שונים של הזירות הפוליטית והחברתית-כלכלית.

עם זאת יש לזכור כי הסקר מודד תחושות, עמדות והערכות של הציבור הרחב וכי אין מדובר בהערכת מצב "אובייקטיבית" או מקצועית של המרוויינים. היות שעיוותי תפיסה הם תופעה שכיחה ברמה האישית וברמה הקולקטיבית כאחת, לא מן הנמנע שהציבור רואה דברים באופן שיוכח בעתיד, או כבר בהווה (לדעת מומחים), כלא נכון או לא מדויק. ואף על פי כן תפיסות, עמדות, דעות ורגשות ממלאים תפקיד חשוב ביותר בהתנהגות הציבור, ובכלל זה בהעדפותיו האלקטורליות, ולפיכך יש הצדקה מלאה בעניינו להקדיש מאמץ ומשאבים, כפי שעשינו, כדי לתהות על קנקנו.

כפי שנפרט בחמשת פרקי הדוח שלהלן, הציבור הישראלי מעריך את המצב הכללי של ישראל כבינוני, לא מזהיר אבל גם לא גרוע מאוד, ואין ניכרים בממצאים זרמים עזים של ניכור אזרחי מהמדינה ואפילו לא מן השלטון, אף שהציונים שהפוליטיקאים מקבלים, וכן המוסדות המדינתיים העיקריים, אינם מצביעים, גם השנה, על אמון רב או על הערכה ציבורית גבוהה. במילים אחרות – לא נראה שיש כרגע פוטנציאל לגל משמעותי נוסף של מחאה פוליטית או כלכלית-חברתית. בה בעת ממצא חשוב הוא "המחסור הדמוקרטי" העיקרי שאבחנו המרוויינים. מחסור זה לא נמצא לדעתם דווקא בתחום החירויות הדמוקרטיות המקובלות (חופש דת, חופש ביטוי, חופש התארגנות, וכיוצא באלה) אלא בליקויים במימוש הזכות לקיום בכבוד (בזיקה לנושאים החברתיים-כלכליים שעמדו בשנתיים האחרונות על סדר היום). למעשה, סוגיית הקיום בכבוד והפערים החברתיים-כלכליים היא כה מציקה, עד שבכל הקבוצות שבדקנו הייתה נכונות ברורה לשלם

מסים גבוהים יותר מהמקובל היום כדי להביא לשיפור המצב. זהו ממצא מרעיש, שכן בדרך כלל התביעה לשינויים ושיפורים בתחום החברתי-כלכלי אינה מלווה בנכונות לשאת בנטל ברמה האישית, בייחוד כאשר מדובר בתשלום מסים נוספים.

גם השנה קו השסע העיקרי והבולט ביותר במישור החברתי-אזרחי הוא, כבעבר, השסע הלאומי. בשאלות הקשורות בשסע זה עמדוהם של היהודים והערבים כמעט תמיד הפוכות, ודאי שונות מהותית זו מזו. ברור מעבר לכל ספק כי הישראלים היהודים – למרות הניגודים בין מגזרי משנה בתוך ציבור זה, על בסיס פוליטי, אידאולוגי, כלכלי וחברתי – מרגישים כי המדינה היא "שלהם". הם אינם ששים לחלוק אותה באופן שוויוני עם לאום אחר. בה בעת תחושת הניכור וההדרה של הערבים בולטת לעין, בעיקר בגלל הדחייה שהם חשים, שבחלקה לפחות משתקפת בעמדות ובתחושות של המרואיינים היהודים בסקר זה – למשל הדרישה לרוב יהודי בקבלת החלטות גורליות למדינה או התפיסה העצמית של המרואיינים היהודים כעם נבחר ולא רק במוכן של יתר חובות מוסריות ואחרות. השסעים האחרים חלשים במידה ניכרת.

ממצא מעניין במיוחד הוא הכושר ההסברי הנמוך להפליא של משתנה ההצבעה בבואנו לפלח את עמדות הציבור בנושאים שונים. דהיינו, לא רק שהמפלגות נמצאות בתחתית סולם האמון של הציבור (יחד עם הרבנות הראשית), אלא גם שהצבעה, גם אם נעשתה זמן קצר לפני עריכת הסקר, כנראה אינה מחוון (אינדיקטור) טוב לעמדות המצביעים, משום שהמפלגות (שלפי מדד השחיתות העולמי נתפסות בישראל כגוף מסואב במיוחד, יחד עם הרבנות הראשית) שִׁחֲקוּ עד דק את תפקידן כמנגנון המקשר בין האזרחים לציבור וכגוף שִׁמְנֵהיר למצביעים את העולם הפוליטי-כלכלי-חברתי ומדריך אותם בגיבוש דעתם בנושאים השונים. עם זאת רוב המרואיינים סברו שיש הבדלים של ממש בין המפלגות וכי המצב כן משתנה אם מצביעים למפלגה זו ולא לאחרת.

מעבר למשתנה הלאומי שכבר ציינו, המשתנים שכושרם ההסברי נמצא השנה גבוה הם שיוך עצמי לשמאל או לימין המדיני-ביטחוני (שיוך לשמאל או לימין מבחינה כלכלית נמצא חלש בהרבה כגורם מסביר כי הרוב ממקמים את עצמם בעניין זה מסביב לאמצע), מידת דתיות ומיקום עצמי בקבוצות חברתיות חזקות או חלשות. רק במקרים מסוימים גם לגיל המרואיין יש תפקיד. מין, השכלה, הכנסה ומוצא עדתי לא תרמו הרבה, או מאומה, להבחנה בין קבוצות משנה בקרב המרואיינים – ממצא מעניין כשלעצמו.

בשאלת האיוון בין המהות הדמוקרטית למהות היהודית של המדינה מצאנו השנה תזוזה ניכרת בציבור היהודי לעבר הרכיב היהודי בהגדרתה

של המדינה. עם זאת גם בקרב מי שהעדיפו את הרכיב הלאומי על פני הדמוקרטי הייתה תמיכה ברורה בעליונות העקרונות הדמוקרטיים על ציוויי ההלכה כשמתגלעת סתירה ביניהם.

באשר למערכת היחסים בין האזרחים למדינה – הנתונים מורים על ירידה מסוימת, מתמשכת, בתחושת השייכות למדינה, תחושה שהיא חלשה בבירור בקרב המרוויינים הערבים. הוא הדין במידת הגאווה של המרוויינים בישראליותם.

באשר למתחים בחברה הישראלית – כבעבר המתח שהוגדר על ידי השיעור הגבוה ביותר של הנשאלים כמתח חזק הוא המתח היהודי-ערבי. מצאנו גם עלייה מסוימת ומובהקת סטטיסטית בהערכת המתח המזרחי-אשכנזי, אם כי שיעור המגדירים אותו כחזק היה עדיין הנמוך ביותר, בהשוואה למתחים האחרים.

כך בכך עם השיעורים הגבוהים יחסית של המעידים על עצמם שהם מתעניינים בפוליטיקה מצאנו, שוב, רמה נמוכה, ומדאיגה, של תחושת יכולת השפעה אזרחית על מדיניות הממשלה, אף שהשנה נרשמה התחזקות מסוימת בהרגשה שלאזרח יש בכל זאת השפעה כזאת. ממצא מעורר בהחלט מנקודת המבט הדמוקרטית הוא ההסכמה הציבורית הרחבה שאין להשתמש באלימות לצורך השגת מטרת פוליטיות.

בהשוואה הבינלאומית לא נמצאו גם השנה תנודות משמעותיות במעמדה היחסי של ישראל, הנמצאת בתווך בין הדמוקרטיות הוותיקות והיציבות לדמוקרטיות היותר חדשות שהשנים עדיין לא טייבו די הצורך את משנתן הדמוקרטית ואת תפקודן הדמוקרטי.

מבנה הרוח

רוח מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013 נחלק לחמישה פרקים: בפרק הראשון, הרקע, אנו מתארים את התפלגות העמדות באשר למצב הכללי של ישראל והדמוקרטיה הישראלית כיום; בפרק השני אנו מתארים את העמדות לגבי המערכת הפוליטית; בפרק השלישי אנו דנים בתפיסת מקור הסמכות (דת ומדינה); בפרק הרביעי אנו מנתחים את התפיסות בנושא מערכת הזיקות בין האזרחים, המדינה, הפוליטיקה והחברה; ובפרק החמישי אנו מציגים 13 מדדי דמוקרטיה שחושבו על ידי מכוני מחקר בינלאומיים. ישראל ממוקמת על פני כל אחד מהם בהתאם למקומה היחסי בהשוואה ל-27 מדינות אחרות וכן בהשוואה למקומה על פני מדדים אלה בשנים קודמות.

השאלון

שאלון סקר מדד הדמוקרטיה של השנה נבנה בפברואר-מרץ 2013 וכלל 34 שאלות תוכן, חלקן מרובות סעיפים (סך הכול 74 שאלות), ו-10 שאלות חברתיות דמוגרפיות. מתוך שאלות אלו היו 70% שאלות חוזרות (לשאלון

המלא ראו נספח 1. להשוואה רבי־שנתית ראו נספח 2).¹ שאלות מסוימות, מפאת מטענן הרגשי או הרלוונטיות הספציפית שלהן, הוצגו רק למדגם היהודי, למשל שאלה 15 בנוגע לסתירה אפשרית בין עקרונות הדמוקרטיה לציוויי ההלכה. בנספחים 1 ו-2 יש ציון מיוחד לשאלות אלה.

איסוף הנתונים

איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", בתאריכים 8 באפריל עד 2 במאי 2013, כלומר חודשיים וחצי עד שלושה חודשים וחצי לאחר בחירות 2013 (שהתקיימו ב־22 בינואר).

השאלון תורגם מראש לרוסית ולערבית. המראיינים ברוסית ובערבית היו דוברים ילידיים של השפות הללו. בערבית רואיינו 146 מרואיינים, וברוסית – 102.

באשר לשיטת איסוף הנתונים הטלפונית: השתמשנו הפעם גם במדגם של 200 טלפונים סלולריים, בעיקר כדי להתגבר על הקושי, המוכר לכל מי שעוסק היום באיסוף נתונים על ידי סקרים, לקבל תשובות ממרואיינים צעירים בעזרת הטלפון הקווי.

המדגם

המדגם כלל 1,000 מרואיינים (852 יהודים ו־148 ערבים). טעות הדגימה המרבית למדגם בגודל זה היא $\pm 3.2\%$. נתוני הסקר שוקללו במשתני המין והגיל.

התמצאות ברוח

כדי להקל על העיון וההתמצאות ברוח, לשמור על קו דיון רצוף ולא להכביד בשפע רב מדי של נתונים הוכנסו בשולי הטקסט שתי הפניות – האחת לעמוד שבו מופיעה השאלה בנספח 1 (השאלון המלא עם התפלגות התשובות לכל השאלות בתבנית משולשת: כלל המדגם, יהודים, ערבים)

1 השוואת ממצאים לאורך זמן (או מה שקרוי "סדרה עתית") מעוררת בעיות מתודולוגיות. להלן הפתרונות שמצאנו להן: (1) מגבלות של היקף השאלון ושל זמן הריאיון מאפשרות לחזור רק על חלק מהשאלות מן העבר בכל מדד. לפיכך שאלות מסוימות נותרות בלא נתון בשנים מסוימות. בנספח 2 הושאר התא של שנים אלו ריק מנתונים בתוספת הציון ל"נ (לא נשאל); (2) לפעמים, מסיבות שונות – למשל שינויים בשימוש במילים ובמושגים לאורך זמן – היו הברלי נוסח בשאלות עצמן אף שהן בודקות אותו משתנה. בנספח 2 מצוינים ההבדלים. קרה שהיו הברלים גם במספר קטגוריות התשובה לאותה שאלה במועדי מדידה שונים. הנתונים של כל קטגוריות התשובה מוצגים בנספח 2. עם זאת, לצורך התרשימים המשווים לאורך זמן ביצענו במקרים מסוימים – לשם הבהירות החזותית – קיבוץ של קטגוריות סמוכות (למשל "מאוד מסכים" ו"די מסכים"); (3) במקרים אחרים, בעקבות שינוי במספר קטגוריות התשובה לאורך השנים, נדרשת השוואה באותה שאלה בין מספר לא זוגי של תשובות למספר זוגי של תשובות. השיטה להשוואה במקרים כאלה הייתה אחידה: חלוקה לשתי העמדות המובהקות (למשל, "מסכים" ו"מתנגד") של המשיבים שבחרו בקטגורית האמצע (לרוב "לא בטוח") יחסית לגודלן. בנספח 2 מצוינים ההבדלים במספר קטגוריות התשובה ובתוכנן.

והאחרת לעמוד שבו מופיעה השאלה בנספח 2 (הכולל רק את השאלות החוזרות מן העבר, שם מופיעה ההשוואה של נתוני השאלה לכלל המדגם לאורך השנים). הפניות אלו נראות אפוא כך:

המצב הכללי של ישראל

שאלה 1

נספח 1, עמ' 183

נספח 2, עמ' 206

הוא הדין בנספחים: בצד כל שאלה בנספח מופיעה ההפניה לעמוד בטקסט שבו נדונה השאלה.

אנו מקווים כי הנתונים הרבים שמובאים להלן, ואשר ניתן היה לנתחם בעוד דרכים ומזוויות שונות ורבות, יסייעו לעוסקים בנושאים שסקרנו להבין טוב יותר את מפת העמדות בחברה הישראלית, נכון להיום, בסוגיות הנוגעות, במישרין ובעקיפין, למהותה הדמוקרטית של ישראל וכן לצורכי כתיבה ומחקר נוספים. אנו גם מעמידים לרשות הציבור את קובץ הנתונים הגולמיים של המדד (SPSS) באתר מרכז גוטמן, בתוך אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה (www.idi.org.il).

פרק 1: אז מה המצב?

בפרק זה ננסה לעמוד על מצב הרוח, או "האקלים התחושתי", של הציבור הישראלי בכלל ושל קבוצות המשנה שלו בפרט. מטרתנו בכך היא ליצור רקע לניתוח הנתונים בפרקים הבאים.

סקר 2013 נערך חודשים מעטים לאחר הבחירות האחרונות לכנסת ה-19 (ינואר 2013) ולאחר שכבר הוקמה הממשלה. כלומר, בזמן הסקר הייתה כבר הכרעה אלקטורלית לשנים הבאות, אבל משמעויותיה המעשיות של ההיערכות הקואליציונית החדשה היו עדיין במידה רבה בגדר הלא ידוע.

שאלנו: "מהו לדעתך המצב של ישראל היום באופן כללי?". בכלל המדגם התשובה השכיחה (41.1%) הייתה שהמצב הוא "ככה-ככה", מה שיכול להתפרש כ"אקלים תחושתי" ציבורי לא מזהיר אבל גם לא גרוע ביותר. במילים אחרות, הציבור לא מאושר מאוד מהמצב הכללי, אבל גם לא ממורמר מאוד או כעוס. פרשנות זו נתמכת גם בממצא שלפיו השיעור של מי שאומרים שהמצב לתחושתם הוא טוב מאוד או די טוב (35.2%) גבוה משיעור אלה שמעריכים את המצב רע מאוד או די רע (21.6%). עם זאת יש לשים לב כי בעוד שיעור המעריכים את המצב כרע מאוד דומה מאוד לשיעור המעריכים את המצב כדי רע (כעשירית מן המשיבים בכל קטגוריה), שיעור מי שחושבים שהמצב הוא טוב מאוד (כעשירית) קטן בהרבה משיעור מי שמעריכים כי המצב הוא די טוב (כרבע מהמשיבים) (תרשים 1). יתרה מזו, שיעור הסבורים כי המצב רע מאוד (11.8%) עולה במעט על שיעור מי שסבורים שהמצב טוב מאוד (9.5%).

כאשר משווים את התפלגות התשובות לשאלה זו השנה להתפלגות התשובות לאותה שאלה בסקר של 2012, מוצאים ירידה קלה בשיעור שבעי הרצון מן המצב הכללי (ב-2012 שיעור המעריכים את המצב הכללי של ישראל כטוב מאוד או די טוב היה 38.1%, ואילו השנה נרשמה ירידה ל-35.2%). ואולם הבדל הזה אינו מובהק סטטיסטית, ולכן אפשר לומר כי לא השתנתה לעת עתה המגמה הכללית של התחזקות שביעות הרצון מהמצב מאז 2003. כלומר, באופן כללי, התשובות לשאלה זו מחזקות את הרושם שקיבלנו גם בשנה שעברה כאשר ניתחנו את הנתונים – אולי אין מדובר בציבור שרוחו מרוממת ביותר, אבל גם לא בציבור שפוץ במיוחד, כפי שאפשר היה לסבור בטעות לנוכח חלק מהתכנים המתפרסמים באמצעי התקשורת.

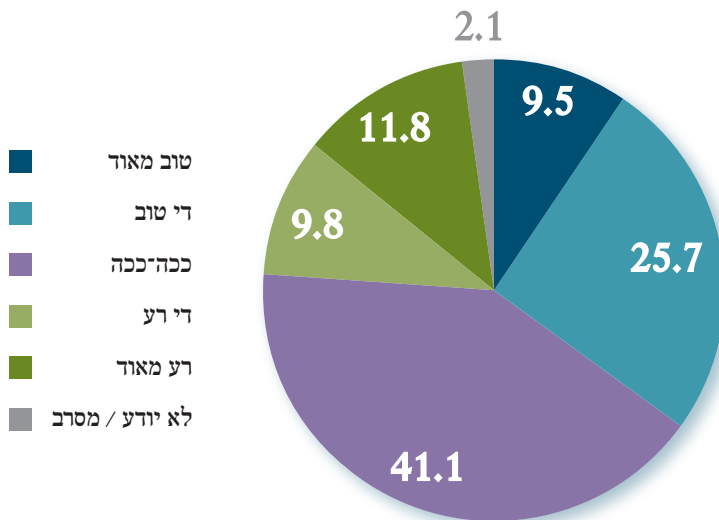
המצב הכללי של ישראל

שאלה 1

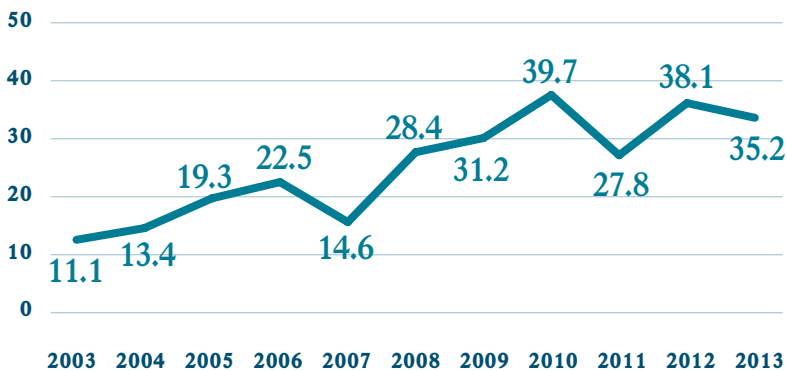
נספח 1, עמ' 183

נספח 2, עמ' 206

תרשים 1: מהו לדעתך המצב של ישראל היום באופן כללי?
(כלל המדגם; באחוזים)

תרשים 2: מהו לדעתך המצב של ישראל היום באופן כללי?
(טוב מאוד ודי טוב; כלל המדגם; 2013-2003; באחוזים)

פילוח התשובות לפי לאום מראה, כצפוי וכבעבר, הכרל ניכר בין יהודים לערבים. אצל היהודים התשובה השכיחה היא ככה־ככה (43.1%), אבל בהפרש לא גדול מתחתיה נמצאות ההערכות החיוביות טוב מאוד ודי טוב (36.7%), ואילו שיעור ההערכות השליליות נשרך מאחור (18.4%). לעומת זאת אצל הערבים ההערכה השכיחה של המצב הכללי של ישראל היא שלילית (39.1%), אחריה באה הערכת האמצע ככה־ככה (30.8%), והערכה החיובית מופיעה בסוף הרשימה (27.6%).

לוח 1.1 (באחוזים)

טוב מאוד ודי טוב	ככה־ככה	די רע ורע מאוד	לא יודע / מסרב סך הכול	
36.7	43.1	18.4	1.8	יהודים
27.6	30.8	39.1	2.5	ערבים

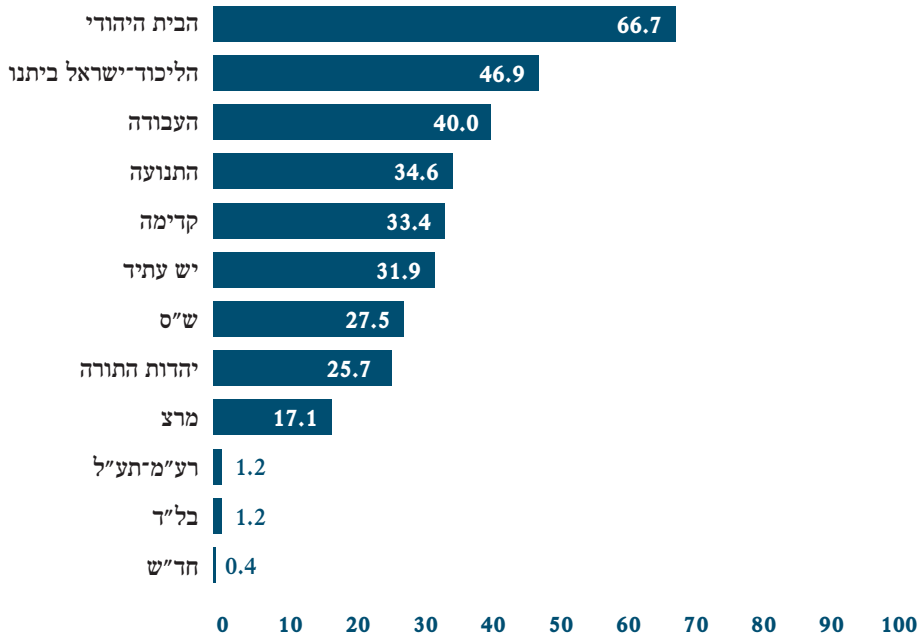
הפילוח לפי גיל מלמד כי בעיני המרוויינים היהודים הצעירים המצב הכללי של ישראל פחות טוב (רק 33.8% מגדירים אותו טוב מאוד ודי טוב) משהוא בעיני המבוגרים (52.2% מבני ה־65+ מגדירים אותו כך). ממצא זה עולה בקנה אחד עם מחקרים אחרים שבוחנים את הגורמים למחאת קיץ 2011 ומצביעים על האי־נחת הכללית המאפיינת את הצעירים בארץ בשנים האחרונות. הסבר לאי־נחת זו מופיע למשל במחקריהם של מיכאל שלו וזאב רוזנהק, שמראים את תחזית הישגי החיים היורדת של קבוצות הגיל הצעירות בישראל.² אצל הערבים – אולי בגלל "אפקט הרצפה", כלומר ההערכה היורדה בלאו הכי של המצב – ההבדלים בין קבוצות הגיל לא משמעותיים: אלה גם אלה נוטים להעריך את המצב כרע, במידות שונות.

באופן מפתיע משהו, כפי שמראה תרשים 3, פילוח התשובות לפי ההצבעה לכנסת בבחירות 2013 אינו מראה קשר חד־משמעי בין ההישגים האלקטורליים של המפלגה שהמרוויינים הצביעו בשבילה לבין הערכתם את מצבה הכללי הנוכחי של ישראל. כך, בשיא היחס החיובי מחזיקים מצביעי הבית היהודי ובשיא היחס השלילי מצביעי חד"ש והמפלגות הערביות. לכאורה, תוצאה צפויה לחלוטין לנוכח ההישגים בבחירות האחרונות של מפלגות אלו. אבל הנתונים מורים גם על תופעות פחות מובנות מאליהן, ה"מקלקלות את השורה". למשל, שיעור מצביעי העבודה – מפלגה שספגה כידוע מכה אלקטורלית קשה בבחירות 2013 ונתתה באופוזיציה כשראשיה מאשימים שוב ושוב את הנהגת המדינה בהבאתה

2 זאב רוזנהק ומיכאל שלו, "הכלכלה הפוליטית של מחאת 2011: ניתוח דורי מעמדי", תיאוריה וביקורת 41 (2013), עמ' 141-164.

אל עברי פי פחת – אשר הגדירו את מצבה של ישראל טוב מאוד ודי טוב הוא גבוה. למעשה, הוא נמוך רק משיעור מצביעי הבית היהודי ומצביעי הליכוד-ישראל ביתנו שהגדירו כך את המצב, והוא גבוה בהרבה משיעורם של מצביעי יש עתיד, למשל, ש"גרפה את הקופה" בבחירות האחרונות. שיעור מצביעי קדימה, שלמעשה נמחקה בבחירות האחרונות, המעריכים את מצב המדינה כחיובי גם הוא גבוה משיעורם בקרב מצביעי יש עתיד.

תרשים 3: מהו לדעתך המצב של ישראל היום באופן כללי?
(טוב מאוד ודי טוב; לפי הצבעה לכנסת 2013; באחוזים)

אמנם מתברר כי ההצבעה איננה משתנה מסביר טוב להערכת המצב הכללי של המדינה. אבל המיקום העצמי על הרצף שמאל-ימין מדיני-ביטחוני מתגלה דווקא כמשתנה מנבא אמין ביותר.

לוח 1.2 (באהוזים)

שמאל	שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין	
21.1	30.0	35.5	45.4	41.1	המצב טוב מאוד ודי טוב
37.9	47.1	46.3	40.2	39.8	המצב ככה-ככה
37.9	22.8	16.8	12.7	16.7	המצב רע מאוד ודי רע

כפי שאפשר לראות בלוח 1.2, שיעור הסבורים כי המצב טוב מאוד ודי טוב הוא הגבוה ביותר אצל הימין המתון (45.4%). הימין ה"קשה" – עם 41.1% הסבורים כך – מרוצה, כך נראה, פחות מהמצב הקיים, אבל בעליל מרוצה יותר מהשמאל לגוניו. השמאל ה"קשה" הוא הקבוצה המגדירה בשיעורים הגבוהים ביותר את המצב רע מאוד ודי רע (37.9%), אבל גם השמאל המתון אינו מרוצה בהרבה (22.8%). בימין לגוניו, במרכז ובשמאל המתון שיעור המעריכים את המצב הערכה חיובית עולה בכירור על שיעור המעריכים אותו הערכה שלילית. לעומת זאת ה"מאזן" הפוך בשמאל ה"קשה".

השוואת ההסבריות הנמוכה של ההצבעה לעומת ההסבריות הגבוהה של המיקום העצמי על הרצף הפוליטי, שדוגמאות נוספות שלה נמצא גם בהמשך, היא ראייה מסוימת לאקראיות ההצבעה בבחירות 2013 ולהיעדר המטען הערכי של המפלגות, שלרבות מהן כלל לא היה מצע שהיה בכוח לפרש את המצב לאשורו למצביעיהן ולהציע סדר יום לאומי לעתיד.

פילוח כלל המדגם לפי הכנסה מראה, כצפוי, כי שיעור מי שמצהירים על הכנסה מתחת לממוצע המגדירים את המצב די רע ורע מאוד (26.4%) עולה על שיעור המחזיקים בדעה זו בקרב בעלי הכנסה הממוצעת (19.8%) או ההכנסה מעל הממוצע (16.8%). ואף על פי כן, גם בקבוצת בעלי ההכנסות הנמוכות מן הממוצע, ההגדרה השכיחה היא ככה-ככה (40.3%).

לוח 1.3 (באחוזים)

הכנסה מעל הממוצע	הכנסה ממוצעת	הכנסה מתחת לממוצע	
37.7	37.1	28.3	המצב טוב מאוד ודי טוב
39.4	42.7	40.3	המצב ככה־ככה
16.8	19.8	26.4	המצב רע מאוד ודי רע

פילוח המדגם היהודי לפי מידת דתיות מעלה כי בקרב מי שמגדירים את עצמם דתיים לאומיים/חרד"לים, כמו גם בקרב מי שמגדירים את עצמם מסורתיים־דתיים, שיעור המגדירים את המצב של ישראל טוב מאוד ודי טוב (49.5% ו־41.4%, בהתאמה) עולה על שיעור המגדירים אותו ככה־ככה ודי רע או רע מאוד. התפלגות תשובות זו שונה בעליל מההתפלגות בקרב החרדים, המסורתיים הלא דתיים והחילונים – שם השכיחות הגבוהה ביותר היא של התשובה שהמצב הוא ככה־ככה.

לוח 1.4 (באחוזים)

חרדים	דתיים לאומיים/חרד"לים	מסורתיים דתיים	מסורתיים לא דתיים	חילונים	
22.8	49.5	41.4	39.5	32.2	המצב טוב מאוד ודי טוב
44.3	30.8	38.3	47.7	45.9	המצב ככה־ככה
31.7	18.9	17.2	10.1	17.1	המצב רע מאוד ודי רע

הוא הרין בפילוח תשובות המדגם היהודי לפי שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה מאוד, די חזקה, די חלשה או חלשה מאוד: שיעור המעריכים את המצב כטוב מאוד ודי טוב בקרב המשייכים את עצמם לקבוצות החלשות הוא כמחצית משיעורם בקרב מי שממקמים את עצמם בקבוצות החזקות. מעניין גם לראות כי באופן מובן למדי התשובה השכיחה בקרב מי שממקמים את עצמם בקבוצות החזקות היא שהמצב טוב מאוד ודי טוב (חזקה – 42%; די חזקה – 44.2%). עם זאת, גם בקרב מי שמשייכים את עצמם לקבוצות החלשות התשובות השכיחות אינן שהמצב רע מאוד ודי רע אלא שהוא ככה־ככה (די חלשה – 48.1%; חלשה – 47.4%).

לוח 1.5 (באחוזים)

משייכים את עצמם לקבוצה חלשה מאוד	משייכים את עצמם לקבוצה די חלשה	משייכים את עצמם לקבוצה די חזקה	משייכים את עצמם לקבוצה חזקה מאוד	
22.5	28.9	44.2	42.0	המצב טוב מאוד או די טוב
47.4	48.1	40.9	38.1	המצב ככה-ככה
26.7	19.8	12.6	18.2	המצב רע מאוד או די רע

הבדלים אלה הביאו אותנו לשאול שאלה תכליתית – מה בעצם חושב הציבור שאפשר לעשות והאם הוא מוכן לשאת בנטל הקטנת הפערים.

על שאלתנו "האם אתה מסכים או מתנגד לדעה הבאה: 'מוכרחים לצמצם את הפערים בישראל בין עניים לעשירים גם אם פירוש הדבר שרובנו כאזרחים נשלם יותר מסים'" ענו רוב ברור של המרואיינים – בכלל המדגם ובכל קבוצת לאום בנפרד – בחיוב (63.5%). זהו ממצא מפתיע, שכן השאלה נשאלה בהקשרים רבים בעבר, בישראל ובמדינות רבות אחרות, ותמיד נמצאה נכונות נמוכה להעלאת מסים.

מוכנים לשלם יותר מסים כדי לצמצם פערים?

שאלה 26
נספח 1, עמ' 200

לוח 1.6 (באחוזים)

כלל המדגם	ערבים	יהודים	
63.5	60.3	64.2	מאוד ודי מסכימים
30.4	27.5	30.9	מאוד ודי לא מסכימים
6.1	12.2	4.9	לא יודעים / מסרבים
100	100	100	סך הכול

פילחנו את התשובות לפי משתנה השיוך העצמי לקבוצה חזקה או לקבוצה חלשה. בכל הקבוצות מצאנו רוב התומכים בדעה שיש לצמצם פערים גם אם פירוש הדבר תשלום מסים נוספים. ובכל זאת חשוב לשים לב כי הרוב משתנה מעט, ובקבוצות החזקות יותר הנכונות להכבדת נטל המס מעט גדולה יותר: קבוצה חזקה – 64.4%; קבוצה די חזקה – 68.9%; קבוצה די חלשה – 62.6%; קבוצה חלשה – 57.4%. כלומר, גם חלשים מוכנים, עקרונית, לשאת בנטל ואינם רואים עצמם פטורים מהמשימה הלאומית של צמצום הפערים רק בגלל מצבם הנוכחי השפיר פחות.

ממצא דומה עלה כאשר פילחנו את התשובות לפי ההכנסה של המרוויינים: ככל שלוש הקבוצות – הכנסה מתחת לממוצע, הכנסה כמו הממוצע והכנסה מעל הממוצע – מצאנו רוב לנכונים לשלם יותר מסים כדי לצמצם את הפערים בחברה הישראלית (60.7%, 68.9% ו-67%, בהתאמה).

גם כאן פילוח לפי הצבעה לכנסת בבחירות האחרונות לא הניב הבדלים משמעותיים או שיטתיים. ואולם פילוח לפי שיוך עצמי למחנה פוליטי על הרצף ימין-שמאל העלה את ההבדלים הצפויים: שיעור המסכימים בשמאל לשלם יותר מסים כדי לצמצם פערים עולה על שיעורם בימין. המרכז נמצא דומה בעניין זה לשמאל יותר מאשר לימין.

לוח 1.7 (באחוזים)

מאוד ודי מסכימים	ימין	ימין מתון	מרכז	שמאל מתון	שמאל
54.1	66.7	75.2	75.3	75.4	
43.5	29.3	22.3	18.8	19.7	
2.4	4.0	2.5	5.9	4.9	
100	100	100	100	100	סך הכול

מן המצב הכללי של ישראל עברנו להערכה הכללית של הדמוקרטיה הישראלית.

תפקוד הדמוקרטיה הישראלית

שאלה 5
נספח 1, עמ' 184
נספח 2, עמ' 207

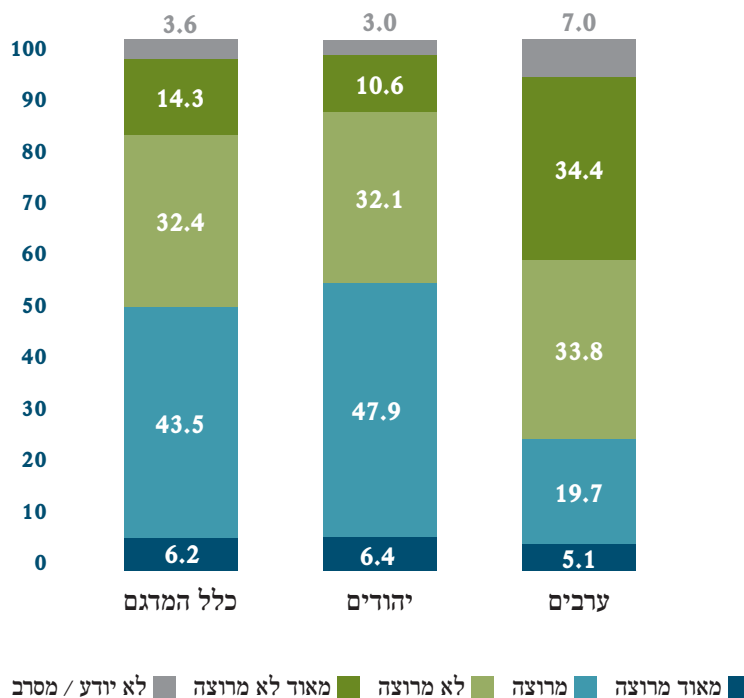
שאלנו: "באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת?". התשובות של כלל המדגם מלמדות שהציבור חצוי בשאלה זו, עם יתרון קל למרוצים: 49.7% (6.2% מאוד מרוצים ועוד 43.5% מרוצים) מביעים שביעות רצון בדרגות שונות מן התפקוד של הדמוקרטיה הישראלית, לעומת 46.7% שמביעים אי-שביעות רצון, בדרגות שונות. הממצא אינו מלהיב במיוחד, אבל שוב – לא נראה שמדובר בציבור זועם או מתוסכל מאוד, גם משום שהמדידה השנה אינה שונה מהותית מהמדידה הקודמת לפני שנתיים (תרשימים 4 ו-5).³ למעשה, מדובר במדידה השלישית בגובהה מאז התחלנו לשאול את השאלה ב-2003.

3 יש לזכור כי סקר מדד הדמוקרטיה 2011 נעשה בחודש מרץ, כלומר לפני פרוץ מחאת האוהלים בקיץ אותה שנה. העובדה שהממצא השנה דומה לממצא 2011 מעידה שמחאת 2011 לא שינתה מהותית את תפיסת הציבור הישראלי לגבי תפקוד הדמוקרטיה הישראלית.

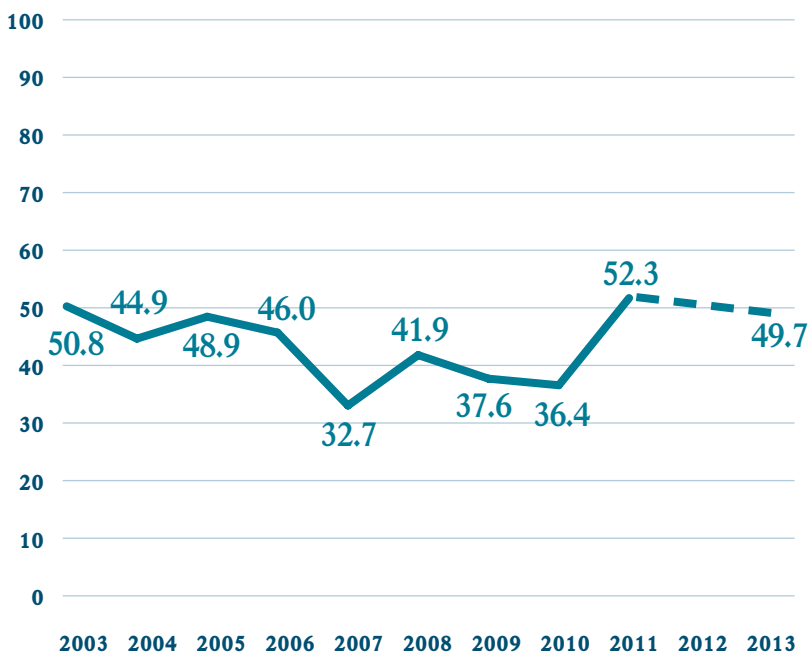

ואולם פילוח לפי לאום – יהודים לחוד וערבים לחוד – מראה כי ההתייחסות לכלל המדגם מסתירה מציאות מדאיגה, שכן הפילוח מראה כי אמנם בקרב היהודים יש רוב, הגם שלא גדול, של מרוצים מאוד ודי מרוצים מתפקוד הדמוקרטיה (54.3%, לעומת 42.7% לא מרוצים ומאוד לא מרוצים), אבל כמו בשאלה על המצב הכללי של ישראל שהצגנו לעיל גם כאן מצאנו בקרב המרוואיינים הערבים רוב גדול וחד-משמעי לתשובות לא מרוצים ומאוד לא מרוצים מתפקודה של הדמוקרטיה הישראלית – 68.2% לא מרוצים ומאוד לא מרוצים, לעומת 24.8% מאוד מרוצים ומרוצים.

תרשים 4: באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת? (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

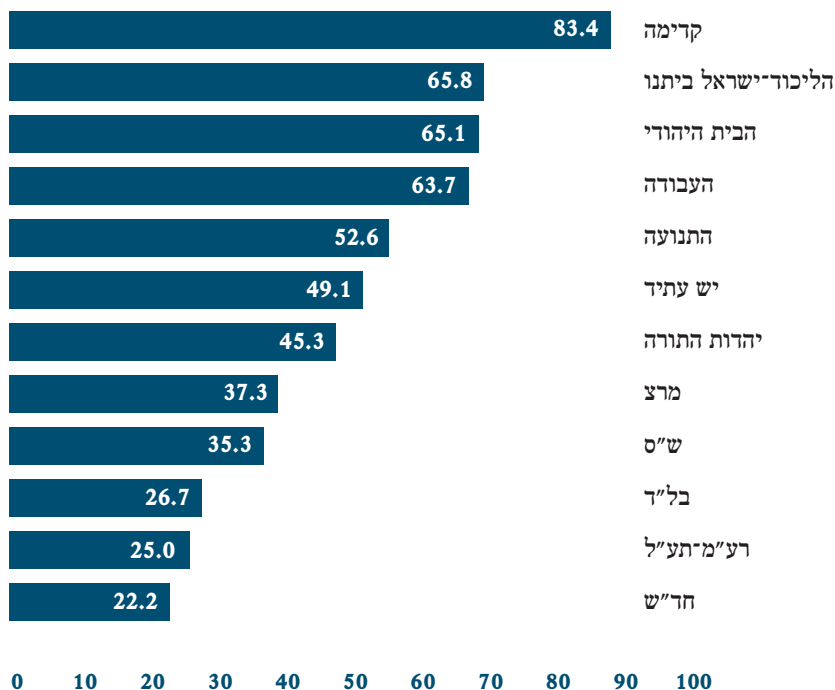

תרשים 5: באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת? (מאוד מרוצה ומרוצה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

פילוח התשובות של כלל המדגם לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2013 מעלה כי גם כאן אין קשר ברור לעין בין ההישגים האלקטורליים של המפלגה שהמרואיינים הצביעו בשבילה לבין שביעות הרצון שלהם מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית. כך, בראש המרוצים מהתפקוד הדמוקרטי, למעשה ב"ליגה" משלהם (83.4%), עומדים מצביעי קדימה, שיצאה מהבחירות עם הישגים דלים ביותר; מתחת להם נמצאים כשיעור כמעט שווה – כשני שלישים – מצביעי הליכוד-ישראל ביתנו, הבית היהודי והעבודה; במקביל הבא של המרוצים – כמחצית – נמצאים מצביעי התנועה, יש עתיד ויהדות התורה; מתחת להם, בסמיכות, עם קצת יותר משליש מרוצים מהתפקוד הדמוקרטי, נמצאים מצביעי מרצ ויש"ס, ואילו בתחתית – עם מיעוט קטן של מרוצים, בסביבות חמישית – נמצאים מצביעי שלוש המפלגות הערביות – בל"ד, רע"מ-תע"ל וחד"ש.

תרשים 6: באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת? (מרוצה; לפי הצבעה לכנסת 2013; באחוזים)

בדקנו את הקשר בין הערכת התפקוד הדמוקרטי של ישראל לבין השיוך העצמי לשמאל או לימין מדיני-ביטחוני. גם כאן התבררה ההסבריות של משתנה זה כגבוהה. שלא במפתיע שיעור הלא מרוצים הוא הגבוה ביותר בקרב מי שממקמים את עצמם בשמאל ה"קשה" (56.7%), ואילו שיעור המרוצים הגבוה ביותר נמצא בימין המתון (66.2%).

לסיכום "האקלים הציבורי" לפי שלוש השאלות שאליהן התייחסנו עד כה: השנה מסתמנת ירידה קלה, אך לא מובהקת סטטיסטית, בהערכת המצב והתפקוד הדמוקרטי בציבור בכללותו. ובכל זאת מגמת השיפור הכללית של השנים האחרונות לא התהפכה. מעבר לכך ברור שההבדל בשביעות הרצון בין היהודים (המרוצים) לערבים (הלא מרוצים) חייב לעמוד לנגד עיניהם של מעצבי המדיניות ושל הצמרת הפוליטית בכללותה.

השמירה על עקרונות הדמוקרטיה

שאלה 12 (1-4)

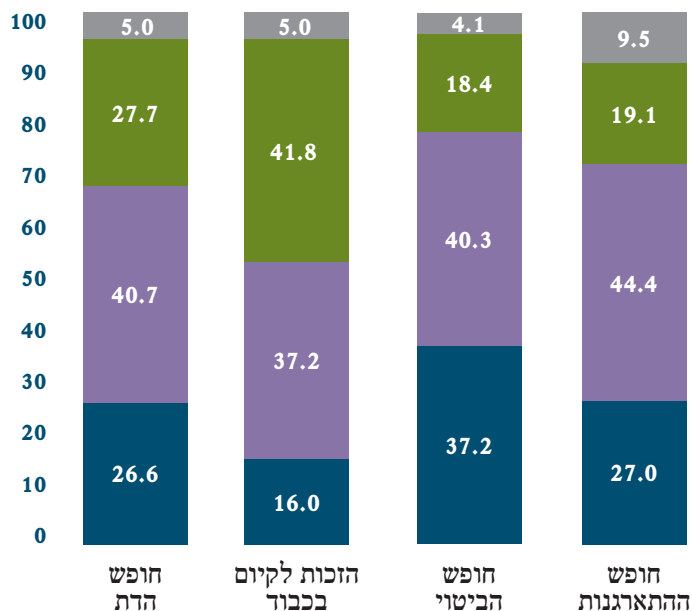
נספח 1, עמ' 191

נספח 2, עמ' 215

מן הרמה הכללית ירדנו לרמה פרטנית קצת יותר וביקשנו לדעת באיזו מידה, בעיני המרואיינים, מתקיימים היום בישראל ארבעת העקרונות – חופש הדת, הזכות לקיום בכבוד, חופש הביטוי וחופש ההתארגנות.

כפי שאפשר ללמוד מתרשים 7, בכלל המדגם החריגה הבולטת ברשימת ארבעת העקרונות הללו היא הזכות לקיום בכבוד – כאן התשובה השכיחה ביותר בקרב המרואיינים היא שזכות זו מקוימת פחות מדי (41.8%). כלומר, המחסור הדמוקרטי העיקרי בעיני המרואיינים השנה הוא בתחום הכלכלי. אפשר בהחלט להניח כי הדגשה זו היא תוצאה מאוחרת של מחאת קיץ 2011 ושפע המחאות הקטנות הצצות ועולות מאז, שעיקרן מתמקד בתחום הכלכלי. התשובה השכיחה בנוגע לשלושת העקרונות האחרים היא שהם מקוימים "במידה המתאימה" (חופש דת – 40.7%; חופש ביטוי – 40.3%; חופש התארגנות – 44.4%). השיעור הגבוה ביותר של המעריכים שהעיקרון מקוים יותר מדי מיוחס לחופש הביטוי – 37.2%. כלומר, מעט יותר משליש מאזרחי ישראל סבורים היום כי הדמוקרטיה הישראלית לוקה ביתר חופש ביטוי!

תרשים 7: באיזו מידה מתקיימים היום בישראל חופש הדת, הזכות לקיום בכבוד, חופש הביטוי וחופש ההתארגנות? (כלל המדגם; באחוזים)

■ יותר מדי ■ במידה המתאימה ■ פחות מדי ■ לא יודע / מסרב

רצינו לדעת אם יש קשר בין מצבם הכלכלי של המרוויינים לבין התפיסה שלהם את מעמד הזכות לקיום בכבוד בישראל היום. פילחנו את תשובות המרוויינים היהודים לשאלה זו לפי הכנסה. הקשר שנמצא הוא הקשר הצפוי: בשתי רמות ההכנסה הנמוכות יותר התשובה השכיחה היא שהזכות לקיום בכבוד לוקה בחסר (מתחת לממוצע – 43.9%; כמו הממוצע – 37.9%), ואילו התשובה השכיחה בקרב בעל רמת הכנסה מעל הממוצע היא שזכות זו מקוימת במידה המתאימה (37.7%). יש אולי משמעות לעובדה שבקרב מי שהכנסתם מתחת לממוצע שיעור הלא יודעים או המסרבים להשיב היה נמוך בהרבה משיעורם בשתי הקבוצות האחרות, שכן אולי לאלה שהכנסתם מתחת לממוצע ברור יותר מהי המידה והמשמעות של ה(אי)קיום של הזכות לקיום בכבוד בישראל 2013.

לוח 1.8 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	פחות מדי	במידה המתאימה	יותר מדי	
100	2.6	43.9	39.3	14.2	הכנסה מתחת לממוצע
100	10.6	37.9	34.2	17.3	הכנסה כמו הממוצע
100	9.8	33.2	37.7	19.3	הכנסה מעל הממוצע

בהתאמה חיפשנו קשר בין הערכת המימוש של עקרון חופש הדת ובין מידת הדתיות של המרוויינים. פילחנו את התשובות במדגם היהודי בעניין קיום חופש הדת לפי מידת הדתיות ומצאנו כי השיעור הגבוה ביותר הסבורים שחופש הדת לוקה בחסר נמצא אצל החרדים (35.8%). אגב, קבוצת החרדים היא הקבוצה היחידה שזו התשובה השכיחה שלה. אחרי החרדים נמצאים החילונים, ששליש מהם סבורים כי הזכות לחופש דת אינה נשמרת כראוי בישראל (33.7%), אבל תשובתם השכיחה היא שעקרון חופש הדת מיושם במידה המתאימה (36.6%). חשוב לציין את השיעור הגבוה במיוחד בקרב המסורתיים-דתיים ואחריהם הדתיים הלאומיים/חרד"לים, שהעריכו כי בישראל מתקיים היום חופש דת במידה המתאימה (54.7% ו-51.6%, בהתאמה).

לוח 1.9 (באחוזים)

פחות מדי	במידה המתאימה	יותר מדי	
33.7	36.6	25.5	חילונים
25.5	46.6	23.6	מסורתיים לא דתיים
21.1	54.7	23.4	מסורתיים דתיים
23.1	51.6	19.8	דתיים לאומיים/חרד"לים
35.8	32.1	24.5	חרדים

את ההערכה למידת הקיום של חופש הביטוי בחרנו לכרוך לפי המיקום העצמי של היהודים על פני הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני. בכל הקבוצות התשובה השכיחה היא "במידה המתאימה". בימין, לגוניו, יש שיעורים גבוהים במידה ניכרת של מי שחושבים שיש יותר מדי חופש ביטוי בישראל בהשוואה לשיעורם בשמאל, אבל גם בשמאל שיעור הסבורים שיש יותר מדי חופש ביטוי עולה על שיעור הסבורים שיש פחות מדי חופש ביטוי (אם כי בשמאל הפער קטן יותר). כמובן, יש להניח שמי שאומר שיש יותר מדי חופש ביטוי מתכוון בעיקר לאנשי המחנה הפוליטי הנגדי. בסך הכול, לא נראה שהמרוויינים מכל המחנות מרגישים מחסור קיצוני בחופש ביטוי.

לוח 1.10 (באחוזים)

ימין	ימין מתון	מרכז	שמאל מתון	שמאל	
36.6	41.7	41.9	32.4	33.3	יותר מדי
40.7	43.4	40.4	40.8	38.3	במידה המתאימה
19.9	12	14.8	29.0	26.9	פחות מדי

איך רואים הערבים את קיום הזכויות הללו בישראל דהיום? כפי שמראים הנתונים בלוח 1.11 שלהלן, התמונה המתקבלת היא לא חד-משמעית וגם לא לגמרי ברורה. יש בה שכיחות גבוהה להערכה שהעקרונות הללו נשמרים "במידה המתאימה". עם זאת, מדובר בהתפלגות שלהערכתנו – בהתחשב בממצאים של עמדות המרוויינים הערבים בשאלות אחרות – מעמידה בספק את אמינות התשובות על השאלה הזאת, לסעיפיה השונים.

לוח 1.11 (באחוזים)

חופש התארגנות	חופש ביטוי	הזכות לקיום בכבוד	חופש דת	
28.3	29.5	29.5	36.1	יותר מדי
32.3	36.5	38.5	36.8	במידה המתאימה
28.4	23.7	23.1	18.1	פחות מדי
11	10.3	8.9	9	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	סך הכול

בבחירות 2013 בלטה ההבטחה של מפלגות, שכמה מהן אף זכו בקולות רבים (בעיקר יש עתיד והבית היהודי), להביא לאזרחי ישראל את בשורת "הפוליטיקה החדשה". רצינו לברר מה משמעות צירוף המילים הזה בעיני הציבור ועד כמה אכן סבורים אזרחי ישראל שהבחירות האחרונות באמת שיקפו פוליטיקה מסוג אחר.

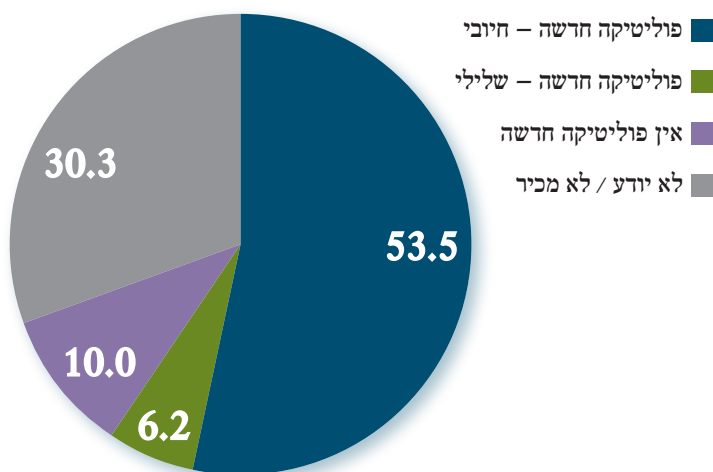
שאלנו תחילה שאלה פתוחה: "לאחרונה מדברים על פוליטיקה חדשה. מהו בעיניך הרכיב העיקרי של פוליטיקה חדשה?". את התשובות קודדנו לארבע קטגוריות: (1) "פוליטיקה חדשה" כמושג בעל השתמעויות חיוביות; (2) "פוליטיקה חדשה" כמושג בעל השתמעויות שליליות; (3) אין דבר כזה "פוליטיקה חדשה"; (4) לא מכיר / לא יודע.

מהי פוליטיקה חדשה?

שאלה 29

נספח 1, עמ' 202

תרשים 8: יחס ל"פוליטיקה חדשה" (כלל המדגם; באחוזים)

פילוח התשובות לפי הקטגוריות הללו הראה כי בכלל המדגם רוב הנשאלים (53.5%) מייחסים למושג "פוליטיקה חדשה" משמעות חיובית. המילים שבהן הם נוטים להשתמש כדי לאפיין את אותה פוליטיקה חדשה מראות כי קטגוריה זו נחלקת למעשה ל-8 תת-קטגוריות: (1) התת-קטגוריה הגדולה ביותר כוללת תשובות שמשקפות את הציפייה מהפוליטיקאים החדשים לאמינות, שקיפות, יושר, הגינות, קיום הבטחות, נאמנות למצע והעדפת האינטרס הציבורי מהאישי. (2) תת-קטגוריה החיובית השנייה נכללת תשובות שמתייחסות לאפיוני הפוליטיקה החדשה שעיקרם הדאגה ל"אזרח הקטן" ולמעמד הבינוני וכן השוויון. (3) התת-קטגוריה החיובית השלישית כוללת תשובות שמתמקדות בהרמוניה חברתית; יותר אחדות ושיתוף פעולה ופחות מחלוקת ושנאה; תשובות שמשקפות סובלנות, פתיחות וליברליות. (4) התת-קטגוריה הרביעית מתייחסת לאופן ההשתתפות הפוליטית של האזרחים במסגרת הפוליטיקה החדשה. כאן מוזכרים מונחים כגון פוליטיקה ישירה, מעורבות אזרחית בפוליטיקה, שיתוף הציבור בהחלטות, פייסבוק ומשאלים עם. (5) התת-קטגוריה החמישית נוגעת בפוליטיקאים החדשים עצמם. בתת-קטגוריה זו נכללות תשובות שקשורות לרמויות ספציפיות, כמו יאיר לפיד ונפתלי בנט, אך גם מאפיינים כלליים יותר, כגון אנשים חדשים, יותר נשים, אנשים שבאו מהשטח ולא מהמפלגות, פוליטיקאים צעירים וכן יותר משכילים. (6) התת-קטגוריה השישית כוללת תשובות שמתייחסות לממד היעילות השלטונית בהקשר של הפוליטיקה החדשה. התשובות המקובצות כאן כוללות מונחים כמו משילות, שינוי שיטת הממשל ופחות בירוקרטיה. (7) כאן מדובר בתשובות שמקשרות את הפוליטיקה החדשה עם הממד המדיני-ביטחוני. התת-קטגוריה הזאת כוללת תשובות כמו קידום הסכם מדיני וקידום תהליך השלום. (8) תת-קטגוריה האחרונה נכללות תשובות שעניינן "סדר היום הלאומי" השונה של הפוליטיקה החדשה. התשובות כאן מאפיינות פוליטיקה חדשה בעיקר כפוליטיקה המדגישה נושאים חברתיים-כלכליים, חינוך, צמצום פערים, מאבק בטייקונים, מדיניות רווחה, דאגה לשכבות החלשות וכיוצא באלה.

במפתיע, על רקע השכיחות הגבוהה של השימוש במונח "פוליטיקה חדשה" בתעמולת הבחירות חודשים מעטים בלבד לפני ביצוע הסקר, הקטגוריה השנייה בגודלה (30.3%), אחרי ההערכה החיובית, התבררה כזו של מי שהמושג פוליטיקה חדשה לא אמר להם מאומה (לא יודע / לא מכיר). כמעט שליש מכלל הנדגמים לא הפנימו כלל את המושג, לטוב או לרע. חשוב לומר כי ריבוי המרואיינים הערבים בקטגוריה זו מלמד שהמושג "פוליטיקה חדשה" כמעט שלא הכה שורש בתודעת הציבור הערבי בישראל וכנראה לא תפס מקום משמעותי בציבור זה במערכת הבחירות של 2013.

כפי שאפשר ללמוד מתרשים 8, עשירית מן המרואיינים המקובצים בקטגוריה השלישית בגודלה גורסים שאין כלל בנמצא פוליטיקה חדשה. תשובותיהם כוללות אפיונים המשקפים בעיקר ספקנות, ואפילו ציניות, באמירות מסוג "גימיק בחירות", "מה שהיה הוא שיהיה", וכדומה.

מעניינת במיוחד היא הקטגוריה הרביעית, הקטנה ביותר, של מי שמייחסים למושג פוליטיקה חדשה משמעויות שליליות דווקא. מי שנכללים כאן מזהים במקרים רבים כרכיב העיקרי של הפוליטיקה החדשה את הגזענות (בעיקר המרואיינים הערבים) או לחלופין – בקרב המרואיינים היהודים – רואים בה כסות לפוליטיקה של המעמד הבינוני ה"לבן", האשכנזי. תשובות נוספות המאפיינות את הפוליטיקה החדשה באפיון שלילי כוללות "מחמאות" כמו: "גועל", "מסים" (כנראה בהשראת דיוני התקציב אחרי הבחירות, בערך בזמן שבו נערך הסקר) ו"בלגן".

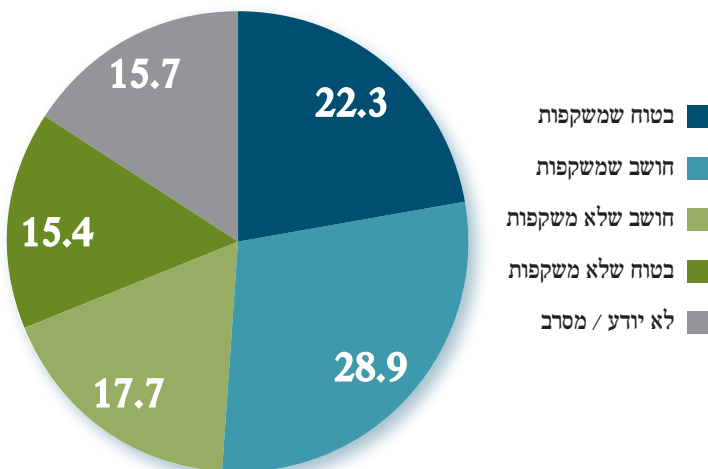
מן השאלה הפתוחה, הכללית, על מהותה של הפוליטיקה החדשה עברנו לשאלה קונקרטית יותר: "לדעתך, האם תוצאות הבחירות האחרונות לכנסת משקפות או לא משקפות פוליטיקה חדשה?". לפחות בעת עריכת הסקר, התחושה הרווחת בכלל המדגם (51.2%) הייתה שהבחירות אכן שיקפו פוליטיקה חדשה. היות שכאמור לעיל רוב המעריכים סברו שפוליטיקה חדשה היא "דבר טוב", יש להניח כי האמירה הזאת על תוצאות הבחירות שיקפה גם היא, בדרך כלל, עמדה חיובית.

האם הבחירות האחרונות שיקפו פוליטיקה חדשה?

שאלה 30

נספח 1, עמ' 202

תרשים 9: האם תוצאות הבחירות האחרונות לכנסת משקפות או לא משקפות פוליטיקה חדשה? (כלל המדגם; באחוזים)

כאן המקום לומר כי בקרב היהודים היה רוב (52.9%) למי שהעריכו כי הבחירות האחרונות שיקפו פוליטיקה חדשה, אבל בקרב המרואיינים הערבים, לעומת זאת, העריכו כך מיעוט, אם כי גדול (41.9%) – אולי משום שציפיות הציבור הערבי לשינוי ממשי בפוליטיקה הישראלית בעקבות הבחירות הן פחותות מהתקוות לשינוי שתולים בהן היהודים.

פילוח התשובות לשאלה זו לפי ההצבעה בבחירות 2013 שוב לא מראה קשר משמעותי בין שני המשתנים. או במילים אחרות – חרף הצלחתן האלקטורלית המרשימה, מצביעי המפלגות שחרתו על דגלן את בשורת הפוליטיקה החדשה, בעיקר יש עתיד והבית היהודי, אינם מעריכים יותר ממצביעי מפלגות "הפוליטיקה הישנה" כי בחירות 2013 משקפות כיוון פוליטי חדש. דהיינו, גם בשאלה זו, כמו בשתי השאלות על המצב הכללי של ישראל ועל התפקוד הדמוקרטי, ההצבעה למפלגה זו או אחרת לא מתגלה כבעלת משקל של ממש בתשובות. ממצא זה הולך יד ביד עם ההתרשמות המחקרית והאמפירית שהזרות המפלגתית של הציבור הישראלי הולכת ונחלשת ושהמפלגות כבר לא ממלאות את תפקידן הקלטי כפרשניות של המציאות לטובת בוחריהן.

פילוח לפי גיל ולפי שיוך עצמי לקבוצות חברתיות חזקות או חלשות לא מעלה גם הוא קשר שיטתי עם תשובות המרואיינים. לעומת זאת פילוח המדגם היהודי לפי הכנסה כן מצביע על קשר: בעלי ההכנסות הגבוהות, יותר מבעלי ההכנסות הנמוכות, סבורים כי הבחירות האחרונות משקפות פוליטיקה חדשה. ההסבר לכך הוא, מן הסתם, כי המפלגות שהצליחו במיוחד בבחירות האחרונות לא נשאו עמן בשורה לבעלי ההכנסות הנמוכות, אבל עוררו תקוות בלבם של בעלי ההכנסות הממוצעות ומעלה.

לוח 1.12 (באחוזים)

הכנסה מתחת לממוצע	הכנסה ממוצעת	הכנסה מעל הממוצע	
46.8	52.6	60.1	הבחירות האחרונות משקפות פוליטיקה חדשה
39.6	31.1	29.1	הבחירות האחרונות לא משקפות פוליטיקה חדשה

פילוח המדגם היהודי לפי המיקום העצמי ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה כי בקרב כל ארבע הקבוצות (ימין, ימין מתון, מרכז ושמאל מתון) יש רוב, בשיעורים שונים, למעריכים כי בחירות 2013 אכן שיקפו פוליטיקה חדשה (52.7%, 57.7%, 57.1% ו-64.2%, בהתאמה). בקרב המגדירים את עצמם שמאל רק מיעוט, אם כי לא מבוטל כלל, גורסים כך (46%).

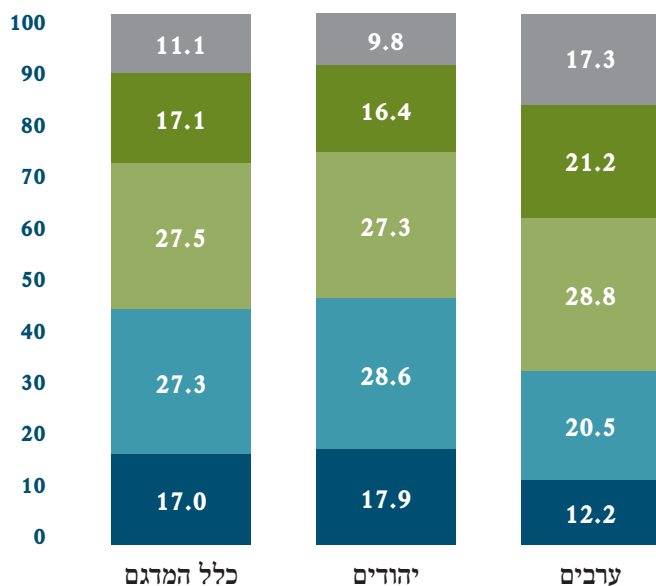
ברקנו גם את הערכת הציבור למידה שבה – אם בכלל – הושפעו תוצאות הבחירות האחרונות ממחאת קיץ 2011.

השפעת מחאת קיץ 2011 על הבחירות

שאלה 31

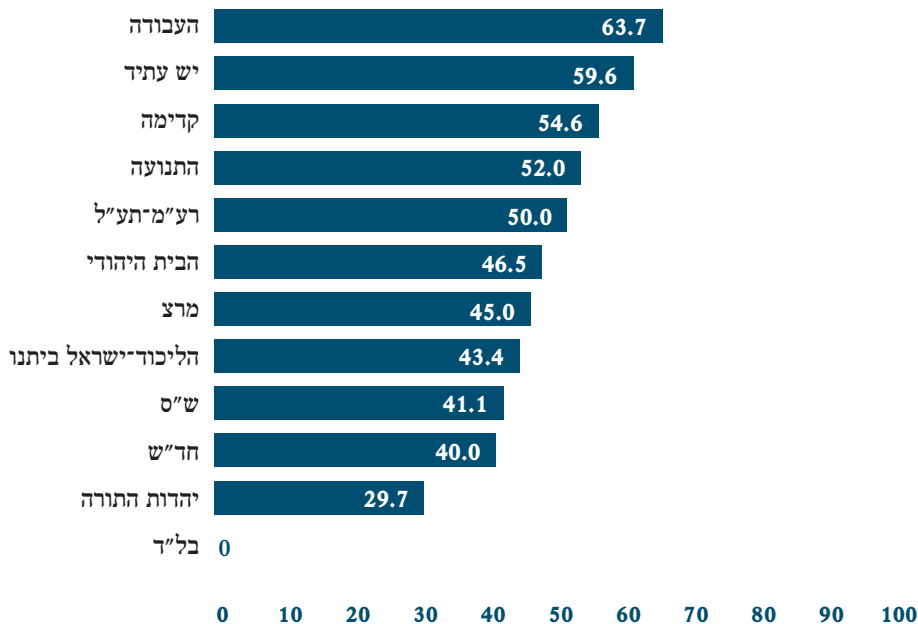
נספח 1, עמ' 202

תרשים 10: עד כמה, אם בכלל, הושפעו תוצאות הבחירות האחרונות ממחאת קיץ 2011? (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

■ במידה רבה מאוד ■ במידה רבה ■ במידה מעטה
■ בכלל לא ■ לא יודע / מסרב

תרשים 11: עד כמה, אם בכלל, הושפעו תוצאות הבחירות האחרונות ממחאת קיץ 2011? (במידה רבה מאוד ובמידה רבה; לפי הצבעה בבחירות 2013; באחוזים)

כפי שמורה תרשים 10, הציבור היהודי חלוק, באמצע פחות או יותר, בשאלה זו: 46.5% סבורים שהבחירות הושפעו מהמחאה, ואילו 43.7% סבורים שהן לא הושפעו. בקרב המשיבים הערכים, שמידת השתתפותם במחאה הייתה נמוכה יותר, העמדה השכיחה – 50% – היא שהבחירות לא הושפעו מן המחאה. רק מיעוט מהם – 32.7% – חושבים ההפך.

כפי שמראה תרשים 11, פילוח התשובות לפי הצבעה מפלגתית בבחירות 2013 לכנסת גם הוא אינו מראה קשר ברור בין ההצבעה ובין הערכת השפעתה של מחאת קיץ 2011. אפילו המידע שבידינו מן העבר על הנוכחות הרבה יותר של מצביעי מפלגות מסוימות בשורות המוחים לא הוכח כמנבא טוב של עמדתם בשאלת הקשר בין המחאה לתוצאות הבחירות (ראו למשל הנתון של מצביעי מרצ, שידוע כי הם היו שותפים פעילים מאוד במחאה). 45% בלבד מהם ראו קשר בין תוצאות הבחירות למחאה, אף על פי שבבחירות אלו הכפילה מפלגתם את הייצוג הפרלמנטרי שלה.

מעניין כי בשאלה זו גם פילוח על פי מיקום עצמי על פני הרצף ימין-שמאל מדינני-ביטחוני אינו מראה דפוס שיטתי כלשהו.

סיכום

פרק זה עסק ב"מצב הרוח", או "האקלים התחושתי", של הציבור וקבוצות המשנה שלו בנוגע למצב הכללי במדינה ולתפקוד הדמוקרטיה הישראלית על היבטיה השונים. הפרק בחן את מידת שביעות הרצון מן הדמוקרטיה הישראלית והשמירה על עקרונותיה, את היחס למושג "פוליטיקה חדשה" ואת השפעות המחאה של קיץ 2011.

< התשובה השכיחה בשאלה על מצבה הכללי של ישראל היא "ככה-ככה" (41.1%); יותר משיבים מעריכים את המצב טוב מאשר רע. בפילוח על פי לאום נמצא כי אצל הערבים ההערכה השכיחה היא שלילית (39.1%). צעירים יהודים מעריכים את המצב כפחות טוב ממה שמעריכים אותו המבוגרים. הכנסה נמצאה כגורם משפיע לחיוב, וכך גם שיוך עצמי לקבוצה חזקה בחברה. בפילוח על פי מידת דתיות בולטים הדתיים הלאומיים/חרד"לים והמסורתיים הדתיים בהערכת המצב החיובית.

< הרוב בציבור הישראלי (63.5%), על כל מגזריו, מוכנים לשלם יותר מסים כדי לצמצם את הפערים החברתיים-כלכליים במדינה.

< נמצא יתרון קל למרוצים מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית לעומת מי שאינם מרוצים (בכלל המדגם – 49.7% לעומת 46.7% בהתאמה). עם זאת, פילוח לפי לאום מלמד שרוב גדול בקרב הערבים אינם מרוצים.

< בבחינת השמירה על עקרונות הדמוקרטיה – חופש הדת, חופש הביטוי, חופש ההתארגנות והזכות לקיום בכבוד – התשובות לא אחידות: אשר לשלוש הזכויות הראשונות רוב ברור סוברים כי הן מקוימות כנדרש או אף למעלה מזה. אבל כאשר לזכות לקיום בכבוד בולטת ההערכה בכלל המדגם שהיא מקוימת פחות מדי (בכלל המדגם – 41.8%). בפילוח לפי רמת הכנסה נמצא כי רק בעלי הכנסות נמוכות מן הממוצע מעריכים שזכות זו מקוימת פחות מדי. בחינה של קיומו של חופש דת בפילוח עם משתנה הדתיות מלמד כי החרדים מרגישים, יותר מהאחרים, כי חופש זה מקוים פחות מדי.

< קידוד התשובות בשאלה הפתוחה – שבה התבקשו המשיבים לציין מהו הרכיב העיקרי של פוליטיקה חדשה – מלמד כי 53.5% מציינים רכיבים חיוביים, כמעט שליש אומרים כי אינם מכירים את המושג, 10% אומרים שלדעתם אין בנמצא פוליטיקה חדשה, ו-6.2% מייחסים למושג "פוליטיקה חדשה" משמעות שלילית. על השאלה אם הבחירות האחרונות שיקפו פוליטיקה חדשה השיבו רוב לא גדול מכלל המדגם בחיוב, אבל בקרב הערבים רק מיעוט מרגישים כך. בפילוח לפי הכנסה נמצא כי בעלי הכנסה גבוהה סבורים, יותר מבעלי הכנסה נמוכה, שהבחירות האחרונות אכן שיקפו פוליטיקה חדשה.

< באשר להשפעת מחאת קיץ 2011 על בחירות 2013 נמצא כי היהודים חצויים בין הסבורים כי הבחירות הושפעו מהמחאה לבין מי שסבורים ההפך. בקרב הערבים, לעומת זאת, השיעור הגבוה יותר גורסים שלא הייתה למחאת קיץ 2011 השפעה על בחירות 2013.

פרק 2: המערכת הפוליטית

נעבור כעת לדון בתפיסות ובעמדות כלפי המערכת הפוליטית באופן ספציפי. מקבץ השאלות הראשון עסק בתפיסות הציבור את הפוליטיקאים. השאלה הראשונה נגעה במידת המחויבות של הפוליטיקאים לתפקידם, השנייה – במחויבותם לאזרחים, כלומר לבחריהם, והשלישית – בהשוואה בין הפוליטיקאים של ההווה לאלה של העבר.

על רקע הביקורת הבלתי פוסקת בתקשורת, ובעקבותיה גם בשיח הציבורי, על תפקודם של חברי הכנסת הנבחרים ביקשנו את התייחסות המרואיינים לקביעה: "בסך הכול, רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר". בכלל המדגם הדעות היו חלוקות כמעט באמצע: 48.1% לא הסכימו עם קביעה זו, כלומר הם סברו שרוב חברי הכנסת אינם עובדים קשה או מבצעים את תפקידם בסדר, לעומת 45.8% שכן הסכימו עם הקביעה שבסך הכול חברי הכנסת מתפקדים כמצופה מהם. בשאלה זו, כפי שמורה תרשים 12, ההבדלים בין תשובות היהודים והערבים קטנים מאוד, והמגמה זהה.

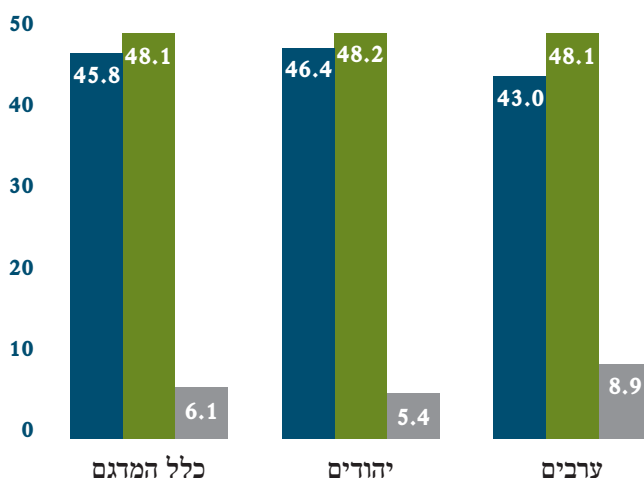
כמה קשה עובדים חברי הכנסת?

8.3 שאלה

נספח 1, עמ' 187

נספח 2, עמ' 212

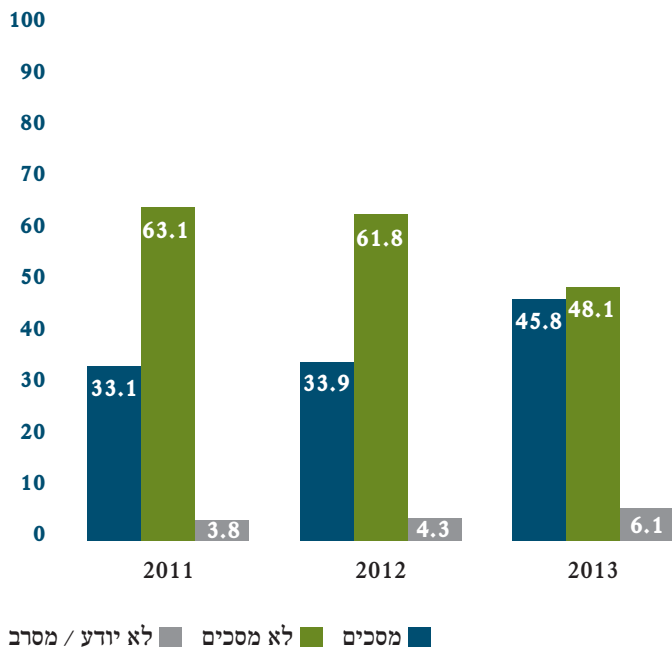
תרשים 12: בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

■ מסכים ■ לא מסכים ■ לא יודע / מסרב

אולי משום שהסקר הנוכחי נערך זמן לא רב אחרי הבחירות, כאשר ההבטחה ל"משהו אחר/חדש" עדיין ריחפה באוויר, השוואה לסקרים של שנים קודמות שבהם נשאלה שאלה זו מצביעה על עלייה של ממש בשיעור הסבורים כי חברי הכנסת דווקא עושים את מלאכתם נאמנה – מכשליש בשתי המדידות האחרונות (2011 ו-2012 – 33.1% ו-33.9%, בהתאמה) ל-45.8% במדידה הנוכחית. עם זאת יש כמובן צורך במדידות נוספות כדי לקבוע שאכן מדובר במגמה של שיפור בהערכת הציבור את תפקודם של חברי הכנסת.

תרשים 13: בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר (כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

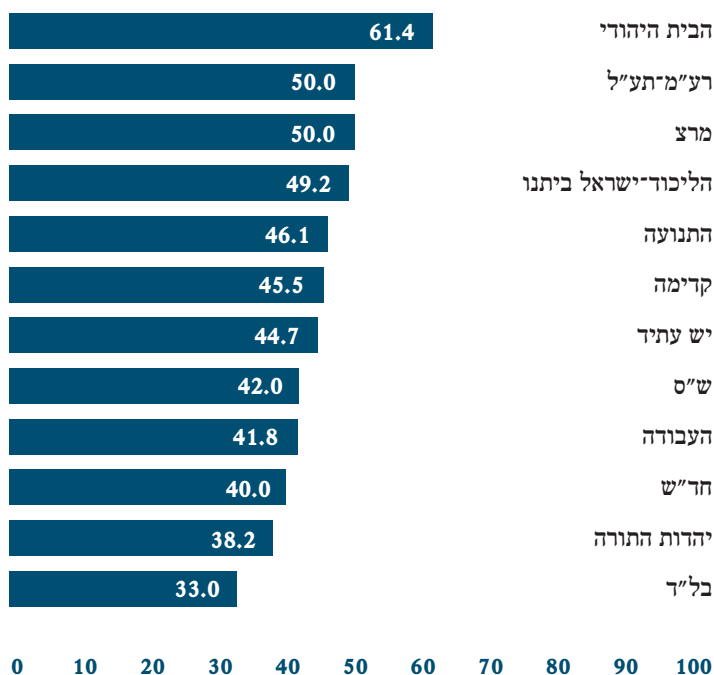

פילחנו את התשובות לשאלה זו בסקר הנוכחי לפי ההצבעה לכנסת בבחירות 2013. ההבדלים, כך מתברר, שוב אינם גדולים: שיעורי המסכימים עם הקביעה שככלל חברי הכנסת עובדים קשה נעים בין 40% ל-50% אצל רוב ברור של המצביעים ברוב המפלגות, ללא קשר לגודלן של המפלגות שבשבילן הם הצביעו או למיקומן על הציר שמאל-ימין מדיני-ביטחוני או על כל ציר אחר. על רקע זה בולטות לחיוב ההערכה החיובית של מצביעי

הבית היהודי את תפקודם של חברי הכנסת (61.4% מסכימים שחברי הכנסת בסך הכול עושים את מלאכתם נאמנה) וההערכה השלילית של מצביעי יהדות התורה ובל"ד (מסכימים: רק 38.2% ו-33%, בהתאמה). ממצא זה תומך, שוב, באבחנתנו על סמך נתוני הסקר הנוכחי כי הצבעה מפלגתית לכנסת אינה גורם מברל חזק.

תרשים 14: בסך הכול רוב חברי הכנסת עוברים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר (מסכימים); לפי הצבעה בבחירות 2013; באחוזים

פילוח על בסיס הגדרה עצמית ימין-שמאל מדיני-ביטחוני גם הוא לא הניב תבנית שיטתית, והוא הדין בפילוח על פי שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה, רמת השכלה, מידת דתיות וגיל. היעדר תבניות זה מעלה את האפשרות שמדובר יותר בהרגשה כללית ולא בהערכה המבוססת על עובדות או התלויה בזהות פוליטית, חברתית או אחרת.

למען מי חברי הכנסת עובדים?

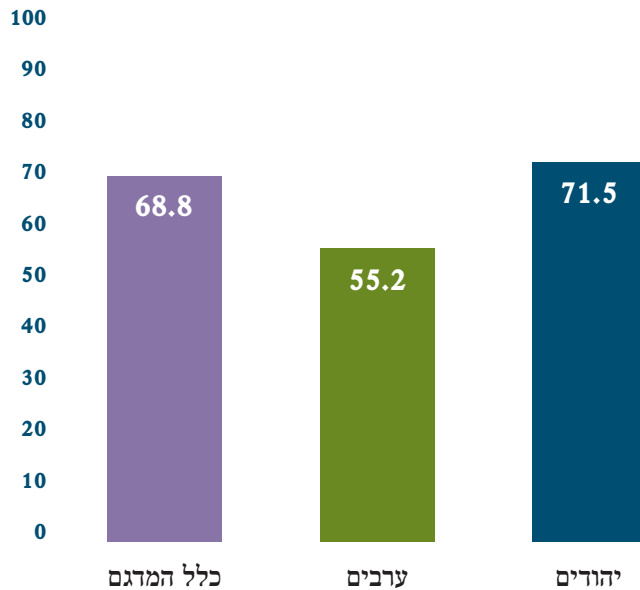
שאלה 8.5

נספח 1, עמ' 187

נספח 2, עמ' 213

מכאן עברנו לנסות ולברר באיזו מידה הפוליטיקאים נתפסים כמי שפועלים למען הציבור הרחב או לחלופין בעיקר למען עצמם. גם כאן הצגנו למרואיינים קביעה וביקשנו את עמדתם כלפיה: "פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור". בניגוד לשאלה הקודמת כאן התפלגות התשובות רחוקה מאיזון, בעיקר במדגם היהודי, אבל גם בקרב המרואיינים הערבים. בשתי קבוצות האוכלוסייה מסתמנת נטייה ברורה להסכים עם הקביעה שהפוליטיקאים דואגים בראש ובראשונה לעצמם – 71.5% מהיהודים ו-55.2% מהערבים מסכימים עם קביעה לא מחמיאה זו.

תרשים 15: פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור (מסכימים; כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

לא הצלחנו למצוא בהקשר הזה משתנה דמוגרפי, כלכלי או פוליטי שהבחין בצורה טובה בין הרוב שמסכימים עם הקביעה כאן לבין המתנגדים לה. היוצאים מן הכלל הם בעלי ההשכלה הנמוכה (עד תיכונית חלקית), שמגלים חשדנות גבוהה במיוחד כלפי מניעי הפוליטיקאים (78.4% מסכימים עם הקביעה שלעיל).

אף על פי שהממצאים לגבי שאלה זו השנה נוטים לשלילה בעיקרם בהתייחס למוקד המחויבות של הפוליטיקאים, יש לשים לב כי בהשוואה לשנה שעברה הם בבחינת שיפור, שכן חלה ירידה של כ-10% בכלל המדגם בשיעור מי שמייחסים לפוליטיקאים אנוכיות (השנה בכלל המדגם 68.8% סוברים כך, לעומת 78.1% בשנה שעברה). יתר על כן, שיעורם של מי שלא יודעים או מסרבים לענות על שאלה זו הולך ויורד במשך השנים שבהן אנחנו מודדים היבט זה של היחס לפוליטיקאים – מכשליש במדידות הראשונות לשיעורים נמוכים יותר היום. ואף על פי כן, גם כאן הזהירות מומלצת. נדרשות מדידות נוספות כדי לקבוע אם מדובר במגמה ממשית של שיפור דימוים הציבורי של הפוליטיקאים.

השאלה השלישית במקבץ זה עסקה, כאמור, בהשוואה בין הפוליטיקאים של היום לאלה של העבר, בהתבסס על ההנחה שכולנו נוטים לצבוע את העבר בוורוד. ולכן ציפינו שהשוואה בין הפוליטיקאים של היום לבין אלה של העבר תהיה לרעת הפוליטיקאים של ההווה.

שאלנו: "כשאתה משווה את הפוליטיקאים של היום למה שאתה זוכר או יודע על הפוליטיקאים של ישראל בעבר, האם אלה של היום יותר טובים, אותו דבר או פחות טובים?". התשובות מראות בבירור כי אכן העבר נדמה יותר רודן מן ההווה. ממצא מעניין אחר הוא שמטעם כלשהו המרואיינים הערכים נוסטלגיים מן היהודים: 44.4% בכלל המדגם (50.6% במדגם הערבי ו-43.2% במדגם היהודי) סוברים כי הפוליטיקאים של העבר היו יותר טובים מהפוליטיקאים של היום.

למרות הנוסטלגיה שאבחנו כאמור השנה, כשמדובר במרואיינים היהודים, השוואה של ממצאי סקר 2013 עם הפעם הקודמת שהשאלה נשאלה (סקר 2008) מראה, כמו בשאלות הקודמות, שיפור מסוים בהערכה החיובית כלפי הפוליטיקאים של ההווה לעומת ההערכה כלפי מקבליהם בעבר. וכך, שיעור הסבורים שהפוליטיקאים של היום פחות טובים ירד בחדות – מ-66.4% ב-2008 ל-44.4% ב-2013 – ואפילו נרשמה עלייה מסוימת בשיעור הסבורים שהם טובים מקודמיהם – מ-3.5% ב-2008 ל-12.6% ב-2013.

רצינו לרעת אם גיל המרואיינים ממלא תפקיד בהערכה כלפי הפוליטיקאים של ההווה בהשוואה לאלה של העבר. כפי שאפשר לראות בלוח 2.1, באופן מפתיע למדי לא נמצא הבדל משמעותי ושיטתי בין קבוצות הגיל במדגם היהודי. במילים אחרות, בניגוד (אולי) לצפוי, המבוגרים הם לא יותר או פחות נוסטלגיים מהצעירים.

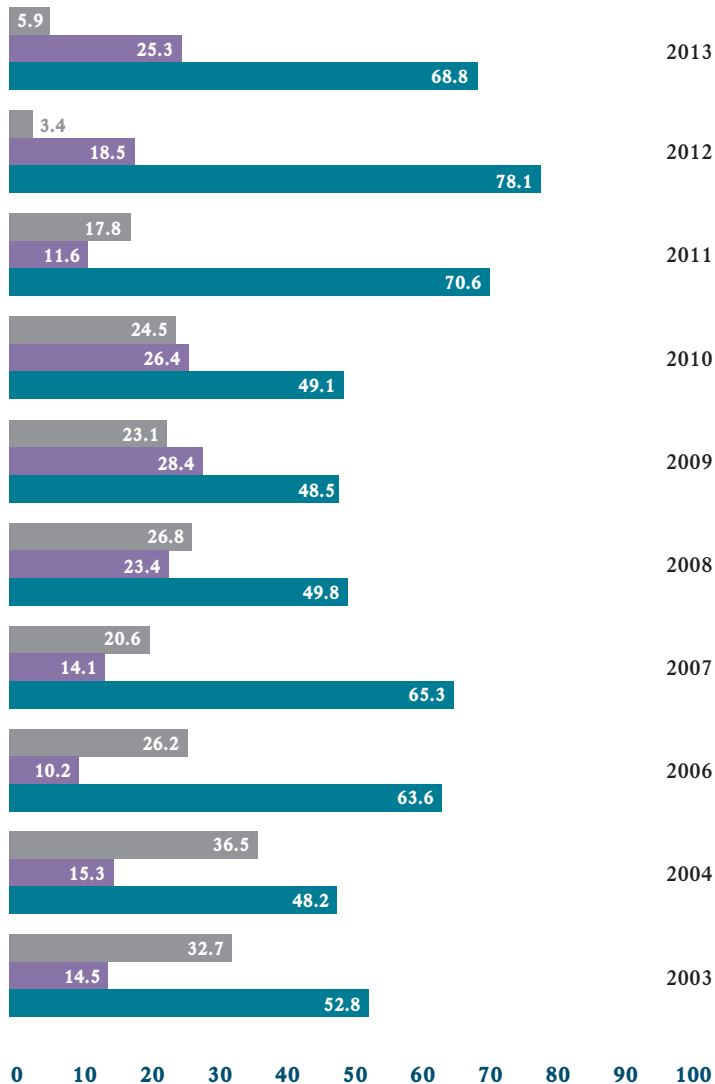
הפוליטיקאים של היום לעומת הפוליטיקאים של העבר

שאלה 33

נספח 1, עמ' 204

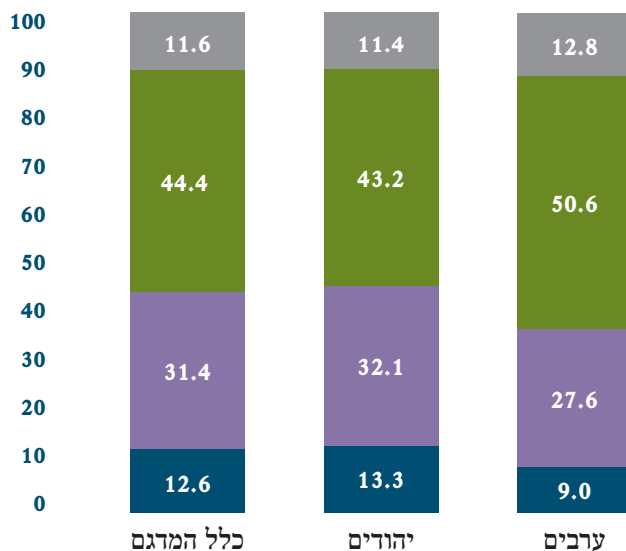
נספח 2, עמ' 225

תרשים 16: פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור (כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

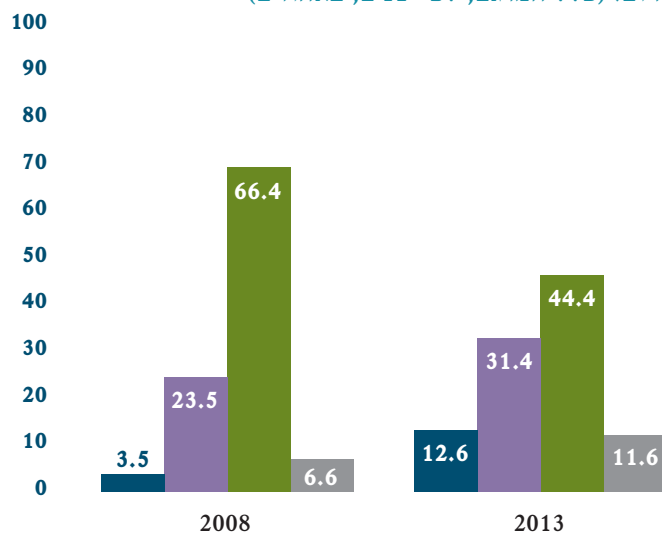
■ לאינטרס האישי ■ לאינטרס הציבורי ■ לא יודע / מסרב / לא בטוח / במידה דומה

תרשים 17: כשאתה משווה את הפוליטיקאים בישראל היום למה שאתה זוכר או יודע על הפוליטיקאים של ישראל בעבר, האם אלה של היום: (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

■ יותר טובים ■ אותו דבר ■ פחות טובים ■ לא יודע / מסרב

תרשים 18: כשאתה משווה את הפוליטיקאים בישראל היום למה שאתה זוכר או יודע על הפוליטיקאים של ישראל בעבר, האם אלה של היום: (כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

■ יותר טובים ■ אותו דבר ■ פחות טובים ■ לא יודע / מסרב

לוח 2.1 (באחוזים)

סך הכול	לא יודעים / מסרבים	סבורים כי הפוליטיקאים של היום פחות טובים מהפוליטיקאים של העבר	סבורים כי הם אותו הדבר	סבורים כי הפוליטיקאים של היום יותר טובים מהפוליטיקאים של העבר	
100	7.0	41.9	36.4	14.7	24-18
100	9.7	44.5	34.8	11.0	34-25
100	8.3	42.0	35.7	14.0	44-35
100	10.8	45.0	30.2	14.0	54-45
100	12.2	47.0	28.0	12.8	64-55
100	21.1	39.0	26.1	13.8	+65

פילוח לפי מידת דתיות לא מעלה הבדלים משמעותיים, למעט העובדה שיותר חילונים מאשר השייכים לכל קבוצה אחרת חושבים שאין הבדל בין הפוליטיקאים של ההווה לאלה של העבר ושפחות מהם מעריכים את הפוליטיקאים של ההווה כגרועים מאלה של העבר. גם פילוחים לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני או לפי חוזק הקבוצה החברתית שאליה משייך את עצמו המרואייין לא מראים הבדלים.

אמון במוסדות
שאלה 6 (10-1)
נספח 1, עמ' 185
נספח 2, עמ' 208

מכאן עברנו לבדוק את השאלה – שתמיד מעוררת עניין רב – על מידת האמון של הציבור במוסדות המדינה. השיפור המסוים שאבחנו ביחס לפוליטיקאים באחת השאלות הקודמות הביא אותנו לתהות אם עלינו לצפות גם לשיפור מסוים במידת האמון במוסדות. התשובה, כפי שנראה להלן, לא תאמה את הציפיות.⁴

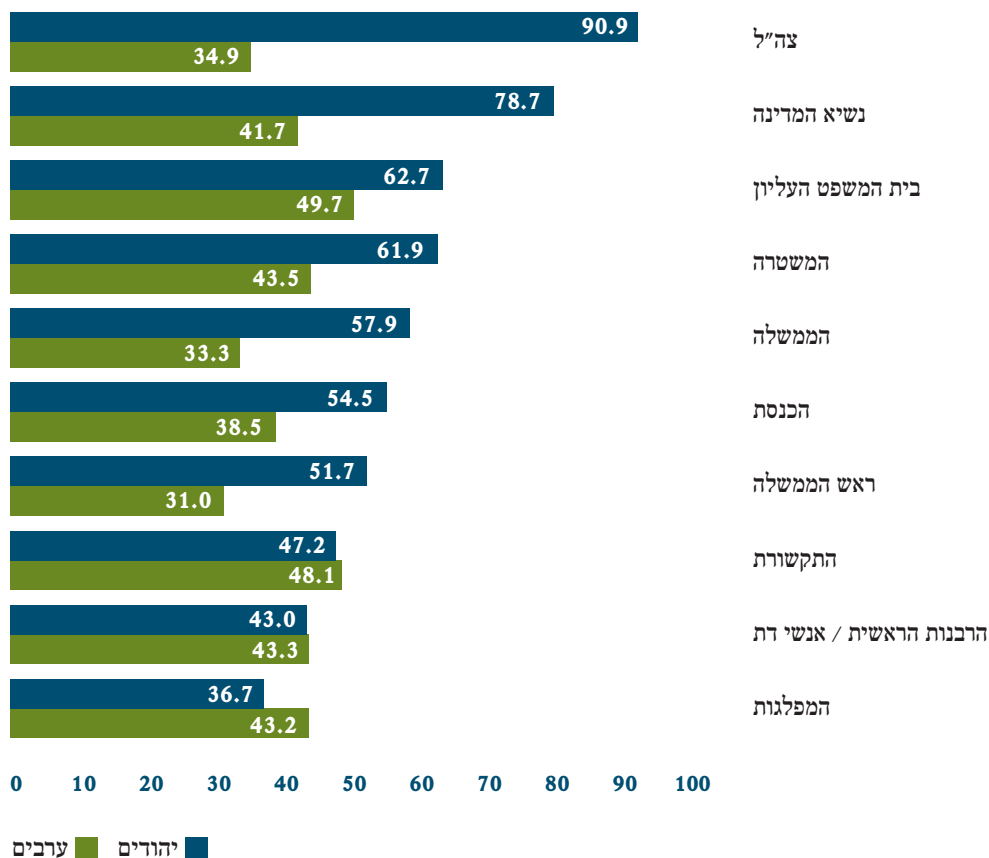
ככלל המדידות הקודמות גם השנה מתברר כי במדגם היהודי צה"ל הוא הגוף הזוכה למידה הרבה ביותר של אמון (90.9% הכריזו שהם נותנים בו אמון במידה רבה ובמידה מסוימת). במקום השני ניצב נשיא המדינה (78.7%), ואחריהם, בסדר יורד, בית המשפט העליון (62.7%), המשטרה (61.9%), הממשלה (57.9%) הכנסת (54.5%) וראש הממשלה (51.7%) – כולם זוכים לרוב יהודי כזה או אחר הנותן בהם אמון במידה רבה או במידה מסוימת. בתחתית הסולם נמצאים המוסדות שאין רוב יהודי הרוחש להם אמון: התקשורת (47.2%), הרבנות הראשית (43%) והמפלגות (36.7% בלבד).⁵

4 לאורך רוב הניתוח של שאלת האמון (למעט ההשוואות הרב-שנתיות, מטעמי חיסכון במקום) הפרדנו בין המדגם היהודי לערבי מפאת ההבדלים הגדולים בין שתי קבוצות האזרחים הללו.

5 בסקר של ארגון השקיפות העולמי שפורסם ביולי (דהמרקר, 10.7.2013) נמצא כי המוסדות שנמצאו המושחתים ביותר בעיני הישראלים הם המפלגות והרבנות הראשית. ייתכן כי יש בכך כדי להסביר את הממצא בסקר שלנו – גם אצלנו שני המוסדות האלה הגיעו לתחתית סולם האמון.

האמון שהערבים אזרחי ישראל נותנים ברוב המוסדות הללו נמצא גם השנה נמוך מזה של היהודים – למעט המפלגות, שבהן אמונם של הערבים גבוה משל היהודים (43.2% לעומת 36.7%, בהתאמה), והתקשורת, שבה האמון של הערבים והיהודים כמעט זהה (ערבים – 48.1%; יהודים – 47.2%). סולם האמון של הערבים שונה מאוד אפוא מזה של היהודים: אצל הערבים עומד בראש הסולם בית המשפט העליון (49.7% מביעים בו אמון במידה רבה או במידה מסוימת), ואחריה התקשורת (48.1%), המשטרה (43.5%), המפלגות (43.2%), נשיא המדינה (41.7%), הכנסת (38.5%), צה"ל (34.9%) והממשלה (33.3%). את תחתית הסולם תופס ראש הממשלה (31%). ממצא שראוי להקדיש לו תשומת לב מיוחדת הוא שאין ולו מוסד או בעל תפקיד מרכזי אחד במערכת הפוליטית הישראלית שרוב בציבור הערבי רוחשים לו אמון במידה רבה ובמידה מסוימת.

תרשים 19: אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות (נותן אמון במידה רבה ובמידה מסוימת; לפי לאום; באחוזים)

אם ננכה את ה"מידה מסוימת" של אמון ונותיר רק את נותני "מידה רבה" של אמון, נוכל להבחין בשתי תופעות מעניינות. ראשית, בקרב היהודים רק כאשר מדובר בצה"ל ובנשיא המדינה מסתמן רוב הרוחש להם אמון רב (74.5% – צה"ל; 56% – נשיא המדינה), בשעה שלכל שאר המוסדות אין רוב כזה. בציבור הערכי אין כמובן שום מוסד שיש לו רוב בדרגת האמון הגבוהה ביותר.

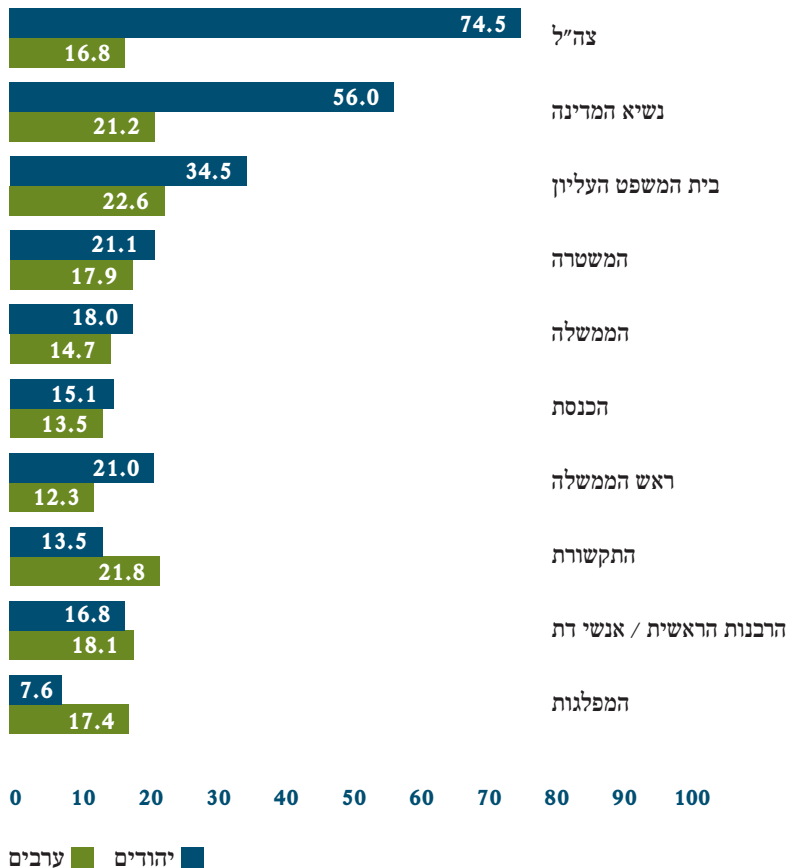
שנית, כשמדובר במתן אמון במידה רבה, ההבדלים בין היהודים לערבים מצטמצמים: וכך, למשטרה רוחשים מידה רבה של אמון 21.1% מהיהודים ו-17.9% מהערבים ולכנסת – 15.1% מהיהודים ו-13.5% מהערבים. נראה כי מידת האמון (הרבה) של הערבים בתקשורת ובמפלגות גבוהה אפילו ממידת האמון שנותנים בהן היהודים (בתקשורת – 21.8% מהערבים נותנים בה אמון לעומת 13.5% מהיהודים; במפלגות – 17.4% מהערבים לעומת 7.6% מהיהודים). במילים אחרות, המשקל היחסי הרב של נותני האמון במידה מסוימת הוא שגורם לפער הגדול בציוני האמון שהבאנו לעיל, למעט כאשר מדובר בצה"ל ובנשיא המדינה (היהודים יותר חיוביים) ובבית המשפט העליון (אם כי כאן הפער בין יהודים לערבים קטן יותר).

למרות השיפור המסוים שאבחנו בדימוי של הפוליטיקאים, ובניגוד להשערה שהצגנו קודם לכן שהניחה כי השיפור הזה אמור להתבטא גם בעלייה מסוימת באמון במוסדות ובבעלי התפקידים, בהשוואה לסקר של השנה שעברה נמצאה בציבור היהודי דווקא ירידה מסוימת באמון בכל המוסדות, למעט נטייה לעלייה באמון בתקשורת (מ-43.5% בשנה שעברה ל-47.2% השנה) ובמפלגות (מ-33.8% בשנה שעברה ל-36.7% השנה. כן יש לזכור כי המפלגות הן המוסד המקבל את מידת האמון הנמוכה ביותר בסקר). הוא הדין בקרב המרואיינים הערבים; הירידה אצלם היא גדולה עוד יותר. להלן ההשוואות הרב-שנתיות של כלל המדגם.⁶

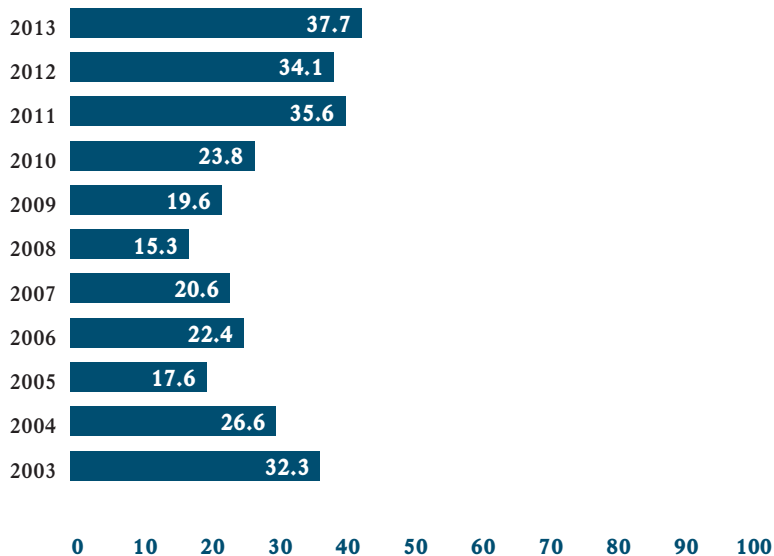
6 בהשוואה הרב-שנתית נהגנו בעבר להציג את כלל המדגם. כדי שלא לפגוע בהשוואות המשכנו בכך גם השנה אף על פי שלאורך הניתוח כולו הפרדנו כאמור השנה בין המרואיינים היהודים למרואיינים הערבים בגלל ההבדלים העומקים במידות האמון של שתי הקבוצות.

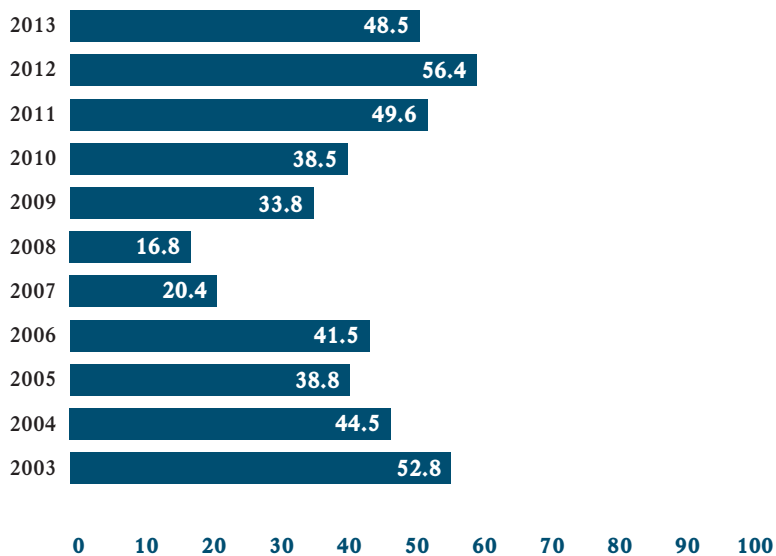
תרשים 20: אמון במידה רבה בכל אחד מהאנשים או המוסדות (לפי לאום; באחוזים)

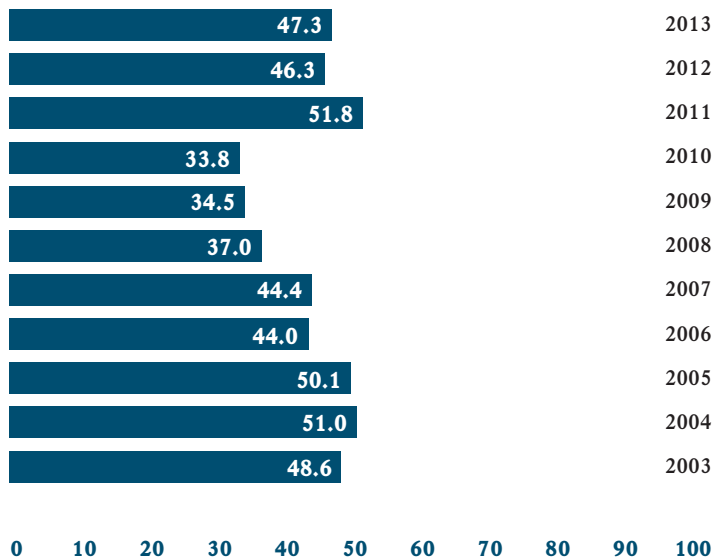
תרשים 21: אמון במפלגות (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

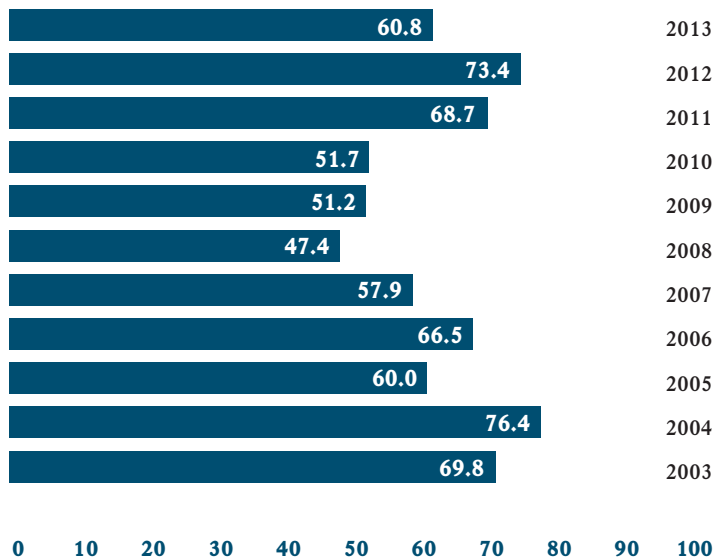
תרשים 22: אמון בראש הממשלה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

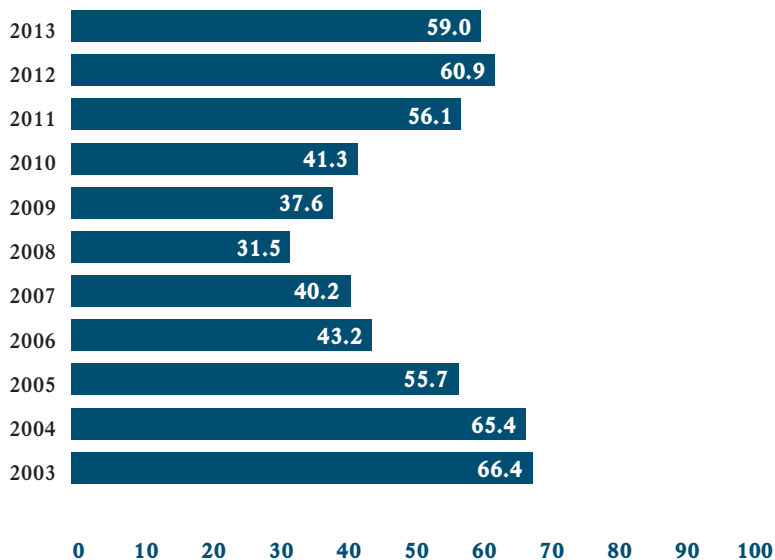
תרשים 23: אמון בתקשורת (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדרגים; לפי שנים; באחוזים)

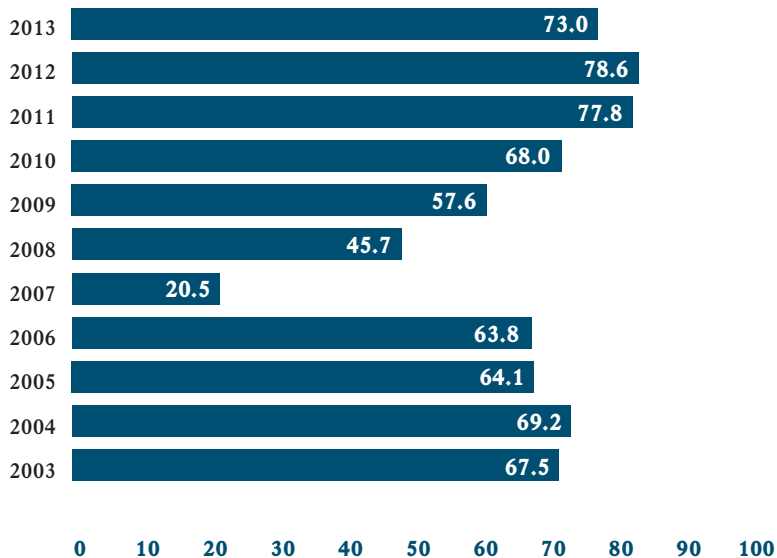
תרשים 24: אמון בבית המשפט העליון (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדרגים; לפי שנים; באחוזים)

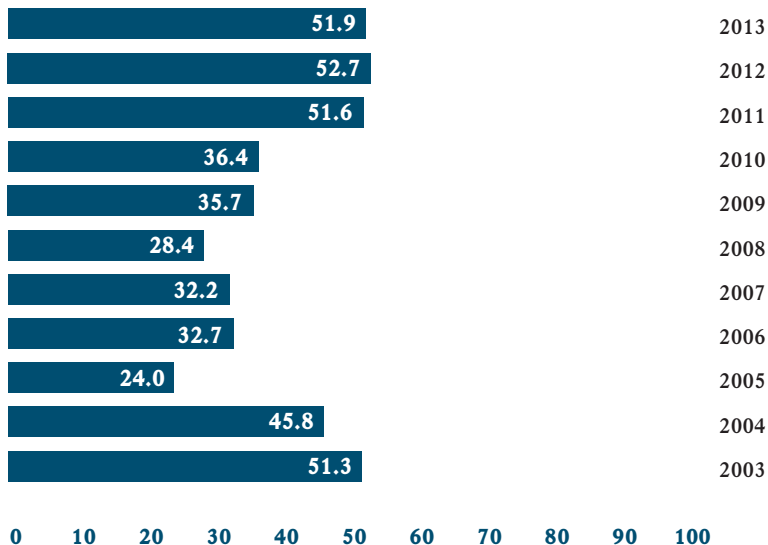
תרשים 25: אמון במשטרה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

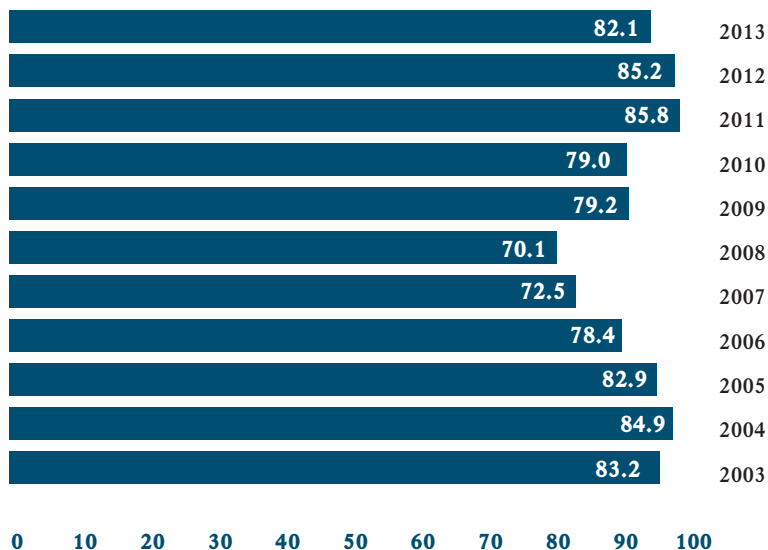
תרשים 26: אמון בנשיא המדינה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

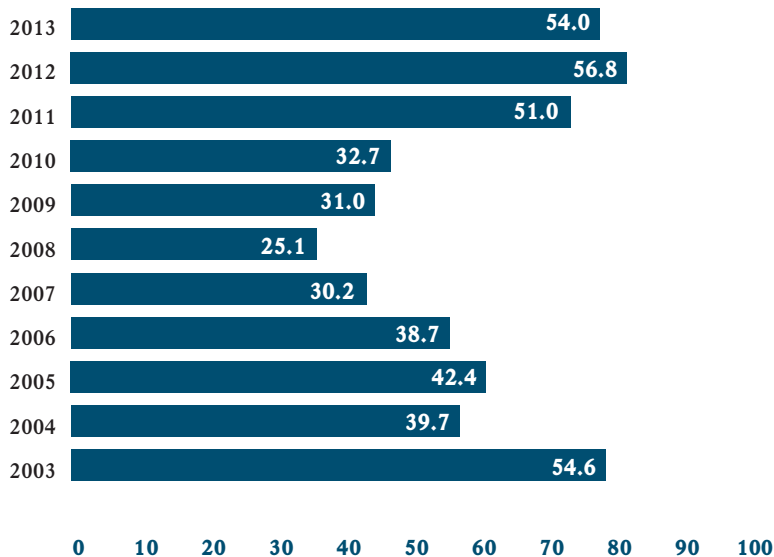
תרשים 27: אמון בכנסת (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדרגים; לפי שנים; באחוזים)

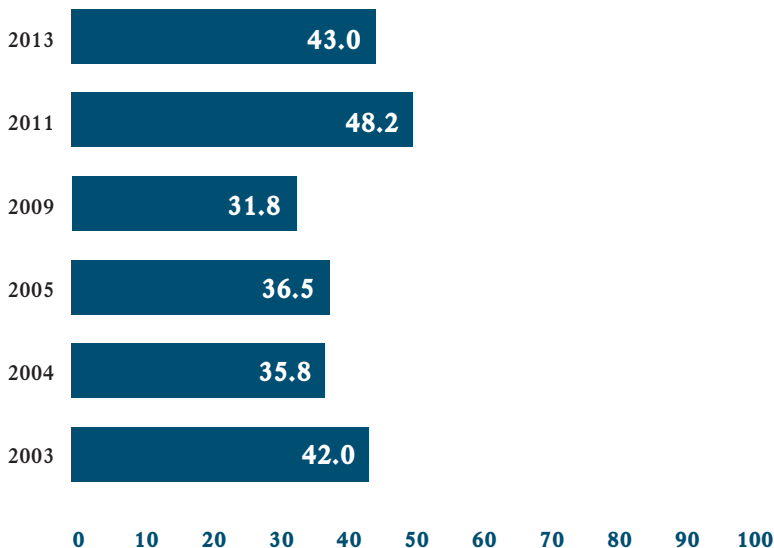
תרשים 28: אמון בצה"ל (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדרגים; לפי שנים; באחוזים)

תרשים 29: אמון בממשלה (במידה מסוימת ובמידה רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

תרשים 30: אמון ברבנות הראשית (במידה מסוימת ובמידה רבה; מדגם יהודים; לפי שנים; באחוזים)

ככל שעולים בסולם ההשכלה, עולה האמון בתקשורת, בבית המשפט העליון ובנשיא המדינה. לעומת זאת שיעור האקדמאים המגלים אמון במפלגות (32.5%) וברבנות הראשית נמוך בהרבה (29%) משאר הקבוצות. אין הבדל בין רמות ההשכלה השונות ברמות האמון בראש הממשלה, בכנסת ובמשטרה. כבעבר, מידת האמון בתקשורת מושפעת מאוד מהמיקום העצמי הפוליטי. וכך, השמאל היהודי מגלה הרבה יותר אמון בתקשורת משמגלה כלפיה הימין.

לוח 2.2 (באחוזים)

יש אמון רב ומסוים בתקשורת	
35.0	ימין
37.0	ימין מתון
56.0	מרכז
70.4	שמאל מתון
63.7	שמאל

מכאן עברנו להתמקד ברמות האמון של קבוצות שונות בציבור היהודי בשלושת המוסדות העליונים של הדמוקרטיה הישראלית – הכנסת, הממשלה ובית המשפט העליון. הבדיקות העלו כי מבין השלושה בית המשפט העליון מוביל בראש, חרף ההבדלים הגדולים במידות האמון כלפיו בין הקבוצות השונות, כפי שנפרט להלן.

להפתעתנו, על בסיס הבדיקות שביצענו בשאלות הקודמות, פילוח התשובות של המדגם היהודי לשאלת האמון לפי ההצבעה המפלגתית בבחירות 2013 דווקא מעלה הבדלים גדולים. בתחתית הסולם מבחינת האמון נמצאים מצביעי יהדות התורה. מעט מעליהם, עדיין בתחתית, מצביעי ש"ס. למצביעי מרצ אמון בינוני-נמוך בכנסת ובממשלה, אבל הם ממוקמים בראש הטבלה כשמדובר באמון בבית המשפט העליון. מצביעי העבודה מגלים דפוס דומה, עם מידה גבוהה קצת יותר של אמון בממשלה ובכנסת. מצביעי הבית היהודי ומצביעי יש עתיד מפגינים מידה דומה – בינונית – של אמון בכנסת, אבל יש ביניהם הבדלים גדולים כשמדובר באמון בממשלה (מצביעי הבית היהודי מגלים יותר אמון) ובבית המשפט העליון (מצביעי יש עתיד מגלים יותר אמון). שיעורי האמון של מצביעי קדימה והתנועה דומים מאוד – גבוהים למדי כשמדובר בכנסת ובממשלה וגבוהים מאוד כשמדובר בבית המשפט העליון. למצביעי הליכוד-ישראל ביתנו האמון הגבוה ביותר בממשלה, אמון בינוני בכנסת ומעט פחות מזה בבית המשפט העליון.

לוח 2.3 (באחוזים)

יש אמון רב ומסוים בכית המשפט העליון	יש אמון רב ומסוים בממשלה	יש אמון רב ומסוים בכנסת	
60.5	75.0	63.7	הליכוד-ישראל ביתנו
70.9	57.9	57.5	יש עתיד
85.3	63.3	69.1	העבודה
62.1	67.6	56.2	הבית היהודי
80.0	72.7	80.0	קדימה
87.0	73.0	76.0	התנועה
87.5	42.5	50.0	מרצ
39.7	47.8	35.3	ש"ס
20.5	23.2	29.4	יהדות התורה

פילחנו את היחס לשלושת המוסדות הללו גם לפי מיקום עצמי של מרואייני המדגם היהודי על פני הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני (לוח 2.4). כבעבר גם השנה בית המשפט העליון "מככב" בקרב השמאל המתון והשמאל ה"קשה" וכן במרכז הפוליטי, ומעמדו חלש בהרבה בימין המתון ועוד פחות בקרב הממקמים את עצמם בימין ה"קשה". כשמדובר בממשלה, הימין המתון והמרכז רוחשים לה את האמון הגבוה ביותר, מתחת להם השמאל המתון (רק מיעוט ממנו) ובתחתית – הימין והשמאל ה"קשים". אף שיהיו מי שיופתעו ממצא זה, הכורך לכאורה יחד מין בשאינו מינו, בכל זאת האי-אמון של "קבוצות הקצה" הוא בר הסבר: גם אנשי הימין וגם אנשי השמאל – כל אחד מטעמו הוא – אינם מרוצים מהממשלה. הימין חושבים שהיא נוטה מדי שמאלה, ואילו השמאל – שהיא נוטה מדי ימינה. אשר לאמון בכנסת: בשמאל המתון ובמרכז נמצא השיעור הגבוה ביותר של מי שרוחשים לה אמון, וגם כאן – בשמאל ובימין הלא מתונים נרשם השיעור הנמוך ביותר.

לוח 2.4 (באחוזים)

יש אמון רב ומסוים בבית המשפט העליון	יש אמון רב ומסוים בממשלה	יש אמון רב ומסוים בכנסת	
47.0	55.1	46.7	ימין
60.9	64.5	56.6	ימין מתון
74.1	61.7	61.4	מרכז
85.8	58.6	70.0	שמאל מתון
79.1	43.2	49.3	שמאל

פילוח המדגם היהודי לפי מידת הדתיות מראה, כצפוי, כי לחרדים יש אמון נמוך בכל שלושת המוסדות בהשוואה למידת האמון של הקבוצות האחרות. המוסד שלגביו חילוקי הדעות הם החריפים ביותר בפילוח לפי מידת הדתיות הוא – שלא במפתיע – בית המשפט העליון: אמונם של החילונים בו גבוה בהרבה מהאמון של כל שאר הקבוצות, והוא גם גבוה בהרבה מהאמון שהקבוצה החילונית נותנת בכנסת ובממשלה. בקבוצות המסורתיות שיעור האמון הגבוה ביותר הוא בכנסת ובממשלה.

לוח 2.5 (באחוזים)

יש אמון רב ומסוים בבית המשפט העליון	יש אמון רב ומסוים בממשלה	יש אמון רב ומסוים בכנסת	
72.5	59.4	58.0	חילונים
66.1	61.8	56.0	מסורתיים לא דתיים
61.7	71.6	61.1	מסורתיים דתיים
51.1	56.1	41.3	דתיים לאומיים/חרד"לים
24.1	25.0	33.8	חרדים

לוח 2.6 (באחוזים)

מקומות (מהגבוה לנמוך)	ימין	ימין מתון	מרכז	שמאל מתון	שמאל
מקום 1	צה"ל (89.9)	צה"ל (95.5)	צה"ל (95.5)	נשיא המדינה (94.2)	נשיא המדינה (84.6)
מקום 2	נשיא המדינה (66.7)	נשיא המדינה (80.5)	נשיא המדינה (80.5)	צה"ל (90.0)	בית המשפט העליון (79.1)
מקום 9	המפלגות (36.8)	המפלגות (42.3)	הרבנות הראשית (39.7)	ראש הממשלה (34.3)	המפלגות (33.3)
מקום 10	התקשורת (35.1)	התקשורת (37.1)	המפלגות (33.9)	הרבנות הראשית (22.9)	הרבנות הראשית (17.9)

הנתונים מראים אפוא כי לכל מחנה פוליטי – ואפילו תת־מחנה – יש "נבחרת חלומות" ו"נבחרת בלהות" מוסדית משלו וכי בשני תת־מחנות הקצה שיעורי האמון נמוכים מבתתי־המחנות המתונים ובמרכז.

כפי שראינו לעיל, מכל המוסדות שבדקנו המפלגות הן אלה ששיעור האמון בהן הוא הנמוך ביותר. כדי לנסות ולהבין קצת יותר את הממצא הבעייתי מאוד הזה מבחינה דמוקרטית קיבצנו יחד שאלות אחדות שעניינן המפלגות.

השאלה הראשונה שבדקנו בהקשר זה היא מידת הייצוגיות של המפלגות בכנסת. שאלנו: "באיזו מידה יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב?". כפי שאפשר ללמוד מתרשים 31, ההבדלים בתפיסת הייצוגיות בין היהודים לערבים גדולים מאוד. למעשה, ההתפלגות בשתי הקבוצות הללו הפוכה: רוב היהודים ומיעוט מהערבים תופסים את יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת כמייצגים את ההתפלגות של עמדות הציבור (%63.3 ו־%35.9, בהתאמה). הבדל זה משקף מן הסתם את ההרגשה של הערבים שבהיותם מיעוט, אפילו כנסת שהורכבה בעקבות בחירות דמוקרטיות אינה נותנת להם את הייצוג הראוי להם, היות שהמפלגות שהם מצביעים בשבילן יהיו תמיד בעמדת מיעוט, ולא רק זה – הן גם יהיו מחוץ לממשלה, לפחות כך היה עד היום.

יחסי הכוחות המפלגתיים בכנסת כמייצגים את עמדות הציבור

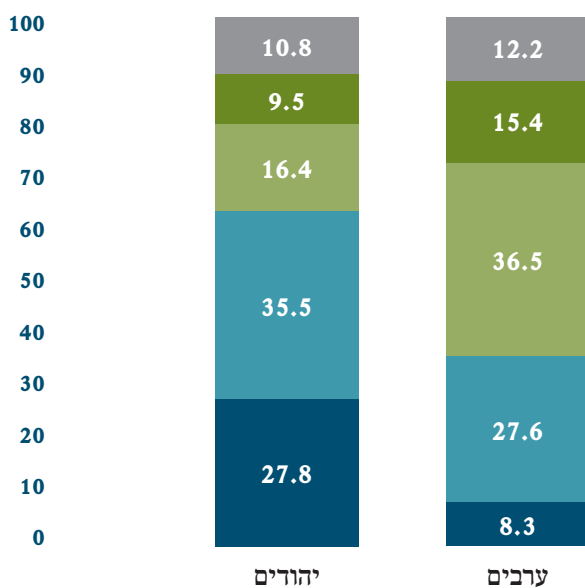
שאלה 11

נספח 1, עמ' 190

נספח 2, עמ' 215

בכלל המדגם מתברר כי העמדות כמעט שלא השתנו מאז שאלנו שאלה זו בפעם הקודמת – בסקר 2011, אבל ניכר שיפור לעומת השנים 2007 ו-2008, שהיו שנות שפל ביחסי הציבור בישראל עם הממסד הפוליטי.

תרשים 31: באיזו מידה יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב? (לפי לאום; באחוזים)

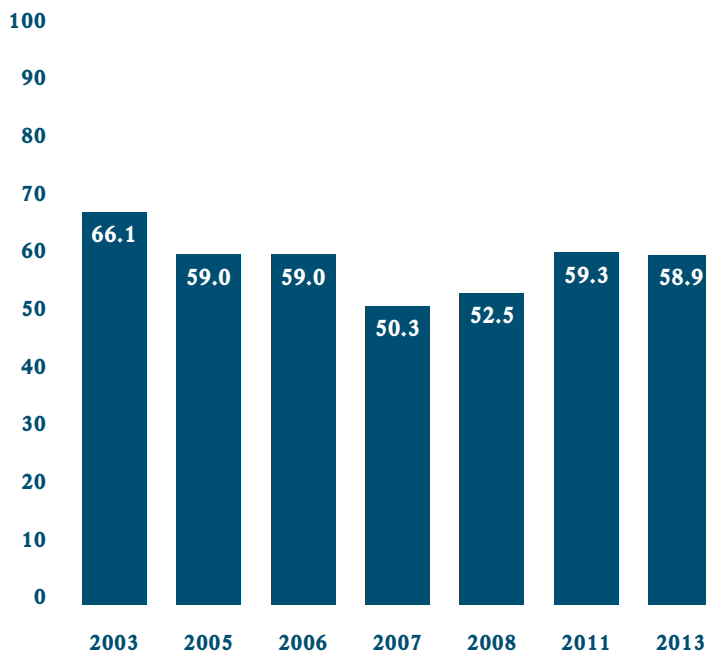

■ במידה רבה מאוד ■ במידה מסוימת ■ במידה מועטה
■ בכלל לא ■ לא יודע / מסרב

בהמשך לאמור כאן בדקנו אם יהודים שהצביעו למפלגות שלא עברו את אחוז החסימה (עלה ירוק, הגימלאים, עם שלם, הישראליים, עוצמה לישראל, ארץ חדשה, ועוד) סבורים יותר או פחות מיהודים שהצביעו למפלגות שיש להן ייצוג בכנסת שההרכב המפלגתי של הכנסת מייצג נאמנה את התפלגות העמדות בציבור. אמנם שיעורם של מצביעי מפלגות אלה במדגם קטן מאוד, ובכל זאת הממצאים מלמדים כי גם הם – כמו בוחרי המפלגות שכן עברו את אחוז החסימה – סבורים ברובם שיחסי הכוחות בכנסת מייצגים את התפלגות העמדות בציבור. לשון אחר, גורל מפלגותיהם של בוחרי המפלגות שלא עברו את אחוז החסימה, ולפיכך

אינם מיוצגים בכנסת בעצמם, לא מבדיל אותם בהשקפתם בשאלה זו מבוחרי המפלגות שכן עברו את אחוז החסימה ואשר על כן יש להם ייצוג פרלמנטרי.

תרשים 32: באיזו מידה יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב? (במידה רבה מאוד ובמידה מסוימת; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

פילוח התשובות לפי שיוך עצמי לימין או לשמאל מדיני-ביטחוני מעלה כי אמנם בקרב המגדירים את עצמם ימין שיעור המסכימים כי יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת משקפים את העמדות בציבור הרחב הוא הגבוה ביותר, אבל ההבדלים בעניין זה בין שיעור זה לשיעור הסבורים כך במרכז ובשמאל הם לא מובהקים סטטיסטית ולא שיטתיים.

מכאן עברנו לשתי שאלות שעניינן תפיסת ההבדלים בין המפלגות.

אף על פי שעד כה מצאנו כי הצבעה מפלגתית אינה משתנה מבחינת טוב בין עמדות בנושאים פוליטיים מסוימים, כאשר התבקשו המרואיינים להתייחס לקביעה "היום אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל", נמצא כי בכלל המדגם הרוב (55.3%) אינם מסכימים אתה. כלומר, הרוב רואים גם רואים הבדלים של ממש בין המפלגות. דפוס ההתייחסות לעניין זה נמצא דומה מאוד אצל היהודים ואצל הערבים.

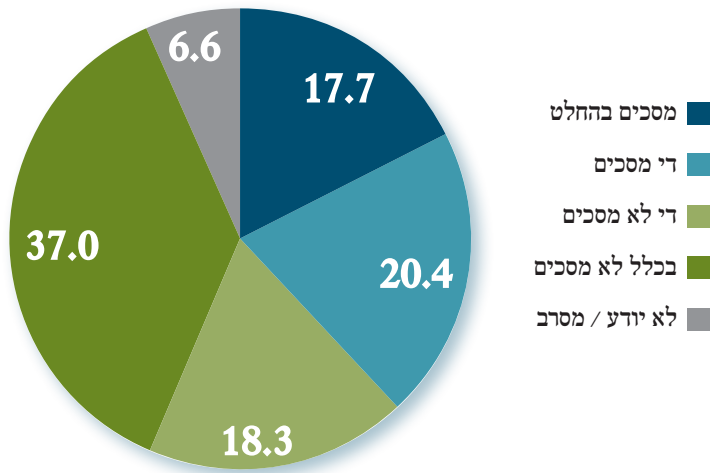
האם יש הבדלים בין המפלגות?

שאלה 13.5

נספח 1, עמ' 192

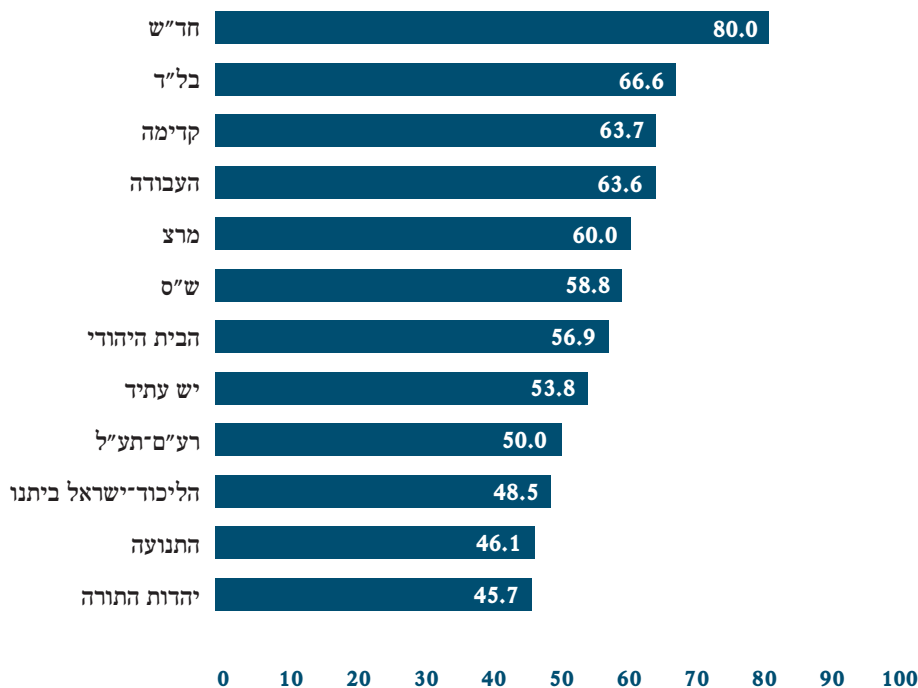
נספח 2, עמ' 218

תרשים 33: היום אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל (כלל המדגם; באחוזים)

בדקנו אם יש בעניין זה הבדלים בין מצביעי המפלגות השונות. הפעם דווקא נמצאו הבדלים גדולים, אבל שוב – ההבדלים הללו לא מסתדרים לפי משתנה מבחינת בולט אחד בין המפלגות.

תרשים 34: היום אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל
 (בכלל לא מסכים ודי לא מסכים; לפי הצבעה בבחירות 2013;
 כאחוזים)

מצאנו הבדלים מסוימים, אבל לא גדולים ביותר, בהתפלגות העמדות בשאלה זו בין המרווינים על פי השיוך העצמי שלהם לקבוצות חברתיות חזקות וחלשות: מי שממקמים את עצמם בקבוצות החזקות, כמו גם בעלי השכלה אקדמית, פחות מסכימים עם הקביעה שאין הבדלים בין המפלגות ממי שממקמים את עצמם בקבוצות החלשות או מבעלי ההשכלה הנמוכה יותר. הסבר מסוים להבדל זה יכול להיות שהמשתייכים לקבוצות החלשות וכן הפחות משכילים (יש כמובן חפיפה מסוימת בין שני המאפיינים האלה) מרגישים שכל המפלגות אינן מבינות ללבם או מתייחסות לצורכיהם, ולכן, בעיניהם – יותר מאשר בעיני בני הקבוצות החזקות – הן "אותו דבר".

פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה הבדל מסוים בעמדות בשאלה זו בין מחנה הימין והמרכז מחד גיסא לבין מחנה השמאל מאידך גיסא. אמנם בכולם יש רוב למי שדוחים את הקביעה שאין כיום הבדל בין המפלגות, אך רוב זה בשמאל לגונו עולה בבירור על זה שבימין.

לוח 2.7 (באחוזים)

שמאל	שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין	די לא ובכלל לא מסכימים שאין הברלים בין המפלגות
69.7	64.0	53.9	52.3	54.8	

בהתחשב בעובדה שיש רוב לגורסים שיש הברלים בין המפלגות, בדקנו גם את התפיסה בעניין משמעות ההצבעה למפלגה זו או אחרת.

בהתאמה לתשובות שקיבלנו בשאלה הקודמת, גם בהתייחס לקביעה "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב", מתברר כי הרוב (כלל המדגם – 58.1%) סבורים שלא נכון שלא משנה למי מצביעים. כלומר, שוב, הדעה הרווחת היא שיש הברל בין המפלגות והמועמדים. הרוב הזה בקרב הערבים (61.5%) גבוה מעט מהרוב בקרב היהודים (57.5%), אבל הדפוס של התפלגות התשובות דומה.

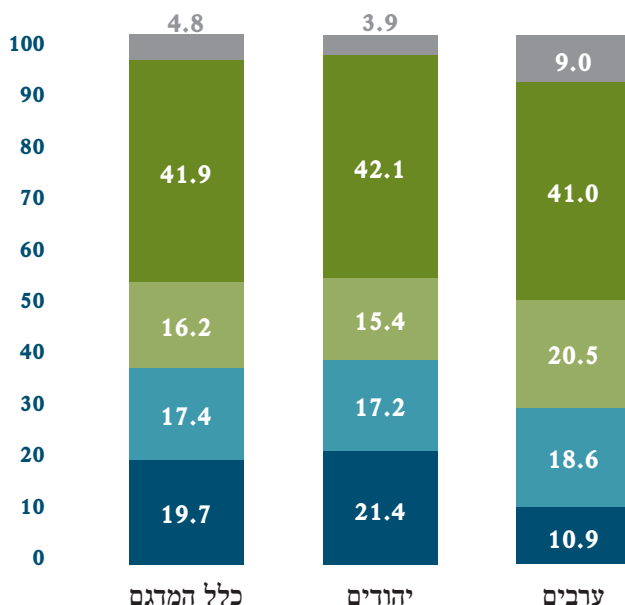
חשוב למי מצביעים?

שאלה 13.3

נספח 1, עמ' 192

נספח 2, עמ' 217

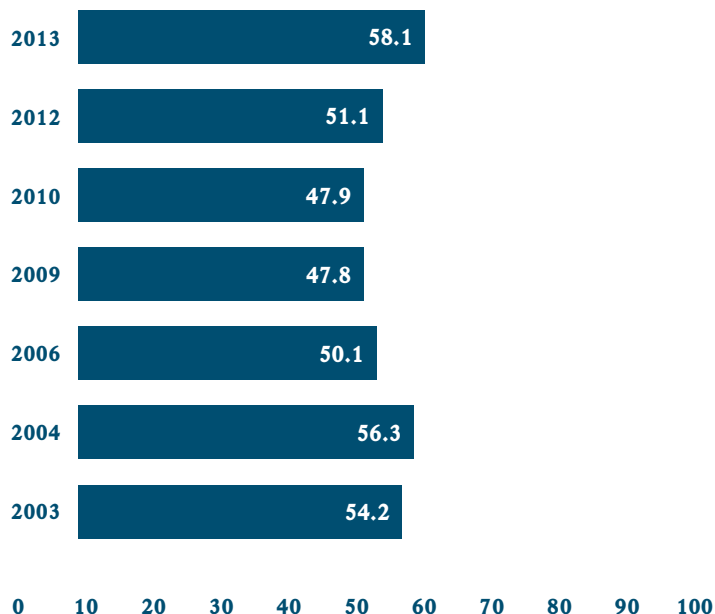
תרשים 35: לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

■ לא חשוב / לא יודע / מסרב
■ די לא מסכים
■ די מסכים
■ מסכים בהחלט
■ בכלל לא מסכים

השוואה עם נתוני מדידות קודמות מראה עלייה של ממש בשיעור הלא מסכימים שלא משנה למי מצביעים, כלומר בשיעור הסבורים שזה בהחלט כן משנה – מ-51.1% ב-2012 ל-58.1% ב-2013.

תרשים 36: לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב (די לא מסכים ובכלל לא מסכים; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

כמו בשאלה הקודמת גם כאן מצאנו כי המשייכים את עצמם לקבוצות החזקות בחברה מייחסים חשיבות גדולה יותר לשאלה למי מצביעים, שעה שמי שמשייכים את עצמם לקבוצות החלשות מייחסים חשיבות פחותה להבדלים בין ההצבעה למפלגה זו או אחרת.

פילוח התשובות לשאלה זו על פי מיקום עצמי ימין-שמאל, גיל ומידת דתיות מעלה הבדלים שוליים בלבד בין הקבוצות.

מספר המפלגות הרצוי

שאלה 8.7

נספח 1, עמ' 187

נספח 2, עמ' 214

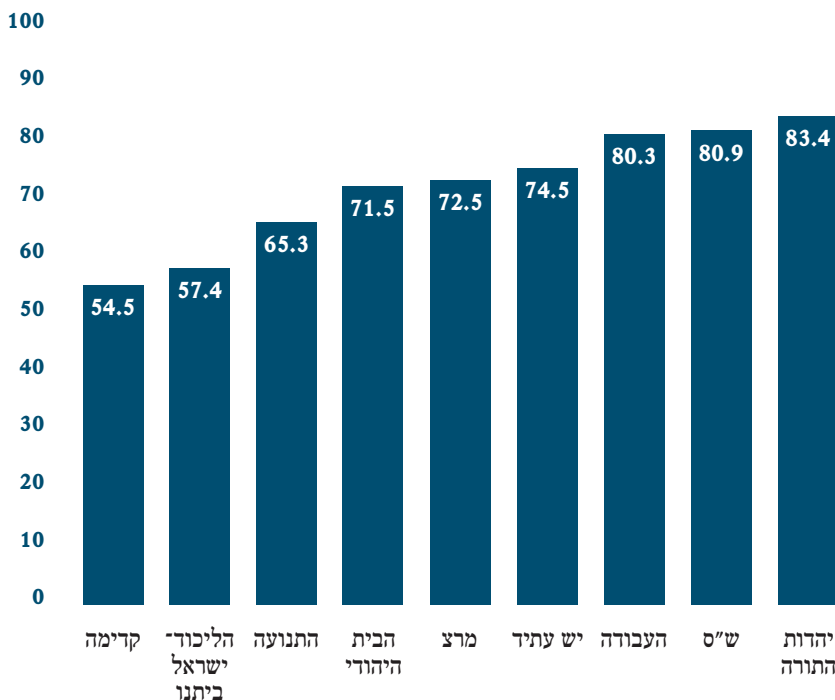
לנוכח האמון הנמוך במפלגות מחד גיסא והתפיסה שבכל זאת יש ביניהן הבדלים של ממש ושחשוב להצביע למפלגה הנכונה מאידך גיסא, ביקשנו לדעת אם יש עניין ציבורי בצמצום מספר המפלגות. עשינו זאת על ידי בדיקת שיעורי ההסכמה או האי-הסכמה עם הקביעה: "עדיף שבישראל

יהיו רק מעט מפלגות גדולות במקום הרבה מפלגות כמו שהמצב היום." רוב היהודים (67.8%) מסכימים עם קביעה זו, כלומר הם תומכים בצמצום מספר המפלגות. לעומת זאת בקרב הערבים הדעות חלוקות כמעט באמצע – 47.8% תומכים בצורך לצמצם את מספר המפלגות, לעומת 43.9% שאינם מסכימים לכך, כנראה מחשש שמהלכים לצמצום מספר המפלגות עלולים לפגוע בייצוג הפוליטי שלהם, המושתת על ריבוי של מפלגות ערביות (קטנות).

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לשאלה זו לפי ההצבעה לכנסת בבחירות 2013. שיערנו שמי שהצביעו למפלגות גדולות ישאפו להגדיל עוד יותר את כוחן על ידי הקטנת מספר המפלגות, ולכן יתמכו בקביעה זו יותר ממי שהצביעו למפלגות קטנות, שעתידות להיעלם או להיבלע אם יינקטו צעדים לצמצום מספר המפלגות. ההשערה הזאת הופרכה: לא נמצא קשר בין גודל המפלגה בהווה לעמדת מצביעיה באשר לצורך בצמצום מספר המפלגות בעתיד.

תרשים 37: עדיף שבישראל יהיו רק מעט מפלגות גדולות במקום הרבה מפלגות קטנות (מסכים מאוד ודי מסכים; מדגם יהודים; לפי הצבעה בבחירות 2013; באחוזים)

פילחנו את התשובות גם לפי מיקום עצמי על הציר המדיני-ביטחוני ימין-שמאל. נראה כי דווקא בשמאל, שאחיותו האלקטורלית חלשה יותר, יש אהדה רבה יותר לרעיון של צמצום מספר המפלגות, אולי בתקווה שנקיטת צעד כזה תסייע בגיבוש מחנה שמאל מאוחד.

לוח 2.8 (באחוזים)

ימין מתון	ימין מתון	מרכז שמאל מתון	שמאל מתון	שמאל
65.3	68.2	61.1	79.4	70.7

מסכימים מאוד ודי מסכימים עם הקביעה: עדיף שבישראל יהיו רק מעט מפלגות גדולות במקום הרבה מפלגות כמו שהמצב היום

מכאן עברנו לשאול על היבטים כאלה ואחרים של קבלת החלטות במדינת ישראל, בעיקר בכל הנוגע ליחסי רוב ומיעוט.

מה עושה החלטות "דמוקרטיות"?

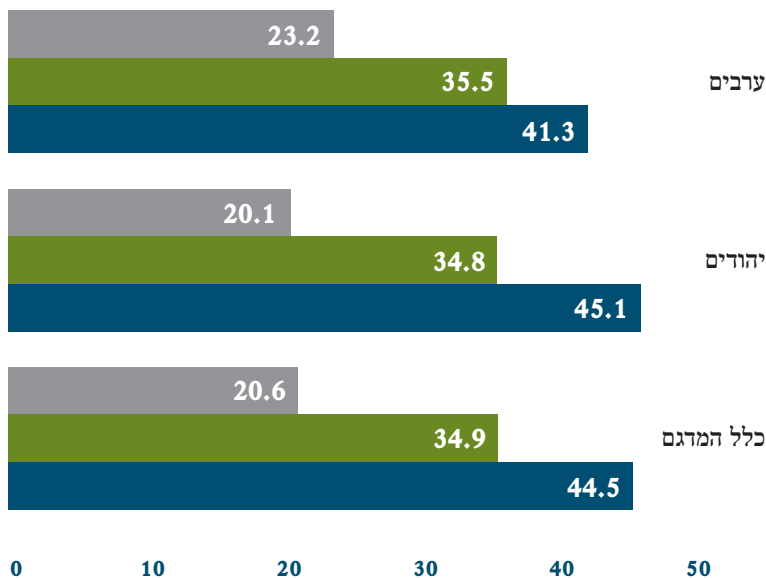
שאלה 25

נספח 1, עמ' 200

בשנים האחרונות נדונה רבות השאלה אם החלטות רוב הן מעצם טיבן דמוקרטיות. כמעט תמיד צד אחד טוען כי אכן כך, בעוד הצד האחר טוען כי אין די ברוב שכן החלטות רוב הן דמוקרטיות רק אם הן עומדות בשורה של מבחנים שעיקרם ערכי יסוד דמוקרטיים, למשל שמירת הזכויות של המיעוט.

שאלנו: "עם איזו דעה אתה מסכים יותר – זו האומרת כי החלטות המתקבלות בידי ממשלה וכנסת שנבחרו על ידי הרוב בבחירות חופשיות הן מעצם טיבן דמוקרטיות או עם זו האומרת כי החלטות שמנוגדות לערכים כמו שוויון לפני החוק, זכויות המיעוט וחופש הביטוי הן לא דמוקרטיות גם אם התקבלו בידי ממשלה וכנסת שנבחרו על ידי הרוב בבחירות חופשיות?". מצאנו כי העמדה השכיחה במדגם (אם כי לא עמדת הרוב) – יהודים וערבים כאחד (45.1% ו-41.3%, בהתאמה) – היא שהעובדה שהחלטה התקבלה על ידי רוב מספקת כשלעצמה כדי שהיא תיחשב דמוקרטית. שיעור נמוך יותר (יהודים – 34.8%; ערבים – 35.5%) דורשים גם עמידה במבחן הזכויות הדמוקרטיות. עם זאת יש לציין כי שיעור מי שאינם יודעים להשיב על שאלה זו או מסרבים לענות עליה גבוה במיוחד – 20% בקירוב, מה שמרמז שהעניין לא נהיר לציבור, ולכן ייתכן שיש מקום לעשות מהלכים "חינוכיים" כאלה ואחרים כדי להבהיר את הנושא החשוב הזה.

תרשים 38: מה הופך החלטות ל"דמוקרטיות"? (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

- החלטות שמתקבלות בידי ממשלה וכנסת שנבחרו על ידי הרוב בבחירות חופשיות הן מעצם טיבן דמוקרטיות
- החלטות שמנוגדות לערכים כמו שוויון לפני החוק, זכויות המיעוט וחופש הביטוי הן לא דמוקרטיות גם אם התקבלו בידי ממשלה וכנסת שנבחרו על ידי הרוב בבחירות חופשיות
- לא יודע / מסרב

פילוח התשובות לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני, לפי שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה ולפי רמת השכלה לא העלה הבדלים משמעותיים, כנראה בגלל חוסר ההיכרות של המרואיינים מכל הסוגים עם הדילמה.

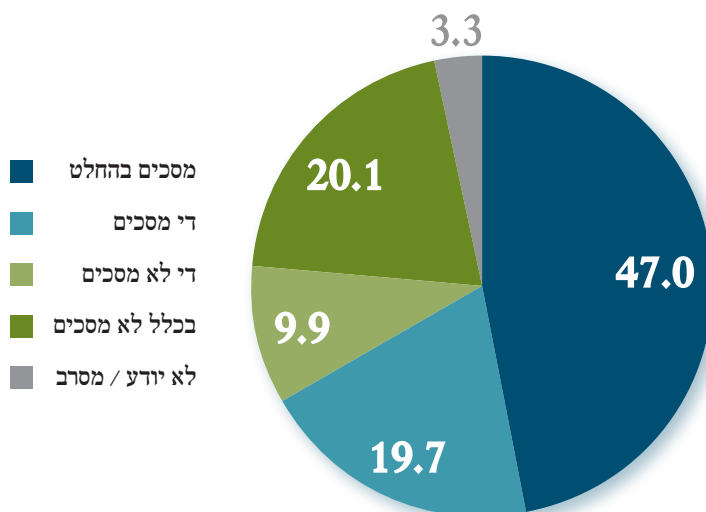
כדי להפוך את השאלה לפחות מופשטת וכדי לנסות להבין טוב יותר את העמדות בנושא מידת הדמוקרטיה שבהחלטות רוב הצגנו שתי שאלות ספציפיות – האחת שאלה על החלטות בנושאי שלום וביטחון והאחרת על החלטות בנושאי ממשל וכלכלה.

החלטות בנושאי שלום וביטחון – האם הכרחי רוב יהודי?

שאלה 13.1
נספח 1, עמ' 192
נספח 2, עמ' 216

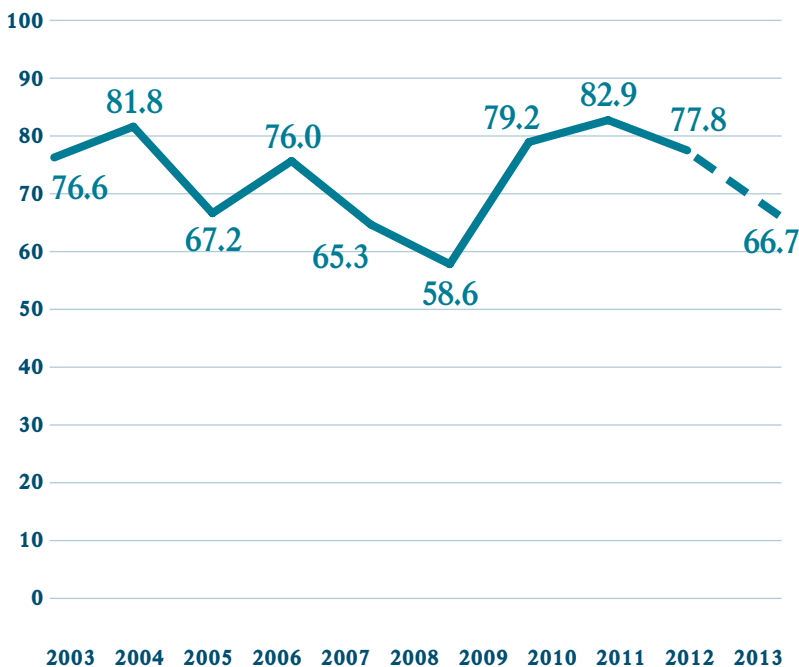
ביקשנו את המרואיינים להביע הסכמה או אי-הסכמה עם הטענה: "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי". כצפוי, ההבדלים בתשובות בנושא זה בין היהודים, השייכים לקבוצת הרוב, ובין הערבים, השייכים לקבוצת מיעוט, גדולים מאוד. וכך, כצפוי, רוב מוחלט של הערבים (79.5%) מתנגדים לקביעה שנדרש רוב יהודי בהחלטות שכאלה, שעה שרוב ברור של יהודים (66.7%) דווקא מחייבים רוב כזה כשמדובר בהחלטות בענייני שלום וביטחון.

תרשים 39: החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי (מדגם יהודים; באחוזים)

אף שבין היהודים יש רוב התומכים בהדרת ערבים מהחלטות גורליות, כאשר משווים את התפלגות התשובות לשאלה זו השנה עם ממצאי הסקרים משנים קודמות רואים כי חלה ירידה הדרגתית משמעותית בשיעור הסבורים כי רוב יהודי הוא הכרחי לצורך קבלת החלטות שכאלה – משיא של כל הזמנים בשנת 2010 (82.9%), ל-77.8% ב-2011 ול-66.7% ב-2013. אפשר אפוא לקבוע כי מדובר במגמת ירידה בדרישה להדרה של לא יהודים בנושאי חוץ וביטחון.

תרשים 40: החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי (די מסכים ומסכים בהחלט; מדגם יהודים; לפי שנים; באחוזים)

פילחנו את התשובות בדבר חיוניות רוב יהודי בקבלת החלטות בנושאי שלום וביטחון לפי ההצבעה לכנסת הנוכחית ומצאנו הבדלים גדולים בין מצביעי המפלגות השונות. וכך, מצביעי יהדות התורה הם התומכים ביותר בחיוניות רוב יהודי בנושא זה – 85.8% (!), ואחריהם מצביעי הימין (הליכוד-ישראל ביתנו והבית היהודי; 80.4% ו-78.6%, בהתאמה). בקרב מצביעי מפלגות המרכז עומד שיעור ההסכמה עם קביעה זו על כמחצית (למשל, יש עתיד – 50.6%), ואילו בקרב מצביעי השמאל רק מיעוט תומכים בכך (מרצ וחד"ש; 23.1% ו-20%, בהתאמה).

פילחנו אפוא את המדגם היהודי לפי המיקום העצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני. הנתונים מדברים בעד עצמם. מתברר כי התמיכה בהדרת לא יהודים מתרכזת בימין ובמרכז וכי היא חלשה בהרבה בשמאל לגוניו.

לוח 2.9 (באחוזים)

שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין מתון	די מסכימים ושנדרש רוב יהודי בהחלטות קריטיות בנושאי שלום וביטחון
25.7	47.2	62.1	77.9	78.6

בדקנו את תשובות המדגם היהודי גם לפי הגדרה עצמית של מידת הדתיות, וגם כאן הקשר חד וברור: ככל שרמת הדתיות גבוהה יותר, כך הערכת חינוניות הרוב היהודי בקבלת החלטות בנושאי שלום וביטחון גבוהה יותר.

לוח 2.10 (באחוזים)

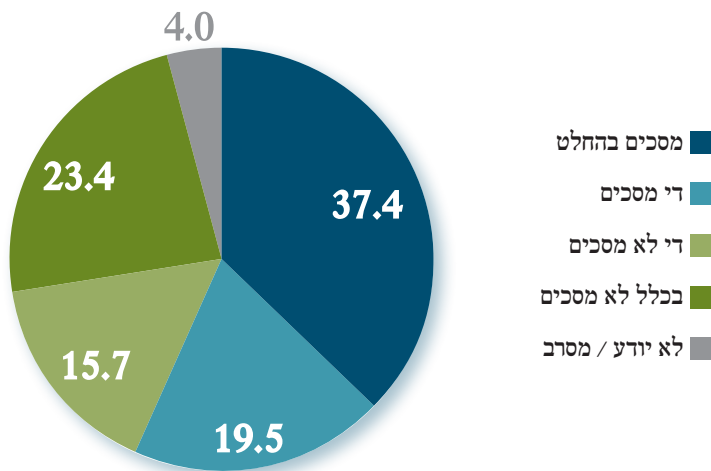
חילונים לא דתיים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים דתיים	חרדים לאומיים/חרד"לים	די מסכימים ושנדרש רוב יהודי בהחלטות קריטיות בנושאי שלום וביטחון
58.5	70.0	76.6	82.6	78.3

החלטות בנושאי חברה וכלכלה – האם הכרחי רוב יהודי?

שאלה 13.2
נספח 1, עמ' 192
נספח 2, עמ' 217

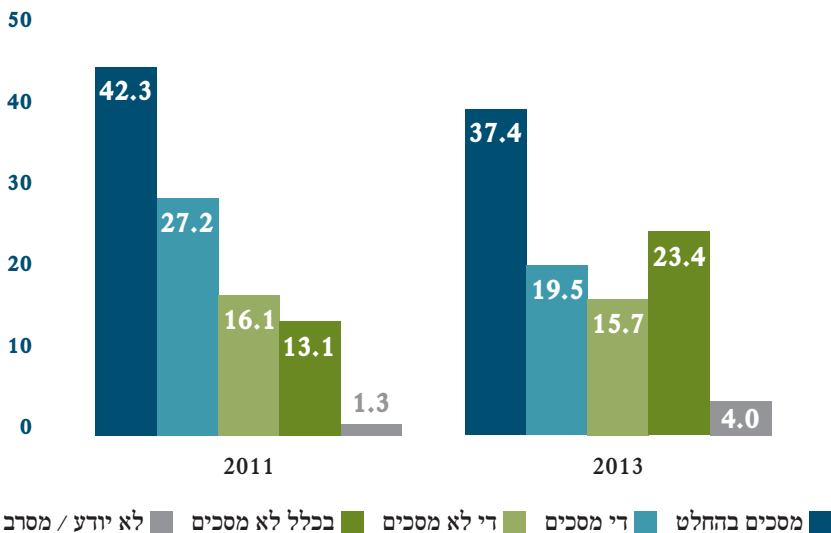
מהשלום והביטחון, נושאים בעלי רגישות לאומית גבוהה, עברנו לשאול אם גם החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי. כבעבר גם השנה שיעור היהודים המחייבים רוב יהודי בנושאי חברה וכלכלה נמוך משיעור המחייבים זאת בנושאי חוץ וביטחון, ואף על פי כן עדיין מדבר ברוב – 56.9%. כלומר, בקרב היהודים למעשה הרוב לא מכירים בערכים אזרחי ישראל כבעלי מעמד שווה בעת קבלת החלטות גורליות למדינה, גם אם אין אלה החלטות בתחומים היכולים, אולי, לשים אותם בין פטיש אזרחותם לסדן לאומיותם. שיעור הערכים המתנגדים לקביעה בדבר הצורך ברוב יהודי בהחלטות בנושאי חברה וכלכלה גם הוא, כצפוי, גבוה – 73.1%.

תרשים 41: החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי (מדגם יהודים; באחוזים)

עם זאת, כמו בשאלה הקודמת גם כאן מסתמנת התמתנות של היהודים בהשוואה לשנה שעברה: שיעור המסכימים עם הקביעה המדירה הזו ירד מ-69.5% ב-2011 ל-56.9% השנה.

תרשים 42: החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי (מדגם יהודים; לפי שנים; באחוזים)

פילוח התשובות לפי ההצבעה בבחירות 2013 מעלה הבדלים גדולים מאוד בין מצביעי המפלגות. ההסכמה הרבה ביותר בדבר הצורך ברוב יהודי בעת קבלת החלטות קריטיות בנושאי חברה וכלכלה נמצאה אצל מצביעי המפלגות החרדיות, כלומר מצביעי ש"ס (88.2%) ויהדות התורה (79.5%). דמיון רב בעמדות בנושא זה נמצא בין מצביעי הבית היהודי (67.4%) ומצביעי הליכוד-ישראל ביתנו (65.5%). מתחת להם מתמקמים מצביעי יש עתיד (55.7%) וקדימה (45.5%). שיעור ההסכמה הנמוך ביותר נמצא, שלא במפתיע, בקרב מצביעי העבודה, התנועה ומרצ (21%, 29.1%, 17.5% בהתאמה).

פילוח לפי מיקום עצמי על פני הרצף הפוליטי ימין-שמאל מעלה אותה תבנית שמצאנו בשאלה הקודמת: תזוזה ימינה מעלה בבירור את התמיכה בצורך ברוב יהודי גם בקבלת החלטות בנושאי חברה וכלכלה. פילוח לפי השכלה מראה כי בקרב האקדמאים יש רוב למתנגדים לקביעה שרוב יהודי הוא חיוני. לעומת זאת בקרב מי שאין להם השכלה אקדמית מלאה הרוב מסכימים עמה.

לוח 2.11 (באחוזים)

ימין מתון	ימין מרכז	שמאל מתון	שמאל
70.5	67.2	50.7	24.6
21.2			

די מסכימים ומסכימים בהחלט שנדרש רוב יהודי בהחלטות קריטיות בנושאי חברה וכלכלה

פילוח לפי מידת הדתיות גם הוא מראה הבדלים בין-קבוצתיים – עלייה בדתיות מעלה את רמת התמיכה בנחיצות רוב יהודי.

לוח 2.12 (באחוזים)

חילונים לא דתיים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים לאומיים/חרד"לים	חרדים
46.9	57.6	69.6	71.5	73.4

די מסכימים ומסכימים בהחלט שנדרש רוב יהודי בהחלטות קריטיות בנושאי חברה וכלכלה

והיה ומתקבלת החלטה – מה חושב הציבור על מידת הסמכות המחייבת של החלטה שקיבלו הרשויות המוסמכות – המחוקק או הממשלה? בחרנו לבדוק זאת בהקשר הרלוונטי של השירות הצבאי בשטחים.

כפי שמראים שני הלוחות 2.14 ו-2.13 יש הבדל מהותי בין עמדות היהודים לעמדות הערבים בשאלת הציות. בשני המקרים – בנוגע לסירוב לשרת בשטחים בשל התנגדות לכיבוש ובנוגע לזכות לסרב להשתתף בפניו יישובים בגלל התנגדות להחלטת הממשלה המורה לעשות זאת – רוב היהודים סוברים שאין זכות סירוב (במקרה הראשון הרוב גדול יותר – 62.8% לעומת 50.9%). רוב הערבים, לעומת זאת, דווקא תומכים בזכות הסירוב בשני המקרים (59.6% ו-55.8%, בהתאמה). את ההבדל הזה אפשר לייחס למידת הלגיטימיות המיוחסת להחלטות שלטוניות בישראל – בעוד רוב היהודים מכירים בלגיטימיות של השלטון, ולפיכך גוזרים ממנה חובת ציות להחלטות גם במקרים שהן לא לרוחם, הערבים מכירים פחות בלגיטימיות של השלטון, ולפיכך – לפחות במישור העקרוני – הם אינם נרתעים מאי-ציות להחלטות מוסמכות.

זכות הסירוב לשירות צבאי בשטחים בגלל התנגדות לכיבוש

שאלה 22

נספח 1, עמ' 198

לוח 2.13 (באחוזים)

ערבים	יהודים	
59.6	31.4	בטוחים וחושבים שיש זכות לסרב לשרת
29.5	62.8	בטוחים וחושבים שאין
10.9	5.8	לא יודעים / מסרבים
100	100	סך הכול

לוח 2.14 (באחוזים)

ערבים	יהודים	
55.8	41.8	בטוחים וחושבים שיש זכות לסרב לפנות
34.0	50.9	בטוחים וחושבים שאין
10.2	7.3	לא יודעים / מסרבים
100	100	סך הכול

זכות הסירוב להשתתפות בפניו יישובים בגלל התנגדות להחלטת ממשלה

שאלה 23

נספח 1, עמ' 198

הצלבת התשובות של שתי השאלות – בדבר הסירוב לשרת בשטחים בשל התנגדות לכיבוש ובדבר הזכות לסרב להשתתף בפינוי יישובים בשל התנגדות להחלטה המורה לעשות זאת – מעידה על רמת עקיבות גבוהה. קרי, רוב התומכים בזכות הסירוב במקרה האחד תומכים בה גם במקרה האחר, ולהפך – רוב המתנגדים לה במקרה האחד, מתנגדים לה גם במקרה האחר.

סיכום

פרק זה דן בתפיסות, בעמדות ובהערכות של אזרחים כלפי הפוליטיקאים והמוסדות הפוליטיים המרכזיים של הדמוקרטיה הישראלית וכלפי ההחלטות המתקבלות במסגרות האלה.

< כמחצית מן הציבור סבורים כי חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר. עם זאת רוב משמעותי של היהודים (71.5%) חושבים כי הפוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם משהם דואגים לאינטרסים של הציבור. בשתי שאלות אלו נמצא שיפור לאורך זמן בדימוי של הפוליטיקאים. בקרב הערבים הרוב אינו כה גדול (55.2%). כאשר התבקשו המרואיינים להשוות בין הפוליטיקאים של היום לאלה של העבר, מתברר כי השיעור הגבוה יותר, כמחצית, סבורים כי הפוליטיקאים בעבר היו טובים יותר מאלה המכהנים היום.

< האמון של היהודים (במידה רבה ובמידה מסוימת) במוסדות ובאישים הוא זה (בסדר יורד): צה"ל, נשיא המדינה, בית המשפט העליון, המשטרה, הממשלה, הכנסת, ראש הממשלה, התקשורת, הרבנות הראשית והמפלגות. אצל הערבים הסדר אחר: בית המשפט העליון, התקשורת, המשטרה, אנשי הדת, המפלגות, נשיא המדינה, הכנסת, צה"ל, הממשלה וראש הממשלה. כאשר בוחנים רק את הציון "אמון רב" נמצא רוב בקרב היהודים לצה"ל ולנשיא המדינה (74.5% ו-56%, בהתאמה), בקרב הערבים לא נמצא רוב הנותן אמון רב בשום מוסד או אישיות ציבורית.

< בחינת האמון בשלוש הרשויות המרכזיות – הכנסת, הממשלה ובית המשפט העליון – לפי הצבעה בבחירות 2013 מראה כי האמון הנמוך ביותר בכל שלוש הרשויות הוא של מצביעי יהדות התורה וש"ס. כמו כן מתברר כי לכל מחנה פוליטי יש "נבחרת חלומות" ו"נבחרת בלהות" משלו כשמדובר באמון במוסדות ציבוריים.

< היהודים תופסים ברובם את יחסי הכוחות בין המפלגות ככנסת כמייצגים נאמנה את התפלגות הדעות בציבור, אבל רק מיעוט מקרב הערבים סבורים כך. מעניין שבבחינת העמדות בנושא זה של מצביעי המפלגות שלא עברו את אחוז החסימה לא נמצא הבדל לעומת העמדות של מצביעי המפלגות שייצוגן הפרלמנטרי גדול.

< לקביעה שיש היום הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל יש רוב בציבור (55.3%). המשייכים את עצמם לקבוצות חזקות בחברה, כמו גם בעלי השכלה גבוהה, סבורים – יותר מהמשייכים את עצמם לקבוצות החלשות ויותר מבעלי ההשכלה הנמוכה – כי יש הבדלים בין המפלגות. הרוב בכלל המדגם (58.1%) גם חושבים שיש חשיבות לבחירה למי מצביעים, ובהקשר זה נמצאה עלייה של ממש מהמדירה בשנה שעברה.

- < רוב היהודים תומכים בצמצום מספר המפלגות, אך רק 47.8% מהערבים תומכים בכך.
- < העמדה השכיחה – בקרב יהודים וערבים כאחד (45.1% ו־41.3%, בהתאמה) – היא שהחלטות המתקבלות על ידי הממשלה והכנסת אשר נבחרו בבחירות חופשיות הן דמוקרטיות גם אם הן סותרות ערכי יסוד דמוקרטיים, כמו למשל זכויות המיעוט.
- < על השאלה אם בהחלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון נחוץ רוב יהודי, רוב היהודים (66.7%) משיבים בחיוב ואילו רוב הערבים בשלילה (79.5%). עם זאת, בבחינה לאורך שנים בקרב היהודים מסתמנת ירידה בשיעור המחייבים רוב יהודי בהחלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון. במרכז (יש עתיד והתנועה) כחצי תומכים בכך, ובשמאל (מרצ וחד"ש) רק מיעוט.
- < על השאלה אם נדרש רוב יהודי גם בהחלטות בנושאי חברה וכלכלה משיבים רוב היהודים בחיוב. גם בשאלה זו נמצא כי הרוב היהודי המוכן להדיר ערבים מהחלטות קטן מהרוב שנרשם ב־2011. פילוח לפי ציר ימין־שמאל מדיני־ביטחוני ולפי מידת דתיות מראה כי התקדמות לכיוון הימני והדתני מעלה את התמיכה בהדרה.
- < רוב בקרב היהודים חושבים שלחיילים אין זכות לסרב לשרת בשטחים בגלל התנגדות לכיבוש (62.8%) או לסרב לפקודה לפנות יישובים בגלל התנגדות להחלטה שהתקבלה בכנסת או בממשלה (50.9%). רוב הערבים תומכים בזכות הסירוב בשני המקרים.

פרק 3: מקור הסמכות: דת ומדינה

כפי שמוכיחים ניסיונות החקיקה האחרונים, בין השאר חוק "ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי", אחת השאלות העומדות כל השנים במרכז השיח הציבורי בישראל, בין בסמוי ובין בגלוי, היא שאלת האיזון, או חוסר האיזון, בין שני רכיבי הגדרתה הפורמלית, הלא פשוטה ורבת ההשלכות של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

לפיכך אנחנו חוזרים מדי שנה בשנה על השאלה איזה משני הרכיבים – הדמוקרטי או היהודי – חשוב יותר לציבור או שמא דווקא ההגדרה המשולבת "יהודית ודמוקרטית" משקפת טוב יותר את העדפותיו. אנו חוזרים על שאלה זו אף שידוע לנו היטב שרבים חושבים שאין כלל סתירה כלשהי בהגדרה זו ולכן גורסים שהשאלה מיותרת או מעוררת מחלוקת לשווא.

שאלנו (רק את המדגם היהודי): "ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. באופן אישי, איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר?". כפי שאפשר לראות בתרשים 43, אמנם התשובה השכיחה ביותר (37%) היא ששני הרכיבים חשובים באותה המידה, אבל ההפרש בין קטגוריה זו לשתי האחרות (הרכיב היהודי חשוב יותר – 32.3%; הרכיב הדמוקרטי חשוב יותר – 29.2%) אינו גדול, כך שלמעשה יהיה נכון לקבוע כי בעת הזו הציבור הישראלי היהודי נחלק בעצם לשלוש קבוצות ברורות: המעדיפים את ההגדרה הכפולה "יהודית ודמוקרטית"; המעדיפים את הרכיב היהודי; והמעדיפים את הרכיב הדמוקרטי.

מדובר בחדשות ככרות משקל. בפעם הראשונה במדידות שלנו אין להגדרה "יהודית ודמוקרטית" יתרון הערפה מובהק. כרגיל, נחזור על האזהרה שמדידה אחת בלבד תמיד מחייבת זהירות בהסקת המסקנות ממנה. ואולם, כפי שאפשר ללמוד מתרשים 44, האיזון המשולש דלעיל הוא תולדה של שינוי עקבי ומתמשך בשנים הלא רבות שבהן אנחנו מודדים את העמדות בשאלה זו – ממצב שבו הייתה עדיפות ברורה לשילוב "יהודית ודמוקרטית" למצב שבו השילוב הזה כנראה הולך ומאבד את חנו בעיני חלקים לא קטנים בציבור היהודי בישראל: שיעור המעדיפים אותו היה כמחצית ב-2010 (48.1%), ירד ל-46.1% ב-2011 ומשם המשיך לרדת ל-41.9% ב-2012. השנה – 2013 – הוא כבר עומד כאמור על 37% בלבד. בה בעת עולה התמיכה בהעדפת הרכיב "דמוקרטי" – מ-17% ב-2010, ל-22.9% ב-2011, ל-21.8% ב-2012, ועד לשיא במדידות שלנו – 29.2% – השנה.

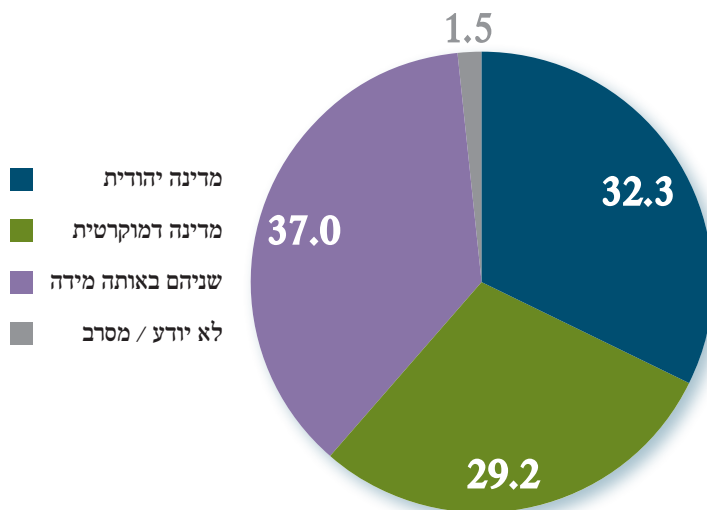
יהודית או דמוקרטית?

שאלה 4

נספח 1, עמ' 184

נספח 2, עמ' 207

תרשים 43: ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. באופן אישי, איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; באחוזים)

אחת הפרשנויות האפשריות לממצא זה היא שהציבור היהודי מקטב את עמדותיו לכיוונה של העדפה ספציפית – "יהודית" או "דמוקרטית", ולא "יהודית ודמוקרטית" כבעבר, בין השאר משום ששוב ושוב, ומכיוונים שונים, מתגלה הבעייתיות העקרונית והמעשית שבהגדרה המשולבת. מדובר בממצא חשוב ומעניין. אם הוא יקבל תוקף במדידות נוספות ובשיטות מדידה שונות, מן הסתם יהיו לו השפעות פוליטיות משמעותיות ביותר.

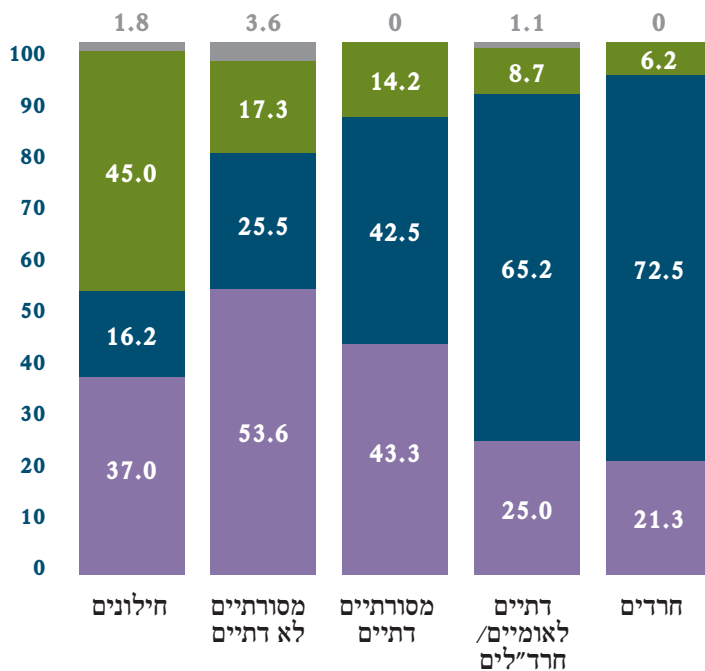
תרשים 44: ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. באופן אישי, איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי שנים; באחוזים)

ניתחנו את ההעדפות בשאלה שבה אנו עוסקים לפי כמה משתנים. הראשון שבהם היה מידת הדתיות.

מתרשים 45 אנחנו למדים שיש קשר הדוק ביותר בין ההעדפות בשאלה זו לבין משתנה הדתיות. המרואיינים החרדים והמרואיינים הדתיים הלאומיים/חרד"לים מעדיפים חד-משמעית את הרכיב "יהודית" בהגדרתה של מדינת ישראל (72.5% ו-65.2%, בהתאמה); המסורתיים הדתיים מאוזנים פחות או יותר בין חסידי הרכיב "יהודית" לחסידי השילוב "יהודית ודמוקרטית" (42.5% ו-43.3%, בהתאמה); המסורתיים הלא דתיים מעדיפים בכירור את ההגדרה "יהודית ודמוקרטית" (53.6%); והחילונים מעדיפים את הרכיב "דמוקרטית" (45%) ואחריו את ההגדרה הכפולה "יהודית ודמוקרטית" (37%). רק מיעוט מקרב החילונים מבכר את הרכיב "יהודית" (16.2%).

תרשים 45: ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. באופן אישי, איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי דתיות; באחוזים)

■ יהודית ודמוקרטית ■ יהודית ■ דמוקרטית ■ לא יודע

פילוח של ההעדפות כל אחת מהקבוצות הללו לפי שנים מראה כי השחיקה בהעדפת ההגדרה הכפולה ניכרת יותר אצל החילונים (ירידה מ-53.2% ב-2010 ל-37% ב-2013), ובמידה פחותה גם אצל הדתיים הלאומיים/חרד"לים ואצל המסורתיים. אצל החרדים, לעומת זאת, יש עלייה הדרגתית לאורך זמן בתמיכה בשילוב זה (מ-9.2% ב-2010 ל-21.3% ב-2013).

לוח 3.1 (באחוזים)

2013	2012	2011	2010		
16.2	20.5	9.6	19.3	מדינה יהודית	חילונים
45.0	34.8	39.5	25.4	מדינה דמוקרטית	
37.0	42.1	49.4	53.2	שתיהן באותה מידה	
34.6	33.1	35.5	31.3	מדינה יהודית	מסורתיים*
15.6	13.9	7.9	10.0	מדינה דמוקרטית	
48.1	51.2	54.6	55.2	שתיהן באותה מידה	
66.7	62.4	61.6	59.7	מדינה יהודית	דתיים**
7.8	9.4	4.0	2.5	מדינה דמוקרטית	
24.4	26.5	33.3	36.1	שתיהן באותה מידה	
72.5	80.4	83.9	82.9	מדינה יהודית	חרדים
6.3	0.0	2.2	3.9	מדינה דמוקרטית	
21.3	19.6	14.0	9.2	שתיהן באותה מידה	

* מאז מדד 2012: מסורתי = מסורתי דתי + מסורתי לא דתי.

** מאז מדד 2012: דתי = דתי לאומי/חרד"לי.

אמנם כשיש משתנה מסביר כה חזק, אין טעם רב בניסיון למצוא משתנים מסבירים נוספים, ובכל זאת פילחנו את התשובות גם לפי גיל. מצאנו הבדלים מעניינים שייתכן שלפחות במידה מסוימת הם תוצאה של הנוכחות הגבוהה יותר של מי שמגדירים את עצמם חרדים או דתיים לאומיים/חרד"לים בקבוצות הגיל הצעירות.

לוח 3.2 (באחוזים)

דמוקרטית	יהודית	יהודית ודמוקרטית	
23.3	41.9	33.3	24-18
18.9	41.5	38.4	34-25
37.6	36.9	25.5	44-35
25.6	30.2	42.6	54-45
36	22.4	40.0	64-55
34.8	19.6	43.5	+65

מלוח 3.2 עולה כי הקבוצות הצעירות ביותר מעדיפות בעליל את הרכיב "יהודית" של ההגדרה (41.9% ו-41.5%) ושיעור התומכים בהן ברכיב "דמוקרטית" כשלעצמו הוא הנמוך ביותר (23.3% ו-18.9%). לעומתן הקבוצות המבוגרות ביותר מעדיפות את ההגדרה הכפולה "יהודית ודמוקרטית" (40% ו-43.5%) ואחריה את הרכיב "דמוקרטית". הרכיב "יהודית" הוא האחרון בהעדפותיהן, מה שמרמז על שינוי דורי שהשפעתו על אופייה העתידי של המדינה ברורה למדי: יש סיכוי שאם העדפות הציבור היהודי תכרענה והמגמה הנוכחית תימשך, ישראל תהיה בעתיד יותר יהודית באופייה ופחות דמוקרטית.

מכאן עברנו לבחון את העדפות המרואיינים במקרה של סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לבין ציוויי ההלכה היהודית.

עקרונות הדמוקרטיה או ציוויי ההלכה?

שאלה 15

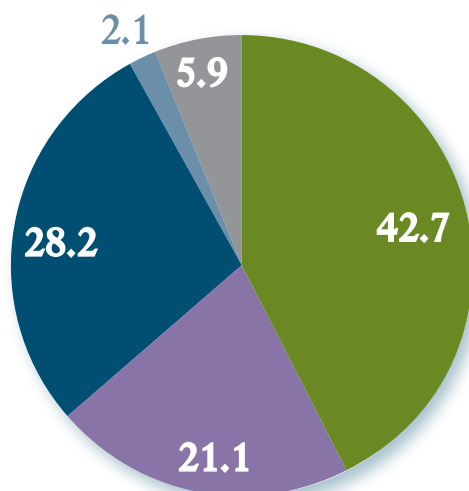
נספח 1, עמ' 194

נספח 2, עמ' 219

בשנים האחרונות נתגלעו פערים לא קטנים בין הפתרונות הדמוקרטיים לבעיות לאומיות כאלה ואחרות לבין פתרונות שהציעו רבנים בעלי מעמד בנימוק שהם המייצגים את ציוויי ההלכה בנושאים אלה ושעל כן יש לפעול לפי דעתם. שאלנו אפוא (יהודים בלבד): "במקרה של סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לבין ההלכה היהודית, האם יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה או שיש להעדיף את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית?".

הממצא המעניין ביותר בהקשר זה הוא שלמרות האיזון שעליו הצבענו לעיל בשאלת ההעדפות בהגדרת המדינה, כאן התשובה הרווחת (42.7%) היא שיש להעדיף את עקרונות הדמוקרטיה במקרה של סתירה בינם ובין ציוויי ההלכה. רק מיעוט (28.2%) מחזיקים בדעה שיש להעדיף את ציוויי ההלכה. 21.1% חושבים שהנסיבות הן שקובעות איזו משתי מערכות הערכים תגבר. יש לשים לב לקבוצה הקטנה (2.1%) שאמרו בסקר, ביוזמתם, כי אין כלל סתירה בין ערכי הדמוקרטיה לבין ציוויי ההלכה. פרשנות פחות אופטימית של הנתונים תאמר כי אם מצרפים את מי שגורסים שציוויי ההלכה גוברים למי שאומרים שתלוי במקרה או שאין כלל סתירה (בסך הכול 51.4%), אזי אין רוב למי שעקרונות הדמוקרטיה חשובים בעיניהם ללא כל התניה או סיוג.

תרשים 46: האם יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה או שיש להעדיף את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית? (מדגם יהודים; באחוזים)

- יש להעדיף בכל מקרה את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה
- לפעמים כך ולפעמים כך, תלוי במקרה
- יש להעדיף בכל מקרה את ציוויי ההלכה היהודית
- אין סתירה מהותית בין עקרונות הדמוקרטיה לבין ההלכה היהודית
- לא יודע / מסרב

בחינה של נושא זה לאורך שנים מראה העדפה שיטתית וכוללת של עקרונות הדמוקרטיה במקרה של סתירה, כפי שמראים הנתונים שלהלן. אלא ששיעור המעדיפים את עקרונות הדמוקרטיה במקרה של סתירה בינם ובין ציוויי ההלכה נמצא בירידה – אם כי לא עקבית – מאז המדידה של 2005. ירידה נמצאה גם מ־2006 בשיעור התולים את העדפתם בנסיבות.

לוח 3.3 (באחוזים)*

2013**	2011	2006	2005	2004	2003	
42.7	49.7	45.1	55.4	47.9	42.4	יש להעדיף בכל מקרה את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה
21.1	26.5	25.1	20.8	23.6	34.1	לפעמים כך ולפעמים כך, תלוי במקרה
28.2	21	29.3	23	27.4	23.2	יש להעדיף בכל מקרה את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית

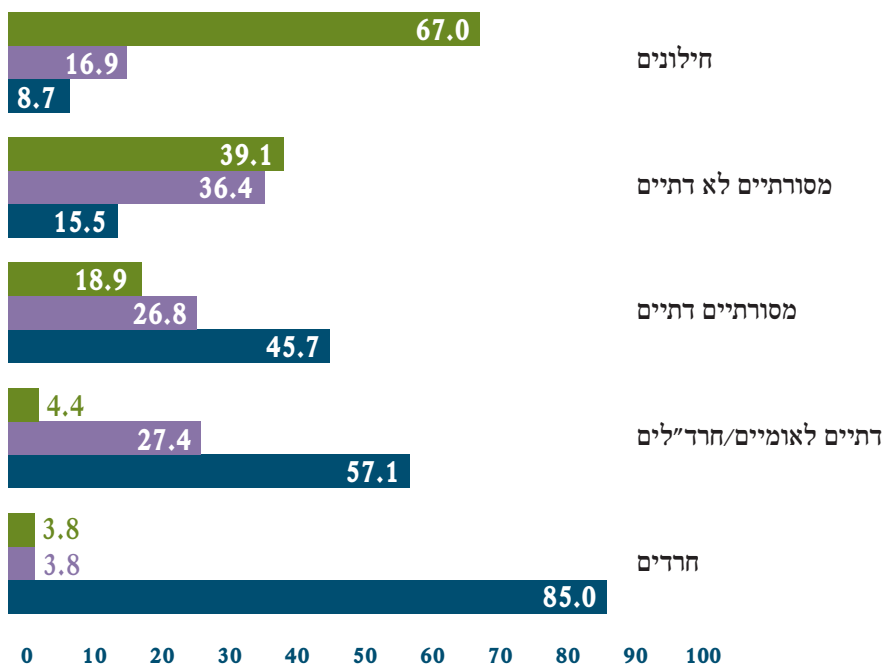
* המשלים כל טור ל-100% הוא "לא יודע / מסרב".
 ** בשנת 2013 נוספה קטגוריית תשובה שלא הוקראה למרואיינים – "אין סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לציוויי ההלכה". 2.1% מהמרואיינים הביעו דעה זו מיוזמתם.

הצלבת התשובות בעניין הרכיב העדיף בהגדרת המדינה לבין ההעדפה במקרה של סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לציוויי ההלכה מובילה למסקנה שגם בין מי שמעדיפים את הרכיב "יהודית" בלבד בהגדרתה של המדינה יש לא מעטים המכבדים את עליונות הערכים הדמוקרטיים. הנתונים מאששים מסקנה זו: 19.6% מהמעדיפים את הרכיב "יהודית" מכירים בעליונות העקרונות הדמוקרטיים במקרה של סתירה. זהו שיעור גבוה בהרבה מהשילוב ההפוך – רק 9.8% ממי שמעדיפים את הרכיב "דמוקרטי" סבורים כי יש לפעול לפי ההלכה במקרה של סתירה. מעבר לכך, כפי שמוכיח לוח 3.4, הצלבה בין התשובות מראה כי בעיני רוב המעדיפים את הרכיב "דמוקרטי" בהגדרתה של ישראל גוברים עקרונות הדמוקרטיה תמיד במקרה של סתירה (71.1%), ואילו בעיני רוב ממי שמעדיפים את הרכיב "יהודית", צוויי ההלכה גוברים תמיד (56.5%). במילים אחרות, מדובר בשתי השקפות עולם השונות מהותית זו מזו.

לוח 3.4 (באחוזים)

מעדיפים את ההגדרה "יהודית" ודמוקרטית"	מעדיפים את הרכיב "יהודית" בהגדרה	מעדיפים את הרכיב "דמוקרטית" בהגדרה	
40.4	19.6	71.1	עקרונות הדמוקרטיה גוברים תמיד
19.2	56.5	9.8	ציוויי ההלכה גוברים תמיד
32.4	17.0	12.6	תלוי במקרה
8.0	6.9	6.5	לא יודעים / מסרבים
100	100	100	סך הכול

תרשים 47: האם יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה או שיש להעדיף את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית? (מדגם יהודים; לפי דתיות; באחוזים)

יש להעדיף בכל מקרה את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה
 לפעמים כך ולפעמים כך, תלוי במקרה
 יש להעדיף בכל מקרה את ציוויי ההלכה היהודית

ברקנו גם את הקשר בין מידת הדתיות של המרואיינים לבין העדפותיהם במקרה של סתירה כמתואר בשאלה (תרשים 47). מצאנו כי בעניין זה הקו המבדיל עובר בין חילונים ומסורתיים מצד אחד, שכן שתי קבוצות אלה מעניקות יתרון, אם כי בגודל שונה, לעקרונות הדמוקרטיה (67% ו-39.1%, בהתאמה), לבין המסורתיים הדתיים, הדתיים הלאומיים/חרד"לים והחרדים, מצד אחר, המקנים יתרון ברור לציוויי ההלכה, אם כי גם כאן במידות שונות (45.7%, 57.1% ו-85%, בהתאמה).

עם אותה הסתייגות שכבר העלינו אשר להבדלים הנגזרים מהנוכחות הדמוגרפית הגבוהה של דתיים וחרדים בקבוצות הגיל הצעירות ברקנו את עמדותיהן של קבוצות הגיל השונות גם בנושא זה.

לוח 3.5 (באחוזים)

תלוי במקרה	ציוויי ההלכה גוברים תמיד	עקרונות הדמוקרטיה גוברים תמיד	
25.4	43.8	24.6	24-18
23.6	37.6	32.1	34-25
17.1	33.5	41.8	44-35
17.1	21.7	52.7	54-45
21.6	18.4	50.4	64-55
22.6	10.9	56.1	+65

לוח 3.5 מורה בבירור כי שיעור הסבורים כי ציוויי ההלכה גוברים תמיד הוא הגבוה ביותר בשתי קבוצות הגיל הצעירות (43.8% ו-37.6%, בהתאמה) והנמוך ביותר בקבוצות הגיל המבוגרות (18.4% ו-10.9%, בהתאמה). ההפך הוא הנכון כאשר מדובר בשיעור הסבורים כי עקרונות הדמוקרטיה גוברים תמיד במקרה של סתירה (24.6% ו-32.1% לעומת 50.4% ו-56.1%, בהתאמה). שיעורי התמיכה בדעה שהדבר תלוי במקרה אינם מתפלגים בשיטתיות לפי גיל. ניתוח זה מחזק את המסקנה שהצגנו לעיל: בציבור היהודי קבוצות הגיל הצעירות הן, היום, המחויבות פחות לעדיפות הדמוקרטיה והן מעדיפות, בבירור, את הפן היהודי של המדינה.

פילוח לפי השכלה העלה כי רוב בעלי ההשכלה האקדמית המלאה (58.4%) סבורים שיש להעדיף תמיד את עקרונות הדמוקרטיה, בעלי רמת ההשכלה הבינונית גילו נטייה דומה לשני הציוויים, הדמוקרטי וההלכתי, ואילו בעלי ההשכלה הנמוכה גילו נטייה מעט חזקה יותר להעדפת ציוויי ההלכה (37.1%).

לוח 3.6 (באחוזים)

תלוי במקרה	ציוויי ההלכה גוברים תמיד	עקרונות הדמוקרטיה גוברים תמיד	
18.9	37.1	32.0	השכלה נמוכה (עד תיכונית חלקית)
22.5	35.0	36.2	השכלה תיכונית מלאה, על-תיכונית ואקדמית חלקית (ללא תואר)
20.8	14.2	58.4	השכלה אקדמית מלאה

מכאן עברנו לשאלה טעונה לא פחות בדבר האפשרות של ישראל להיות בעת ובעונה אחת גם מדינה דמוקרטית וגם מדינה יהודית.

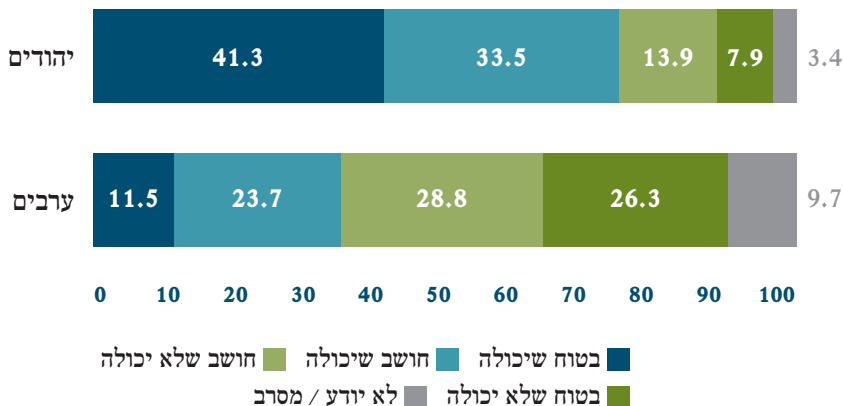
למרות האמור לעיל, עדיין השילוב "יהודית ודמוקרטית" נראה לרוב המשיבים היהודים ישים. שאלנו: "האם, לדעתך, מדינת ישראל יכולה או לא יכולה להיות באותו הזמן גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית במלוא מובן המילה?" (תרשים 48). התשובות מלמדות כי בעוד רוב ברור של המרוויינים היהודים (74.8%) סברו כי שילוב כזה הוא אפשרי, רק כשליש (35.2%) מהמרוויינים הערבים חשבו כך. רובם סברו כי שילוב כזה אינו אפשרי. במילים אחרות, ההגדרה "יהודית ודמוקרטית" היא נחלתה של קבוצת הרוב ולא של קבוצת המיעוט הגדולה ביותר בישראל.

**האם אפשר גם יהודית
וגם דמוקרטית?**

שאלה 21

נספח 1, עמ' 197

תרשים 48: האם, לדעתך, מדינת ישראל יכולה או לא יכולה להיות באותו הזמן גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית במלוא מובן המילה? (לפי לאום; באחוזים)

אף על פי שקיבלנו במדגם רוב ישראלי יהודי המאמין באפשרות של קיום בעת ובעונה אחת של מדינה דמוקרטית ויהודית, ביקשנו לברר באילו קבוצות, לפי מידת דתיות, הביטחון באפשרות זו הוא גבוה ובאילו הוא נמוך. הממצאים המובאים בלוח 3.7 מעניינים: אמנם בכל הקבוצות יש רוב הסבורים כי ישראל יכולה לקיים בעת ובעונה אחת משטר דמוקרטי ולהיות מדינה יהודית, אבל מידת האמונה הרבה ביותר באפשרות זו היא דווקא בשתי הקבוצות המסורתיות: המסורתיים הלא דתיים ועוד יותר – המסורתיים הדתיים (80% ו-85.2%, בהתאמה). לא פחות מעניין הוא הממצא ששיעור המאמינים באפשרות של השילוב "יהודית ודמוקרטית" בעת ובעונה אחת ובאופן אמיתי בקרב החרדים, הדתיים הלאומיים/חרד"לים וחילונים דומה מאוד (67.1%, 67.1% ו-68.6%, בהתאמה) ונמוך במידה ניכרת משתי הקבוצות המסורתיות.

לוח 3.7 (באחוזים)

בטוחים וחושבים שישראל יכולה להיות גם דמוקרטית וגם יהודית	
חילונים	68.6
מסורתיים לא דתיים	80.0
מסורתיים דתיים	85.2
דתיים לאומיים/חרד"לים	67.1
חרדים	67.1

פילחנו את תשובות המדגם היהודי גם לפי המיקום העצמי של המשיבים על פני הרצף הפוליטי ימין-שמאל. מצאנו כי גם כאן יש רוב בכל הקבוצות לסבורים כי השילוב אפשרי, אבל הרוב הזה שונה בקבוצות השונות: הוא הגדול ביותר בקרב המגדירים את עצמם ימין מתון (81.2%) והנמוך ביותר בקרב המגדירים את עצמם שמאל (69.7%).

לוח 3.8 (באחוזים)

בטוחים וחושבים שישראל יכולה להיות גם דמוקרטית וגם יהודית	
ימין	73.5
ימין מתון	81.2
מרכז	75.6
שמאל מתון	72.9
שמאל	69.7

פילוח התשובות לפי גיל לא העלה הבדלים משמעותיים. מתברר כי בכל קבוצות הגיל יש רוב של כשלושה רבעים המאמינים בשימות השילוב, למעט חריג אחד: בקבוצה הצעירה ביותר הרוב המאמינים באפשרות זו הוא הנמוך ביותר – 65.7%. ממצא זה עולה בקנה אחד עם העדפתה של קבוצה זו את הרכיב "יהודית" בהגדרתה של המדינה.

היות שלאחרונה עלתה בדיוני הכנסת בחוק יסוד: "ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי" שאלת המעמד של המשפט העברי בישראל התייחסנו לנקודה זו בסקר.

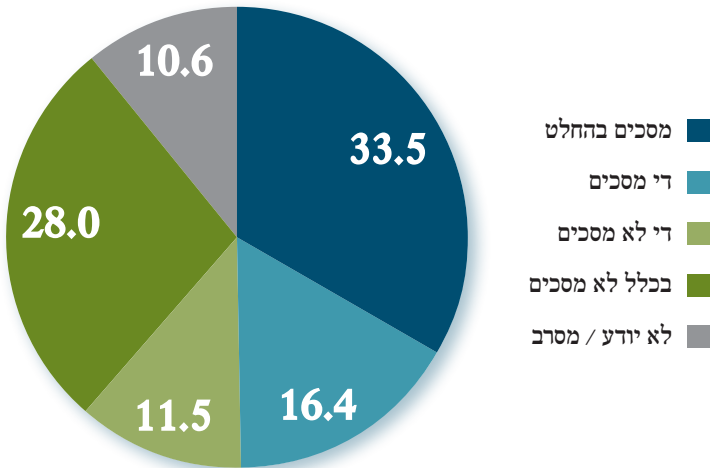
ביקשנו את התייחסות המרואיינים היהודים לקביעה "הבסיס לחקיקה ולפרשנות משפטית בישראל צריך להיות המשפט העברי". מדובר בנושא הכלול בהצעת החוק הנוכחית של חברי הכנסת יריב לוין ואיילת שקד.⁷ הממצאים מראים כי התשובה השכיחה לקביעה שהצגנו למרואיינים חיובית: 49.9% די או בהחלט מסכימים אתה.

מעמד המשפט העברי בישראל

שאלה 34.3

נספח 1, עמ' 205

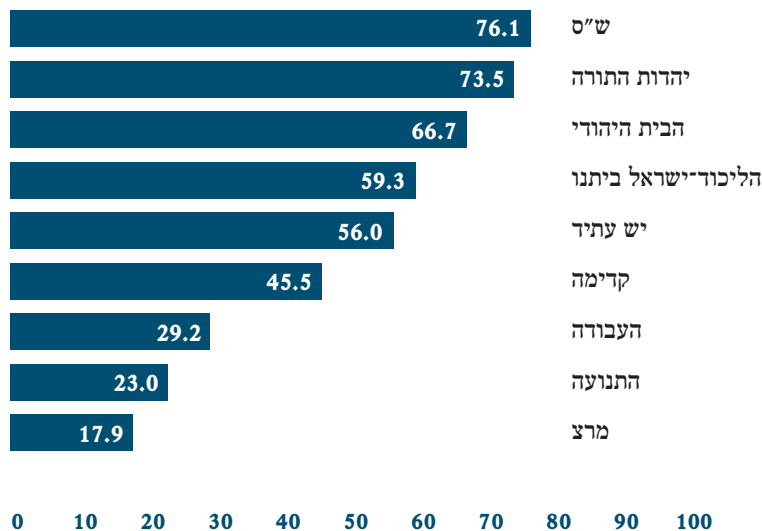
תרשים 49: הבסיס לחקיקה ולפרשנות משפטית בישראל צריך להיות המשפט העברי (מדגם יהודים; באחוזים)

7 בהצעת החוק של חברי הכנסת יריב לוין ואיילת שקד הניסוח המדויק לעניין זה הוא: "א) המשפט העברי ישמש מקור השראה למחוקקים ולשופטים בישראל. (ב) ראה בית המשפט שאלה משפטית הטעונה הכרעה, ולא מצא לה תשובה בדבר חקיקה, בהלכה פסוקה או בדרך של היקש מובהק, יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל".

כדי לבחון אם מצביעי המפלגות המנסות לקדם את חוק היסוד הזה, בניסוחיו השונים (הליכוד-ישראל ביתנו והבית היהודי, ובנוסף מרוכך גם יש עתיד, בכנסת זו, וח"כ אבי דיכטר מקדימה בכנסת הקודמת), מחזיקים בדעה דומה לנציגייהם בכנסת בעניין בכירות המשפט העברי פילחנו את התשובות בשאלה זו לפי ההצבעה לכנסת. תרשים 50 מראה כי אכן חברי הכנסת של הבית היהודי המקדמים את החוק הם "בראש אחד" עם רוב מצביעיהם (66.7%), ובמידה פחותה קצת אף חברי הכנסת של הליכוד-ישראל ביתנו (59.3%). מצביעי יש עתיד אינם רחוקים מהם בתפישותיהם בעניין זה. לעומת זאת ברור שמצביעי קדימה בבחירות 2013 הם "בראש אחר" מח"כ דיכטר, שכיהן בכנסת הקודמת מטעם מפלגה זו, שכן רק מיעוט מתוכם (45.5%) מצדדים בקביעה בדבר מרכזיות המשפט העברי.

תרשים 50: הבסיס לחקיקה ולפרשנות משפטית בישראל צריך להיות המשפט העברי (די מסכים ומסכים בהחלט; מדגם יהודים; לפי הצבעה בבחירות 2013; באחוזים)

פילוח התשובות לפי מידת דתיות מניב את התוצאה הצפויה: עם עליית הדתיות עולה גם התמיכה בקביעה בדבר מרכזיות המשפט העברי. רוב לעניין זה יש (בסדר עולה) בקבוצות המסורתיות הדתיים, הדתיים הלאומיים/חרד"לים וכמובן החרדים. אין לכך רוב בקרב המסורתיים הלא דתיים ובקרב החילונים.

לוח 3.9 (באחוזים)

חילונים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים לאומיים/חרד"לים	חרדים	
39.4	49.5	54.3	78.9	72.5	מסכימים בהחלט ודי מסכימים

גם בפילוח לפי מיקום עצמי על פני הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני אין הפתעות – תנועה ימינה על פני הרצף מקבילה לעלייה בשיעור ההסכמה עם הקביעה דנן.

לוח 3.10 (באחוזים)

שמאל	שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין	
20.0	28.6	46.5	56.6	64.3	מסכימים בהחלט ודי מסכימים

מכאן עברנו לבחינה השוואתית של מקורות סמכות שונים כשמדובר בפינוי שטחים.

היות שהנושא עולה על הפרק לא פעם בעת הדיון בהסכם שלום אפשרי בין ישראל לפלסטינים שיהיה כרוך בווייתורים טריטוריאליים גדולים, נשאלת השאלה מי בעצם מוסמך לתת "אישור" מהותי, לאו דווקא משפטי-פורמלי, להסכם שיכלול נסיגה. הצגנו למרואיינים כמה אפשרויות, מקצתן משקפות יותר את הרכיב הדמוקרטי של ישראל ואחרות משקפות יותר את הרכיב היהודי; או בחיתוך אחר – מקצתן משקפות יותר את הסמכות הפורמלית ואחרות משקפות יותר את הסמכויות הלא פורמליות, על סוגיהן. האפשרויות היו: הכנסת, אזרחי ישראל היהודים בלבד במשאל עם, כלל אזרחי ישראל, יהודים ולא יהודים כאחד במשאל עם, או פוסקי הלכה/רבנים.

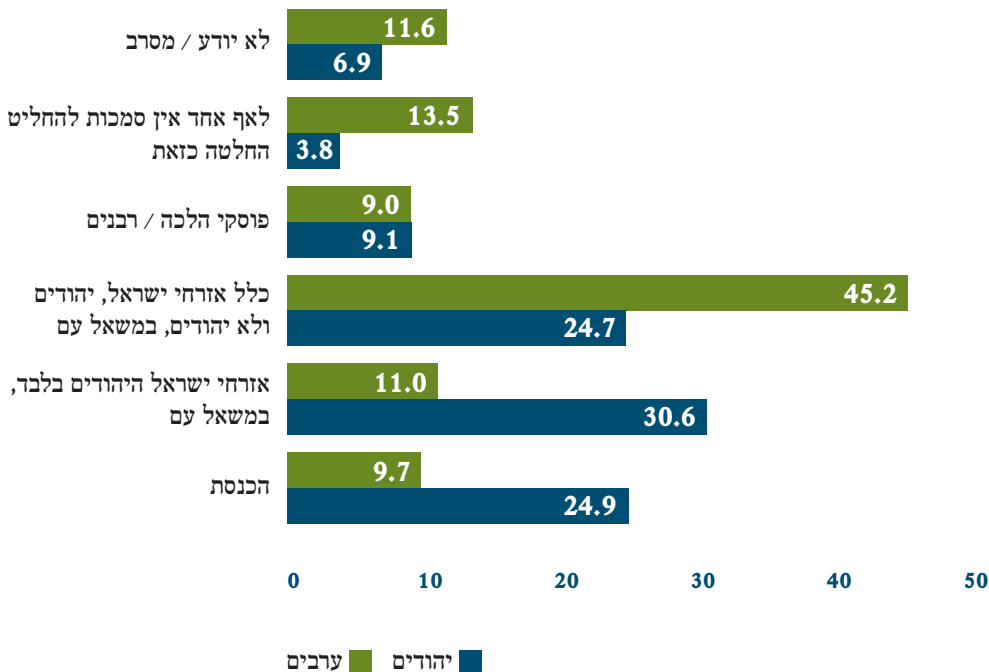
הממצאים מספקים חומר רב למחשבה: בקרב היהודים התשובה השכיחה (30.6%) היא שהסמכות צריכה להיות נתונה בידי האזרחים היהודים בלבד במשאל עם; אחרי התשובה הזאת, בשיעורים כמעט שווים – בידי הכנסת (24.9%) או בידי כלל אזרחי ישראל (24.7%). רק 9.1% מהמרואיינים היהודים ראו בפוסקי הלכה (רבנים) את מקור הסמכות לאישור הסכם שלום הכולל נסיגה משטחים ופינוי יישובים. שיעור קטן (3.8%) טוענים כי לשום גוף או אדם אין סמכות לאשר מהלך כזה.

הסמכות העליונה לאישור הסכם שלום שיכלול נסיגה

שאלה 7

נספח 1, עמ' 186

תרשים 51: בידי מי צריכה להיות הסמכות העליונה לאשר הסכם שלום שיכלול נסיגה של ישראל משטחי יהודה ושומרון ופינוי יישובים? (לפי לאום; באחוזים)

בקרב הערבים התפלגות התשובות שונה מאוד: התשובה השכיחה ביותר היא שהחלטה כזו צריכה לקבל את אישור כלל אזרחי ישראל במשאל עם (45.2%). במרחק גדול מאוד מאחור נמצאות כל התשובות האחרות, בהבדלים קטנים בלבד. מעניין כי 11% מהערבים בעצם מסכימים עם התפיסה הרווחת בקרב היהודים שהסמכות לאישור כזה צריכה להינתן רק לאזרחי ישראל היהודים. הכנסת – בעיני המרואיינים הערבים – נמצאת בסוגיה זו בתחתית: 9.7% בלבד רואים בה את מקור הסמכות.

כמתבקש, פילחנו את תשובות היהודים לפי מידת הדתיות שלהם, והתוצאות שהתקבלו מעניינות מאוד: אין ולו קבוצה אחת שיש בה רוב המפקידים את סמכות החלטה בעניין זה בידי הכנסת. הקבוצה החילונית מעדיפה את כלל אזרחי ישראל כמקור הסמכות המתאים לעניין זה (36.1%). המסורתיים הלא דתיים, המסורתיים הדתיים והדתיים הלאומיים/חרד"לים רואים את מקור הסמכות העיקרי לאישור הסכם כזה במשאל

עם באזרחי ישראל היהודים (31.2%, 35.2% ו-40.7%, בהתאמה), ואילו התשובה השכיחה אצל החרדים, שהם הקבוצה היחידה המצביעה כאן על מוקד סמכות אחר, היא – כצפוי – פוסקי הלכה/רבנים (43.8%). עם זאת, גם כאן אין מדובר ברוב של ממש. לשון אחר, הציבור הדתי הלאומי – ואפילו החרד"לי, שהתנגדותו להסכם שלום הכולל נסיגה ופינוי יישובים היא מן המפורסמות – משחק כאן בעליל במגרש הפוליטי-דמוקרטי ולא במגרש הדתי-הלכתי. יש להוסיף כי בקבוצה זו נמצא השיעור הגבוה ביותר של המאמינים שלאף אחד אין סמכות לאשר נסיגה ופינוי יישובים בתמורה להסכם שלום.

לוח 3.11 (באחוזים)

הכנסת	אזרחי ישראל היהודים בלבד, במשאל עם	כלל אזרחי ישראל, יהודים ולא יהודים, במשאל עם	פוסקי הלכה/ רבנים	לאף אחד אין סמכות להחליט החלטה כזאת
חילונים	27.6	36.1	1.2	1.2
מסורתיים לא דתיים	31.2	24.8	0.9	2.8
מסורתיים דתיים	35.2	14.3	11.7	3.9
דתיים לאומיים/ חרד"לים	40.7	6.6	17.6	12.1
חרדים	31.1	3.8	43.8	6.3

פילוח התשובות לפי שיוך עצמי של היהודים לימין-שמאל מדינני-ביטחוני מעלה את ההתפלגות שלהלן:

לוח 3.12 (באחוזים)

הכנסת	אזרחי ישראל היהודים בלבד, במשאל עם	כלל אזרחי ישראל, יהודים ולא יהודים, במשאל עם	פוסקי הלכה/ רבנים	לאף אחד אין סמכות להחליט החלטה כזאת
ימין	38.8	13.1	15.9	9.0
ימין מתון	39.1	19.5	9.8	2.9
מרכז	29.4	30.3	3.5	0.5
שמאל מתון	12.9	38.6	4.3	0.0
שמאל	10.4	43.9	3.0	1.5

הלוח מלמד כי קבוצות השמאל והשמאל המתון מאתרות את מקור הסמכות בעיקר בכלל אזרחי ישראל במשאל עם וכן בכנסת. המרכז מחולק כמעט שווה בשווה בין כלל אזרחי ישראל או אזרחי ישראל היהודים בלבד במשאל עם ו/או הכנסת. לעומתם הימין והימין המתון משליכים את יהבם על אזרחי ישראל היהודים במשאל עם כמקור הסמכות להחלטה על נסיגה ופינוי יישובים בהקשר של הסכם שלום. גם במקרה זה בימין סבורים 9% כי לאיש אין סמכות להחליט, שיעור גבוה בהרבה מהסבורים כך בשאר הקבוצות. כך או אחרת, לפי כל הפילוחים שהצגנו לעיל, הכנסת היא – במקרה הטוב – ראשונה בין שווים לעניין אישור נסיגה משטחים ופינוי יישובים, ולבטח אינה מקור הסמכות העיקרי בעיני הציבור הישראלי לקבוצותיו.

העם היהודי – העם הנבחר?

שאלה 18

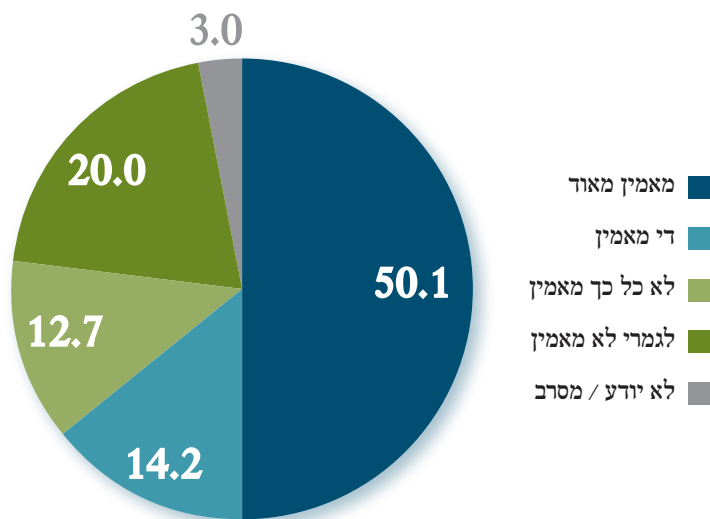
נספח 1, עמ' 196

השאלה האחרונה בפרק זה, שאלת מעמדו המיוחד (או לא) של העם היהודי, הוצגה למרוואיינים היהודים בלבד. היא מתקשרת רק בעקיפין לשאלת מקור הסמכות, אבל היא בכל זאת מעניינת בהקשר שלנו, שכן היא מתייחסת לשאלת השוויון המהותי בין קבוצות לאומיות ויש לה השלכות פוליטיות משמעותיות ביותר.

שאלנו: "באיזו מידה אתה מאמין או לא מאמין שהעם היהודי הוא העם הנבחר מכל העמים?". כפי שאפשר ללמוד מתרשים 52, כשני שלישים מהמרוואיינים היהודים (64.3%) מאמינים מאוד או די מאמינים כי העם היהודי הוא אכן העם הנבחר, אבל כשליש (32.7%) אינם סבורים כך.

היות שיהיו שיאמרו שהתפיסה שהעם היהודי הוא העם הנבחר אינה אומרת דבר וחצי דבר על מידת הנכונות להכיל ולקבל גם את מי שאינם יהודים בעניינים פוליטיים למשל, הצלבנו את התשובות בשאלה זו עם התשובות בשאלה הקודמת (בעניין מקור הסמכות לאישור הסכם שלום בתמורה לנסיגה ופינוי יישובים). התוצאות מוכיחות כי יש קשר הדוק בין הדברים: התומכים בתפיסת העם הנבחר מוכנים פחות להעניק "קול" ללא יהודים בנושא הגורלי הזה; ולהפך – מי שאינם רואים בעם היהודי עם נבחר מוכנים יותר לשתף בהחלטה את מי שאינם יהודים.

תרשים 52: באיזו מידה אתה מאמין או לא מאמין שהעם היהודי הוא העם הנבחר מכל העמים? (מדגם יהודים; באחוזים)

לוח 3.13 (באחוזים)

הכנסת היהודים בלבד, במשאל עם	אזרחי ישראל, יהודים ולא יהודים, במשאל עם	כלל אזרחי ישראל, פוסקי הלכה / רבנים	לאף אחד אין סמכות להחליט החלטה כזאת	
39.1	12.3	16.4	6.4	מאמינים מאוד שהעם היהודי הוא העם הנבחר
30.0	39.2	1.7	1.7	די מאמינים שהעם היהודי הוא העם הנבחר
25.2	28.9	3.7	0.9	לא כל כך מאמינים שהעם היהודי הוא העם הנבחר
14.2	43.8	0.6	1.2	לגמרי לא מאמינים שהעם היהודי הוא העם הנבחר

השיעור הגבוה ביותר בקרב המאמינים מאוד ברעיון העם הנבחר – 39.1% – תומכים ברעיון של משאל בקרב יהודים בלבד כאשר החזרת שטחים תעלה על הפרק. בקרב מי שדי מאמינים שהעם היהודי הוא העם הנבחר התשובה השכיחה בשאלת הסמכות לאשר נסיגה היא משאל עם בהשתתפות כלל אזרחי ישראל. בקרב מי שלא כל כך מאמינים ברעיון העם הנבחר התשובה השכיחה היא הכנסת (35.5%), בעוד מי שכלל אינם מאמינים ברעיון עם הבחירה מעדיפים כבירור משאל עם בקרב כלל האזרחים (43.8%).

פילחנו את התשובות לשאלת "העם היהודי – עם נבחר" לפי מידת הדתיות של המרואיינים. הממצאים מראים, כצפוי, שכלל שמירת הדתיות עולה, כן עולה האמונה בייחודו של העם היהודי. הקו המבדיל לעניין זה עובר בין החילונים, שרק מיעוט מתוכם (אם כי לא קטן כלל) מאמינים שהעם היהודי הוא העם הנבחר (42.2%), לכל השאר, שם יש רוב מוצק עד מוחלט – בין 75.4% ל-96.2% (!) – לעמדה זו.

לוח 3.14 (באחוזים)

מאמינים מאוד ודי מאמינים שהעם היהודי הוא העם הנבחר	
42.2	חילונים
75.4	מסורתיים לא דתיים
89.7	מסורתיים דתיים
91.1	דתיים לאומיים/חרד"לים
96.2	חרדים

ניסינו לברר אם העמדה הפוליטית קשורה באותה המידה לתפיסה באשר לנבחרותו של העם היהודי. מצאנו כי גם כאן הקשר בין המשתנים עקבי וישיר, קרי תנועה לכיוון ימין מדיני-ביטחוני מעלה את האמונה בייחודו של העם היהודי. הקשר הזה אף חזק יותר מהקשר למשתנה הדתיות – הפער בין שתי קבוצות הקצה בהקשר של מידת הדתיות הוא 54% (96.2% לעומת 42.2%), ואילו כאן הפער מגיע ל 69% (86.9% לעומת 17.9%).

לוח 3.15 (באחוזים)

מאמינים מאוד ודי מאמינים שהעם היהודי הוא העם הנבחר	
86.9	ימין
72.2	ימין מתון
51.2	מרכז
38.6	שמאל מתון
17.9	שמאל

בדקנו גם אם הגיל הוא משתנה הקשור לאמונה בנבחרותו של העם היהודי. מתברר כי יש הלימה מסוימת, אבל היא אינה דרמטית כמו זו שמצאנו לעיל, דהיינו עם העלייה בגיל יורדת האמונה בנבחרותו של העם היהודי. סביר שגם כאן מתערב הקשר שבין דתיות לגיל.

לוח 3.16 (באחוזים)

מאמינים מאוד ודי מאמינים שהעם היהודי הוא העם הנבחר	
73.9	24-18
72.9	34-25
63.0	44-35
59.7	54-45
60.0	64-55
44.2	+65

ומה באשר לרמת ההשכלה? האם גם היא קשורה לאמונה שהעם היהודי הוא עם נבחר? ההבדל בשיעור המאמינים במשפט זה מסתמן בין בעלי ההשכלה האקדמית המלאה, שאמונתם בנבחרות העם היהודי נמוכה יחסית, לבין שתי קבוצות ההשכלה האחרות.

לוח 3.17 (באחוזים)

מאמינים מאוד ודי מאמינים שהעם היהודי הוא העם הנבחר	
73.7	השכלה נמוכה עד תיכונית חלקית
70.0	השכלה תיכונית מלאה, על-תיכונית ואקדמית חלקית (ללא תואר)
49.5	השכלה אקדמית מלאה

סיכום

פרק זה דן בשאלות הנוגעות לישראל כמדינה דמוקרטית ויהודית ובמערך האיזונים הפוליטיים המורכב הכרוך בכך.

< התשובות על השאלה איזה חלק בהגדרה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית מעדיפים היהודים מתחלקות, בהפרשים לא גדולים, בין המעדיפים את החלק "דמוקרטי", את החלק "יהודית" או את שניהם במידה שווה (29.2%, 32.3% ו-37%, בהתאמה). בחינה של ההעדפות במשך השנים מצאה כי הבחירה בהגדרה "יהודית ודמוקרטית" הולכת ומצטמקת וכי השונות בהעדפות גדלה.

< בשאלה הנוגעת להעדפה של ערכים דמוקרטיים לעומת ערכים הלכתיים במקרה של סתירה התשובה הרווחת בקרב היהודים היא העדפת הערכים הדמוקרטיים (42.7%). רק מיעוט מתוכם (28.2%) מעדיפים את ציווי ההלכה במקרה של סתירה.

< למרות האמור לעיל, רוב היהודים חושבים שישראל יכולה להיות בעת ובעונה אחת גם יהודית וגם דמוקרטית (74.8%). ואולם רק מיעוט מהערכים סבורים כך (35.2%). האמונה הרבה ביותר ביכולת של ישראל להיות יהודית ודמוקרטית בעת ובעונה אחת שוררת בקבוצות היהודיות המסורתיות.

< כ-50% מן היהודים סוברים כי בישראל המשפט העברי צריך להיות הבסיס לחקיקה ולפרשנות המשפטית.

< התשובה השכיחה בקרב יהודים על השאלה בידי מי צריכה להיות הסמכות לאשר הסכם שלום שיכלול נסיגה משטחים ופינוי יישובים היא שהמחליטים צריכים להיות אזרחי ישראל היהודים (30.6%). המשייכים את עצמם לשמאל המדיני-ביטחוני מעדיפים הכרעה של כלל אזרחי ישראל, והמשייכים את עצמם לימין מעדיפים הכרעה של אזרחים יהודים בלבד. בקרב הערכים העמדה המועדפת היא שכלל אזרחי ישראל יחליטו בנושא זה במשאל עם.

< כשני שלישים מן היהודים (64.3%) רואים בעם היהודי עם נבחר. כאשר בוחנים את התשובות בשאלה זו מול התפיסה בדבר מקור הסמכות לאישור הסכם שלום מתברר כי מי שמאמינים ברעיון העם הנבחר מעדיפים ברובם גם הכרעה בנושא של הסכם שלום ברוב יהודי. מן העבר האחר, מי שאינם מאמינים ברעיון זה מעדיפים שההכרעה תהיה בידי כלל אזרחי ישראל או הכנסת.

פרק 4: האזרחים, המדינה, הפוליטיקה והחברה

בחרנו להתחיל פרק זה דווקא בשתי תחושות ולא בעמדות: שייכות למדינה וגאווה בישראליות.

בשנים האחרונות מדובר רבות בניכור הגובר של חלקים גדולים בציבור הישראלי מן המדינה. גם השנה, כבשנים קודמות, ניגשנו לבחון אם יש לתפיסה שהניכור הולך וגדל ראיות אמפיריות. חזרנו אפוא על השאלה: "באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?".

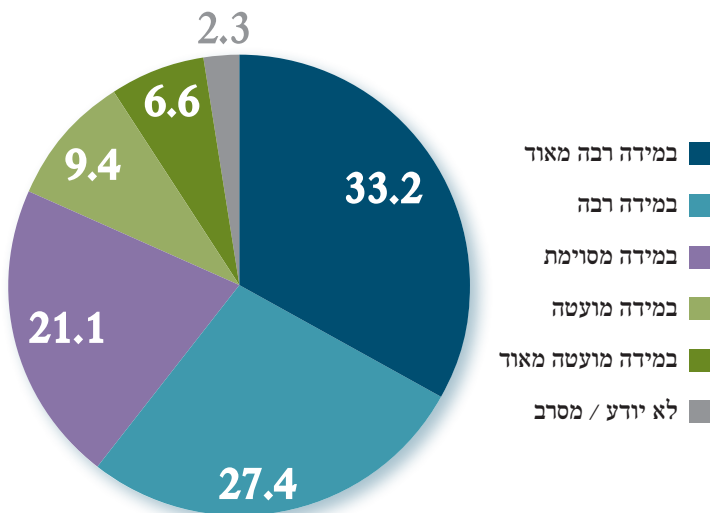
שייכות למדינה ובעיותיה

שאלה 2

נספח 1, עמ' 183

נספח 2, עמ' 206

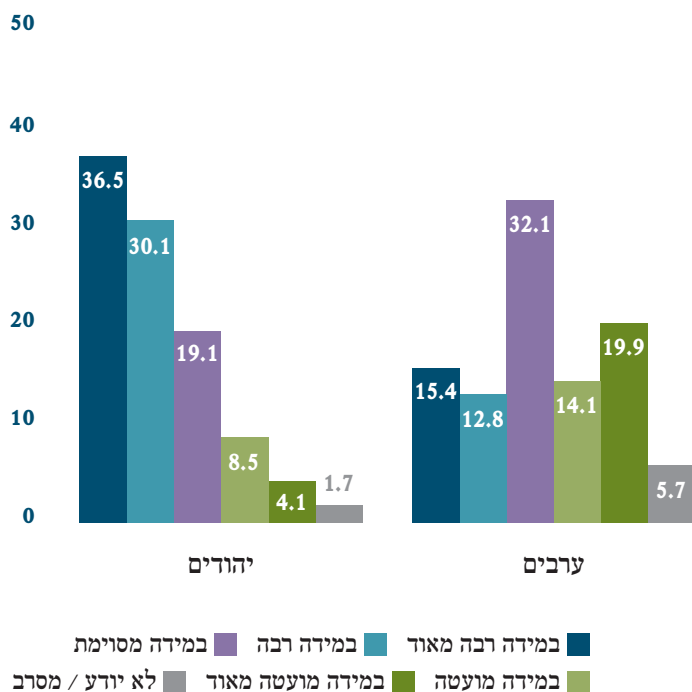
תרשים 53: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (כלל המדגם; באחוזים)

מתרשים 53 אפשר ללמוד כי אמנם הרוב (60.6%) בכלל המדגם עדיין מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה, אבל הרוב הזה הוא לא גדול מאוד. האם הניכור מן המדינה אכן מתחזק? השוואה לאורך זמן של כלל המדגם מצביעה על מגמת ירידה מתמשכת בתחושת השייכות למדינה ובמעורבות בבעיותיה – מ-78.2% ב-2003 ל-60.6% ב-2013. בהמשך נדון בנושא ביתר פירוט.

ואולם בשאלה זו מן הראוי להפריד בין תשובות היהודים לתשובות הערבים, שכן מטעמים ברורים ההבדלים בין שתי הקבוצות גדולים מכדי להצדיק ניתוח תשובות משולב כאילו היו מדגם אחד. ובכן, בקרב היהודים נמצא רוב של שני שלישים (66.6%) המרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה במידה רבה מאוד ובמידה רבה. עוד כחמישית (19.1%) מרגישים חלק מהמדינה במידה מסוימת, ורק 12.6% מרגישים כך במידה מועטה ומועטה מאוד. בקרב הערבים, לעומת זאת, רק 28.2% מרגישים במידה רבה מאוד ובמידה רבה חלק מהמדינה ובעיותיה, שלישי נוסף (32.1%) מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה במידה מסוימת, ועוד כשליש (34%) מרגישים כך רק במידה מועטה ובכלל לא.

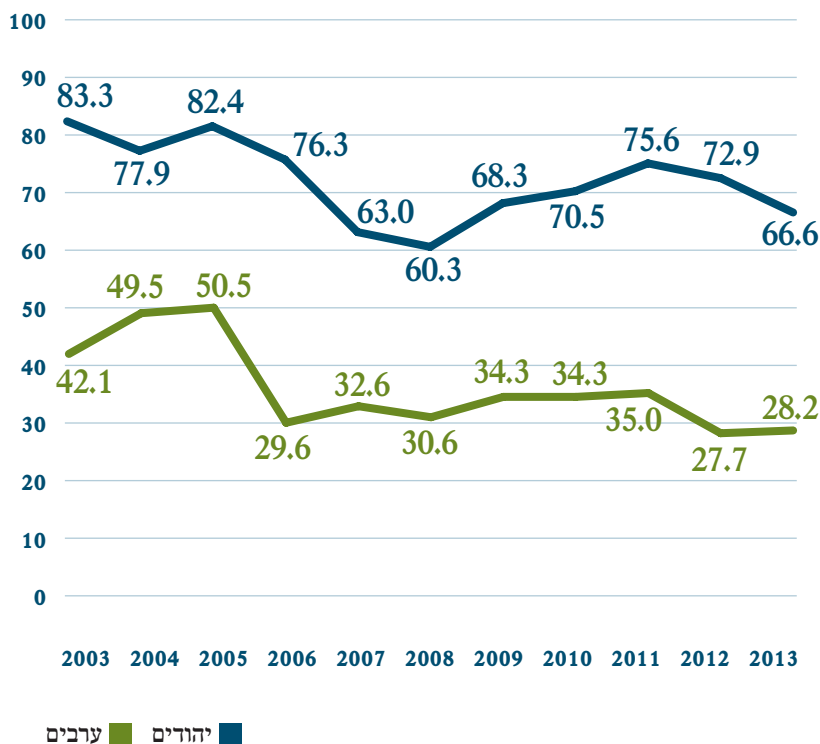
תרשים 54: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (לפי לאום; באחוזים)

להתפלגות התשובות של היהודים לא יכולות להיות פרשנויות סותרות: רוב ברור מקרב היהודים מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה ורק מיעוט קטן הם חריגים במובן זה שאינם מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה, אבל להתפלגות התשובות של הערבים יכולות בהחלט להיות פרשנויות שונות. למשל, פרשנות אחת, אופטימית יותר, תצרוף את המרגישים שייכות רבה מאוד או רבה לשליש המצהירים על מידה מסוימת של הרגשת שייכות, בסך הכול קצת פחות משני שלישים, ותטען כי בהתחשב בעובדה שמדובר במדינה המגדירה את עצמה ציונית, שסמליה יהודיים בלבד ושתושביה הערבים אינם מקבלים הכרה בזכויותיהם הלאומיות הקולקטיביות, הרי מדובר במידה גבוהה למדי של הזדהות של מיעוט לאומי עם המדינה שהוא חי בה. פרשנות זו גם תתייחס לנתון 19.9% ותטען כי בעצם רק השיעור הזה טוענים שאין להם כל תחושת שייכות. פרשנות אחרת, פסימית יותר, תדגיש את העובדה שפחות משליש מהערבים מצהירים שהם מרגישים חלק מהמדינה במידה רבה מאוד או במידה רבה ולפיכך יש כאן בעיה אזרחית חמורה של ניכור מן המדינה מצד המיעוט הלאומי הגדול ביותר.

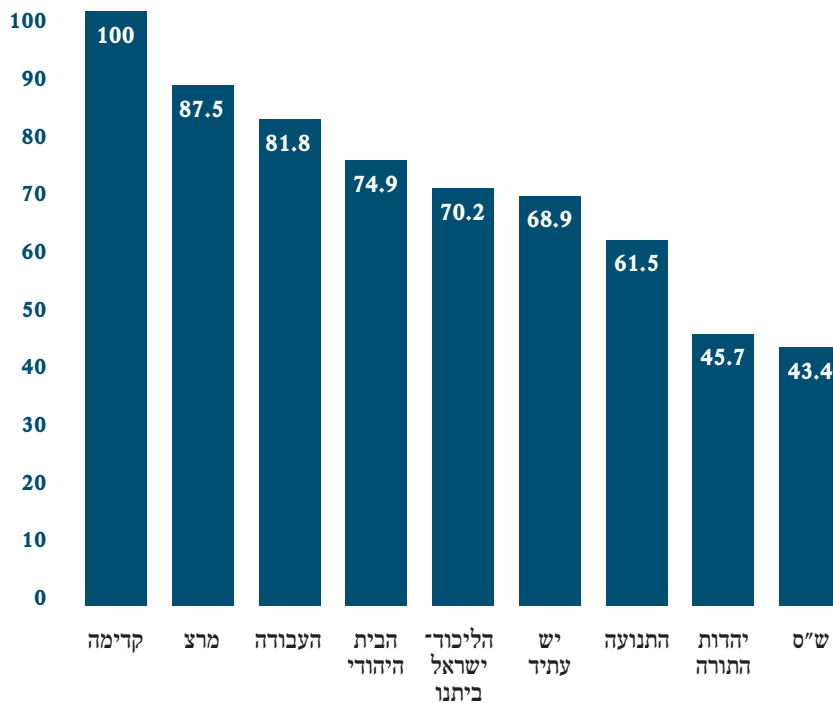
בדקנו את תחושת השייכות לאורך שנים, אצל ערכים ויהודים בנפרד. אצל היהודים ניכרות אמנם עליות וירידות בתחושת השייכות, אבל המגמה הכללית היא ירידה. עם זאת עדיין יש בקבוצה זו רוב שמעידים על עצמם שהם מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה. אצל הערכים נרשם רוב במדידה אחת בלבד (2005), אבל אחריה נרשמה ירידה תלולה בתחושת השייכות (מ-50.5% ב-2005 ל-29.6% ב-2006). מאז ועד היום יש בקרב קבוצה זו קיפאון ברמה נמוכה של תחושת השייכות למדינה. כשליש בלבד מהערבים אזרחי ישראל מרגישים במידה רבה ובמידה רבה מאוד חלק ממדינת ישראל ובעיותיה.

תרשים 55: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (במידה רבה מאוד ובמידה רבה; לפי לאום ושנים; באחוזים)

בדקנו אם יש הבדלים בתחושת השייכות של היהודים לפי הצבעתם המפלגתית בבחירות לכנסת הנוכחית. כפי שמורה תרשים 56, מצביעי מפלגות השמאל מצהירים בשיעור גבוה, שלא כצפוי, ממצביעי מפלגות המרכז והימין על ההרגשה שהם חלק מהמדינה ובעיותיה. יש לשים לב במיוחד לתחושת השייכות הנמוכה בעליל של מצביעי יהדות התורה וש"ס.

תרשים 56: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (במידה רבה מאוד ובמידה רבה; לפי הצבעה בבחירות 2013; באחוזים)

נוסף על הפילוח לפי הצבעה פילחנו את המדגם היהודי גם לפי מיקום עצמי על המפה הפוליטית בימין, במרכז או בשמאל. גם כאן מצאנו תופעה דומה לזו שעלתה מן הפילוח לפי הצבעה: מי שממקמים את עצמם בשמאל המתון מביעים בשיעור הגבוה ביותר תחושת שייכות למדינה ובעיותיה (82.8%), לעומת הימין ה"קשה" – שמעידים על הרגשת השייכות הנמוכה ביותר (57.3%), כנראה בגלל ביקורתו על מדיניות הממשלה בשנים האחרונות או על מבנה הממשלה הנוכחית. ההבדלים בין הימין המתון, למרכז ולשמאל ה"קשה" זניחים.

לוח 4.1 (באחוזים)

ימין	ימין מתון	מרכז	שמאל מתון	שמאל	
57.3	74.9	71.2	82.8	72.7	מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה במידה רבה מאוד ובמידה רבה

יש התולים בדור הצעיר את הקולר לירידה הכללית בשיעור המרגישים שייכות רבה למדינה ובעיותיה. בדקנו אפוא באיזו מידה הצעירים מרגישים חלק ממדינת ישראל ובעיותיה פחות מהמבוגרים. ואכן, אצל הצעירים היהודים הרגשת השייכות נמוכה בעליל מזו שאצל המבוגרים. אצל הערבים לא מצאנו קשר שיטתי כזה, אם כי קבוצת הגיל הצעירה ביותר היא המנוכרת ביותר ואילו המבוגרת ביותר היא המצהירה על הקשר החזק למדינה. את הממצא הזה אפשר אולי לייחס לשינוי חברתי-פוליטי. כלומר, אצל הערבים מי שחוו את מלחמת העצמאות והממשל הצבאי חוששים מפני הבעה גלויה של מורת רוח מהמדינה. החשש הזה לא פג אצל המבוגרים, אבל הוא כנראה כבר קיים לפחות בקבוצות הגיל הצעירות יותר, שיש המכנים אותן "הדור הזקוף".

לוח 4.2 (באחוזים)

24-18	34-25	44-35	54-45	64-55	+65	
46.5	59.4	67.7	76.1	74.4	75.6	יהודים מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה במידה רבה מאוד ובמידה רבה
16.2	30.4	25.9	33.4	25.0	54.6	ערבים

בדקנו בציבור היהודי את הקשר בין מידת הדתיות לתחושת השייכות למדינה ובעיותיה. כצפוי, וכפי שכבר ראינו בפילוח לפי ההצבעה לכנסת בכחירות 2013, החרדים מרגישים פחות מהשאר חלק מהמדינה ובעיותיה. בסקר השנה, מטעמים כלשהם שבהקשר זה אין לנו אפשרות לרדת לעומקם, הדתיים הלאומיים/חרד"לים והמסורתיים הדתיים, שבעבר בלטו בתחושת השייכות שלהם למדינה, מצהירים ב־2013 על הרגשת שייכות למדינה פחותה מזו שמצהירים עליה החילונים והמסורתיים הלא דתיים.

לוח 4.3 (באחוזים)

חילונים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים לאומיים/ חרד"לים	חרדים
71.7	72.5	60.9	61.1	43.1

מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה במידה רבה מאוד ובמידה רבה

ביקשנו לראות במדגם היהודי אם ואיך שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה משפיע על תחושת השייכות למדינה ובעיותיה. אמנם הקשר שנמצא אינו שיטתי, אבל ברור מן הנתונים כי מי שמשייכים את עצמם לקבוצה החלשה ביותר, מרגישים פחות מן הקבוצות האחרות חלק מן המדינה ובעיותיה (55.2% בלבד).

לוח 4.4 (באחוזים)

שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה	שיוך עצמי לקבוצה חברתית די חלשה	שיוך עצמי לקבוצה חברתית די חזקה	שיוך עצמי לקבוצה חברתית חלשה
65.2	75.1	63.5	55.2

מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה במידה רבה מאוד ובמידה רבה

מכאן עברנו לשאלה החוזרת בסקר מדד הדמוקרטיה בכל שנה: "עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?".

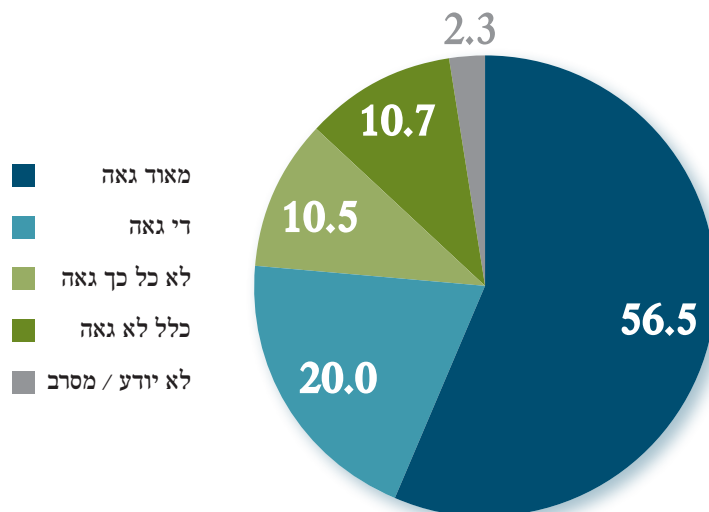
גאוה בישראליות

שאלה 3

נספח 1, עמ' 183

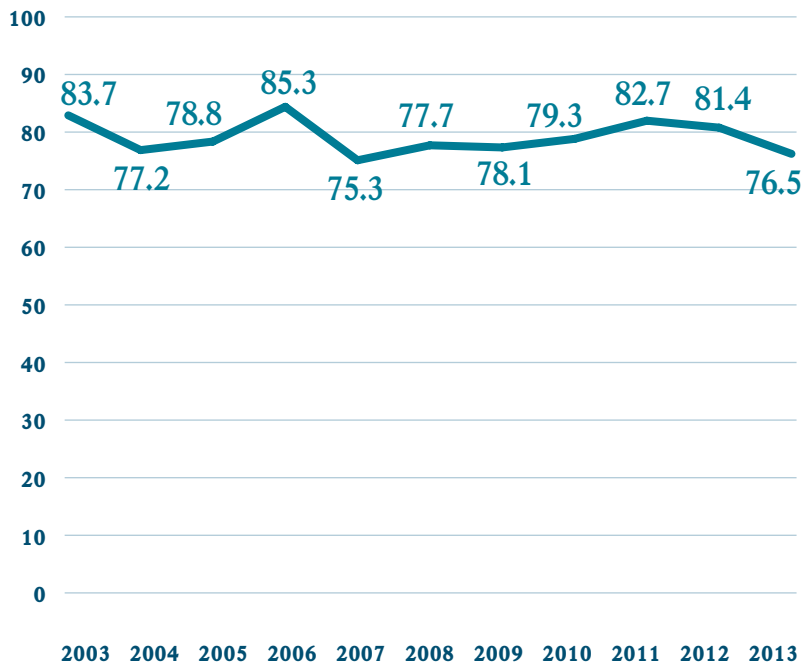
נספח 2, עמ' 207

תרשים 57: עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (כלל המדגם; באחוזים)

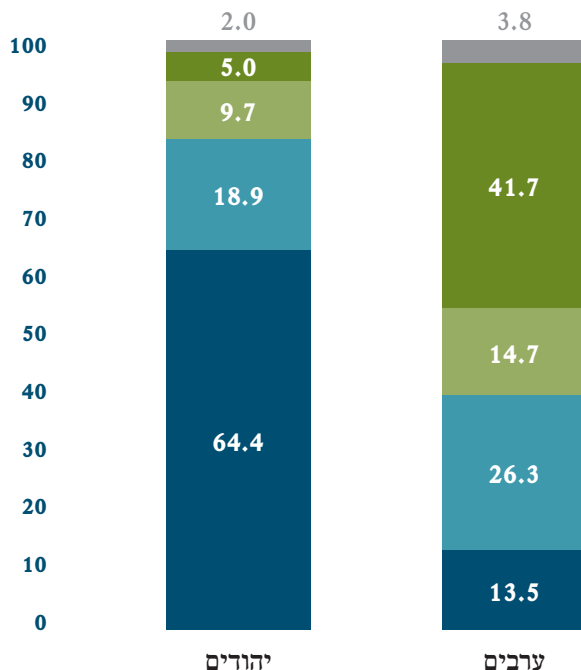
כפי שאפשר ללמוד מתרשים 57, יותר ממחצית כלל המדגם (56.5%) גאים מאוד בישראליותם ועוד 20% די גאים (סך הכול: 76.5%). רק מיעוט (21.2%) לא כל כך או בכלל לא גאים בה. אמנם מדובר ברוב גדול של גאים בדרגות שונות – הגאים מאוד עולים בשיעורם על שיעור הדי גאים (שיעור הלא כלל גאים ומי שכלל לא גאים דומה – כ-10.5% בכל קטגוריה) – אבל אי-אפשר להתעלם מכך שבסך הכול מדובר בירידה של כ-5% לעומת 2012, אז היה שיעור המאוד והדי גאים 81.4%. בעצם מדובר השנה במדידה הנמוכה ביותר של שיעור המאוד והדי גאים מאז 2007, שהייתה שנה גרועה במיוחד במערכת היחסים בין האזרחים הישראלים למדינתם. ממצא זה גם עולה בקנה אחד עם העלייה בניכור האזרחי שעליו הצבענו לעיל.

תרשים 58: עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (די גאה וגאה מאוד; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

כבעבר גם השנה נמצא פער עמוק בין מידת הגאווה בישראליות של היהודים לזו של הערבים: בעוד רוב מוחלט (83.3%) מהיהודים אומרים שהם מאוד ודי גאים בישראליותם, רק 39.8% מהערבים מרגישים כך. יתרה מזו, הבכלל לא גאים בקרב הערבים (41.7%) הם הקטגוריה השכיחה. שיעורם עולה בהרבה על שיעור הלא כל כך גאים (14.7%), על שיעור הדי גאים וכמובן על שיעור הגאים מאוד (26.3% ו-13.5% בהתאמה).

תרשים 59: עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (לפי לאום; באחוזים)

■ מאוד גאה
 ■ די גאה
 ■ לא כל כך גאה
 ■ כלל לא גאה
 ■ לא יודע / מסרב

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי השיוך העצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה ומצאנו שהמשייכים את עצמם לקבוצות החזקות בחברה גאים בישראליותם יותר מהמשייכים את עצמם לקבוצות החלשות. גם כאן החריגה כלפי מטה בתחושת הגאווה בישראליות היא קבוצת המשייכים את עצמם לקבוצה החלשה בחברה, אם כי גם בקבוצה זו יש רוב ברור של מי שהם מאוד או די גאים בישראליותם. שיעור המאוד או די גאים בישראליותם והממקמים את עצמם בקבוצה הדי חלשה (81.3%) הוא בתווך – בין הקבוצות החזקות (85.6% ו־85.7%, בהתאמה) לקבוצה החלשה (74.6%).

לוח 4.5 (באחוזים)

שיוך עצמי לקבוצה חברתית חלשה	שיוך עצמי לקבוצה חברתית די חלשה	שיוך עצמי לקבוצה חברתית די חזקה	שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה	מאוד ודי גאים להיות ישראלים
74.6	81.3	85.7	85.6	

בשאלת הרגשת השייכות למדינה מצאנו, כזכור, הבדל בין השמאל הפוליטי לימין הפוליטי. האם יש הבדל דומה גם בנושא הגאווה בישראליות? מתברר שכאן המצב הפוך: השמאל לגונוי קצת פחות גאה בישראליות מהמרכז והימין לגוניהם – השמאל המתון (77.1%) נמצא בתווך בין המרכז (86.1%), הקרוב מאוד לימין לגונוי בנושא זה, לבין השמאל ("הקשה"), המציג את שיעור הגאווה הנמוך ביותר בישראליות (59.1%).

לוח 4.6 (באחוזים)

שמאל	שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין	מאוד ודי גאים להיות ישראלים
59.1	77.1	86.1	89.7	87.3	

ואיך מתקשר כל זה לדתיות? כמו בעניין השייכות למדינה ובעיותיה גם בעניין הגאווה בישראליות החרדים הם הפחות גאים, אבל גם אצלם יש רוב ברור לגאים בישראליות (73.8%). הקבוצה הבאה, השנייה מן התחתית, היא קבוצת החילונים – עם שיעור גאווה בישראליות של 80.9%, ומעליהם הדתיים הלאומיים/חרד"לים (87.8%). אנשי שתי הקבוצות המסורתיות, הלא דתית והדתית, הם הגאים ביותר להיות ישראלים (91.8% ו-90.5% בהתאמה).

לוח 4.7 (באחוזים)

חרדים	דתיים לאומיים/חרד"לים	מסורתיים דתיים	מסורתיים לא דתיים	חילונים	מאוד גאים ודי גאים להיות ישראלים
73.8	87.8	90.5	91.8	80.9	

האם מבוגרים וצעירים גאים בישראליותם באותה מידה או שיש הבדל בין קבוצות הגיל השונות? פילוח (נפרד) של המדגם היהודי והמדגם הערבי לא מראה קשר שיטתי בין הגיל לבין מידת הגאווה בישראליות.

בדיקה של מידת הגאווה של היהודים לפי ההצבעה בבחירות לכנסת הנוכחית מעמידה בראש טבלת הגאים מאוד והדי גאים בישראליותם את מצביעי הבית היהודי (92.8%), ובתחתית – את מצביעי מרצ, שאצלם רק 57.5% גאים בישראליותם, בניגוד לתחושת השייכות החזקה של בוחריו מפלגה זו למדינה ובעיותיה.

מכאן עברנו לבדוק איך הציבור תופס את המתחים בין הקבוצות בחברה הישראלית.

עד כמה כל אחד מן המתחים נראה לך חזק או חלש?

שאלות 16-17
נספח 1, עמ' 194
נספח 2, עמ' 219

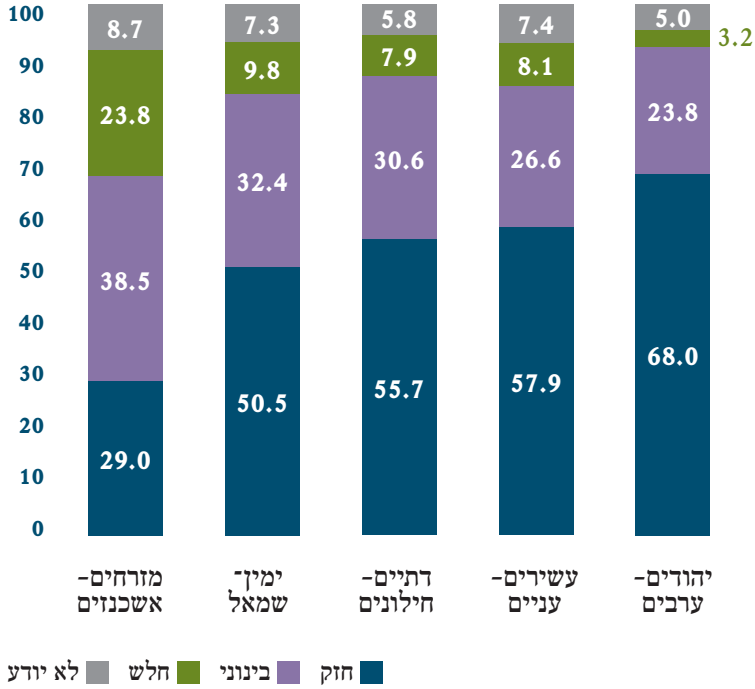
חמשת המתחים החברתיים הבין-קבוצתיים שנבדקו הפעם היו: מזרחים-אשכנזים, ימין-שמאל מדיני-ביטחוני, דתיים-חילונים, עשירים-עניים ויהודים-ערבים. כולם נבדקו בשנים קודמות.

בכלל המדגם השיעורים שמעריכים כל אחד ממתחים אלה בחברה הישראלית כחזק היו (בסדר יורד): יהודים-ערבים (68%), עשירים-עניים (57.9%), דתיים-חילונים (55.7%), ימין-שמאל מדיני-ביטחוני (50.5%). הנמוך מכולם הוא המתח מזרחים-אשכנזים (29%).

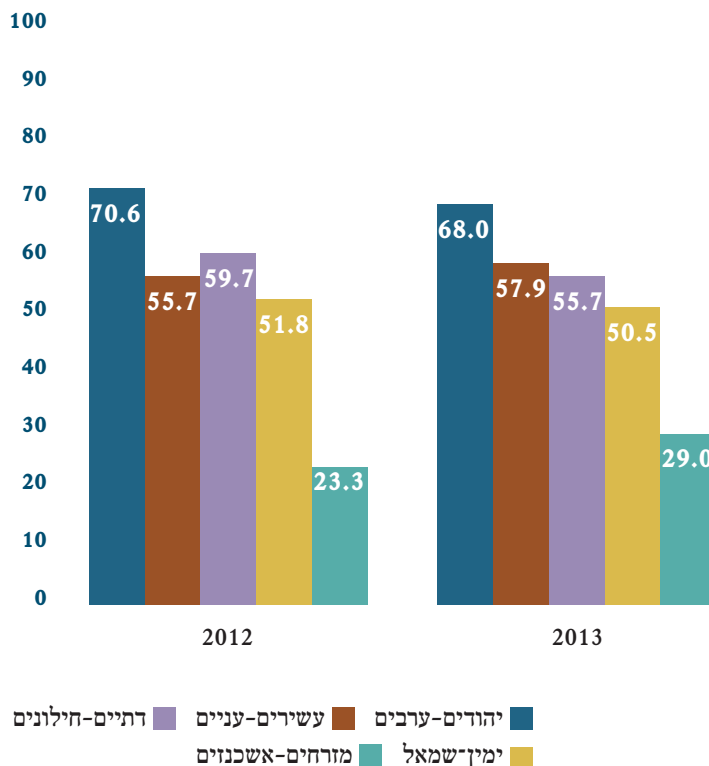
מן הנתונים הללו עולה בכיורר כי המתח בין יהודים לערבים עדיין "מכבב" ברמה, אם כי בכלל המדגם ניכרת השנה ירידה קלה – ולא מובהקת סטטיסטית כך שאין לדעת אם היא ממשית – בתפיסתו כחזק, בהשוואה לשנה שעברה (2012 – 70.6%; 2013 – 68%). ירידה קלה ולא מובהקת ניכרת גם בהערכת המתח בין חילונים לדתיים כחזק (2012 – 59.7%; 2013 – 55.7%) וקלה עוד יותר, וכמובן לא מובהקת סטטיסטית, גם בהערכת המתח בין ימין לשמאל (2012 – 51.8%; 2013 – 50.5%).

לעומת זאת, כנראה בעקבות האי-נחת הכלכלית המתמשכת, מהמקום השלישי בשנה שעברה עלה השנה המתח בין עשירים לעניים למקום השני, שבו היה בשנה שעברה המתח בין דתיים-לחילונים (מ-55.7% בשנה שעברה עלה שיעור המגדירים את המתח בין עשירים לעניים כחזק ל-57.9% השנה). כמו כן, בהשוואה לשנה שעברה נרשמה עלייה (היחידה מכל השינויים שהיא מובהקת סטטיסטית) בהגדרת המתח מזרחים-אשכנזים: ב-2012 הגדירו אותו כחזק רק 23.3% מכלל המרואינים לעומת 29% השנה.

תרשים 60: מתחים עיקריים בחברה הישראלית (כלל המדגם; באחוזים)

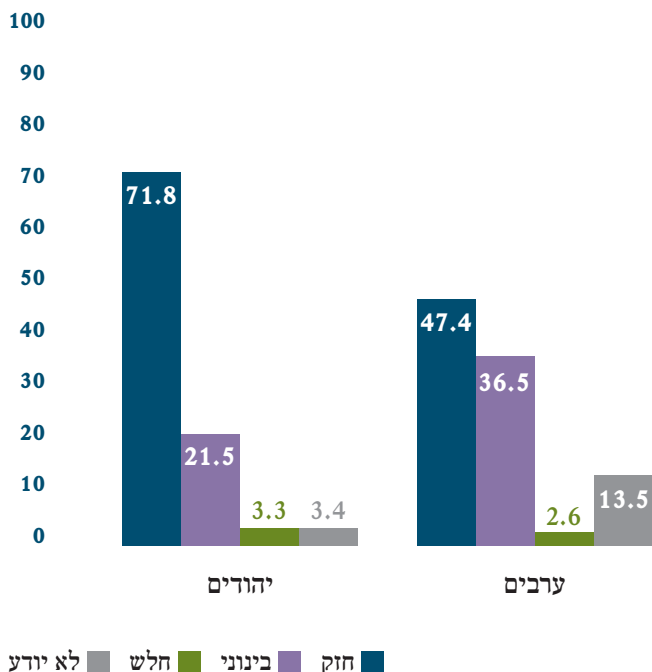
תרשים 61: המתחים העיקריים בחברה הישראלית – עד כמה הם נראים חזקים או חלשים היום? (חזקים; כלל המדגם; לפי שנים; כאחוזים)

בעניין המתח יהודים-ערבים – מעניין שהשנה הרבה פחות ערבים מיהודים נוטים להעריך אותו כחזק (47.4% ו-71.8%, בהתאמה). לעומת זאת באשר לארבעת המתחים האחרים הערבים נוטים דווקא להעריך אותם כחזקים, הרבה יותר מההערכה שנותנים להם היהודים. למשל, המתח מזרחים-אשכנזים: 27.4% מהיהודים הגדירו אותו חזק, לעומת 38.1% מהערבים שהגדירו אותו כך.

תרשים 62: הערכת המתח בין יהודים לערבים (לפי לאום; באחוזים)

מכאן התקדמנו לבדיקת תפיסות המתחים השונים בקבוצות אוכלוסייה שונות. ממצא משמעותי במיוחד עולה מפילוח המתח יהודים-ערבים לפי גיל במדגם היהודים: הצעירים ביותר, במובהק יותר מהמבוגרים מהם, מגדירים מתח זה כחזק. הקבוצה ששיעור המגדירים בה את המתח יהודים-ערבים כחזק הוא הנמוך ביותר היא קבוצת גילאי 64-55 (56.5%). במדגם הערבי, כאמור, שיעור המגדירים מתח זה כחזק נמוך בהרבה משיעורם במדגם היהודי, ולא נמצאו כאן הבדלים עקביים בין קבוצות הגיל. הפער בעניין זה בין היהודים לערבים בולט במיוחד בקבוצת הגיל 45-54.

לוח 4.8 (באחוזים)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18		
63.8	56.5	72.9	75.3	76.2	83.2	יהודים	מגדירים את המתח בין יהודים לערבים כחזק
36.4	66.7	22.7	50.0	57.4	43.2	ערבים	

בדקנו את תפיסת המתח היהודים-ערבים במדגם היהודי לפי מיקום עצמי בימין או בשמאל המדיני-ביטחוני ומצאנו כי הוא הוגדר חזק בשיעור הגבוה ביותר בקבוצת הימין ה"קשה" (80.1%) והנמוך ביותר בשמאל המתון (62.9%). קבוצת המשייכים את עצמם למרכז נמצאת בעניין זה בתווך בין הימין לשמאל (66.8%).

לוח 4.9 (באחוזים)

שמאל מתון	שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין	
70.1	62.9	66.8	71.8	80.1	מגדירים את המתח בין יהודים לערבים כחזק

פילוח המדגם היהודי לפי דתיות מראה כי ההבדלים בין הקבוצות קטנים ולא שיטתיים.

מכאן עברנו לבדוק את היחס למתח עשירים-עניים. ראשית, פילחנו את מדגם היהודים לפי שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה. מצאנו כי ההבדלים קטנים ולא שיטתיים. הוא הדין בתוצאות הפילוח לפי גיל.

פילוח כלל המדגם לפי הכנסה הניב כצפוי הבדלים בין הקבוצות, אבל לא בהכרח בכיוון שניתן היה לשער: בקרב בעלי ההכנסה מתחת לממוצע שיעור המגדירים מתח זה כחזק (59.2%) נופל דווקא משיעורם בקרב בעלי ההכנסות הגבוהות יותר (כמו הממוצע - 65.7%; מעל הממוצע - 66%).

פילוח המדגם היהודי לפי מידת דתיות הראה הבדלים גדולים אבל לא שיטתיים: שיעור המגדירים את המתח הזה חזק הוא הגבוה ביותר אצל המסורתיים-דתיים והשיעור הנמוך ביותר נמצא אצל החרדים. ואולם כאשר פילחנו את מדגם היהודים לפי מיקום עצמי בימין או בשמאל המדיני-ביטחוני מצאנו הבדלים גדולים ושיטתיים, שהם גם צפויים: ככל שזוים שמאלה על פני הרצף המדיני-ביטחוני, כך שיעור המגדירים מתח זה כחזק עולה. גם כאן המרכז נמצא בתווך, בין הימין לשמאל לגוניהם.

לוח 4.10 (באחוזים)

שמאל	שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין	
77.3	72.9	60.1	58.0	58.8	מגדירים את המתח בין עשירים לעניים כחזק

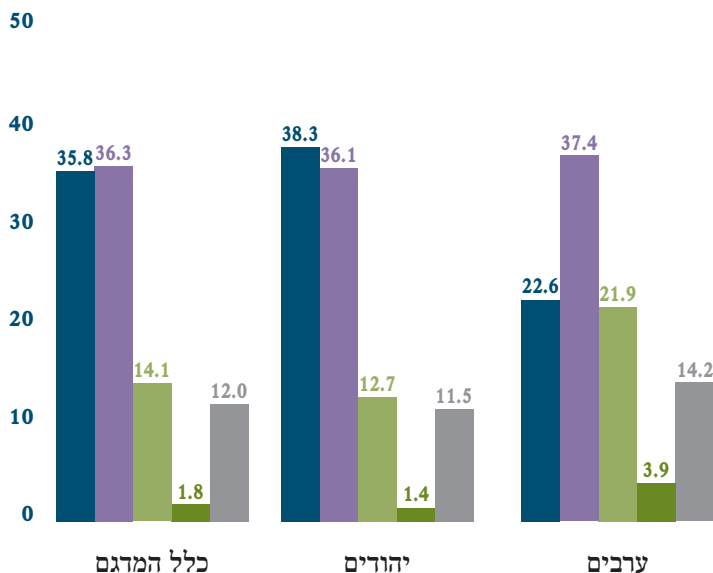
המתח השלישי בעוצמתו הוא, כאמור, המתח בין דתיים לחילונים. פילחנו את ההערכות של עוצמתו לפי מידת הדתיות (יהודים) ומצאנו כי בקרב החרדים (62.8%) והחילונים (62.5%) נמצא השיעור הגבוה ביותר של מי שמגדירים מתח זה כחזק. השיעור הנמוך ביותר נמצא בקבוצת המסורתיים הלא דתיים (46.2%). הערכת המתח הזה בקרב הדתיים הלאומיים/חרד"לים ובקרב המסורתיים הדתיים נמצאה כמעט זהה (54.1% ו-55.1%, בהתאמה).

לוח 4.11 (באחוזים)

חילונים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים לאומיים/חרד"לים	חרדים	
62.5	46.2	55.1	54.1	62.8	מגדירים את המתח בין דתיים לחילונים כחזק

היריבות הגלויה בין המחנה הדתי-לאומי לחרדי, שבסופו של דבר הכניסה את הדתיים הלאומיים/חרד"לים לממשלה והותירה את החרדים מחוצה לה, הביאה אותנו השנה לשאול בפעם הראשונה: "ומה דעתך על המתח בין החרדים לבין הדתיים הלאומיים – האם הוא חזק, בינוני או חלש?". הטונים הגבוהים בחילופי הדברים בין מנהיגי שני המחנות כנראה לא צרמו ביותר לאוזניהם של הרוב: אמנם אצל היהודים התשובה השכיחה ביותר (38.3%) מגדירה מתח זה כחזק, אבל מיד אחריה, בפער קטן, התשובה הבאה בתור בשכיחותה, שוב כשליש (36.1%), מגדירה אותו כבינוני, והשאר מתפלגים בין חלש, אין מתח או לא יודעים להשיב. בניגוד לנטייתם להחמיר בהערכת עוצמת המתחים שנדרונו קודם, הערבים נוטים דווקא להעריך את עוצמת המתח הדתי-לאומי כחזק פחות מהערכת היהודים: השיעור הגבוה ביותר מקרב הערבים מגדירים מתח זה כבינוני (37.4%), ורק 22.6% מהם מגדירים אותו כחזק.

תרשים 63: המתח בין חרדים לדתיים לאומיים (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

■ כן ■ לא ■ אין בכלל מתח ■ חלש ■ אינני בינוני ■ חזק

פילחנו את הערכות המדגם היהודי בשאלת המתח הדתי לאומי/חרדי לפי מידת דתיות ומצאנו הבדלים לא גדולים ולא עקביים. משום מה המסורתיים הדתיים מרגישים במתח החרדי-דתי לאומי ביתר שאת משאר הקבוצות, והדתיים הלאומיים/חרד"לים מרגישים בו פחות מכל הקבוצות האחרות (29.7% בלבד מהם מגדירים מתח זה כחזק).

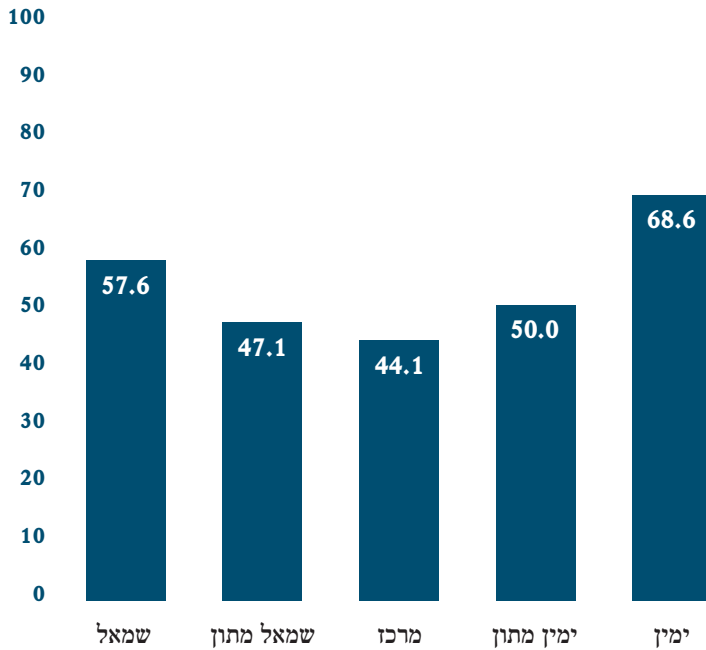
לוח 4.12 (באחוזים)

חילונים לא דתיים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים לאומיים/חרד"לים	חרדים
37.8	36.7	45.7	29.7	38.8

מגדירים את המתח בין חרדים לדתיים לאומיים כחזק

מכאן עברנו לבדוק את המתח בין שמאל לימין מדיני-ביטחוני, ששנים רבות "כיכב" בראש סולם המתחים החברתיים-פוליטיים בישראל. פילחנו את התשובות לפי מיקום פוליטי עצמי בימין, במרכז או בשמאל, ומצאנו קשר בין המיקום העצמי לבין תפיסת המתח בין המחנות. מתברר כי המתח הזה נתפס כחזק יותר בקרב הממקמים את עצמם קרוב יותר לקצות הרצף. וכך, מי שממקמים את עצמם בימין ה"קשה" מגדירים מתח זה כחזק בשיעורים גבוהים משאר הקבוצות (68.6%). מיד אחריו בתפיסת עוצמת המתח ימין-שמאל נמצאים הממקמים את עצמם בשמאל ה"קשה" (57.6%). קבוצת המרכז מגדירה כחזק את המתח ימין-שמאל בשיעור הנמוך ביותר (44.1%).

תרשים 64: המתח בין שמאל לימין (חזק); לפי מיקום פוליטי עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני; באחוזים)

אחרון לכול, בדקנו את היחס למתח האחרון בסדר העוצמה לדעת היהודים – המתח בין מזרחים לאשכנזים. פילחנו את ההערכות של עוצמתו לפי מוצא, דתיות, גיל ומיקום פוליטי. הפילוח לפי המוצא מעלה כי המתח הזה נתפס כחזק בשיעור הגבוה ביותר בעיני עולי חבר המדינות וילדיהם ובשיעור הנמוך ביותר בעיני ילידי אירופה-אמריקה וילדיהם. ילידי אסיה-אפריקה וילדיהם נמצאים בתוך. פילוח לפי מידת דתיות מעלה הבדלים קטנים ולא שיטתיים. פילוח לפי גיל מעלה כי דווקא קבוצת הגיל הצעירה ביותר (18-24) מגדירה באופן ברור ביותר את המתח אשכנזים-מזרחים כחזק (38.5%). כל הקבוצות האחרות נעות בין 28.3% ל-21% בלבד. פילוח לפי מיקום פוליטי מציג הבדל ברור בין שתי קבוצות השמאל: המשייכים את עצמם לקבוצות הללו נוטים להמעיט בעוצמת מתח זה (רק 18.2% מהשמאל המתון ו-21.2% מהשמאל מגדירים אותו כחזק), ואילו קבוצת הימין ה"קשה" בולטת בשיעור הגבוה של המגדירים אותו כחזק (34.7%). כאמור לעיל, הערבים נוטים להעצים את המתח מזרחים-אשכנזים, יותר מהיהודים.

לוח 4.13 (באחוזים)

עולי חבר המדינות	ילידי אסיה אפריקה וילדיהם	ילידי אירופה אמריקה וילדיהם	מגדירים את המתח בין מזרחים לאשכנזים כחזק
31.6	29.2	21.6	

מפריע או לא מפריע לקבל כשכנים

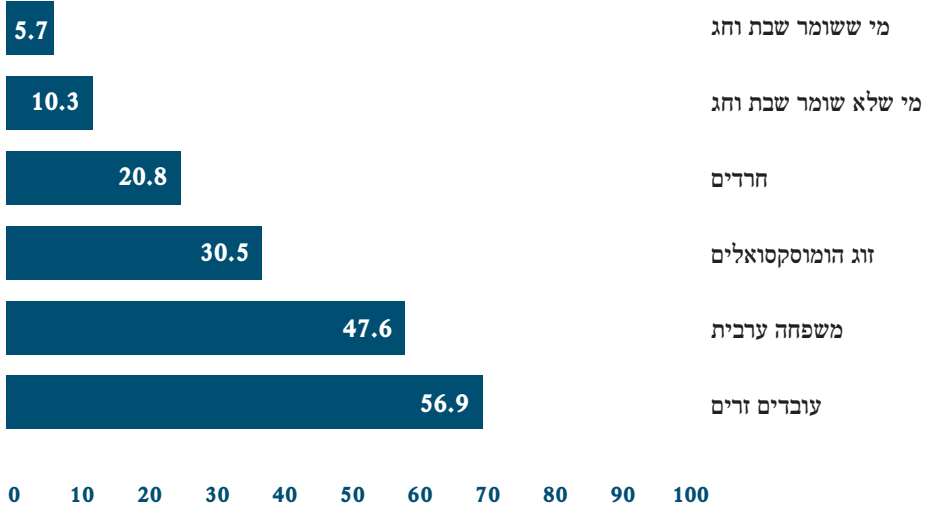
שאלות 24.1-24.7

נספח 1, עמ' 198

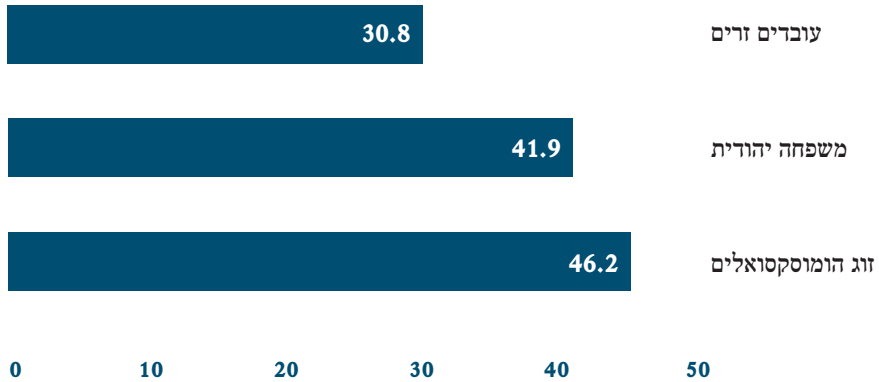
נספח 2, עמ' 221

ברמה הכוללת עברנו לבדוק את השתקפותם של מתחים אלו בחיי היום-יום לפי מידת הפתיחות למגורים בסמוך, קרי בשכנות, לבני קבוצה אחרת. כפי שמורה תרשים 65, בעיני היהודים השכנות הלא רצויה ביותר מאלה שפרשנו לפנייהם היא השכנות עם עובדים זרים (56.9% גורסים ששכנות כזאת הייתה מפריעה להם), ואחריה עם משפחה ערבית (47.6%), עם זוג הומוסקסואלים (30.5%), עם חרדים (20.8%) ועם מי שלא שומר שבת וחג (10.3%). הכי פחות מפריע ליהודים לגור ליד מי ששומרים שבת וחג (5.7%). מן האפשרויות שהוצגו למרואיינים הסתייגו הערבים בעיקר ממגורים ליד זוג הומוסקסואלים (46.2%). גם כאן תופסת את המקום השני משפחה מהלאום האחר – 41.9% אומרים שהיה מפריע להם לגור ליד משפחה יהודית. שכנות של עובדים זרים היא בעיה פחותה במידה ניכרת בעיני הערבים (30.8%).

תרשים 65: היה מפריע לי לקבל כשכנים (היה מפריע; מדגם יהודים; באחוזים)

תרשים 66: היה מפריע לי לקבל כשכנים (היה מפריע; מדגם ערבים; באחוזים)

השוואה בין יהודים לערבים מראה כי ליהודים מפריע יותר לגור ליד ערבים משמפריע לערבים לגור ליד יהודים, אבל ההבדלים אינם עצומים (47.6% ו-41.9%, בהתאמה). הבדל גדול בהרבה ניכר בין שתי הקבוצות כשמדובר בשכנות של עובדים זרים: שכנות כזאת מפריעה לרוב היהודים אבל מפריעה רק לפחות משליש מהערבים. לעומת זאת שכנות של זוג הומוסקסואלים מפריעה הרבה יותר לערבים משהיא מפריעה ליהודים.

לוח 4.14 (באחוזים)

ערבים	יהודים	
41.9	47.6	משפחה יהודית / ערבית
(משפחה יהודית)	(משפחה ערבית)	
46.2	30.5	זוג הומוסקסואלים
30.8	56.9	עובדים זרים

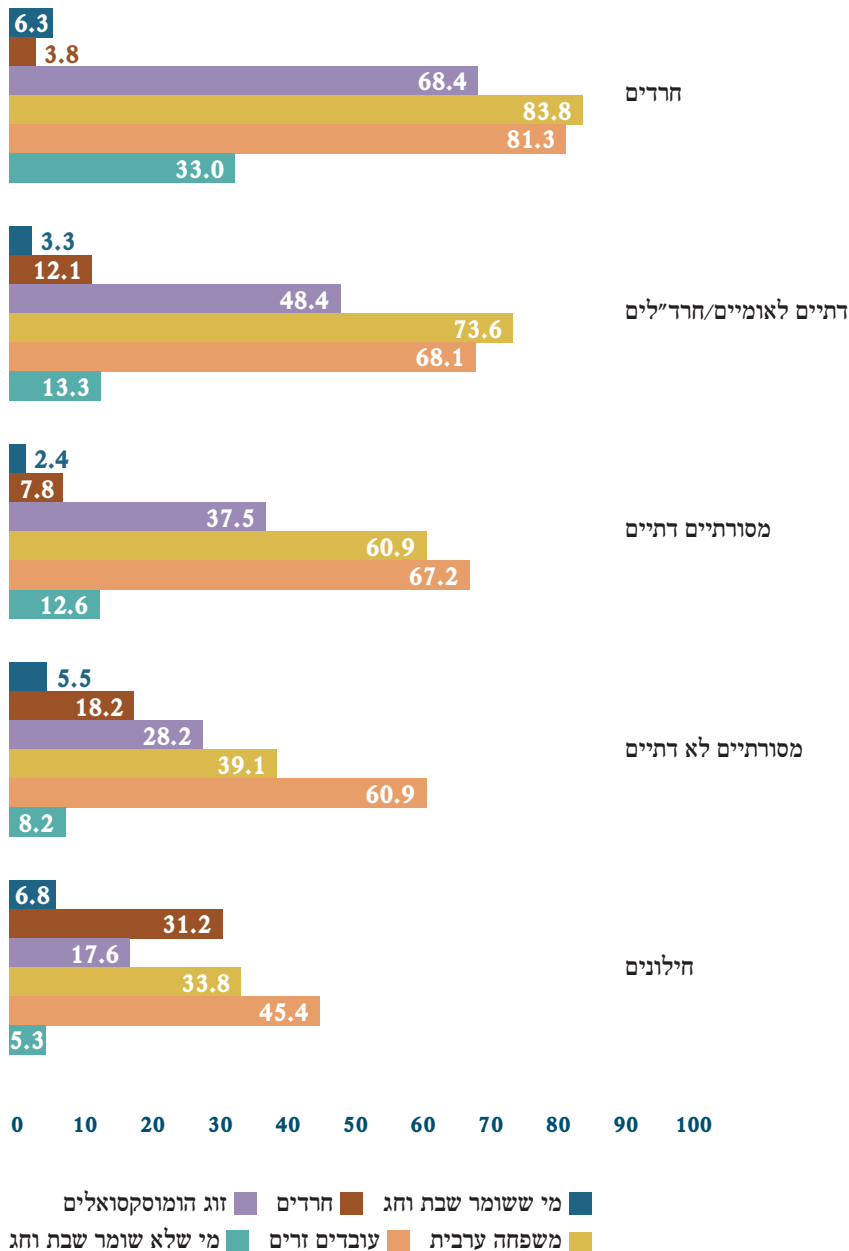
פילחנו את המדגם היהודי לפי מידת דתיות כדי לבדוק מה השוני בין הקבוצות כשמדובר בסובלנות לשכנות עם קבוצות אחרות. כפי שמראה תרשים 67, ככל שעולה מידת הדתיות כך גם עולה, בממוצע, רמת ההפרעה של השכנות עם קבוצות אחרות, ולהפך – ירידה במידת הדתיות מלווה בעלייה במידת הסובלנות לשכנים מקבוצה אחרת. למעשה, כשמדובר בקבוצת המגדירים את עצמם חילונים, אין רוב לטוענים להפרעה שבשכנות עם איזו שהיא מכלל הקבוצות האחרות.

לחרדים ולדתיים הלאומיים/חרד"לים ההפרעה הגדולה ביותר תיגרם משכנות של משפחה ערבית (83.8% ו-73.6%, בהתאמה), ואילו ההפרעה הגדולה ביותר בעיני שתי קבוצות המסורתיות וקבוצת החילונים תיגרם מהשכנות עם עובדים זרים. ממצא מעניין הוא שיעור ההפרעה שתיגרם לחרדים משכנות עם מי שאינם שומרי שבת וחג: מתברר שהיא דומה למדי לשיעור ההפרעה שתיגרם לחילונים משכנות עם משפחה חרדית (33% ו-31.2%, בהתאמה).

לאחרונה חווינו כיסוי תקשורתי רב לאירועי מחאה נגד נוכחות של עובדים זרים בשכונות מצוקה, בעיקר בדרום תל אביב, ודווח רבות על ההפרעה הנגרמת לתושבים היהודים של שכונות אלה ועל הכעס שמעוררת בהם נוכחותם של העובדים הזרים. פילחנו אפוא את רמת ההפרעה הסובייקטיבית אצל היהודים לפי שיוך עצמי לקבוצה חברתית חזקה או חלשה. התוצאות מראות הבדלים, אבל לא גדולים מאוד: רוב בשתי הקבוצות – קרי, גם בקרב המשייכים את עצמם לקבוצת החלשים וגם המשייכים את עצמם לקבוצת החזקים – מסתייגים משכנות עם עובדים זרים, אף שהסיכוי של מי שמשייכים את עצמם לקבוצת חזקות למגורים בסמוך לעובדים זרים הוא אפסי בעוד שבקבוצת החלשות זו אפשרות מציאותית בהחלט.

תרשים 67: היה מפריע לי לקבל כשכנים (מדגם יהודים; לפי מידת דתיות; באחוזים)

לוח 4.15 (באחוזים)

שיוך עצמי לקבוצה חלשה	שיוך עצמי לקבוצה די חלשה	שיוך עצמי לקבוצה די חזקה	שיוך עצמי לקבוצה חזקה	היה מפריע להם לגור בשכנות לעובדים זרים
66.4	51.9	53.8	59.7	

נכונות של קבוצות לפשרות שיאפשרו חיים בצוותא

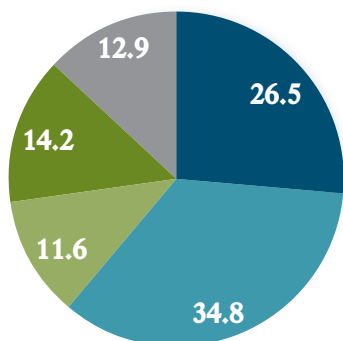
שאלות 32.1-32.6
נספח 1, עמ' 203
נספח 2, עמ' 223

לאחר שבדקנו את הערכת המתחים בחברה ואת מידת הפתיחות לשכנות עם אנשים שאינם כמוך, ביקשנו לדעת משהו על הדימויים ההרדיים של קבוצות בחברה הישראלית, ובאופן יותר ספציפי – באיזו מידה קבוצות מסוימות תופסות קבוצות אחרות כמוכנות לפשרות למען חיים במסגרת פוליטית משותפת. הקבוצות שעליהן שאלנו היו הערבים אזרחי ישראל, היהודים אזרחי ישראל, דתיים, חילונים, אנשי שמאל מדיני-ביטחוני ואנשי ימין מדיני-ביטחוני.

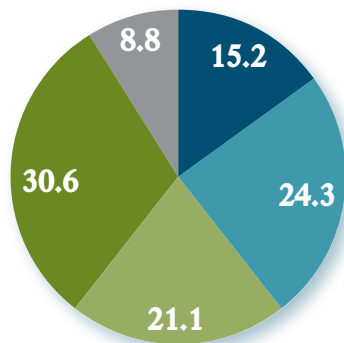
מה מלמדים אותנו ששת התרשימים 68א-ו? ראשית, מתברר כי הערבים סבורים שהיהודים נכונים לפשרות למען חיים בצוותא יותר ממה שהיהודים סבורים כך לגבי הערבים (61.3% ו-39.5%, בהתאמה). כלומר, אצל הערבים יש רוב למאמינים בנכונות היהודים ללכת בדרך הפשרה למען חיים בצוותא, לעומת מיעוט כזה אצל היהודים המאמינים, בהתאמה, בנכונות כזאת של הערבים. שנית, הדתיים מחזיקים בהערכה מפליגה באשר למידת הנכונות של החילונים להתפשר (69.3%), לעומת הערכה זעומה בכיוון ההפוך, כלומר של החילונים באשר למידת הנכונות לפשרה של הדתיים (29.6%). ייתכן שיש בממצאים אלו להסביר את יכולת המיקוח היחסית של כל אחת משתי הקבוצות האלה: הדתיים מניחים שהחילונים יתפשרו ולכן יהיה זה אך הגיוני מבחינתם (של הדתיים) לדחוק אותם (את החילונים) ל"פינה" כדי לקדם עניינים החשובים להם, שעה שהחילונים סבורים שהדתיים, בהיותם כפופים להלכה, יהיו נכונים פחות לפשרה ולכן ייתכן שהם (החילונים) יוותרו על ניסיונות לקדם עניינים חשובים להם שכן לתפיסתם הסיכוי שהדתיים יהיו נכונים לפשרה נמוכים. שלישיית, אנשי הימין מעריכים את נכונותם של אנשי השמאל לפשרות למען חיים בצוותא הרבה יותר משאנשי השמאל מעריכים את נכונות הימין לפשרה כזו (51.8% ו-34.9%, בהתאמה). ייתכן שגם כאן תתאים אותה פרשנות שהוצגה לעיל בנוגע ליחסי המיקוח של דתיים וחילונים ככל שהדבר נוגע להערכת כל קבוצה את סיכוייה האמיתיים לקדם את ענייניה מול הקבוצה האחרת.

תרשים 68: נכונות של הקבוצות האחרות לפשרה בנושאים חשובים כדי להגיע לבסיס מוסכם שיאפשר לכולם לחיות כאן ביחד (באחוזים)

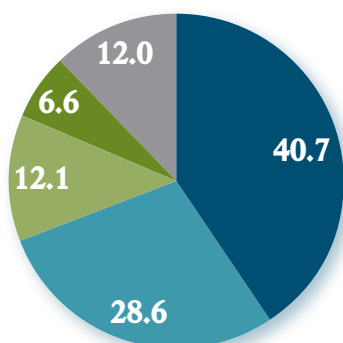
ב: ערבים לגבי יהודים

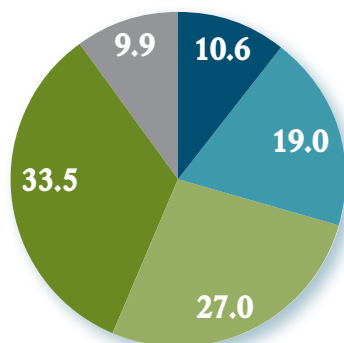
א: יהודים לגבי ערבים

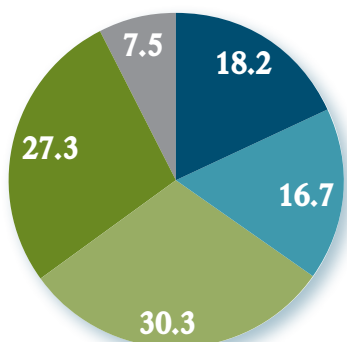
ד: דתיים לגבי חילונים

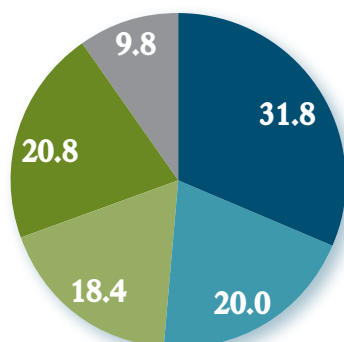
ג: חילונים לגבי דתיים

ו: אנשי שמאל לגבי אנשי ימין

ה: אנשי ימין לגבי אנשי שמאל

במידה רבה במידה מסוימת במידה מועטה כלל לא מוכנים לפשרה לא יודעים / מסרבים

מכאן עברנו להתמקד ביחסי יהודים-לא יהודים בישראל, ובעיקר ביחסי יהודים-ערבים. כפי שכבר ציינו, השיעור הגבוה ביותר הגדיר את המתח בין שתי הקבוצות האלה כמתח החזק ביותר (מכל המתחים האחרים שעליהם שאלנו). שיעורם של המגדירים אותו כחזק בקרב היהודים גבוה בהרבה משיעורם בקרב הערבים.

לאזרחים יהודים צריכות להיות יותר זכויות מאשר ללא יהודים

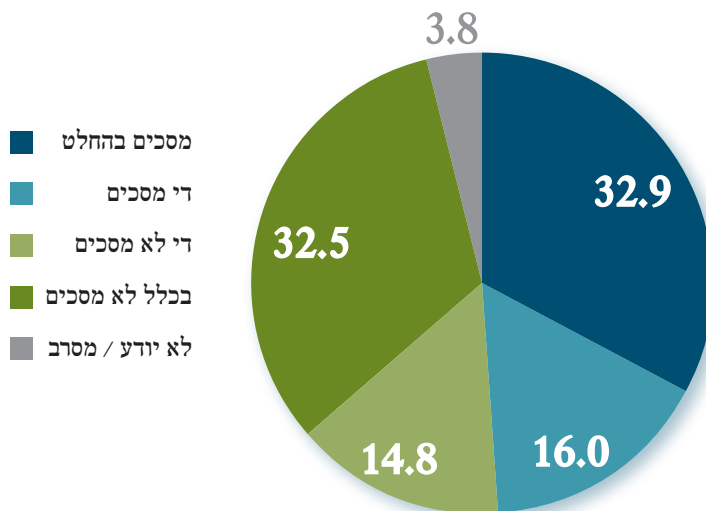
שאלה 8.4

נספח 1, עמ' 187

נספח 2, עמ' 212

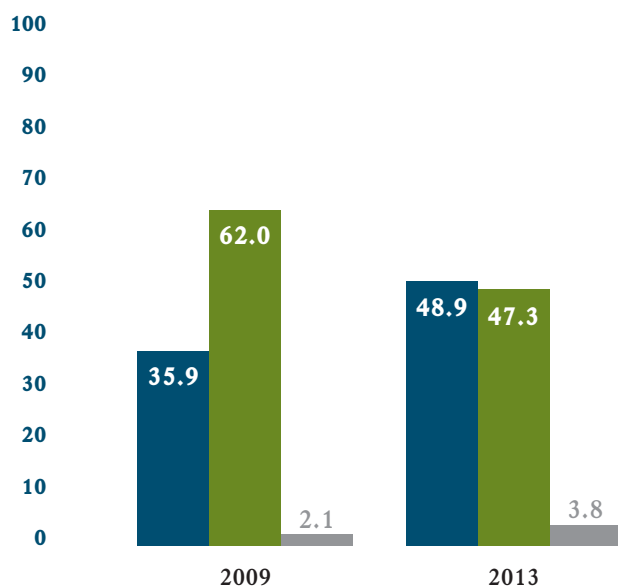
השאלה הראשונה, שהוצגה ליהודים בלבד הייתה כללית, כלומר לא התייחסה ישירות למיעוט הערבי. היא בדקה באיזו מידה לדעת המרואיינים צריכות או לא צריכות להיות לאזרחים יהודים יותר זכויות מלאזרחים לא יהודים. כפי שמראה תרשים 69, היהודים חצויים בשאלה זו: 48.9% מהם מסכימים עם הקביעה שלאזרחים יהודים צריכות להיות יותר זכויות מלאזרחים לא יהודים (מסכימים בהחלט – 32.9%; די מסכימים – 16%). שיעור דומה – 47.3% – לא מסכימים עם הקביעה הזאת (די לא מסכימים – 14.8%; בכלל לא מסכימים – 32.5%).

תרשים 69: לאזרחים היהודים בישראל צריכות להיות יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים (מדגם יהודים; באחוזים)

השוואה לממצאי הפעם הקודמת שבה שאלנו שאלה זו (בשנת 2009) מעלה כי שיעור המסכימים למתן זכויות יתר ליהודים עלה השנה בכירור (35.9% – 2009; 48.9% – 2013) וכי שיעור הלא מסכימים ירד בחדות (62% – 2009; 47.3% – 2013). למעשה, יחסי הכוחות בין המחנות התהפכו, מה שאינו מבשר טובות מבחינה דמוקרטית.

תרשים 70: לאזרחים היהודים בישראל צריכות להיות יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים (די מסכים ומסכים בהחלט; מדגם יהודים; לפי שנים; באחוזים)

■ מסכים ■ לא מסכים ■ לא יודע / מסרב

פילחנו את התשובות לפי מידת הדתיות, לפי מיקום פוליטי בימין או בשמאל ולפי גיל. בשני הפילוחים הראשונים מצאנו הבדלים גדולים ושיטתיים. הפילוח השלישי לא הוליד ממצאים שיטתיים לפי גיל, אבל גם הוא מעניין ומדאיג. פילוח לפי דתיות הראה כי בקרב הקבוצות הדתיות, החרדים הם התומכים הנלהבים ביותר בהעדפת האזרחים היהודים של המדינה בכל הקשור במתן זכויות (72.2%). שאר הקבוצות מסתדרות תחתיהם בסדר יורד של דתיות ושל הסכמה: דתיים לאומיים/חרד"לים – 63.3%, מסורתיים דתיים – 62.7%, מסורתיים לא דתיים – 50.4%, ורק בקרב החילונים אין רוב לתומכים בהעדפת יהודים – 38.7%.

לוח 4.16 (באחוזים)

חילונים	מסורתיים	מסורתיים	דתיים	חרדים
לא דתיים	דתיים	דתיים	לאומיים/ חרד"לים	
38.7	50.4	62.7	63.3	72.2

מסכימים בהחלט ודי מסכימים כי לאזרחים יהודים צריכות להיות יותר זכויות מלאזרחים לא יהודים

כצפוי, ניתוח לפי מיקום עצמי פוליטי מראה הבדלים גדולים בשאלה זו בין קבוצות השמאל, המרכז והימין, כך שבימין לגונו יש רוב להענקת יתר זכויות ליהודים, ואילו במרכז ובשמאל לגוניהם אין רוב כזה.

לוח 4.17 (באחוזים)

שמאל	שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין
24.2	22.9	34.3	56.6	67.0

מסכימים בהחלט ודי מסכימים כי לאזרחים יהודים צריכות להיות יותר זכויות מלאזרחים לא יהודים

ניתוח לפי גיל מראה כי קבוצת הגיל הצעירה ביותר מסכימה בעליל (65.4%), יותר מן האחרות, למתן זכויות יתר ליהודים. גם כאן ייתכן שהדבר נובע מנוכחות דמוגרפית גבוהה יותר של חרדים ודתיים בקבוצת גיל זו. אך שוב אנו עדים לבעייתיות הדמוקרטית כפי שהיא משתקפת בעמדות הצעירים.

לוח 4.18 (באחוזים)

24-18	34-25	44-35	54-45	64-55	+65
65.4	41.2	53.5	48.9	34.9	42.8

מסכימים בהחלט ודי מסכימים כי לאזרחים יהודים צריכות להיות יותר זכויות מלאזרחים לא יהודים

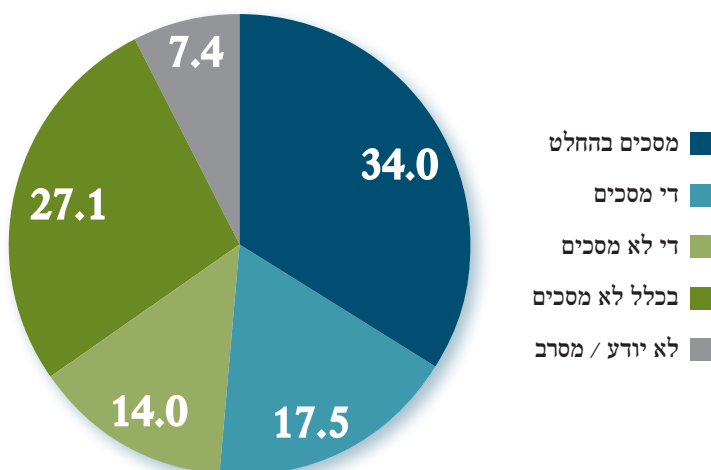
עידוד יהודים בלבד להקים יישובים

שאלה 34.2

נספח 1, עמ' 205

שוב בהקשר של כמה מן הנוסחים שהוצעו בעבר לחוק יסוד: "ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי" ביקשנו מהמרוואיינים היהודים בלבד לחוות את דעתם על הקביעה שממשלת ישראל צריכה לעודד אך ורק יהודים⁸ להקים יישובים. כפי שמראה תרשים 71, רוב קטן מקרב היהודים (51.5%) מסכימים בהחלט ודי מסכימים לסיוע ממשלתי סלקטיבי שכזה, לעומת 41.1% שאינם מסכימים עם התנהלות שכזאת, גם כן כך או אחרת. למעשה, המסכימים בהחלט הם הקבוצה הגדולה ביותר בהתפלגות התשובות בשאלה זו (34%).

תרשים 71: עידוד ממשלתי ליהודים בלבד להקים יישובים
(מדגם יהודים; באחוזים)

8 ברור שהדגשת "יהודים" בהצעת החוק הייתה לעומת "ערבים", שכן אין מן הסתם לא יהודים אחרים שירצו להקים יישובים בישראל. ובכל זאת הניסוח לא הוציא מילולית את הערבים מהחוק, אלא ייחד את היהודים לעומת כל השאר.

ביקשנו לדעת אילו קבוצות תומכות יותר ואילו תומכות פחות בהגבלת הסיוע הממשלתי רק ליהודים לשם הקמת יישובים. פילחנו אפוא את התשובות ראשית לפי מיקום עצמי על הרצף הפוליטי ימין-שמאל. הקשר הוא הדוק ושיטתי והנתונים מדברים בעד עצמם: בעוד שבימין יש רוב התומכים בהצעה זו (71.4% ו-60.6%), הרי במרכז התמיכה היא של מיעוט גדול (43.3%) ובשמאל – של מיעוט קטן בלבד (21.2% ו-13.6%).

לוח 4.19 (באחוזים)

שמאל	שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין	
13.6	21.2	43.3	60.6	71.4	מסכימים בהחלט ודי מסכימים שממשלת ישראל צריכה לעודד יהודים בלבד להקים יישובים

פילוח לפי מידת דתיות מעלה, שלא במפתיע, כי עלייה ברמת הדתיות מגבירה את התמיכה בעידוד ממשלתי סלקטיבי ליהודים בלבד בנושא הקמת יישובים. רוב התומכים בעידוד בלעדי שכזה נמצאים בכל הקבוצות למעט החילונים, שמהם רק מיעוט, אם כי כלל לא מבוטל (39.8%), תומכים בהצעה.

לוח 4.20 (באחוזים)

חילונים לא דתיים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים לאומיים/חרד"לים	חרדים	
39.8	52.3	61.8	73.6	74.7	מסכימים בהחלט ודי מסכימים שממשלת ישראל צריכה לעודד יהודים בלבד להקים יישובים

פילוח לפי גיל מראה שוב קשר הדוק בין גיל ובין עמדות, בכיוון מסוים מאוד. גם כאן הצעירים תומכים יותר בהעדפת יהודים במה שקשור לעידוד מצד הממשלה להקמת יישובים חדשים, יותר מהמבוגרים מהם.

לוח 4.21 (באחוזים)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18
43.5	44.7	43.8	50.0	57.4	68.7

חזרנו השנה לשאול (יהודים) שאלה שוויתרנו עליה בשנים 2011 ו-2012 על הסכמה או אי-הסכמה עם הקביעה שעל הממשלה לעודד את הערבים לעזוב את הארץ. הממצאים כאן מפתיעים לחיוב במובן הדמוקרטי או במובן הדו־קיום: בהשוואה לעבר, השנה נמדדה עלייה ניכרת במספר היהודים העונים עליה בשלילה, ושיעור מי שאינם חושבים שיש לעודד עזיבה כזו מגיע היום לכמחצית – בעליל למעלה משיעור התומכים בעידוד הגירת ערבים מישראל: די ובכלל לא מסכימים – 49.8%; די מסכימים ומסכימים בהחלט – 43.8%. שיעור השוללים השני בגובהו נמדד במדידה הקודמת, דהיינו בשנת 2010, אז הגיע שיעור הלא מסכימים רק ל-44.3%. למעשה אנו רואים כאן היפוך מגמה בהשוואה לכל המדידות הקודמות – שיעור הלא מסכימים עם ההצעה לעידוד יזום מצד הממשלה של הגירת ערבים מישראל החוצה עולה על שיעור המסכימים. ואולם כדי לטעון לשינוי מהותי של העמדות בעניין זה יש לחכות למדידות נוספות.

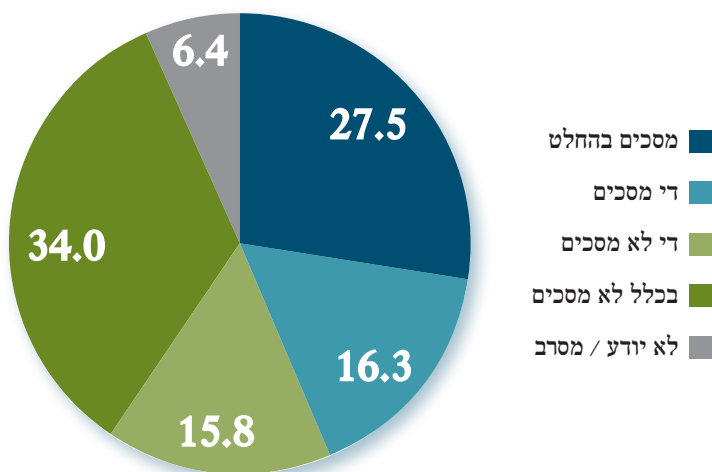
על הממשלה לעודד הגירת ערבים מהארץ

שאלה 13.4

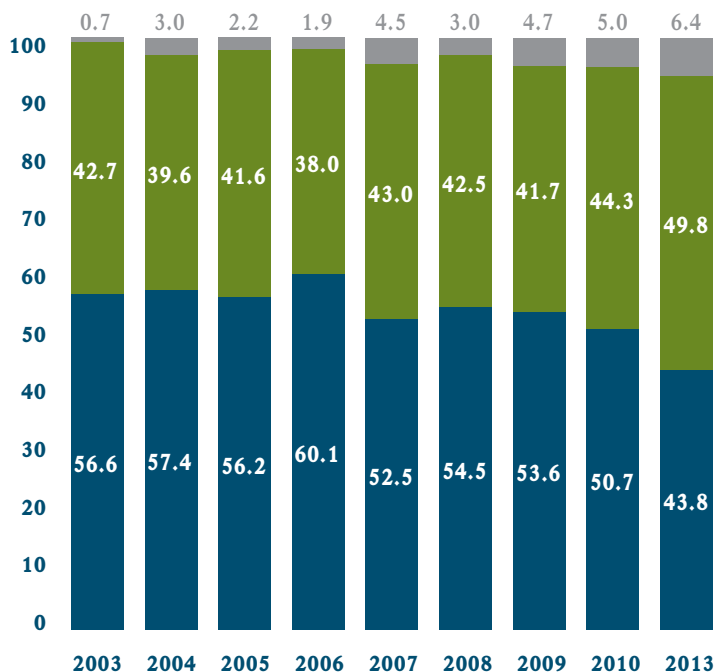
נספח 1, עמ' 192

נספח 2, עמ' 217

תרשים 72: עידוד הגירת ערבים מהארץ (מדגם יהודים; באחוזים)

תרשים 73: על הממשלה לעודד הגירת ערבים מהארץ (מדגם יהודים; לפי שנים; באחוזים)

מסכים ■ לא מסכים ■ לא יודע / מסרב

פילוח לפי גיל מעלה ממצא קשה, התואם את הממצאים הקודמים בעניין נטיות הלב של הצעירים היהודים: כפי שאפשר ללמוד מלוח 4.22, התמיכה בעידוד הגירת ערבים מישראל עולה עלייה מובהקת ועקבית עם הירידה בגיל. במילים אחרות, הצעירים ביותר הם התומכים ביותר בעידוד הגירה כזאת.

לוח 4.22 (באחוזים)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	
28.0	35.4	43	46.2	50.6	57.7	מסכימים בהחלט ודי מסכימים שעל הממשלה לעודד הגירת ערבים מהארץ

פילוח לפי מידת דתיות מעלה כי בקרב החרדים והדתיים יש השיעור הגבוה ביותר שהיה מעדיף שהממשלה תעודד ערבים לעזוב את הארץ. בקרב החילונים והמסורתיים הלא דתיים רק מיעוט (הגם שלא מבוטל) רוצים בכך: חרדים – 65%; דתיים לאומיים/חרד"לים – 63%; מסורתיים דתיים – 51.2%; מסורתיים לא דתיים – 47.7%; חילונים – 32.5%.

מכאן עברנו לבדוק את עמדות היהודים בעניין ההצעה שעלתה בשנה שעברה, גם היא בהקשר של הצעת חוק יסוד: "ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי" בנוסחו של ח"כ אבי דיכטר ממפלגת קדימה לבטל את מעמדה של השפה הערבית כשפה רשמית של מדינת ישראל. כשני שלישים (65.7%) מביעים התנגדות לרעיון (בכלל או די לא מסכימים), מתוכם למעלה ממחצית מהמשיבים (51.7%) בכלל אינם מסכימים אתו.

ביטול המעמד הרשמי של השפה הערבית

שאלה 34.1

נספח 1, עמ' 205

לוח 4.23 (באחוזים)

סך הכול	לא יודעים / מסרבים	מסכימים בהחלט	די מסכימים	די לא מסכימים	בכלל לא מסכימים
100	6.4	17.9	10.0	14.0	51.7

מסכימים שצריך לבטל את מעמד השפה הערבית כשפה רשמית במדינת ישראל

פילחנו את התשובות לפי השיוך העצמי הפוליטי לימין, למרכז או לשמאל, ומצאנו הבדלים גדולים בין המחנות הפוליטיים: ככלל, שיעור הדי מסכימים והמסכימים בהחלט לביטול מעמדה של הערבית כשפה רשמית של מדינת ישראל נמצא בירידה ככל שנעים שמאלה על הציר ימין-שמאל: בקרב מי שמקמים את עצמם בימין 42.1% תומכים ברעיון הביטול, בימין המתון – 27%, במרכז – 21.4%, בשמאל המתון – 11.4% ובשמאל – 13.7%.

פילוח לפי מידת דתיות מעלה ממצאים דומים מבחינת השיטתיות שלהם: ככלל, עלייה בדתיות מעלה גם את התמיכה בביטול. בקרב החרדים שיעור מי שתומכים בביטול הוא 45.1%, בקרב הדתיים הלאומיים/חרד"לים – 45.7%, בקרב המסורתיים הדתיים – 35%, בקרב המסורתיים הלא דתיים – 26.4% ובקרב החילונים – 18.2% בלבד.

עניין בפוליטיקה

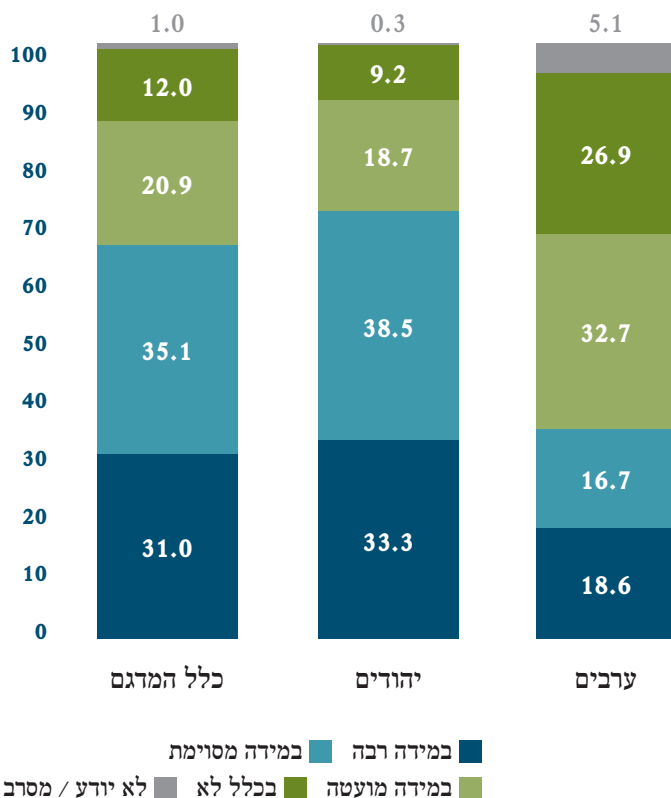
שאלה 9

נספח 1, עמ' 189

נספח 2, עמ' 214

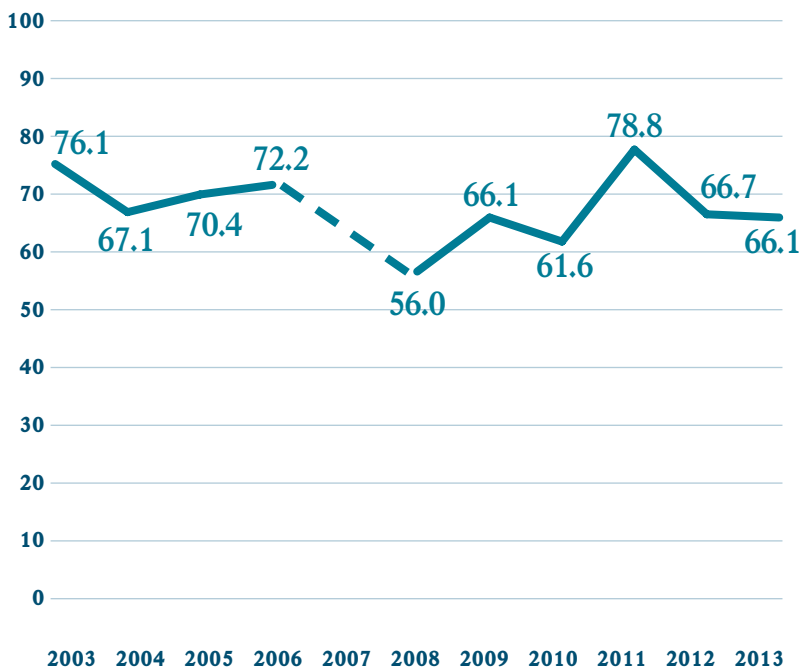
כברוב סקרי מדד הדמוקרטיה מאז 2003 שאלנו גם הפעם: "באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה?". גם השנה יש בקרב היהודים רוב למי שאומרים שהם מתעניינים בפוליטיקה במידה רבה או במידה מסוימת (71.8%). לעומת זאת בקרב הערבים הרוב (59.6%) מעידים על עצמם שהם מתעניינים בפוליטיקה במידה מועטה בלבד או בכלל לא.

תרשים 74: עניין בפוליטיקה (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

השוואת רמת העניין של כלל המדגם לאורך השנים מלמדת שלא חל שינוי של ממש בין השנה לשנה שעברה. עם זאת שיעור המגלים עניין בפוליטיקה השנה (66.1%) נופל מעט מן הממוצע הרב-שנתי (68.1%), המושפע מן הזינוק למעלה ב-2011 ומן השפל ב-2008.

תרשים 75: באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה?
 (במידה רבה ובמידה מסוימת; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

כבעבר פילחנו גם השנה את תשובות היהודים לפי כמה משתנים שיכולים, לדעתנו, להשפיע על מידת העניין האישי בפוליטיקה, מעבר לעניין הלאומי שהצגנו לעיל. ראשית בדקנו את ההתפלגות לפי גיל. מתברר שגם בקרב הצעירים ביותר יש רוב למצהירים שהם מתעניינים בפוליטיקה במידה רבה או במידה מסוימת (63.9%), אבל הרוב הזה נמוך מעט משיעור המעידים כך על עצמם בקבוצות הגיל המבוגרות יותר (25-34 – 70.3%; 35-44 – 69%; 45-54 – 73.6%; 55-64 – 78.4%; 65+ – 76.8%).

פילוח לפי שיוך עצמי לקבוצה חזקה או חלשה מעלה כי הרוב בכל הקבוצות אמנם מעידים על עצמם כי הם מתעניינים בפוליטיקה, אבל רוב זה הוא קטן יותר בקרב מי שמשייכים את עצמם לקבוצה חלשה (60.4%) לעומת המשייכים את עצמם לקבוצה חזקה (73.3%), די חזקה (77.5%) ודי חלשה (73.6%).

פילוח המדגם היהודי לפי מידת דתיות מלמד כי מידת העניין הפוליטי היא הנמוכה ביותר בקרב החרדים (55%) והגבוהה ביותר בקרב החילונים והמסורתיים הדתיים (75.4% ו-75.2%, בהתאמה).

פילוח לפי הצבעה למפלגות בבחירות 2013 לכנסת שם את מצביעי מרצ בראש סולם המתעניינים בפוליטיקה (87.1%) ואת מצביעי ש"ס בתחתית (58%). ובאותו הקשר – כפי שמראה לוח 4.24, פילוח המדגם היהודי לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה כי מי שממקמים את עצמם בשמאל מעידים שהם מתעניינים בפוליטיקה יותר ממי שממקמים את עצמם בימין, אם כי בכל הקבוצות מדובר ברוב.

לוח 4.24 (באחוזים)

שמאל	שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין
80.3	77.2	77.7	75.9	65.8
מתעניינים מאוד ודי מתעניינים בפוליטיקה				

יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?

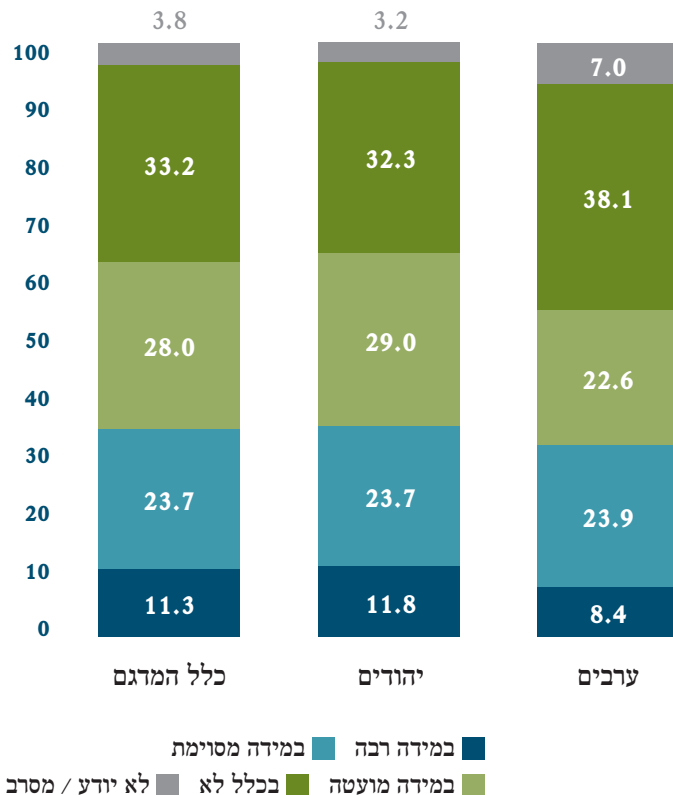
שאלה 10

נספח 1, עמ' 190

נספח 2, עמ' 214

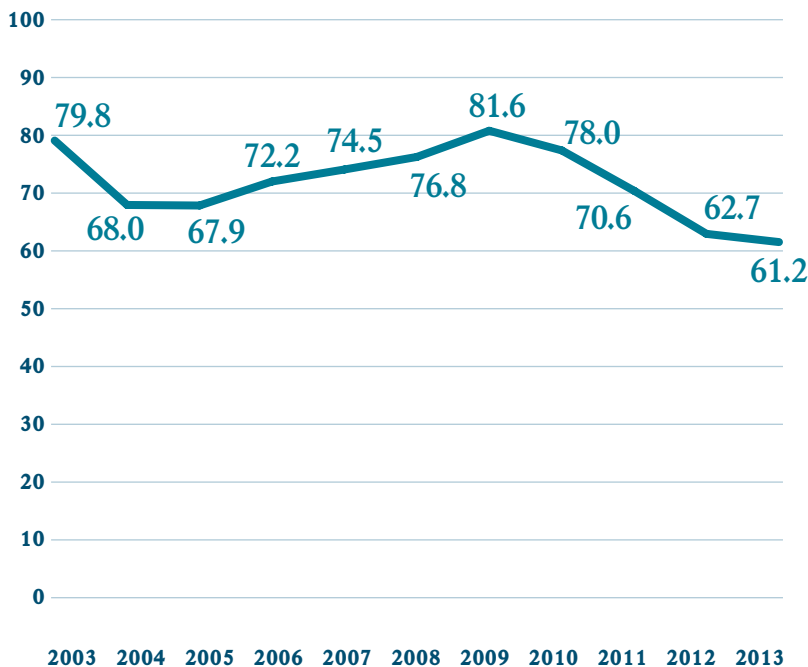
גם שאלה זו חוזרת בסקרי מדד הדמוקרטיה כמעט מדי שנה. הנתונים השנה מורים כי תפיסת יכולת ההשפעה של היהודים והערבים כאחד היא עדיין נמוכה – כ-60% מכל קבוצה מרגישים שיכולת ההשפעה שלהם על מדיניות הממשלה היא מועטה או כלל לא קיימת. תחושת אין אונים כזו היא מכשלה גדולה כשמדובר במערכת דמוקרטית ושהציבור אמור להיות בה הריבון. מעניין במיוחד הוא הממצא שאין האונים הזה משותף ליהודים וערבים, אף שהיה אפשר לצפות שקבוצת הרוב תרגיש יותר משפיעה מקבוצת המיעוט.

תרשים 76: באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

כפי שמורה תרשים 77, המתייחס למדגמים לאורך השנים, ובניגוד (אולי) למה שנשמע תכופות בתקשורת בשנים האחרונות, תחושת ההשפעה האזרחית (המשלים של תחושת חוסר היכולת להשפיע) נמצאת בעצם בעלייה. בד בבד שיעור המרגישים שהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה במידה מועטה או בכלל לא ירד מ-81.6% ב-2009 ל-61.2% השנה. ייתכן שהתחזקות תחושת ההשפעה של האזרח היא תוצאה מתמשכת של מחאת קיץ 2011.

תרשים 77: באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (במידה מועטה ובכלל לא; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי כמה משתנים כדי לאתר את מוקדי תחושת ההשפעה, או לחלופין – האי-השפעה. הפילוח הראשון נעשה לפי ההצבעה לכנסת בבחירות 2013 – כדי לראות אם מצביעי מפלגות הנמצאות בקואליציה חשים יותר, פחות או אותה מידה של השפעה בהשוואה למי שהצביעו למפלגות שנמצאות היום באופוזיציה. שלא כצפוי, הממצאים מראים כי אין כמעט השפעה להימצאות המפלגה בתוך הממשלה או מחוצה לה על תחושת ההשפעה של בוחריה על השלטון. כך, שיעור מי שאומרים שהשפעתם מועטה או אפסית בקרב מצביעי יש עתיד והבית היהודי (57.5% ו-56.2%, בהתאמה), הממוקמות בלב הקואליציה הנוכחית, דומה מאוד לשיעורם בקרב מצביעי העבודה (56.2%), הנמצאות באופוזיציה. שיעור המרגישים שאין להם השפעה בשתי מפלגות הקואליציה – התנועה (69.2%) והליכוד-ישראל ביתנו (63.4%) – אינו שונה מאוד משיעורם של אלה בקרב מצביעי מרצ וחד"ש, שבאופוזיציה (64.1% ו-60%, בהתאמה).

ומה באשר למיקום העצמי על הרצף שמאל-ימין מדיני-ביטחוני? גם כאן, כמו בעניין ההצבעה, לא נמצא קשר שיטתי בין המיקום העצמי בימין, במרכז או בשמאל לבין תחושת יכולת ההשפעה או האי-השפעה על מדיניות הממשלה. הוא הדין בגיל – לא נמצא קשר ברור ושיטתי בין גיל לבין תחושת יכולת השפעה.

פילחנו את התשובות גם לפי שיוך עצמי לקבוצות חברתיות חזקות או חלשות. כאן דווקא מצאנו קשר הדוק ביותר בין השיוך העצמי לקבוצה זו או אחרת לבין תחושת ההשפעה על מדיניות הממשלה: שיעור הממקמים את עצמם בקבוצות החלשות המרגישים בעליל שיש להם הרבה פחות השפעה גבוה משיעור המרגישים כך בקרב הממקמים את עצמם בקבוצות החזקות. אף על פי כן גם בקרב ה"חזקים", חרף חוזקם, הרוב מרגישים שהשפעתם מועטה או לא קיימת כלל. וכך, שיעור המרגישים שהשפעתם מועטה או אפסית בקרב הממקמים את עצמם בקבוצה חלשה ודי חלשה (70.2% ו-67.3%, בהתאמה) גבוה בעליל, כצפוי, משיעורם בקרב הממקמים את עצמם בקבוצות החזקות (56.9% ו-56%).

לוח 4.25 (באחוזים)

שיוך עצמי לקבוצה חלשה	שיוך עצמי לקבוצה די חלשה	שיוך עצמי לקבוצה די חזקה	שיוך עצמי לקבוצה חזקה	
70.2	67.3	56.9	56.0	מרגישים שיש להם השפעה מועטה או אין להם בכלל השפעה על מדיניות הממשלה

מכאן עברנו לבחון את מידת ההפנמה בציבור הישראלי של כמה וכמה ערכים דמוקרטיים, כגון חופש הביטוי, קבלת כללי המשחק וסובלנות.

עוד שאלה חוזרת ששאלנו גם הפעם: "באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים כי יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת נגד המדינה?". בכלל המדגם הרוב (52.4%) מסכימים שיש להטיל איסור כזה. פילוח לפי לאום מלמד כי אמנם שיעור התומכים בכך בקרב היהודים (54.2%) גבוה משיעורו בקרב הערבים, ואולם גם בקרב הערבים שיעור ניכר תומך בהטלת איסור כזה (42.5%). כלומר, הממצאים מרמזים שבמגזר היהודי, אבל גם בזה הערבי, אין הפנמה עמוקה של עקרון חופש הביטוי.

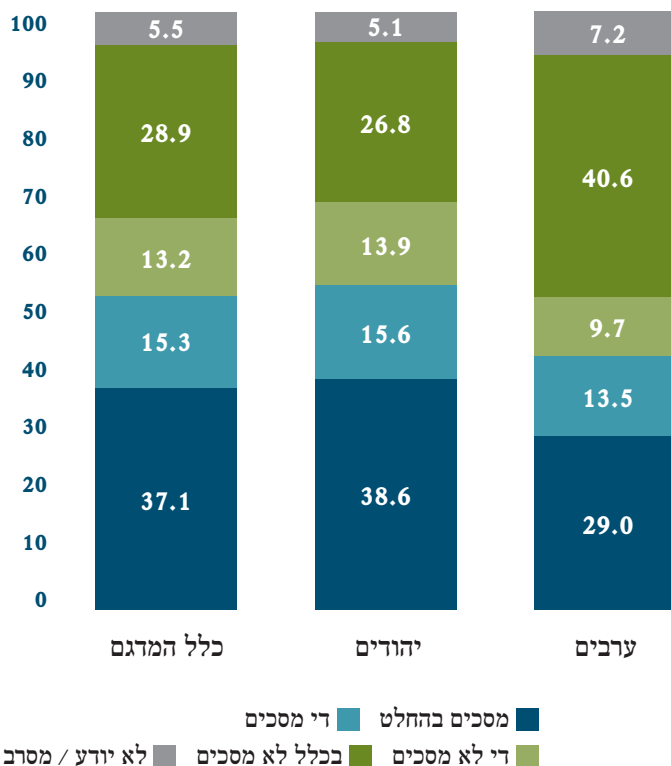
איסור על מתחת ביקורת פומבית על המדינה

שאלה 8.1

נספח 1, עמ' 187

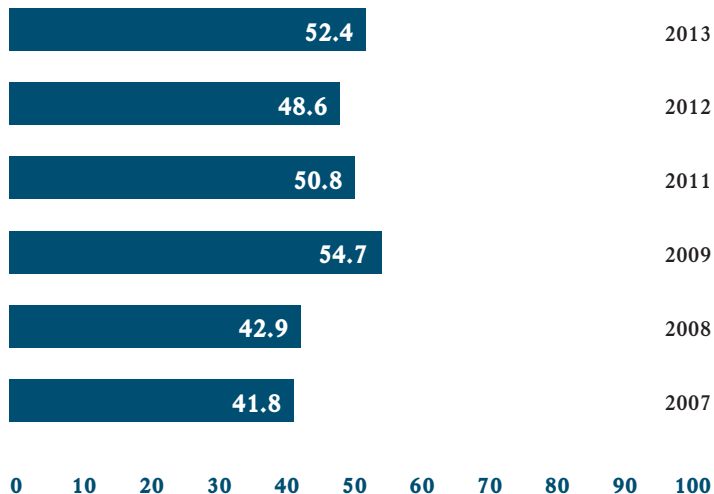
נספח 2, עמ' 211

תרשים 78: יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

השוואה עם מדידות קודמות מורה על נסיגה מסוימת, בהשוואה לשנה שעברה ולמעשה בהשוואה לכל השנים למעט 2009, במידת הסובלנות למתיחת ביקורת פומבית על המדינה – השנה 52.4% בכלל המדגם תומכים בהטלת איסור שכזה, לעומת 48.6% בשנה שעברה. ואולם השיא עדיין שמור לשנת 2009 – אז 54.7% תמכו בכך.

תרשים 79: יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל (די מסכים ומסכים בהחלט; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי מיקום עצמי בימין או בשמאל המדיני-ביטחוני ומצאנו הבדלים גדולים מאוד. לא במפתיע, מידת הסובלנות של השמאל לביקורת פומבית כלפי המדינה גבוהה בכיור מזה של המרכז ושל הימין. ואולם יש לשים לב כי בעניין זה המרחק בין השמאל המתון למרכז הוא קטן יותר מהמרחק בין השמאל המתון לשמאל.

לוח 4.26 (באחוזים)

ימין	ימין מתון	מרכז	שמאל מתון	שמאל
58.1	63.9	52.4	42.2	28.8

מסכימים שיש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל

מכאן עברנו לבחון את הלגיטימיות, או האי־לגיטימיות, של השימוש באלימות להשגת מטרות פוליטיות.

שימוש באלימות להשגת מטרות פוליטית

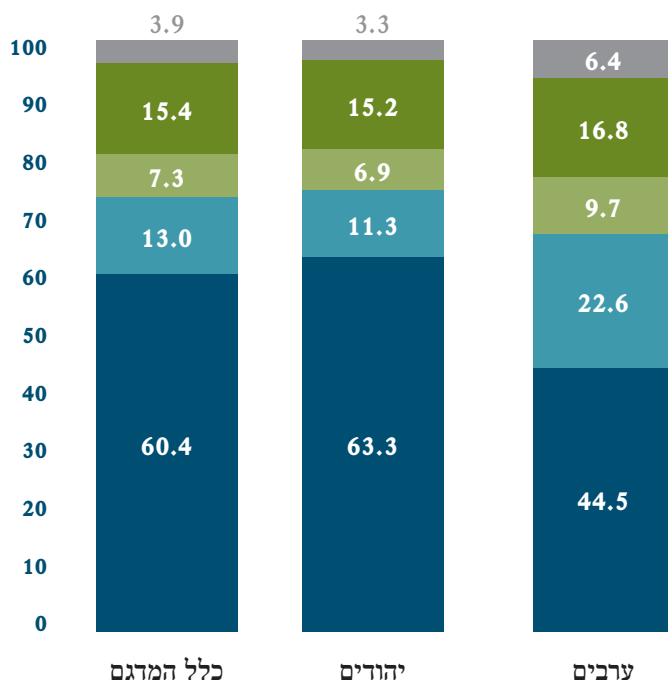
שאלה 8.2

נספח 1, עמ' 187

נספח 2, עמ' 211

כפי שאפשר ללמוד מתרשים 80, הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים יש רוב מוצק המסכימים עם הקביעה שבשום תנאי אין להשתמש באלימות למימוש מטרות פוליטיות. המיעוט שאינם סבורים כך – כלומר חושבים שנכון להשתמש באלימות לצרכים פוליטיים – גדול קצת יותר בקרב הערבים (26.5%) לעומת השיעור המקביל בקרב היהודים (22.1%). כך או כך, כרבע בשני המגזרים אינם נרתעים היום מהרעיון של רתימת כוח להשגת מטרות פוליטיות. מדובר בשיעור לא קטן בכלל, הפוגם במידה רבה באתוס הדמוקרטי של ישראל ומהווה פצצת זמן שעלולה להתפוצץ בעת משבר פוליטי כזה או אחר.

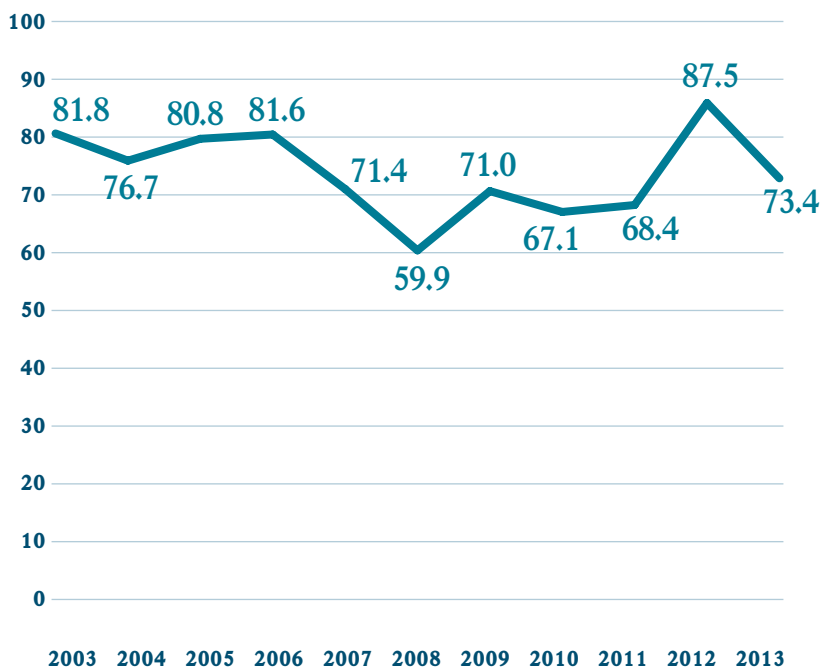
תרשים 80: בשום מצב אסור להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

די מסכים ■ מסכים בהחלט ■ די לא מסכים ■ בכלל לא מסכים ■ לא יודע / מסרב

חשש זה גובר לנוכח השוואת נתוני השנה עם נתוני השנה שעברה, המראים ירידה תלולה בשיעור ההתנגדות לשימוש בалиמות בסכסוכים פוליטיים – מ-87.5% ל-73.4%. ייתכן שמדובר בהטיית מדידה חולפת, אבל ייתכן גם שמדובר בהתפתחות אמיתית ומדאגה. נחמה פורתא אפשר אולי לשאוב מן העובדה שגם היום, לאחר הירידה בהתנגדות, הרוב עדיין מקבלים את הקביעה שאחד מעקרונות היסוד של משטר דמוקרטי הוא יישוב חילוקי דעות פוליטיים באמצעים לא אלימים. ואולם העובדה שבכל זאת כרבע מקבלים היום את הלגיטימיות של אלימות ככלי פוליטי היא בהחלט סיבה לדאגה.

תרשים 81: בשום מצב אסור להשתמש בалиמות להשגת מטרות פוליטיות (די מסכים ומסכים בהחלט; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

היות שהסברה הרווחת היא שאנשים צעירים נרתעים מהשימוש באלימות פחות ממבוגרים, פילחנו את התשובות בשאלה זו לפי גיל. בקרב הערבים לא נמצא קשר שיטתי, ואולם במדגם היהודי אכן נמצא כי הצעירים ביותר (ואחריהם המבוגרים ביותר) מסתייגים פחות משימוש באלימות להשגת מטרות פוליטיות.

לוח 4.27 (באחוזים)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	
69.6	79.2	72.8	77.9	78.2	68.7	די ובהחלט מסכימים כי בשום מצב אסור להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות

פילוחי התשובות בשאלה זו לפי מיקום עצמי על פני הרצף ימין-שמאל ולפי דתיות לא מעלים קשרים שיטתיים בין המשתנים.

לכסוף נגענו בשאלה החוזרת ונשנית בדבר השפעת ארגוני זכויות האדם והאזרח.

שאלנו את המרואיינים אם הם מסכימים או לא מסכימים עם הקביעה שארגוני זכויות האדם והאזרח כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם" גורמים נזק למדינה. בקרב היהודים הרוב (51.6%) מסכימים עם הקביעה שארגונים אלה גורמים נזק למדינה ו-36.4% לא מסכימים עמה. הערבים חלוקים בשאלה זו: 42.3% מסכימים עם הקביעה ו-44.8% לא מסכימים עמה. עם זאת, ייתכן מאוד כי המשמעות הערכית שהערבים מקנים לעניין גרימת נזק למדינה שונה מזו שמקנים לה היהודים.

פילוח המדגם היהודי לפי מיקום עצמי על פני הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מלמד כי במחנות הימין והמרכז הרוב מסכימים עם הקביעה שארגוני זכויות האדם גורמים נזק למדינה, ואילו במחנה השמאל רק מיעוט סבורים כך.

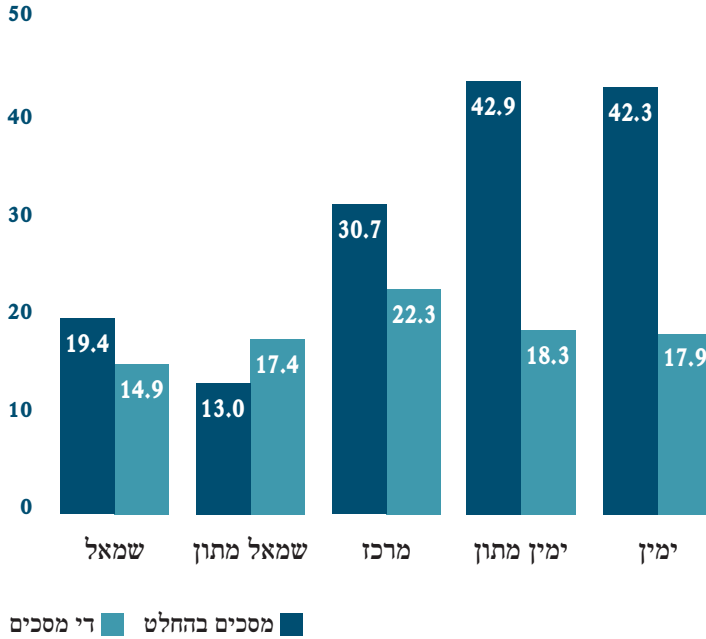
ארגוני זכויות האדם והאזרח גורמים נזק למדינה

שאלה 8.6

נספח 1, עמ' 187

נספח 2, עמ' 213

תרשים 82: ארגוני זכויות האדם והאזרח גורמים נזק למדינה (מסכים בהחלט ודי מסכים; מדגם יהודים; לפי מיקום פוליטי עצמי על הרצף ימין-שמאל; באחוזים)

השוואה בין התפלגות התשובות השנה להתפלגות שלהן בפעם האחרונה שהשאלה נשאלה (2010) מראה כי בשלוש השנים האחרונות לא חל שום שינוי בעמדות הציבור בעניין זה.

סיכום

פרק זה דן בתחושת השייכות של האזרחים למדינה, בהערכה של המתחים בין הקבוצות המרכיבות את החברה הישראלית, בעניין הפוליטי, בתחושת יכולת ההשפעה ובהפנמה של ערכים דמוקרטיים.

כאשר בוחנים את תחושת השייכות למדינה ובעיותיה בחלוקה לאומית, הממצאים מראים כי שני שלישים מהיהודים (66.6%) מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה במידה רבה מאוד ובמידה רבה, אבל רק 28.2% מהערבים מרגישים כך. המגמה לאורך שנים מצביעה על ירידה בתחושת השייכות.

רוב גדול גאים בישראליותם. עם זאת מסתמנת ירידה גם בתחושת הגאווה לאורך שנים. גם בהקשר זה ההבדלים בין היהודים לערבים גדולים: 41.7% מהערבים כלל אינם גאים בישראליותם.

השמאל המתון ובוחריו מרצ מרגישים שייכות גבוהה למדינה, יותר מהקבוצות האחרות, אך גאים במדינה פחות מהן.

בחינת המתחים המרכזיים בחברה הישראלית מראה כי המתח בין יהודים לערבים נתפס כמתח החזק ביותר, ואחריו (בסדר יורד) – בין עשירים לעניים, בין דתיים לחילונים, בין ימין לשמאל, בין דתיים לאומיים/חרד"לים לחרדים, ולבסוף בין מזרחים לאשכנזים. המתח בין עשירים לעניים נתפס כחזק יותר לעומת השנה שעברה. מעניין לציין כי המתח יהודים-ערבים נתפס כמתח חזק בעיני היהודים יותר משהוא נתפס כך בעיני הערבים.

המתח בין המזרחים לאשכנזים נתפס כחזק יותר בעיני יוצאי חבר המדינות ובעיני ילידי אסיה-אפריקה וילדיהם וכפחות חזק בעיני ילידי אירופה-אמריקה וילדיהם (21.6%).

הממצאים בעניין הפתיחות למגורים בשכונות לקבוצות "אחרות" מלמדים כי בעיני היהודים השכנים המועדפים פחות הם עובדים זרים, אחריהם (בסדר יורד) משפחה ערבית, זוג הומוסקסואלים, חרדים, מי שלא שומרים שבת וחג ולבסוף שומרי שבת וחג. בעיני הערבים השכנים הרצויים פחות הם זוג הומוסקסואלים, ואחר כך (בסדר יורד) משפחה יהודית ועובדים זרים.

בחינת התפיסות בדבר מידת הנכונות לפשרה למען חיים בצוותא מראה כי רוב הערבים סבורים שהיהודים מוכנים לפשרות, לעומת מיעוט בקרב היהודים החושבים כך על הערבים. הדתיים מחזיקים בהערכה של מפליגה באשר לנכונות של החילונים לפשרות, לעומת הערכה עזומה של

- החילונים באשר לנכונותם של הדתיים לפשרות. אנשי הימין מעריכים כי אנשי השמאל מוכנים לפשרות יותר מההערכה של אנשי השמאל את הימין בהקשר זה.
- < כמחצית מן היהודים מסכימים עם הקביעה של יהודים צריכות להיות יותר זכויות מללא יהודים. מדובר בעלייה של ממש מאז נשאלה שאלה זו בעבר.
- < רוב קטן מקרב היהודים תומכים בהצעה שהממשלה תעודד יהודים בלבד להקים יישובים.
- < מחצית מן היהודים משיבים בשלילה על השאלה אם על הממשלה לעודד הגירת ערבים מישראל (46.8%). מדידה רב-שנתית מראה היפוך מגמה בכיוון של התנגדות לעידוד הגירה.
- < רוב היהודים מתנגדים לביטול מעמדה הרשמי של הערבית כשפה רשמית בישראל.
- < רוב בקרב הערבים מעידים על עצמם שהם אינם מתעניינים בפוליטיקה (59.6%), לעומת רוב בקרב היהודים שכן מתעניינים בפוליטיקה (71.8%).
- < תחושת יכולת ההשפעה על מדיניות הממשלה נמוכה הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים: כ-60% בשתי הקבוצות מרגישים שיכולת ההשפעה שלהם מעטה או כלל לא קיימת. ואולם בבחינה רב-שנתית מסתמנת דווקא עלייה מסוימת בתחושת יכולת ההשפעה.
- < רוב היהודים (54.2%) תומכים באיסור על מתיחת ביקורת פומבית חריפה על המדינה. בקרב הערבים תומכים באיסור 42.5%.
- < ההתנגדות לשימוש באלימות להשגת מטרות פוליטיות גדולה בכלל המדגם.
- < רוב בקרב היהודים (51.6%) מסכימים עם הקביעה שארגוני זכויות אדם גורמים נזק למדינה.

פרק 5: ישראל 2013 בהשוואה בינלאומית (מדדי הדמוקרטיה)

הצגת המדדים

מדוי שנה מפרסמים מכוני מחקר בעולם שורה של מדדים בינלאומיים השוואתיים במגוון היבטים מבניים, תפקודיים וערכיים של הדמוקרטיה במדינות השונות. מדדים אלה (להלן: מדדי הדמוקרטיה) נותנים ציון שנתי לכל מדינה ומציגים את הערכותיהם העדכניות של מכוני המחקר, כל אחד בתחומו, באשר למצבן הייחודי והיחסי של עשרות, ואף מאות, מדינות. רוב ההערכות מבוססות על שילוב בין נתונים שהתקבלו ממקורות ראשוניים לבין נתונים ממקורות משניים ועל הערכות של אנשי מקצוע במדינות השונות. בפרק זה נבחן את הציונים וכנגזרת מהם – את המקומות היחסיים של הדמוקרטיה הישראלית בנושאים שונים.

השנה אנו מתייחסים ל-13 מדדים (מרוכזים בלוח 5.1). הואיל והמדדים מחושבים על ידי מכוני שונים, יש ביניהם חפיפה מסוימת, אבל היא לא מהותית.

לוח 5.1

המדד	המכון המבצע	הגדרה אופרטיבית של המדד
1. מדד תפיסת השחיתות (Corruption Perceptions Index)	Transparency International	נע בין הציונים 0 ל-100 (100 = היעדר שחיתות פוליטית); בוחן את דעתם של מומחים באשר ל"ניצול לרעה של כוח למטרת רווח אישי"; מבוסס על שילוב של 13 סקרים מ-10 מכוני מחקר ובוחר את דעתם של מומחים על מידת השחיתות במדינתם או במדינה אחרת.
2. מדד תפקוד הממשל (Functioning of Government Index)	Economist Intelligence Unit	נע בין הציונים 0 ל-10 (10 = התפקוד היעיל ביותר); מבוסס על שאלון מומחים ובוחר את מידת עצמאותה של הממשלה בעיצוב מדיניות וביישומה.

המדד	המכון המבצע	הגדרה אופרטיבית של המדד
3. מדד הליכי בחירות ופולורליזם (Electoral Process and Pluralism Index)	Economist Intelligence Unit	נע בין הציונים 0 ל-10 (10 = הבחירות החופשיות ביותר); מבוסס על שאלון מומחים בנוגע ליכולת של הציבור להחליף את מקבלי ההחלטות באמצעות מערכת בחירות ממוסדת.
4. מדד מעורבות הצבא בפוליטיקה (Military in Politics)	International Country Risk Guide	נע בין הציונים 0 ל-6 (6 = היעדר מעורבות של הצבא בפוליטיקה); בוחן את מידת הכפיפות המבנית של הצבא לזרועות הממשל השונות.
5. מדד השתתפות פוליטית (Political Participation Index)	Economist Intelligence Unit	נע בין הציונים 0 ל-10 (10 = ההשתתפות הגבוהה ביותר); מבוסס על שאלון מומחים לגבי מידת ההשתתפות האזרחית בתהליכים פוליטיים מגוונים.
6. מדד השתתפות בבחירות (Voter Turnout)	International Institute for Democracy and Electoral Assistance	נע בין 0 ל-100 (100 = השתתפות מלאה בבחירות); מבוסס על הנתונים הרשמיים של המדינות לגבי רמת השתתפותם של האזרחים בבחירות.
7. מדד תרבות פוליטית דמוקרטית (Political Culture Index)	Economist Intelligence Unit	נע בין הציונים 0 ל-10 (10 = מעורבות אזרחית רבה); מבוסס על שאלון מומחים לגבי מידת הדמוקרטיה של התרבות הפוליטית במדינה.
8. מדד (אי-)שוויון מגדרי (Gender Inequality Index)	Human Development Report	נע בין 0 ל-1 (0 = שוויון מלא בין נשים לגברים); מבוסס על הערכות מומחים לגבי קיום/היעדר האפליה בין גברים לנשים ואת יישום השוויוניות של זכויות שני המינים, בעיקר בתחומי העבודה, הפוליטיקה והחינוך.

המדד	המכון המבצע	הגדרה אופרטיבית של המדד
9. מדד חופש כלכלי	Heritage Foundation	נע בין הציונים 0 ל-100; (100 = חופש כלכלי מלא); מבוסס על הערכות מומחים לגבי מידת ההתערבות הממשלתית בכלכלת המדינה.
10. מדד חופש העיתונות	Freedom House	נע בין הציונים 0 ל-100 (= 0 חופש עיתונות מלא); מבוסס על הערכות מומחים לגבי מידת החופש שהעיתונות הכתובה והמשודרת נהנית ממנה.
11. מדד זכויות אזרחיות	Economist Intelligence Unit	נע בין הציונים 0 ל-10 (= 10 כיבוד מלא של הזכויות); מבוסס על שאלון מומחים לגבי ההקפדה על זכויות אזרח בסיסיות.
12. מדד מתיחות על רקע דתי	International Country Risk Guide	נע בין הציונים 0 ל-6 (= 6 היעדר מתיחות על רקע דתי); בוחר את עומק המתיחות בין קבוצות דתיות במדינה.
13. מדד מתיחות על רקע לאומי/לשוני	International Country Risk Guide	נע בין הציונים 0 ל-6 (= 6 היעדר מתיחות על רקע לאומי); בוחר את מידת המתיחות על רקע לאומי/לשוני.

את מדדי הדמוקרטיה אנו בוחנים על שני צירי השוואה:
 < ציר איכות התפקוד והביצוע של ישראל בשנה החולפת בהשוואה למדינות אחרות.
 < הציר ההיסטורי, כלומר ההערכות של ישראל השנה בהשוואה לשנים עברו.

למי משווים?

לכל מכוון רשימת מדינות משלו שאליהן הוא מתייחס בעת פרסום המדד. כמובן, אי-אפשר להציג כאן את כולן, ולכן החלטנו לצמצם את מספר המדינות שאליהן אנו משווים את ישראל ל-27. החלוקה הראשית היא גאוגרפית כדי ליתר ייצוג נאות לאזורים שונים בעולם. נוסף על כך החלטנו לכלול בקבוצה גם מדינות שאינן דמוקרטיות אך נמצאות בסביבתה של ישראל או חולקות עמה מאפייני משטר משותפים. להבנתנו, חשוב למקם את ישראל לא רק ב"משפחה הדמוקרטית הקלסית" אלא גם ב"משפחה המזרח תיכונית" וכן ב"משפחת הדמוקרטיות הצעירות".

רשימת המדינות המעודכנת על פי מקומן הגאוגרפי כוללת, אם כן, 5 מדינות ביבשת אמריקה (ארגנטינה, ארצות הברית, ברזיל, ונצואלה וקנדה); 9 מדינות במערב ובמרכז אירופה (איטליה, בלגיה, בריטניה, גרמניה, יוון, נורווגיה, ספרד, צרפת ושווייץ); 3 מדינות במרכז ובמזרח אירופה שהיו חלק מן הגוש הסובייטי (הונגריה, צ'כיה ורוסיה); 6 מדינות במזרח התיכון (טורקיה, ירדן, לבנון, מצרים, סוריה וסעודיה); ו-4 מדינות באסיה ובמזרח הרחוק (הודו, סין, יפן וניו זילנד).

בבחירת המדינות שאליהן אנו משווים את ישראל נעזרנו גם בהערכות של מכוון Freedom House, האומד מדי שנה את מידת החופש של 194 מדינות ב-14 אזורים בחלוקה לשלוש קטגוריות: מדינות חופשיות (Free), מדינות חופשיות למחצה (Partly Free) ומדינות לא חופשיות (Not Free).¹

רשימת 27 המדינות שבחרנו כוללת, אם כן, 18 מדינות חופשיות (איטליה, ארגנטינה, ארצות הברית, בלגיה, ברזיל, בריטניה, גרמניה, הודו, הונגריה, יוון, יפן, נורווגיה, ניו זילנד, ספרד, צ'כיה, צרפת, קנדה ושווייץ), 3 מדינות חופשיות למחצה (ונצואלה, טורקיה ולבנון), ו-6 מדינות לא חופשיות (ירדן, מצרים, סוריה, סין, סעודיה ורוסיה). ישראל מוגדרת על פי הגדרות אלה מדינה חופשית.²

1 להרחבה ראו אתר הארגון: www.freedomhouse.org (כל אתרי האינטרנט המופיעים בספר זה אוחדו לאחרונה בספטמבר 2013).

2 לפי מיונים אחרים מזה של Freedom House (למשל המיון שהציע פרופ' וולפגנג מרקל ממכון WZB בגרמניה), ישראל אינה שייכת לקטגוריית המדינות החופשיות אלא לקטגוריית "הדמוקרטיות הפגומות" (Defective Democracies). ראו: Wolfgang Merkel, "Embedded and Defective Democracies: Where Does Israel Stand?," in: Tamar S. Hermann (ed.), *By the People, For the People, Without the People? The Emergence of (Anti) Political Sentiment in Western Democracies and in Israel*, Jerusalem: The Israel Democracy Institute, 2012, pp.183-225 (online only): www.idi.org.il/PublicationsCatalog/Documents/EB1/EB1.pdf

**מדדי הדמוקרטיה
2013: ישראל
בהשוואה למדינות
אחרות**

תרשים 83 מציג את המקומות שישאל הגיעה אליהם בשנה החולפת בהשוואה ל-27 המדינות האחרות (ציר אנכי), בהתייחס ל-13 המדדים שבחרנו (ציר אופקי). מקום 1 בציר האופקי הוא המקום הטוב ביותר מבחינת איכות הדמוקרטיה, ואילו מקום 28 בקצה השני של הציר מציין את המקום הלקוי ביותר מאותה בחינה. המדינות ממוקמות על הצירים הללו בהתאם לציון השנתי שקיבלו.

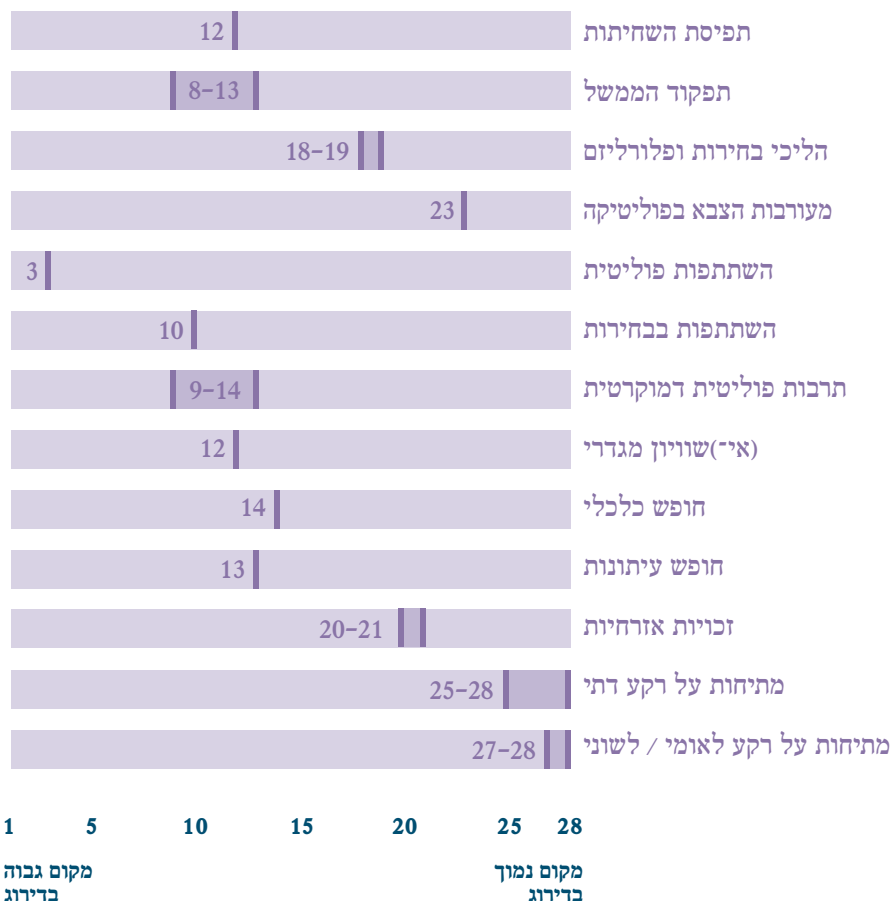
יש לשים לב שלעתים ישראל חולקת את הציון עם מדינה או מדינות אחרות, ולפיכך היא חולקת גם את המקום הגרפי עם עוד מדינות, כך שכולן יחד, כקבוצה, תופסות תחום שלם בסולם, ולא מקום אחד בלבד. למשל, במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית ישראל חולקת אותו ציון עם 5 מדינות: איטליה, בלגיה, יפן, ספרד וצרפת. כולן יחד ממוקמות אפוא במקומות 9-14.

חשוב להבהיר כי השינויים במקום ובציון אינם תואמים לגמרי זה את זה. הסיבה לכך היא שמדינה יכולה לקבל אותו ציון שנה אחר שנה, אך לעלות או לרדת במקומה היחסי בהשוואה למדינות אחרות. כלומר, אם ציוני שאר המדינות עלו, היא עצמה יכולה לרדת בסולם ההשוואתי גם אם ציונה נותר כשהיה, ולהפך: אם השאר ירדו בציוניהן, היא יכולה לעלות במקום היחסי שלה על הסולם גם אם לא חל כל שינוי בביצועיה הדמוקרטיים.

1. מדד תפיסת השחיתות: ישראל (ציון 60) מדורגת מעט מעל אמצע הסולם, במקום ה-12.
2. מדד תפקוד הממשל: ישראל (ציון 7.5) מדורגת פחות או יותר באמצע הסולם, במקומות 8-13, יחד עם ארצות הברית, בריטניה, ברזיל, הודו וספרד.
3. מדד הליכי הבחירות ופלורליזם: ישראל (ציון 8.75) מדורגת מתחת לאמצע הסולם, במקומות 18-19, יחד עם ארגנטינה.
4. מדד מעורבות הצבא בפוליטיקה: ישראל (ציון 2.5) מדורגת במקום נמוך, 23, בין סין לבין טורקיה.
5. מדד ההשתתפות הפוליטית: ישראל (ציון 8.33) מדורגת במקום הגבוה (3), בין ניו זילנד לשווייץ.
6. מדד ההשתתפות בבחירות: במדד זה ישראל (ציון 67.8) מדורגת במקום ה-10, על יד ספרד.
7. מדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית: ישראל (ציון 7.5) מדורגת במקומות האמצעיים 9-14, יחד עם איטליה, בלגיה, יפן, ספרד וצרפת.
8. מדד ה(אי-)שוויון המגדרי: ישראל (ציון 0.144) מדורגת בשליש העליון של הסולם, במקום ה-12, בין יוון לבין לניו זילנד.

9. **מדד החופש הכלכלי:** ישראל (ציון 66.9) מדורגת במקום ה־14, באמצע הסולם.
10. **מדד חופש העיתונות:** ישראל (ציון 31) מדורגת במקום ה־13, באמצע הסולם.
11. **מדד הזכויות האזרחיות:** ישראל (ציון 5.59) ממוקמת במקום ה־20-21, הנמוך למדי, יחד עם לבנון.
12. **מדד המתיחות על רקע דתי:** ישראל (ציון 2.5) מדורגת במקומות הנמוכים ביותר, 25-28, יחד עם הודו, לבנון ומצרים.
13. **מדד המתיחות על רקע לאומי/לשוני:** ישראל (ציון 2) מדורגת במקומות הנמוכים ביותר, 27-28, יחד עם טורקיה.

תרשים 83: מקומה של ישראל במדדי הדמוקרטיה 2013

ישראל 2013 בהשוואה לישראל 2012

ככשנה שעברה ובזו שלפניה גם השנה ישראל מדורגת ברוב המדדים באמצע הסולם או בקרבת האמצע. בולט לטובה מקומה במדד ההשתתפות הפוליטית (לפי האקונומיסט – *The Economist*). ואולם בשלושה מדדים – מדד מעורבות הצבא בפוליטיקה, מדד המתיחות על רקע דתי ומדד המתיחות על רקע לאומי/לשוני של ה-ICRG – מקומה אינו מזהיר.

באשר למקומה היחסי של ישראל בהשוואה לשנים קודמות: במדד אחד, מדד ההשתתפות בבחירות, חלה עלייה במקומה היחסי במדרג המדינות. עם זאת, מדובר בעלייה מתונה שנובעת בעיקר משינויים בציונים של מדינות אחרות ולא דווקא בגלל שיפור בהערכת ישראל. ירידה נרשמה בשני מדדים: מדד האי-שוויון המגדרי (שבו דווקא נרשמה עלייה מסוימת בהערכה של ישראל, אך בגלל ההתקדמות של המדינות שהיא משווית אליהן היא ירדה למקום ה-12) ומדד החופש הכלכלי. ביתר המדדים לא חלו השנה שינויים מהותיים במקומה של ישראל בהשוואה לשנה שעברה.

לוח 5.2

השינוי	המקום ב-2012	המקום ב-2013	
=	11	12	מדד תפיסת השחיתות
=	13-9	13-8	מדד תפקוד הממשל*
=	19-18	19-18	מדד הליכי בחירות ופלורליזם
=	24-23	23	מדד מעורבות הצבא בפוליטיקה
=	3	3	מדד השתתפות פוליטית
▲	**13	10	מדד השתתפות בבחירות
=	14-9	14-9	מדד תרבות פוליטית דמוקרטית
▼	11	12	מדד (אי-)שוויון מגדרי
▼	13	14	מדד חופש כלכלי
=	14-13	13	מדד חופש עיתונות
=	21-20	21-20	מדד זכויות אזרחיות
=	28-26	28-25	מדד מתיחות על רקע דתי*
=	28-27	28-27	מדד מתיחות על רקע לאומי/לשוני

▲ שיפור במקומה של ישראל ביחס להערכה הקודמת.

= היעדר שינוי במקומה של ישראל ביחס להערכה הקודמת.

▼ הרעה במקומה של ישראל ביחס להערכה הקודמת.

* בשני מדדים – מדד תפקוד הממשל ומדד מתיחות על רקע דתי – הצטרפה עוד מדינה לקבוצת המדינות שישראל חולקת אתן את הציון, ולכן התייחסנו לתוצאה כאל "היעדר שינוי".

** מקומה של ישראל בבחירות 2009 בהשוואה ל-26 המדינות שבמחקר (במדד זה נמדדו 26 מדינות ולא 27).

ההשוואה של הישגי ישראל היום להישגיה בשנה שעברה תיעשה על פי הציונים שקיבלה בכל אחד מן המדדים השנה ובשנה שעברה. כפי שאפשר לראות בלוח 5.3, השנה נרשמה הרעה בציון של ישראל בשני מדדים – חופש העיתונות וחופש כלכלי. בארבעה מדדים – תפיסת השחיתות, שיעור ההשתתפות בבחירות, (אי-)שוויון המגדרי וזכויות אזרחיות – חל שיפור לעומת 2012. ב-7 מדדים לא חל כל שינוי.

לוח 5.3

המדד	הציון של ישראל ב-2013	הציון של ישראל ב-2012	הסולם	השינוי לעומת ההערכה הקודמת
מדד תפיסת השחיתות	60	58	100-0 (100 = היעדר שחיתות)	▲
מדד תפקוד הממשל	7.5	7.5	10-0 (10 = הציון החיובי המרבי)	=
מדד הליכי בחירות ופולריזם	8.75	8.75	10-0 (10 = הציון החיובי המרבי)	=
מדד מעורבות הצבא בפוליטיקה	2.5	2.5	6-0 (6 = היעדר מעורבות של הצבא בפוליטיקה)	=
מדד השתתפות פוליטית	8.33	8.33	10-0 (10 = השתתפות מרבית)	=
מדד שיעור ההצבעה בבחירות	67.8	*64.7	100-0 (100 = השתתפות מרבית)	▲
מדד תרבות דמוקרטית	7.5	7.5	10-0 (10 = התרבות הדמוקרטית ביותר)	=

המדד	הציון של ישראל ב-2013	הציון של ישראל ב-2012	הסולם	השינוי לעומת ההערכה הקודמת
מדד (אי-) שוויון מגדרי	0.144	0.145	1-0 (0 = שוויון מלא)	▲
מדד חופש כלכלי	66.9	67.8	100-0 (100 = חופש מלא)	▼
מדד חופש עיתונות	31	30	100-0 (0 = חופש מלא)	▼
מדד זכויות אזרחיות	5.59	5.29	10-0 (10 = כיבוד מלא של הזכויות)	▲
מדד מתיחות על רקע דתי	2.5	2.5	6-0 (6 = היעדר מתיחות על רקע דתי)	=
מדד מתיחות על רקע לאומי/לשוני	2	2	6-0 (6 = היעדר מתיחות על רקע לאומי/לשוני)	=

▲ שיפור בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה.

= היעדר שינוי בהערכה של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה.

▼ הרעה בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה.

* שיעור ההצבעה במערכת הבחירות של 2009.

פירוט הממצאים

שחיתות פוליטית. הארגון הנחשב למוכיל בעולם במאבק בנגע השחיתות על כל צורותיה הוא ארגון השקיפות הבינלאומית (TI – Transparency International).³ אנו משתמשים במדד תפיסת השחיתות (Corruption Perceptions Index) שפותח על ידו. הציון במדד זה נע בין 0 ל-100. ככל שהוא גבוה יותר, המדינה מוערכת כנקייה יותר משחיתות.

כפי שאפשר לראות בתרשים 84, את הציונים הגבוהים ביותר קיבלו השנה ניו זילנד, שווייץ ונורווגיה. ונצואלה, סוריה ורוסיה סוגרות את הרשימה

3 בפרסום האחרון החליט הארגון לתת ציונים בין 0 ל-100 ולא בין 0 ל-10 כפי שנהג עד כה. להרחבה ראו www.transparency.org

עם הצינונים הנמוכים ביותר. ישראל מקבלת ב-2013 את הצינון 60, והיא ממוקמת במקום ה-12.⁴ מדובר בשיפור קל לעומת הצינון שקיבלה אשתקד (58), ואם כך – מדובר גם בשיפור בדירוג בהשוואה ל-27 המדינות האחרות שבמחקר.

תפקוד הממשל. מדד תפקוד הממשל (Functioning of Government Index) שמפרסם האקונומיסט הבריטי בוחן את מידת עצמאותה של הממשלה בעיצוב מדיניות ובהוצאתה אל הפועל.⁵ ההערכות נעות בין הצינון 0 – ממשל לא אפקטיבי, לצינון 10 – ממשל אפקטיבי ברמה הגבוהה ביותר.

בהערכה הנוכחית של תפקוד הממשל מוקמה ישראל (צינון 7.5) במקומות 8-13, יחד עם ארצות הברית, בריטניה ברזיל, הודו וספרד. בראש המדינות המצטיינות בתפקוד הממשל ניצבות נורווגיה, שווייץ וקנדה, ובתחתית הסולם נמצאות סוריה, לבנון וסעודיה (תרשים 85). הצינון של ישראל השנה זהה לצינונה בעבר.

מדד הליכי בחירות ופלורליזם. האקונומיסט מפרסם גם את מדד הליכי בחירות ופלורליזם (Electoral Process and Pluralism Index). מדד זה מבוסס על ממוצע של 12 שאלות על מערכת הבחירות במדינה, ככלל: מידת החופש וההוגנות בבחירות, אפשרויות להתארגנות חופשית וסיכוייה של האופוזיציה לתפוס את השלטון.⁶ ההערכות נעות בין הצינון 0 – המציין בחירות לא חופשיות, לצינון 10 – המציין בחירות חופשיות ברמה הגבוהה ביותר.

בהערכה הנוכחית של מדד הליכי בחירות ופלורליזם (תרשים 86) מוקמה ישראל (צינון 8.75) במקומות 18-19, יחד עם ארגנטינה. בראש המדינות המצטיינות בהליכי בחירות ופלורליזם ניצבות ניו זילנד ונורווגיה (צינון 10) ובתחתית הסולם – סוריה, סין וסעודיה (צינון 0). הצינון של ישראל השנה וגם מקומה במדרג המדינות זהים לאלה שניתנו לה בעבר.

מדד מעורבות הצבא בפוליטיקה. אחד המדדים החדשים שכללנו השנה מתייחס למעורבות הצבא בפוליטיקה (Military in Politics Index). המדד פותח על ידי ICRG (International Country Risk Guide) ומצוטט רבות

4 הערכה זו מבוססת על שישה סקרים שערכו חמישה מכוני מחקר. ראוי להדגיש כי במדרג המלא של הארגון ממוקמת ישראל במקום ה-30 מתוך 179 המדינות שבמחקר, אולם כאן אנו משווים אותה רק ל-27 המדינות הנבחרות.

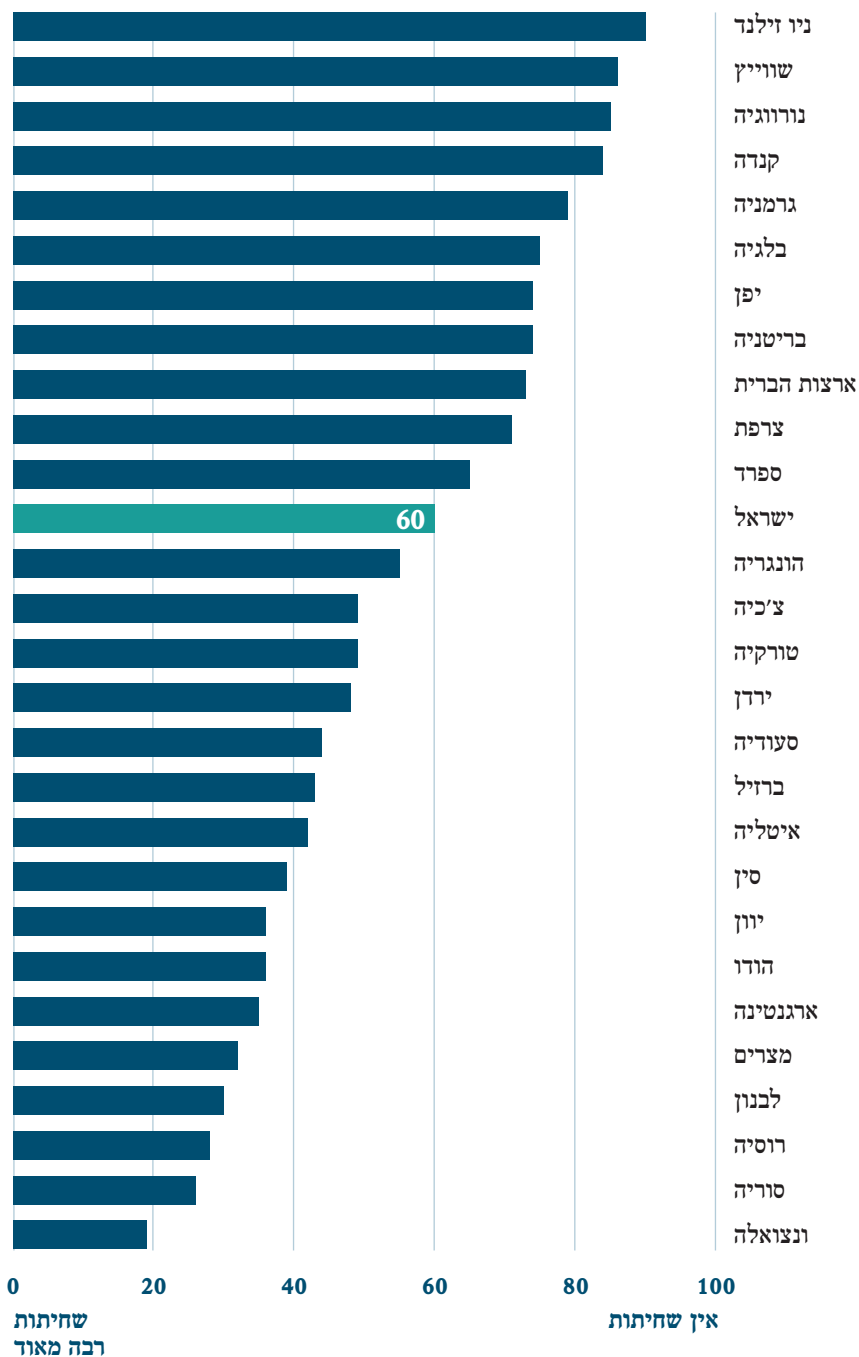
5 לפירוט הנושאים והשאלות העומדים במוקד המדד ראו *The Economist*, Economist Intelligence Unit, *The Democracy Index 2012: Democracy is at a Standstill*: www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex12

6 לפירוט הנושאים והשאלות העומדים במוקד המדד ראו שם.

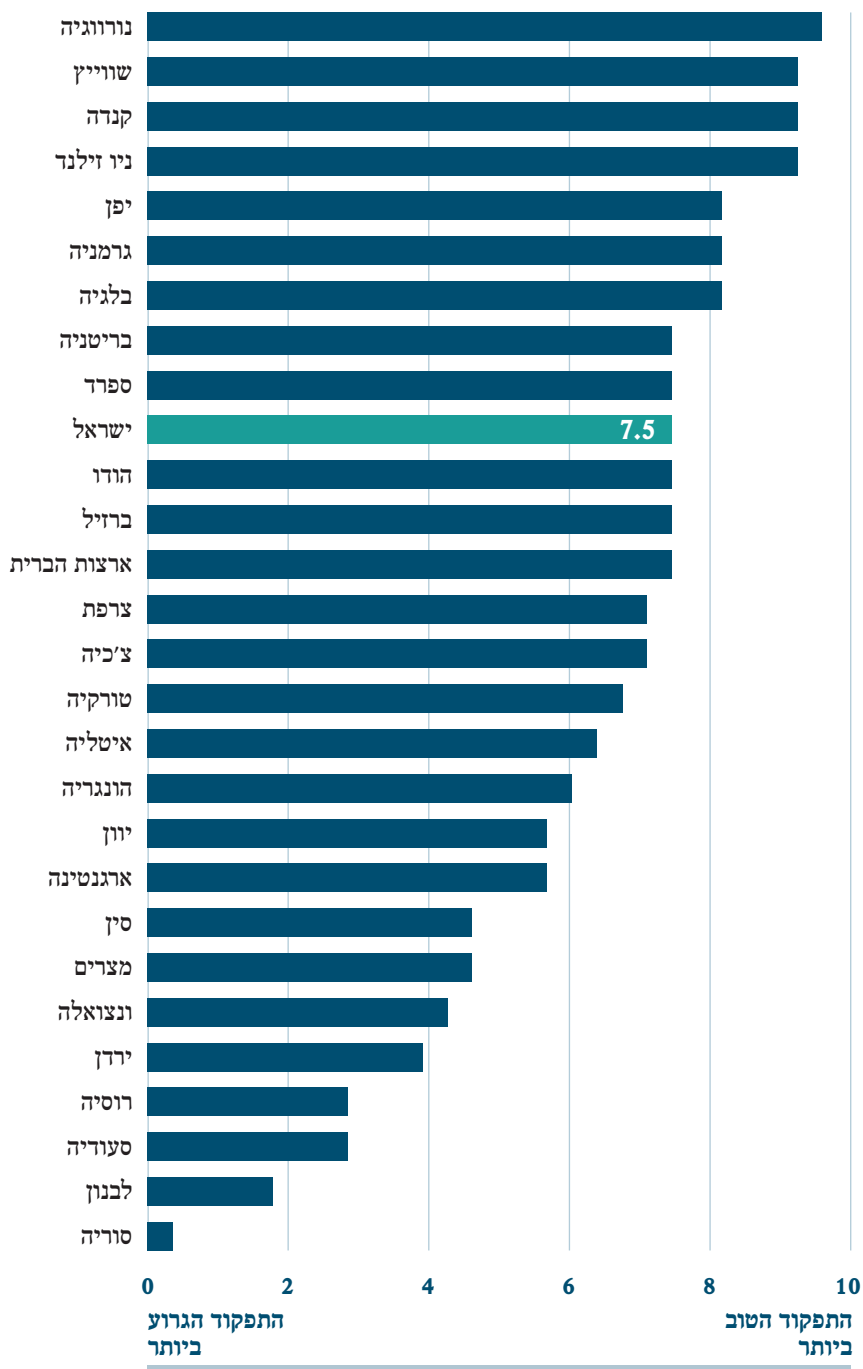
בפרסומים שונים.⁷ הוא מעניק לכל מדינה ציון שנע בין 0 ל-6 – 0 מציין את המעורבות הרבה ביותר של הצבא בפוליטיקה ו-6 מציין את המעורבות הנמוכה ביותר, כלומר את המצב הטוב ביותר מבחינה דמוקרטית.

בהערכה הנוכחית של מעורבות הצבא בפוליטיקה (תרשים 87) מוקמה ישראל נמוך יחסית (ציון 2.5), במקום ה-23, בין סין לבין סוריה. ואולם יש לשים לב: כאן הפכנו את הסולם כדי להקל את הבנת הדברים. וכך, ציון גבוה יותר מורה על מעורבות רבה יותר של הצבא בפוליטיקה. בראש מדרג זה ניצבות 10 מדינות ובהן ניו זילנד, נורווגיה וקנדה ובתחתית הסולם נמצאות ונצואלה ומצרים. הציון של ישראל במדרג זה זהה השנה לציוניה בשנים קודמות.

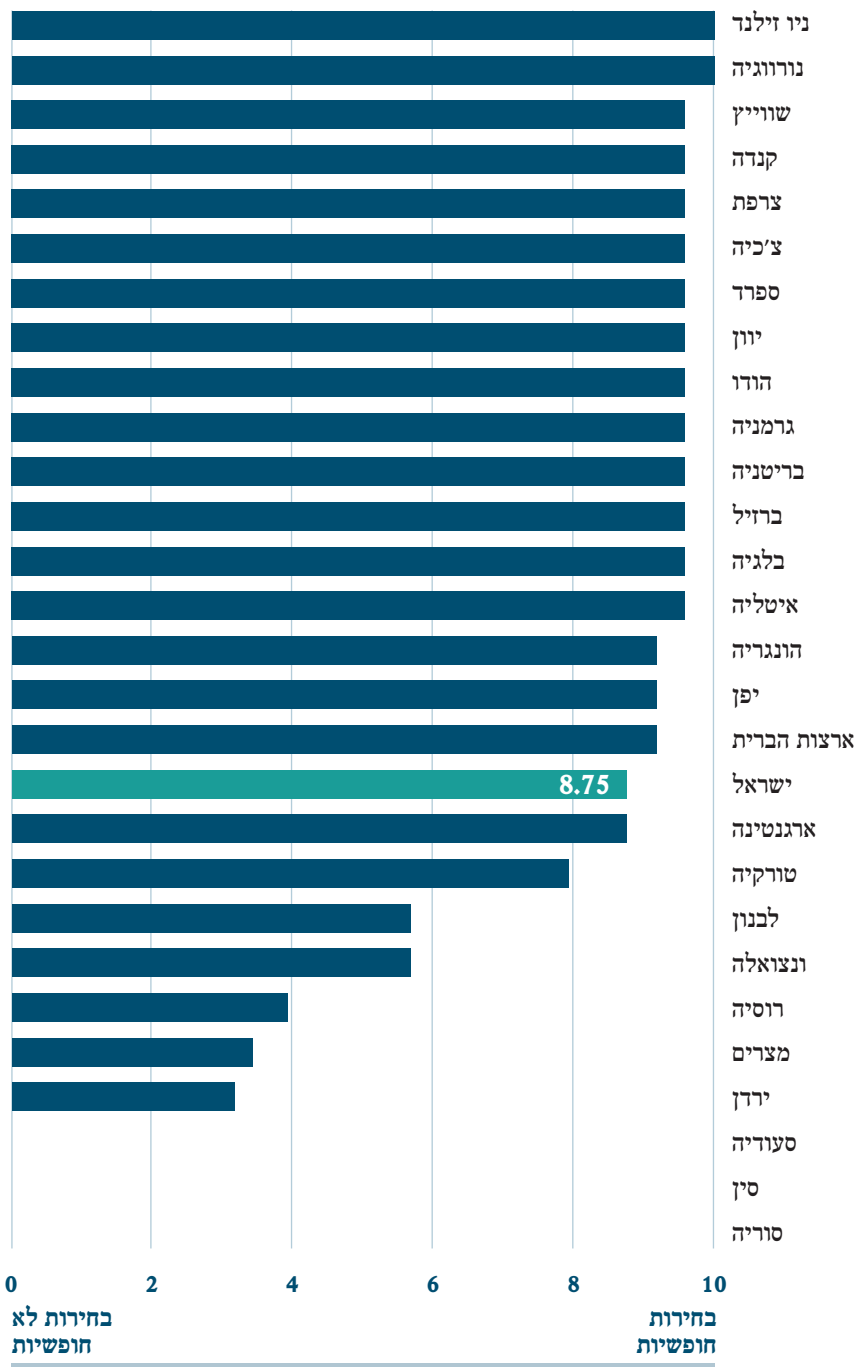
תרשים 84: שחיתות פוליטית

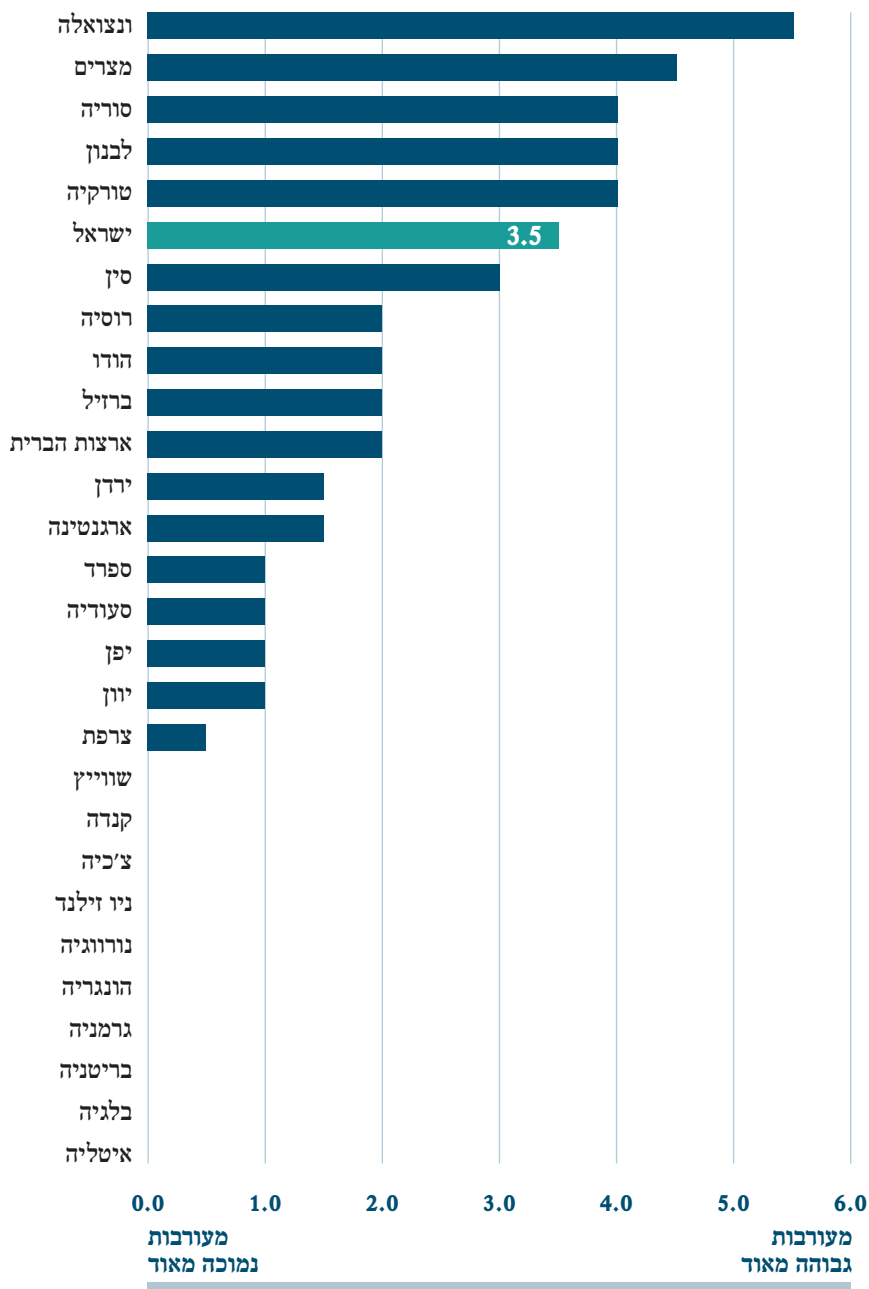
תרשים 85: תפקוד הממשל

תרשים 86: הליכי בחירות ופלורליזם

תרשים 87: מעורבות הצבא בפוליטיקה*

* לצורך ההמחשה הציונים מוצגים בהיפוך, כך שציון גבוה יותר מסמל מעורבות רבה יותר של הצבא בפוליטיקה.

השתתפות פוליטית. מדד ההשתתפות הפוליטית (Political Participation Index) של האקונומיסט משקף ציון ממוצע ב-9 שאלות המתבססות על פרמטרים כגון שיעור ההשתתפות בבחירות, שיעור החברות במפלגות ורמת המעורבות בפוליטיקה.⁸ הציון 10 בסולם מעיד על השתתפות פוליטית רבה מאוד, והציון 0 מצביע על השתתפות פוליטית מועטה מאוד. כפי שניתן ללמוד מתרשים 88, את שני המקומות העליונים בסולם ההשתתפות תופסות נורווגיה וניו זילנד. סוגרות את הרשימה סעודיה סוריה וסין. במדד ההשתתפות הפוליטית ישראל מקבלת את הציון הגבוה 8.33, והיא ממוקמת שלישית, כלומר במקום טוב מאוד ברום הסולם, בין ניו זילנד לשווייץ.

השתתפות בבחירות. אחד המדדים המקובלים לבחינת המעורבות הפוליטית של הציבור הוא שיעור ההצבעה בבחירות. מידע השוואתי בעניין זה נמצא בארגון IDEA.⁹ המדד נמדד באחוזים ומתקבל מחלוקת מספר הקולות שנמנו לאחר הבחירות במספר בעלי זכות הבחירה.¹⁰ מדד ההשתתפות בבחירות עורכן לאחרונה ב-2009, שהייתה שנת בחירות בישראל, ועל כן הנתונים והדירוג המוצגים להלן מציבים את ישראל היום בהשוואה לדירוגה לפני ארבע שנים.

כפי שאפשר לראות בתרשים 89, ישראל ניצבת בשליש העליון של הסולם, במקום העשירי, ועם הציון 67.8%¹¹, בין ספרד לוונצואלה. שיעור ההצבעה הגבוה ביותר בקרב המדינות שאנו בוחנים נרשם בבלגיה, בטורקיה ובברזיל. השיעור הגבוה מוסבר בחובת ההצבעה במדינות הללו: אזרחים שאינם מצביעים נדרשים לתת לכך הסבר, והם עלולים להיכנס בגין אי-מילוי חובתם האזרחית. בתחתית הסולם נמצאות שווייץ, הונגריה וארצות הברית. אם כן, מדובר בשיפור הן בציון של ישראל בהשוואה לעצמה בבחירות 2009 (אז עמד שיעור ההצבעה על 64.7) הן בהשוואה למדינות האחרות, שאז היה מיקומה של ישראל במקום ה-13.

8 להרחבה במתודולוגיה ובשאלות עצמן ראו שם.

9 ארגון IDEA (International Institute for Democracy and Electoral Assistance) הוא ארגון בינלאומי הפועל לחיזוק הדמוקרטיה בעולם ומסייע בעיקר למדינות מתפתחות. להרחבה ראו אתר הארגון: www.idea.int

10 הנתונים על שיעורי ההצבעה בבחירות בכל מדינה לקוחים מתוך www.idea.int/vt/index.cfm

11 מתוך 5,656,705 בעלי זכות בחירה הצביעו 3,833,646 איש. לפירוט התוצאות ראו אתר ועדת הבחירות המרכזית: www.votes-19.gov.il/nationalresults

תרבות פוליטית דמוקרטית. מדד תרבות פוליטית דמוקרטית (Democratic Political Culture Index) של האקונומיסט משקף ציון ממוצע ב-8 שאלות, כולן מבוססות על פרמטרים כגון קונסנזוס באשר לערכים הדמוקרטיים, מעורבות הצבא בפוליטיקה, תמיכה כללית בדמוקרטיה ומסורת של הפרדת הדת מהמדינה.¹² הציון 10 בסולם מציין מדינה שיש בה חברה אזרחית מושרשת תרבות פוליטית דמוקרטית, והציון 0 מציין מדינה שערכיה איננה מבוססים על תרבות פוליטית דמוקרטית.

כפי שניתן ללמוד מתרשים 90, את שלושת המקומות העליונים בסולם התרבות הפוליטית הדמוקרטית תופסות נורווגיה, שווייץ וקנדה. סוגרות את הרשימה – רוסיה, סעודיה וירדן. במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית מקבלת ישראל את הציון 7.5, כשהיא ממוקמת במקומות 9-14, יחד עם איטליה, בלגיה, יפן, ספרד וצרפת, והיא נותרה במקום שבו היא הייתה אשתקד.

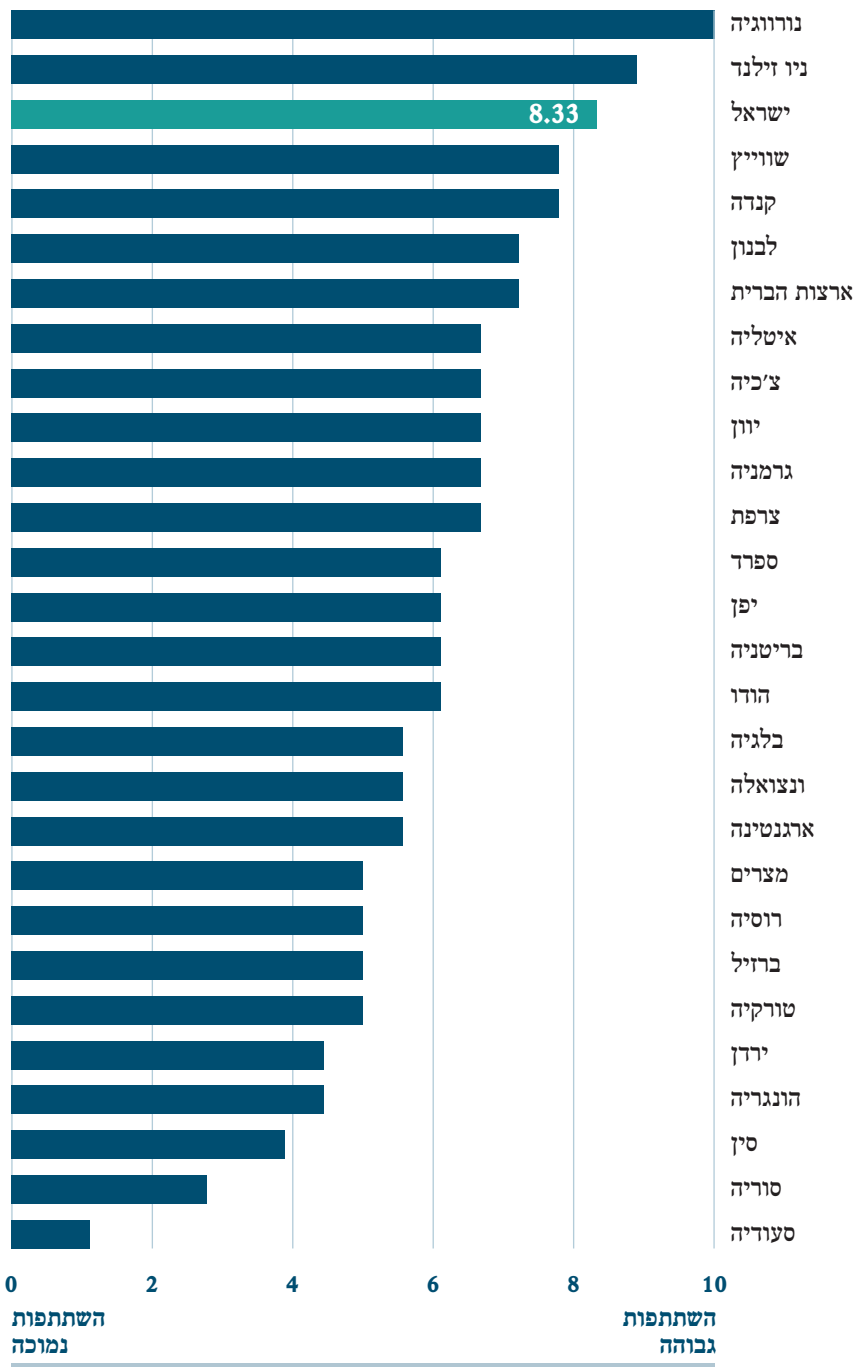
(אי-)שוויון מגדרי. מדד ה(אי-)שוויון המגדרי (Gender Inequality Index) שמפרסם מדי שנה האו"ם ברוח הפיתוח העולמי (Human Development Reports) נועד לשקף את קיומה או היעדרה של אפליה בין גברים לנשים במדינה.¹³ המדד מתמקד בשוויוניות של יישום זכויות בעיקר בתחומי העבודה, הפוליטיקה והחינוך, והוא נע על סולם שבין 0 (שוויון מלא) ל-1 (חוסר שוויון מוחלט). כדי להקל את הבנת הנתונים המופיעים בו הפכנו את הסולם כך שציון גבוה יותר מסמל שוויון מגדרי רב יותר.

תרשים 91 מציג את מצבה של ישראל בהשוואה בינלאומית במדד 2013. כפי שניתן לראות, המדינות המצטיינות בשוויון מגדרי הן שווייץ, נורווגיה וגרמניה. בתחתית הסולם נמצאות סעודיה, הודו ומצרים. ישראל (ציון 0.856) ממוקמת השנה במקום ה-12 – ירידה של מקום אחד לעומת המדד הקודם. הירידה במקום אירעה אף שחל שיפור קל בציון שלה השנה.

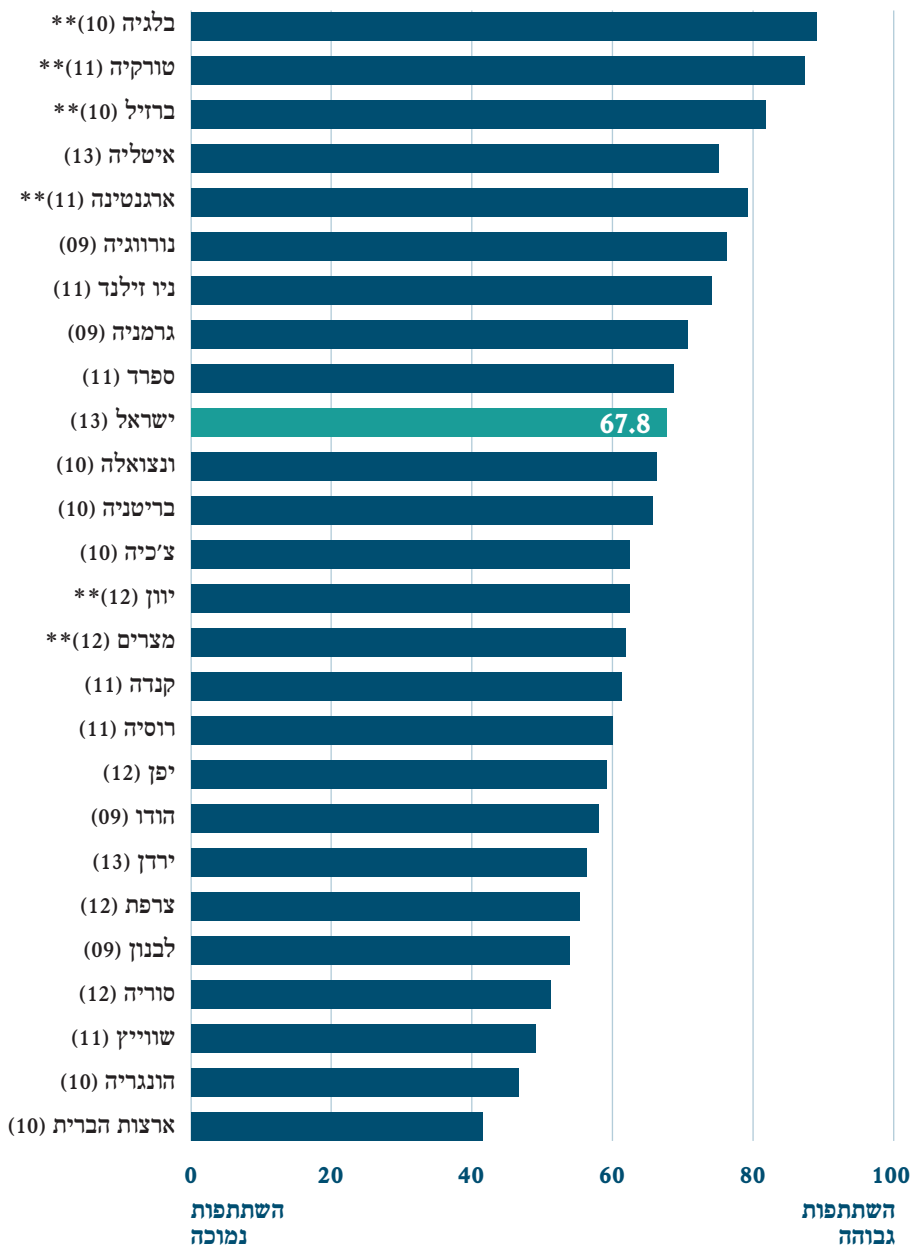
12 להרחבה במתודולוגיה ובשאלות עצמן ראו: *The Democracy Index 2012: Democracy is at a Standstill* (לעיל הערה 5).

13 ראו *International Human Development Indicators*: <http://hdr.undp.org/en/statistics>

תרשים 88: השתתפות פוליטית

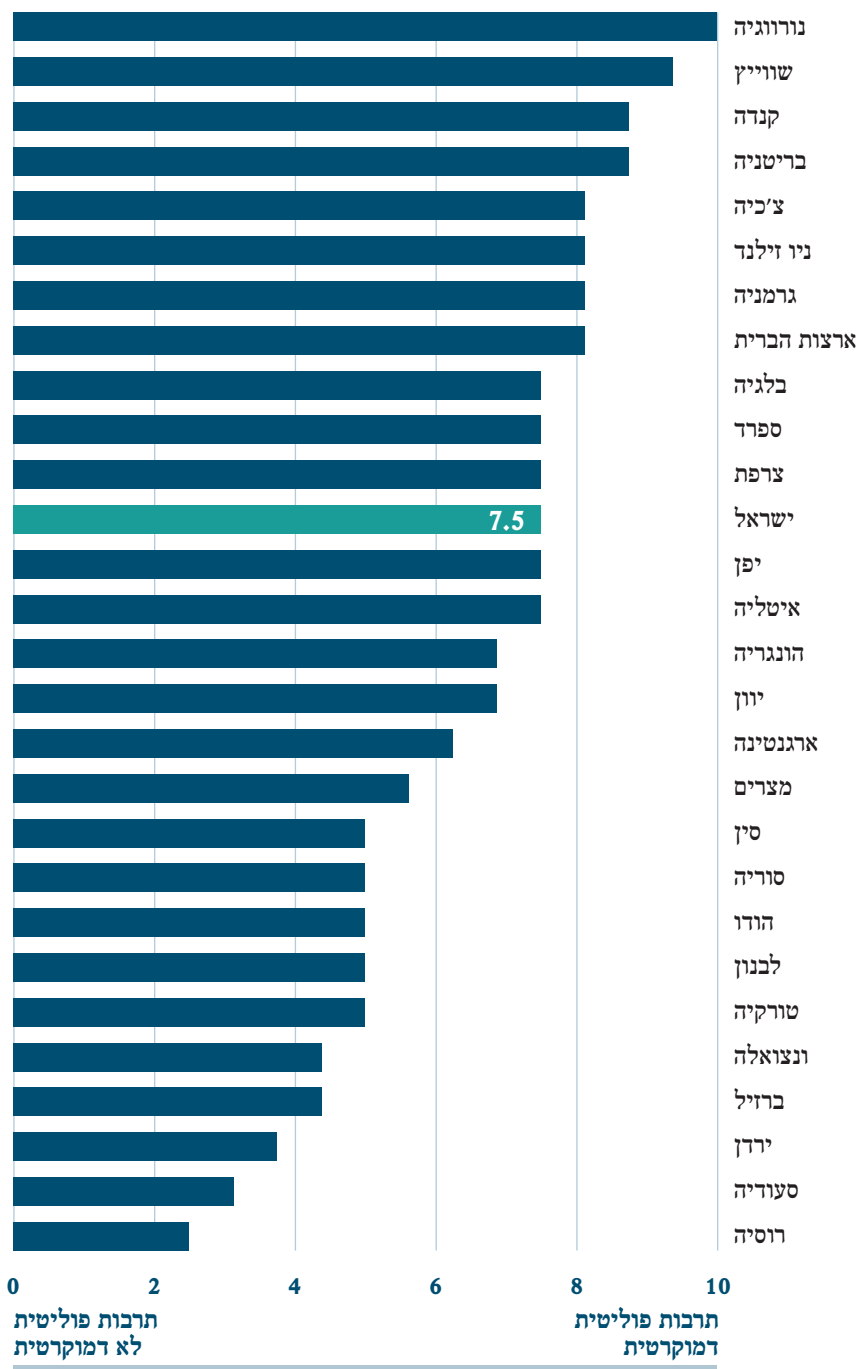
תרשים 89: שיעור ההצבעה בבחירות האחרונות ב־26 מדינות*

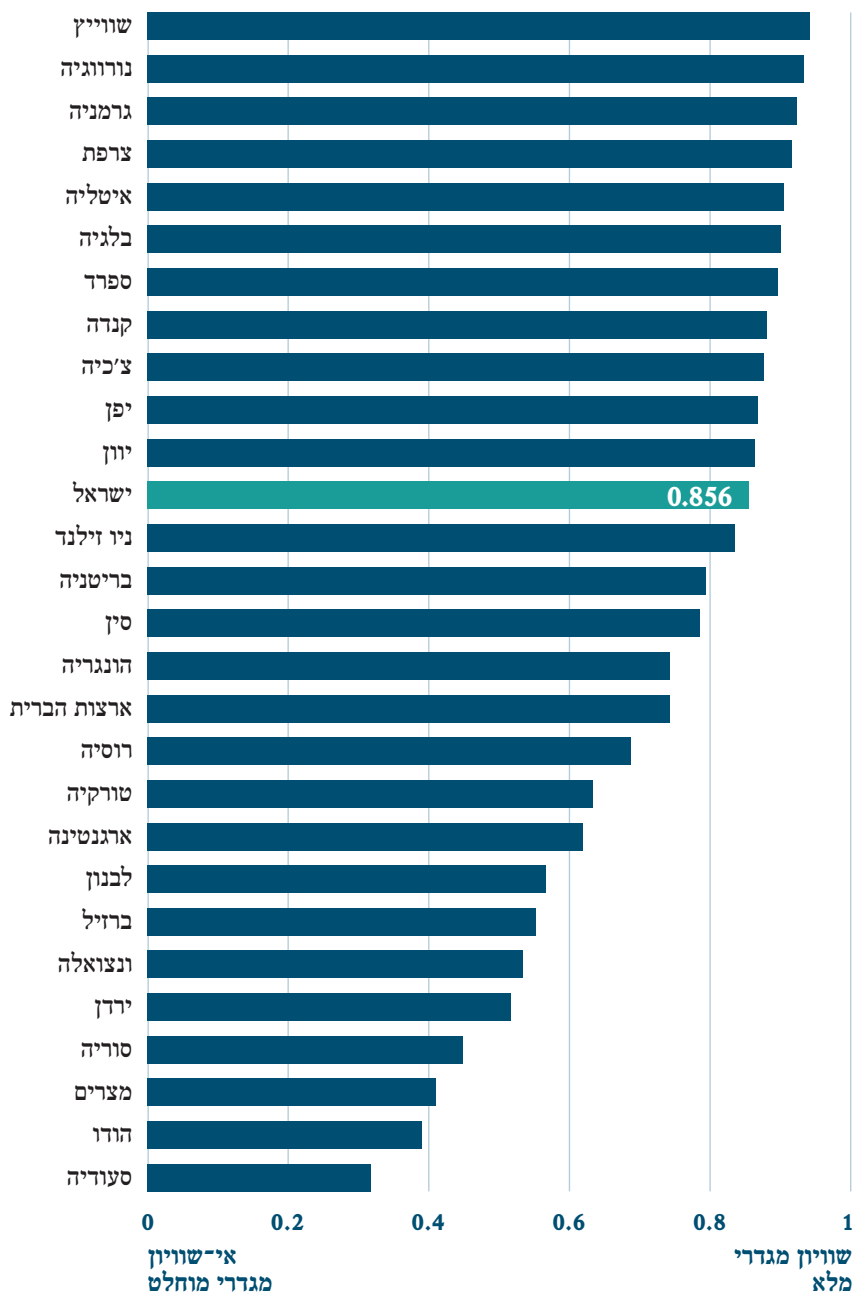
* המספר המופיע בסוגריים מציין את שנת הבחירות אשר שיעור ההצבעה בה נכלל במדד (במדד זה נמדדו 26 מדינות ולא 27).

** מדינה שיש בה חובת הצבעה על פי חוק, ברמות שונות של אכיפה.

תרשים 90: תרבות פוליטית דמוקרטית

תרשים 91: (אי-)שוויון מגדרי*

* לצורך ההמחשה הציונים מוצגים בהיפוך, כך שציון גבוה יותר מסמל שוויון מגדרי רב יותר.

חופש כלכלי. אחד המדדים השנתיים הנפוצים הוא מדד החופש הכלכלי (Index of Economic Freedom), שפיתחה קרן הריטג' (Heritage Foundation). שותף לה בשנים האחרונות בעניין זה העיתון הכלכלי *The Wall Street Journal*. שני הגופים האלה דבקים במוצהר בעקרונות הנאו-ליברליים: שוק חופשי והתערבות מזערית של הממשלה בענפי הייצור, המסחר והשירותים.¹⁴ כל התערבות ממשלתית מעבר לחיוני ביותר לקיום המשק פוגעת לפי השקפה זו בחירויות דמוקרטיות בסיסיות, ובעיקר בערך הקניין.¹⁵ מדד החופש הכלכלי נע בין הציונים 0 ל-100 – 0 מציין היעדר חופש כלכלי ו-100 מציין חופש כלכלי רב.

תרשים 92 מראה כי המדינות החופשיות ביותר מבחינה כלכלית הן ניו זילנד, ושווייץ, ואילו ונצואלה, ארגנטינה ורוסיה הן המדינות המוגדרות מדינות לא חופשיות כלכלית. ב-2013 מדורגת ישראל במקום ה-14 (66.9), בין צרפת להונגריה. בהשוואה לציון שקיבלה בשנה שעברה – 67.8 ובמקום ה-13 – מדובר בירידה הן ביחס לעצמה הן לעומת המדינות האחרות.

חופש עיתונות. את מדד חופש העיתונות (Freedom of the Press Index) פיתח ארגון Freedom House, והוא מתפרסם מאז 1979. המדד מציג את הציונים של מידת חופש העיתונות הכתובה והמשודרת ב-197 מדינות ואזורים ברחבי העולם¹⁶ ומבוסס על הערכות מומחים הנמדדות בתבנית של סקר. שקלול הציון הסופי של כל מדינה נעשה על סמך צירוף התוצאות של סקר המומחים. המדד נע בין הציון 0 – חופש עיתונות מלא, לציון 100 – היעדר חופש עיתונות. כלומר, ציון נמוך יותר מציין מצב דמוקרטיה טוב יותר. כדי להיחשב מדינה שיש בה עיתונות חופשית על המדינה לקבל ציון בטווח הציונים 0-30; הטווח 31-60 מסמן מדינה שיש בה עיתונות חופשית באופן חלקי; והטווח 61-100 מגדיר מדינות שהעיתונות בהן לא חופשית. תרשים 93 מציג את מדרג המדינות על פי הציון שקיבלו במאי 2012. ואולם יש לשים לב: גם כאן הפכנו באופן שיטתי את הסולם כדי להקל את הבנת הדברים. וכך, ציון גבוה יותר מורה על חופש רב יותר.

14 המדד מתפרסם מדי שנה בתחילת חודש ינואר. להרחבה ראו The Heritage Foundation, in partnership with *The Wall Street Journal*, 2013 *Index of Economic Freedom*: www.heritage.org/index

15 הציון שכל מדינה מקבלת מבוסס על צירוף של 10 אינדיקטורים כלכליים: הערכות כמותיות של מדיניות המסחר הממשלתית, מערכת המיסוי, התערבות הממשלה בכלכלה, מדיניות מוניטרית, השקעות זרות וזרימת הון, בנקאות ומימון, שכר ומחירים, זכויות קניין, רגולציה והיעדר שחיתות כלכלית.

16 לפירוט על הארגון, מחקריו ופרסומיו ראו באתר האינטרנט של הארגון: www.freedomhouse.org. על מדד חופש העיתונות ראו Freedom House, *Freedom of the Press 2013*: www.freedomhouse.org/report-types/freedom-press

הממצאים מראים אפוא כי נורווגיה, בלגיה ושווייץ הן המדינות שיש בהן חופש העיתונות הרב ביותר; בתחתית הרשימה נמצאות סוריה, סעודיה וסין. ישראל (ציון 31) ממוקמת באמצע הסולם, במקום ה-13, בין ספרד לאיטליה. הציון הזה נמוך מהציון שנרשם אשתקד (30). זו השנה השלישית שישראל רושמת ירידה במדד (מהציון 29 ב-2011). יש התולים, או מתרצים, זאת בתנאי הביטחון הבעייתיים שבהם הדמוקרטיה הישראלית נדרשת לתפקד.

זכויות אזרחיות. מדד הזכויות האזרחיות (Civil Liberties Index) של האקונומיסט מבוסס על ממוצע של 17 שאלות בתחומים כגון קיומה של עיתונות חופשית במדינה ומצבם של חופש הביטוי, חופש המחאה וחופש ההתאגדות. המדד נע בין הציונים 0 ל-10 – ציון 10 מעיד על כיבוד מלא של זכויות אזרחיות וציון 0 על אי-כיבוד זכויות אלה. כפי שמראה תרשים 94, את הציונים הגבוהים ביותר קיבלו קנדה, ניו זילנד ונורווגיה, ואילו סוריה, סין וסעודיה קיבלו את הציונים הנמוכים ביותר. הציון של ישראל השנה הוא 5.59, זהה לזה שבשנה שעברה. אף על פי כן מדובר בציון נמוך – ישראל ממוקמת בשליש התחתון של הסולם, במקומות 20-21, יחד עם לבנון.

מתיחות על רקע דתי. אמידה כמותית של עומק השסעים החברתיים בחברה נתונה היא משימה קשה במיוחד. לפיכך מעט מכוני מחקר בעולם מציעים נתונים כמותיים השוואתיים בסוגיה זו. מכון ICRG הוא אולי הבולט במכוני המחקר שקיבלו עליהם להתמודד עם אתגר קשה זה.¹⁷ מדד המתיחות על רקע דתי (Religious Tensions Index) שפיתח מכון זה מעריך את המתיחות בין קבוצות דתיות במדינה. המתיחות יכולה לבוא לידי ביטוי בניסיונות להחליף את החוק האזרחי בחוק דתי, בהדרת קבוצות דתיות מסוימות מן התהליכים הפוליטיים והחברתיים החשובים, בדיכוי ובכפייה שמטרתן לכסס הגמוניה שלטונית של דת מסוימת וכדומה. מדד המתיחות הדתית נמדד על פני סולם שנע בין הציון 0 לציון 6: ככל שהציון גבוה יותר, כך המדינה מאופיינת במתיחות נמוכה יותר על רקע דתי, ולהפך.

תרשים 95 מציג את מדדי המתיחות על רקע דתי במדינות הכלולות במדד ב-2013. כפי שהתרשים מלמד, מתוך המדינות הללו קיבלו הודו, ישראל, לבנון ומצרים את הציון הנמוך ביותר (2.5). את הציון הגבוה ביותר (6) קיבלו שש מדינות (ארגנטינה, ברזיל, בריטניה, ניו זילנד, צ'כיה וקנדה).

17 הציון של כל מדינה נקבע לפי הערכה פנימית של צוות מומחים. בקביעת הציון נעשה שימוש בדיווחים של עיתונאים, מקומיים ובינלאומיים, ובדוחות של ארגונים בינלאומיים. עם זאת חשוב לומר כי הארגון שומר על חסיון השאלון, ובהתנהלותו זו אינו ממלא את התנאי של שקיפות בהערכות. להרחבה ראו The PRS Group, *International Country Risk Guide (ICRG)*: www.prsgroup.com/ICRG.aspx

השנה לא חל שינוי בציון של ישראל בהשוואה לשנה שעברה, והיא נותרה ב-2013 עם הציון 2.5.¹⁸

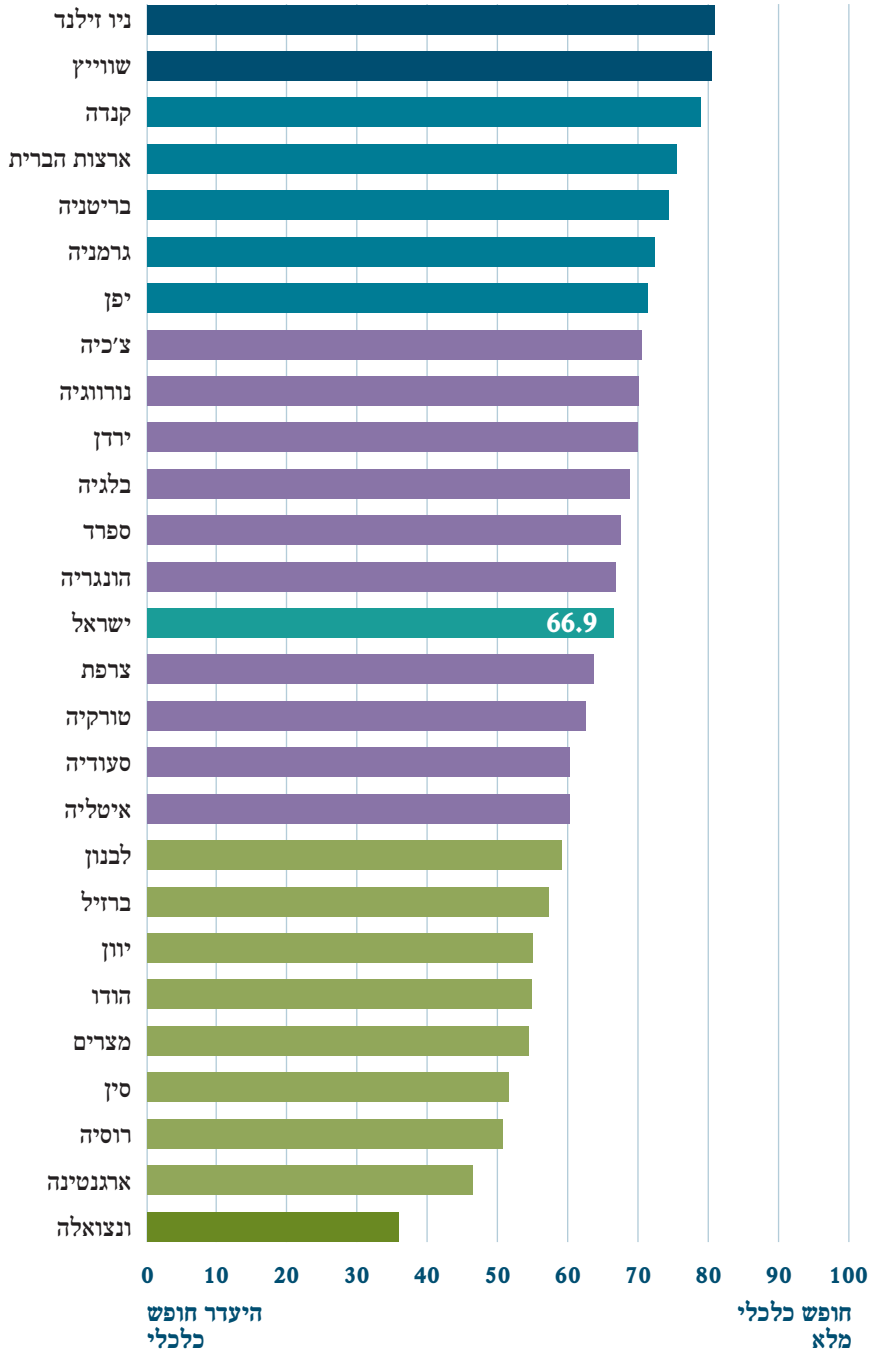
מתיחות על רקע לאומי/לשוני. המדד האחרון שאנו כוללים במסגרת מדדי הדמוקרטיה הוא מדד המתיחות על רקע לאומי/לשוני (Ethnic Tensions Index), גם הוא מדד של ICRG. המדד בנוי על סולם של שבע קטגוריות, והוא נע בין הציון 0 לציון 6: ככל שהציון גבוה יותר, כך המדינה מאופיינת במתיחות נמוכה יותר על רקע לאומי/לשוני, ולהפך.

תרשים 96 מציג את רשימת המדינות שנבדקו ב-2013. מתוך המדינות הללו קיבלו ישראל וטורקיה את הציון הנמוך ביותר (2). את הציון הגבוה ביותר (6) קיבלה השנה ארגנטינה. בהשוואה לעבר לא חל השנה כל שינוי בציון של ישראל.¹⁹

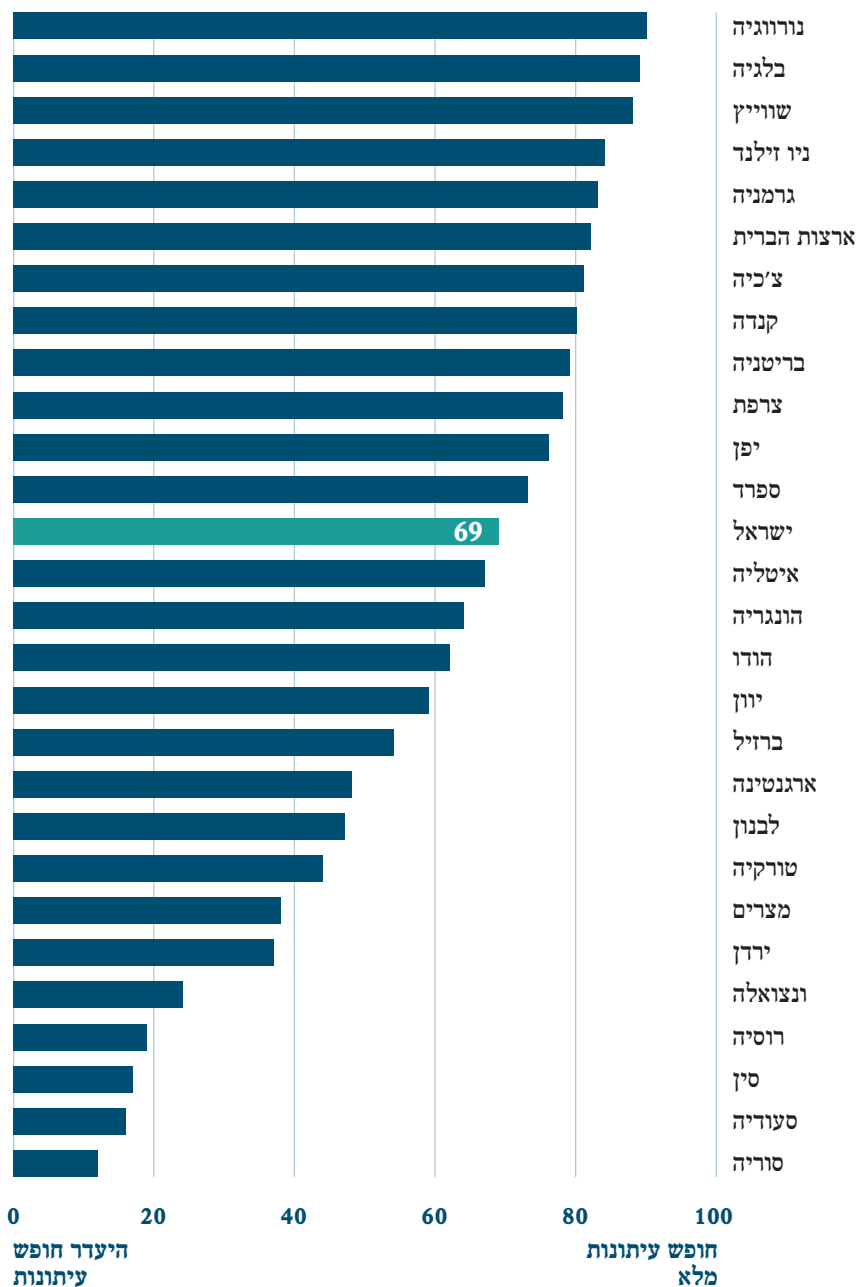
18 להרחבה ראו אשר אריאן, פזית בן-נון, שלומית ברנע, רפאל ונטורה ומיכל שמיר, מדד הדמוקרטיה הישראלית 2005, לציון עשור לרצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2005.

19 להרחבה ראו שם.

תרשים 92: חופש כלכלי

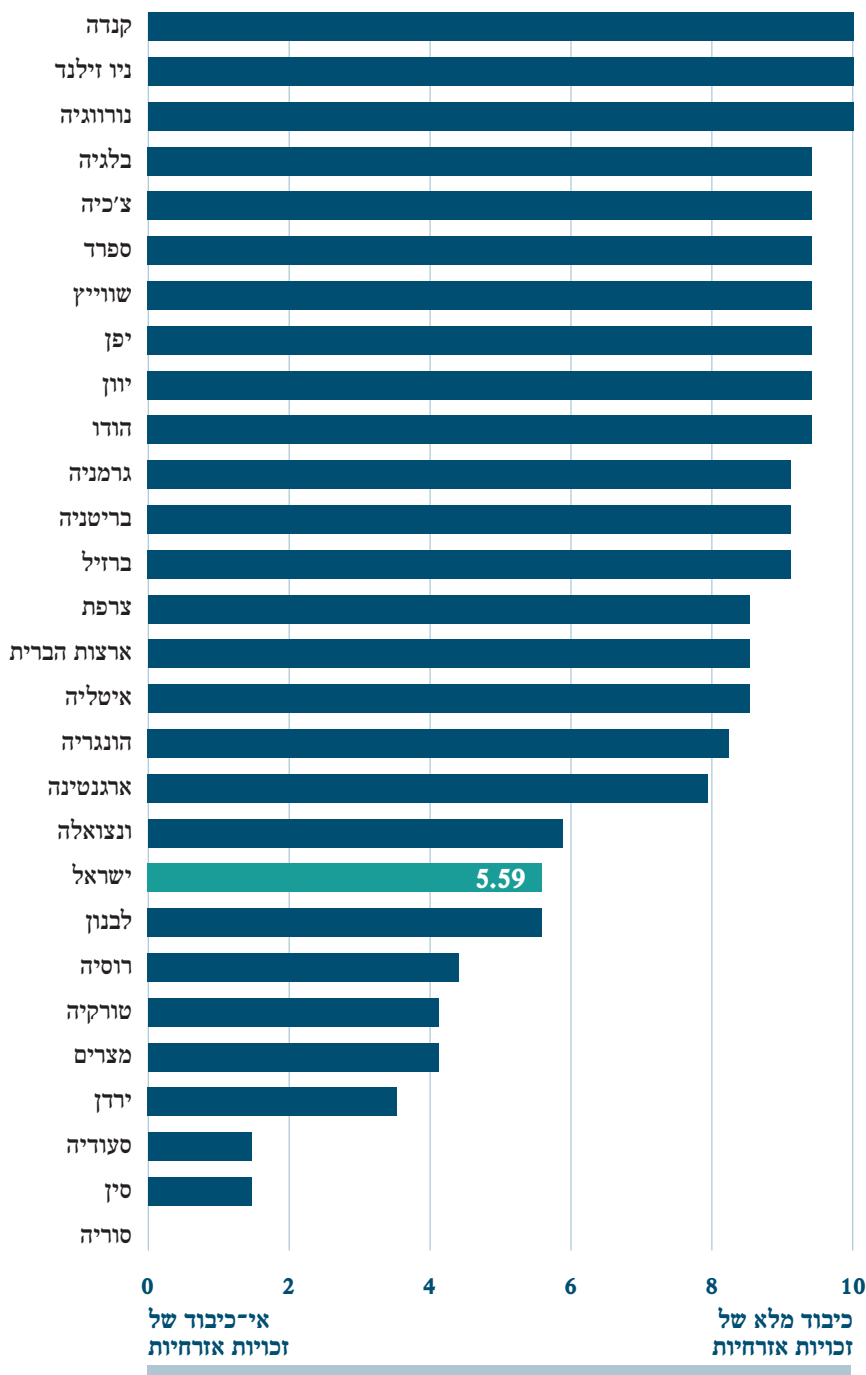

תרשים 93: חופש עיתונות*

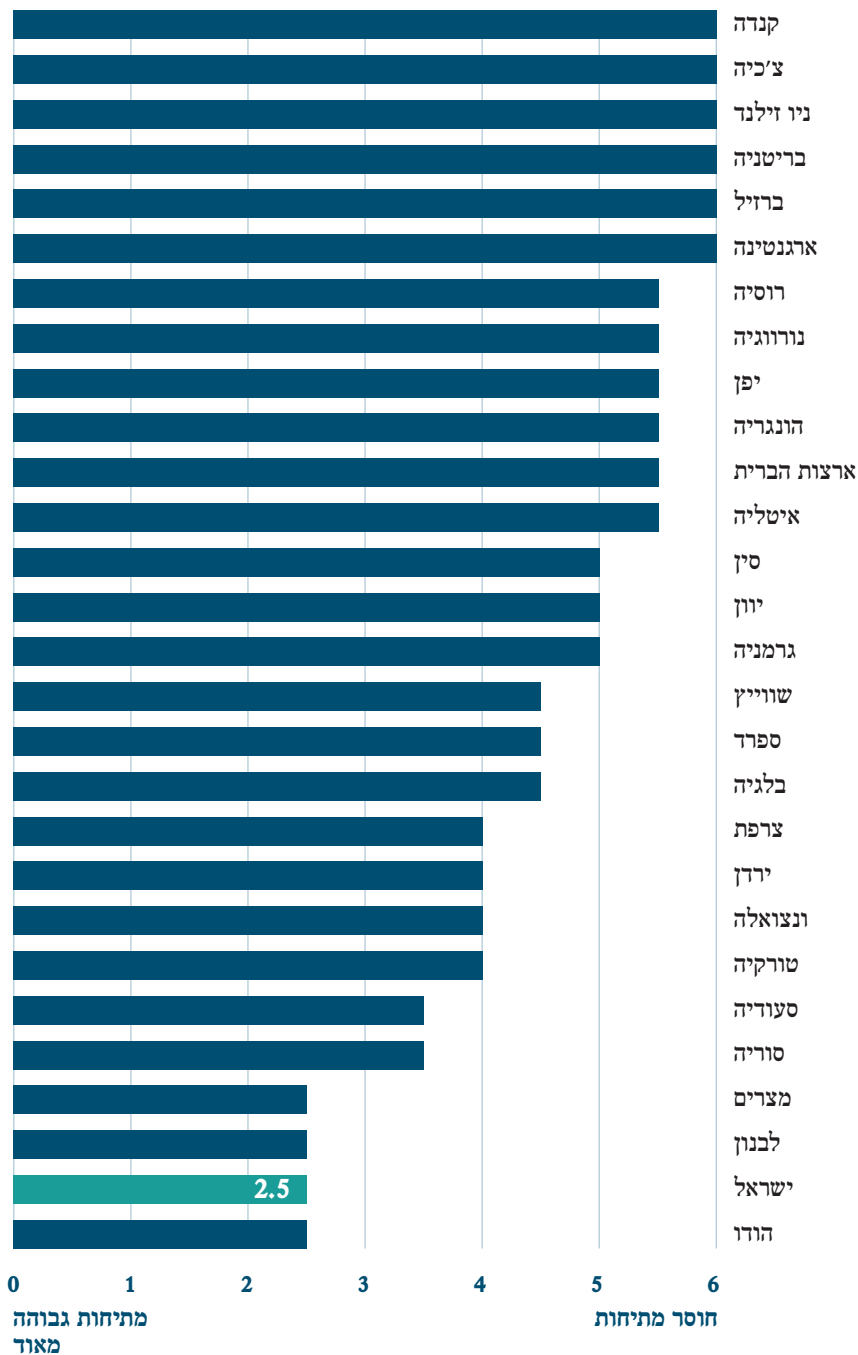

* לצורך ההמחשה הציונים מוצגים בהיפוך, כך שציון גבוה יותר מסמל חופש עיתונות רב יותר.

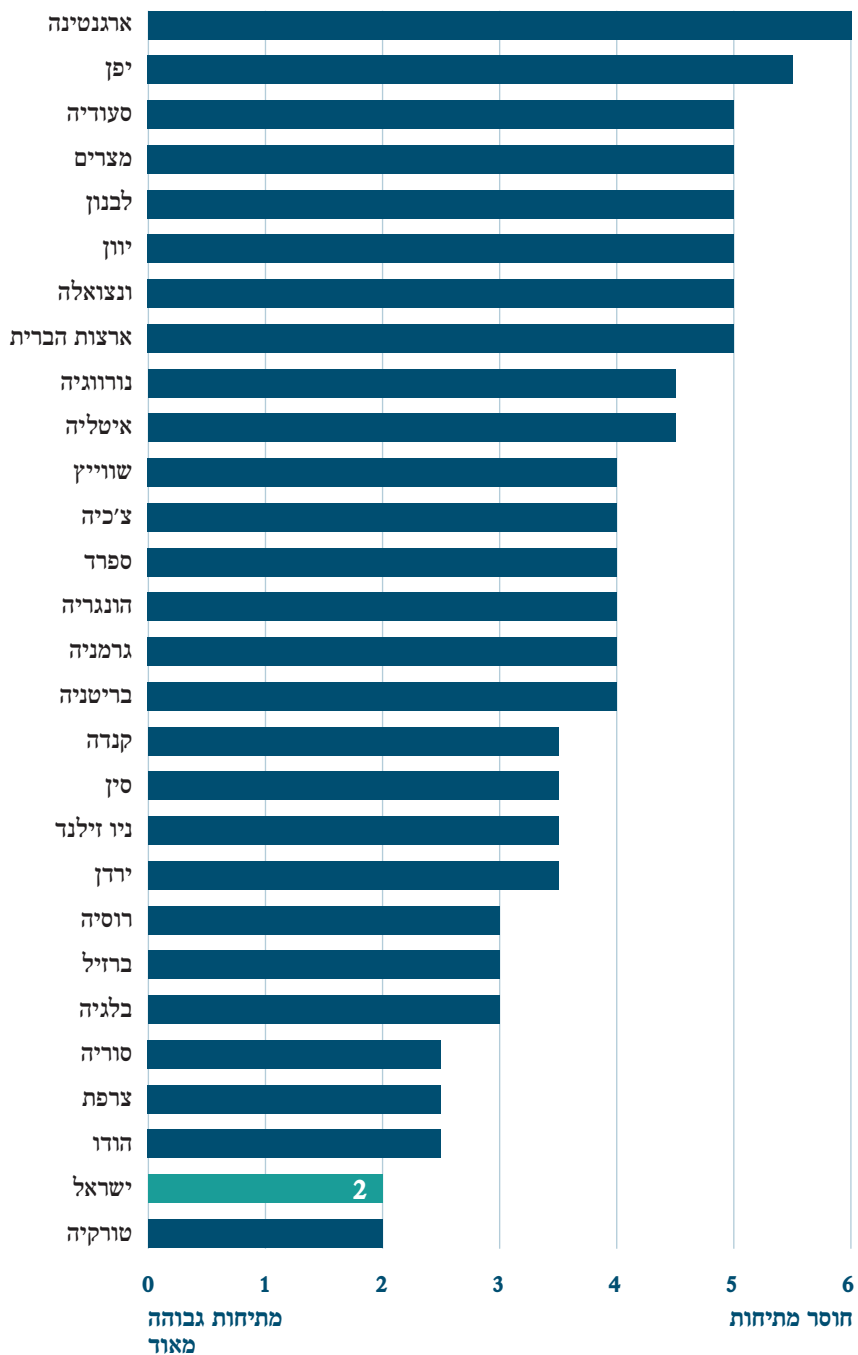
תרשים 94: זכויות אזרחיות

תרשים 95: מתיחות על רקע דתי

תרשים 96: מתיחות על רקע לאומי/לשוני

סיכום

- < בפרק זה מוצג מקומה של ישראל בהתייחס ל-13 מדדים. כל המדדים חושבו על ידי מכוני מחקר בינלאומיים, וכולם בוחנים את שלל ההיבטים של מידת הדמוקרטיה של מדינות.
- < ההשוואה היא ל-27 מדינות בחלוקה אזורית ומשטרית.
- < הניתוח בפרק זה מתייחס לשני צירי השוואה: מקומה היחסי של ישראל לעומת 27 המדינות האחרות, והציונים שישראל קיבלה השנה בהשוואה לציונים שקיבלה בשנה שעברה.
- < 13 המדדים שכללנו השנה בניתוח הם תפיסת השחיתות, תפקוד הממשל, הליכי בחירות ופלורליזם, מעורבות הצבא בפוליטיקה (מדד חדש), השתתפות פוליטית, השתתפות בבחירות (מדד חדש), תרבות פוליטית דמוקרטית, (אי-)שוויון מגדרי, חופש כלכלי, חופש עיתונות, זכויות אזרחיות, מתיחות על רקע דתי, מתיחות על רקע לאומי/לשוני.
- < ב-6 מדדים ממוקמת ישראל השנה בקרבה לאמצע הסולם: תפיסת השחיתות, הליכי בחירות ופלורליזם, השתתפות בבחירות, (אי-)שוויון מגדרי, חופש כלכלי וחופש עיתונות. ברוב המקרים ישראל ממוקמת לאחר המדינות המוגדרות חופשיות ובצד המדינות המוגדרות חופשיות למחצה.
- < בולט לטובה מקומה של ישראל במדדים תפקוד הממשל, השתתפות פוליטית ותרבות פוליטית דמוקרטית.
- < בולט לרעה מקומה הנמוך של ישראל במדדים מעורבות הצבא בפוליטיקה, זכויות אזרחיות, מתיחות על רקע דתי ומתיחות על רקע לאומי/לשוני.
- < השוואת הציונים שקיבלה ישראל השנה עם ציוניה בשנה שעברה (2012) מלמדת שלא חלו שינויים מפליגים. ב-7 מדדים לא היה כלל שינוי: תפקוד הממשל, הליכי בחירות ופלורליזם, מעורבות הצבא בפוליטיקה, השתתפות פוליטית, תרבות פוליטית דמוקרטית, מתיחות על רקע דתי ומתיחות על רקע לאומי/לשוני. ניכר שיפור מסוים בציונים של המדדים תפיסת השחיתות, שיעור ההצבעה בבחירות, (אי-)שוויון מגדרי וזכויות אזרח. הרעה מסוימת נרשמה במדדים חופש כלכלי וחופש עיתונות.

נספח 1: שאלון 2013: התפלגות התשובות (באחוזים)

דיון בעמ' 24

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
10.3	9.4	9.5	טוב מאוד
17.3	27.3	25.7	די טוב
30.8	43.1	41.1	ככה־ככה
14.1	9.0	9.8	די רע
25.0	9.4	11.8	רע מאוד
2.5	1.8	2.1	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 106

2. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ומבעיותיה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
15.4	36.5	33.2	במידה רבה מאוד
12.8	30.1	27.4	במידה רבה
32.1	19.1	21.1	במידה מסוימת
14.1	8.5	9.4	במידה מועטה
19.9	4.1	6.6	במידה מועטה מאוד
5.7	1.7	2.3	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 112

3. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
13.5	64.4	56.5	מאוד גאה
26.3	18.9	20.0	די גאה
14.7	9.7	10.5	לא כל כך גאה
41.7	5.0	10.7	כלל לא גאה
3.8	2.0	2.3	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

4. ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. באופן אישי, איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר?*

דיון בעמ' 84

יהודים	
32.3	מדינה יהודית
29.2	מדינה דמוקרטית
37.0	שניהם באותה מידה
0.6	אף אחד מהם לא חשוב לי
0.9	לא יודע/מסרב
100	סך הכול

*שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

5. באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת?

דיון בעמ' 31

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
34.4	10.6	14.3	מאוד לא מרוצה
33.8	32.1	32.4	לא מרוצה
19.7	47.9	43.5	מרוצה
5.1	6.4	6.2	מאוד מרוצה
7.0	3.0	3.6	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

6. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים: דיון בעמ' 53

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב	אין אמון בכלל	במידה מועטה	במידה מסוימת	במידה רבה	
100	5.2	26.2	30.9	28.6	9.1	6.1 המפלגות
100	2.6	26.1	22.8	28.9	19.6	6.2 ראש הממשלה
100	2.6	25.9	24.2	32.5	14.8	6.3 התקשורת
100	7.1	17.7	14.4	28.1	32.7	6.4 בית המשפט העליון
100	2.9	18.3	19.8	38.4	20.6	6.5 המשטרה
100	3.2	13.6	10.2	22.4	50.6	6.6 נשיא המדינה
100	3.4	20.0	24.7	37.1	14.8	6.7 הכנסת
100	2.4	8.8	6.7	16.6	65.5	6.8 צה"ל
100	3.6	20.8	21.6	36.5	17.5	6.9 הממשלה
100	9.6	28.1	19.3	26.0	17.0	6.10 הרבנות הראשית/אנשי דת

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	אין אמון בכלל	במידה מועטה	במידה מסוימת	במידה רבה	
100	4.2	25.5	33.6	29.1	7.6	6.1 המפלגות
100	1.5	22.4	24.4	30.7	21.0	6.2 ראש הממשלה
100	1.7	26.0	25.1	33.7	13.5	6.3 התקשורת
100	7.2	16.5	13.6	28.2	34.5	6.4 בית המשפט העליון
100	2.2	15.3	20.6	40.8	21.1	6.5 המשטרה
100	2.6	8.9	9.8	22.7	56.0	6.6 נשיא המדינה
100	2.3	17.1	26.1	39.4	15.1	6.7 הכנסת
100	0.9	2.7	5.5	16.4	74.5	6.8 צה"ל
100	2.8	16.8	22.5	39.9	18.0	6.9 הממשלה
100	9.8	27.7	19.5	26.2	16.8	6.10 הרבנות הראשית

ערבים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	אין אמון בכלל	במידה מועטה	במידה מסוימת	במידה רבה	
100	10.4	30.3	16.1	25.8	17.4	6.1 המפלגות
100	9.0	45.8	14.2	18.7	12.3	6.2 ראש הממשלה
100	7.1	25.6	19.2	26.3	21.8	6.3 התקשורת
100	7.1	24.5	18.7	27.1	22.6	6.4 בית המשפט העליון
100	6.5	34.6	15.4	25.6	17.9	6.5 המשטרה
100	7.0	39.1	12.2	20.5	21.2	6.6 נשיא המדינה
100	8.3	35.9	17.3	25.0	13.5	6.7 הכנסת
100	9.7	41.9	13.5	18.1	16.8	6.8 צה"ל
100	7.7	42.3	16.7	18.6	14.7	6.9 הממשלה
100	8.3	30.3	18.1	25.2	18.1	6.10 אנשי הדת

7. בידי מי צריכה להיות הסמכות העליונה לאשר הסכם שלום שיכלול נסיגה של ישראל משטחי יהודה ושומרון ופינוי יישובים?

דיון בעמ' 98

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
9.7	24.9	22.5	הכנסת
11.0	30.6	27.6	אזרחי ישראל היהודים בלבד, במשאל עם
45.2	24.7	27.9	כלל אזרחי ישראל, יהודים ולא יהודים, במשאל עם
9.0	9.1	9.1	פוסקי הלכה/רבנים
13.5	3.8	5.3	לאף אחד אין סמכות להחליט החלטה כזאת (לא הוקרא)
11.6	6.9	7.6	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

8. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים: דיון בעמ' 46, 49, 71, 131, 144, 147, 149
כלל המדגם

מסכים בהחלט	די מסכים	די לא מסכים	בכלל לא מסכים	לא יודע/ מסרב	סך הכול	
37.1	15.3	13.2	28.9	5.5	100	8.1 יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל
60.4	13.0	7.3	15.4	3.9	100	8.2 בשום מצב אסור להשתמש באלימות למען השגת מטרות פוליטיות
19.1	26.7	22.7	25.4	6.1	100	8.3 בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר
44.5	24.3	12.5	12.8	5.9	100	8.5 פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור
31.8	18.4	14.7	23.0	12.1	100	8.6 ארגוני זכויות האדם והאזרח כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם" גורמים נזק למדינה
50.8	13.9	10.1	19.1	6.1	100	8.7 עדיף שבישראל יהיו רק מפלגות גדולות במקום הרכה מפלגות כמו שהמצב היום

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	בכלל לא מסכים	די לא מסכים	די מסכים	מסכים בהחלט	
100	5.1	26.8	13.9	15.6	38.6	8.1 יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל
100	3.3	15.2	6.9	11.3	63.3	8.2 בשום מצב אסור להשתמש באלימות למען השגת מטרות פוליטיות
100	5.4	26.1	22.1	27.2	19.2	8.3 בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר
100	3.8	32.5	14.8	16.0	32.9	8.4 לאזרחים היהודים בישראל צריכות להיות יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים
100	4.7	12.2	11.6	24.6	46.9	8.5 פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור
100	12.0	21.9	14.5	18.1	33.5	8.6 ארגוני זכויות האדם והאזרח כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם" גורמים נזק למדינה
100	5.7	17.4	9.1	12.6	55.2	8.7 עדיף שבישראל יהיו רק מפלגות גדולות במקום הרבה מפלגות כמו שהמצב היום

ערכים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	בכלל לא מסכים	די לא מסכים	די מסכים	מסכים בהחלט	
100	7.2	40.6	9.7	13.5	29.0	8.1 יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל
100	6.4	16.8	9.7	22.6	44.5	8.2 בשום מצב אסור להשתמש באלימות למען השגת מטרות פוליטיות
100	8.9	21.8	26.3	24.4	18.6	8.3 בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר
100	11.5	16.0	17.3	23.1	32.1	8.5 פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור
100	12.9	28.8	16.0	19.9	22.4	8.6 ארגוני זכויות האדם והאזרח כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם" גורמים נזק למדינה
100	8.3	28.4	15.5	21.3	26.5	8.7 עדיף שבישראל יהיו רק מפלגות גדולות במקום הרבה מפלגות כמו שהמצב היום

דיון בעמ' 139

9. באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה?

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
18.6	33.3	31.0	במידה רבה
16.7	38.5	35.1	במידה מסוימת
32.7	18.7	20.9	במידה מעטה
26.9	9.2	12.0	בכלל לא
5.1	0.3	1.0	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

10. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?

דיון בעמ' 141

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
8.4	11.8	11.3	במידה רבה
23.9	23.7	23.7	במידה מסוימת
22.6	29.0	28.0	במידה מעטה
38.1	32.3	33.2	בכלל לא
7.0	3.2	3.8	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

11. באיזו מידה יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב?

דיון בעמ' 65

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
8.3	27.8	24.7	במידה רבה מאוד
27.6	35.5	34.2	במידה מסוימת
36.5	16.4	19.5	במידה מעטה
15.4	9.5	10.4	בכלל לא
12.2	10.8	11.2	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 35

12. באיזו מידה מתקיימים העקרונות האלו בישראל?

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב	הרבה פחות מדי	פחות מדי	במידה המתאימה	יותר מדי	הרבה יותר מדי	
100	5.0	9.4	18.3	40.7	14.3	12.3	12.1 חופש הדת
100	5.1	12.6	29.2	37.1	9.0	7.0	12.2 הזכות לקיום בכבוד
100	4.1	4.8	13.6	40.3	18.4	18.8	12.3 חופש הביטוי
100	9.5	4.8	14.3	44.4	13.9	13.1	12.4 חופש ההתארגנות

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	הרבה פחות מדי	פחות מדי	במידה המתאימה	יותר מדי	הרבה יותר מדי	
100	4.1	9.8	19.7	41.5	14.1	10.8	12.1 חופש הדת
100	4.5	13.0	32.2	36.8	8.4	5.1	12.2 הזכות לקיום בכבוד
100	3.1	4.5	12.9	40.9	19.3	19.3	12.3 חופש הביטוי
100	9.0	3.6	13.9	46.7	14.0	12.8	12.4 חופש ההתארגנות

ערכים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	הרבה פחות מדי	פחות מדי	במידה המתאימה	יותר מדי	הרבה יותר מדי	
100	9.0	7.1	11.0	36.8	15.5	20.6	12.1 חופש הדת
100	8.9	10.3	12.8	38.5	12.2	17.3	12.2 הזכות לקיום בכבוד
100	10.3	6.4	17.3	36.5	13.5	16.0	12.3 חופש הביטוי
100	11.0	11.6	16.8	32.3	13.5	14.8	12.4 חופש ההתארגנות

דיון בעמ' 68, 70, 75, האם אתה מסכים או לא מסכים לדעות האלה: 136, 77

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב	מסכים בהחלט	די מסכים	די לא מסכים	בכלל לא מסכים	
100	4.1	40.3	17.9	11.3	26.4	13.1 החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי
100	4.9	32.0	18.8	16.3	28.0	13.2 החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי
100	4.8	19.7	17.4	16.2	41.9	13.3 לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב
100	6.6	17.7	20.4	18.3	37.0	13.5 היום אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל
100	6.2	28.0	14.0	15.4	36.4	13.6 למי שבחר שלא לשרת בצה"ל לא צריכה להיות זכות לבחור ולהיבחר לכנסת

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	מסכים בהחלט	די מסכים	די לא מסכים	בכלל לא מסכים	
100	3.3	47.0	19.7	9.9	20.1	13.1 החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי
100	4.0	37.4	19.5	15.7	23.4	13.2 החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי
100	3.9	21.4	17.2	15.4	42.1	13.3 לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב
100	6.4	27.5	16.3	15.8	34.0	13.4 על הממשלה לעודד הגירת ערבים מהארץ
100	6.1	17.6	21.1	17.8	37.4	13.5 היום אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל
100	4.9	31.2	14.3	14.6	35.0	13.6 למי שבחר שלא לשרת בצה"ל לא צריכה להיות זכות לבחור ולהיבחר לכנסת

ערבים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	מסכים בהחלט	די מסכים	די לא מסכים	בכלל לא מסכים	
100	8.4	3.8	8.3	19.2	60.3	13.1 החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי
100	8.3	3.2	15.4	19.9	53.2	13.2 החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי
100	9.0	10.9	18.6	20.5	41.0	13.3 לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב
100	8.4	18.7	16.8	21.3	34.8	13.5 היום אין הברלים אמיתיים בין המפלגות בישראל
100	12.8	10.9	12.2	19.9	44.2	13.6 למי שבחר שלא לשרת בצה"ל לא צריכה להיות זכות לבחור ולהיבחר לכנסת

דיון בעמ' 230

14. כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות ולקבוצות חלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
13.5	21.5	20.2	לקבוצה חזקה
27.7	35.7	34.5	לקבוצה די חזקה
37.4	18.5	21.4	לקבוצה די חלשה
11.6	15.9	15.2	לקבוצה חלשה
9.8	8.4	8.7	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

15. במקרה של סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לבין ההלכה היהודית, האם יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה או שיש להעדיף את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית?*

דיון בעמ' 89

יהודים	
42.7	יש להעדיף בכל מקרה את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה
21.1	לפעמים כך ולפעמים כך, תלוי במקרה
28.2	יש להעדיף בכל מקרה על ציוויי ההלכה היהודית
2.1	אין סתירה מהותית בין עקרונות הדמוקרטיה לבין ההלכה היהודית (לא הוקרא)
5.9	לא יודע/מסרב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

16. אקרא לך את מה שהרבה שנים נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי על כל אחד מהם עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש היום:

דיון בעמ' 117

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב	אין בכלל מתח (לא הוקרא)	חלש	בינוני	חזק	
100	5.8	2.9	23.8	38.5	29.0	16.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	3.9	1.9	7.9	30.6	55.7	16.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	5.5	1.8	9.8	32.4	50.5	16.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני/ביטחוני
100	4.4	3.0	8.1	26.6	57.9	16.4 המתח בין עשירים לעניים
100	3.7	1.3	3.2	23.8	68.0	16.5 המתח בין יהודים לערבים

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	אין בכלל מתח (לא הוקרא)	חלש	בינוני	חזק	
100	4.0	3.1	26.8	38.7	27.4	16.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	2.3	1.3	8.5	29.2	58.7	16.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	4.4	1.2	10.2	31.6	52.6	16.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני/ביטחוני
100	3.2	2.6	8.5	24.1	61.6	16.4 המתח בין עשירים לעניים
100	2.5	0.9	3.3	21.5	71.8	16.5 המתח בין יהודים לערבים

ערבים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	אין בכלל מתח (לא הוקרא)	חלש	בינוני	חזק	
100	14.9	1.9	7.7	37.4	38.1	16.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	12.8	5.2	4.5	38.1	39.4	16.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	10.9	5.2	7.7	36.8	39.4	16.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני/ביטחוני
100	10.9	5.2	5.8	40.0	38.1	16.4 המתח בין עשירים לעניים
100	10.3	3.2	2.6	36.5	47.4	16.5 המתח בין יהודים לערבים

17. ומה דעתך על המתח בין החרדים לבין הדתיים-הלאומיים – האם הוא חזק, בינוני או חלש?

כלל המדגם	יהודים	ערבים	
35.8	38.3	22.6	חזק
36.3	36.1	37.4	בינוני
14.1	12.7	21.9	חלש
1.8	1.4	3.9	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
12.0	11.5	14.2	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

18. באיזו מידה אתה מאמין או לא מאמין שהעם היהודי הוא העם הנבחר מכל העמים?*

דיון בעמ' 101

יהודים	
50.1	מאמין מאוד
14.2	די מאמין
12.7	לא כל כך מאמין
20.0	לגמרי לא מאמין
3.0	לא יודע/מסרב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

19. האם, לדעתך, צריך שיהיה לזרמים הדתיים, הקונסרבטיבי והרפורמי במדינת ישראל מעמד שווה לזה של הזרם האורתודוקסי, למשל בגיור ובנישואים?*

יהודים	
25.5	בטוח שכן
24.9	חושב שכן
14.9	חושב שלא
19.9	בטוח שלא
14.8	לא יודע/מסרב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

20. האם, לדעתך, המדינה צריכה או לא צריכה לשלול תקציבים מבתי ספר של החינוך החרדי שלא מלמדים לימודי ליבה כמו אזרחות, מתמטיקה ואנגלית?*

יהודים	
34.1	בטוח שצריכה לשלול מהם תקציבים
17.2	חושב שצריכה
23.0	לא חושב שצריכה
19.3	בטוח שלא צריכה לשלול מהם תקציבים
6.4	לא יודע/מסרב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

דיון בעמ' 94

21. האם, לדעתך, מדינת ישראל יכולה או לא יכולה להיות באותו הזמן גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית במלוא מובן המילה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
11.5	41.3	36.6	בטוח שיכולה
23.7	33.5	31.9	חושב שיכולה
28.8	13.9	16.2	חושב שלא יכולה
26.3	7.9	10.8	בטוח שלא יכולה
9.7	3.4	4.5	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

22. האם אתה חושב שלחיילים יש זכות לסרב לשרת בשטחים בגלל התנגדות לכיבוש?

דיון בעמ' 80

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
36.5	13.4	17.0	בטוח שכן
23.1	18.0	18.8	חושב שכן
21.8	24.7	24.2	חושב שלא
7.7	38.1	33.3	בטוח שלא
10.9	5.8	6.7	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

23. האם אתה חושב שלחיילים יש זכות לסרב להשתתף בפינוי יישובים יהודיים בשטחים בגלל התנגדותם להחלטות ממשלה לפנות יישובים כאלה, אם תתקבל החלטה כזו?

דיון בעמ' 80

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
23.7	21.2	21.6	בטוח שכן
32.1	20.6	22.4	חושב שכן
20.5	21.8	21.6	חושב שלא
13.5	29.1	26.7	בטוח שלא
10.2	7.3	7.7	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

24. האם היה מפריע לך או לא היה מפריע לך לקבל כשכנים שלך:

דיון בעמ' 125

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב	לא היה מפריע לי	היה מפריע לי	
100	3.5	43.7	52.8	24.5 עובדים זרים
100	4.0	63.1	32.9	24.6 זוג הומוסקסואלים שחיים יחד

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	לא היה מפריע לי	היה מפריע לי	
100	0.9	88.8	10.3	24.1 מי שלא שומר שבת וחג
100	2.2	77.0	20.8	24.2 חרדים
100	4.1	48.3	47.6	24.3 משפחה ערבית
100	1.4	92.9	5.7	24.4 מי ששומר שבת וחג
100	2.8	40.3	56.9	24.5 עובדים זרים
100	3.4	66.1	30.5	24.6 זוג הומוסקסואלים שחיים יחד

ערבים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	לא היה מפריע לי	היה מפריע לי	
100	7.0	62.2	30.8	24.5 עובדים זרים
100	7.0	46.8	46.2	24.6 זוג הומוסקסואלים שחיים יחד
100	9.7	48.4	41.9	24.7 משפחה יהודית

25. עם איזו דעה אתה מסכים יותר?

דיון בעמ' 73

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
41.3	45.1	44.5	החלטות המתקבלות בידי ממשלה וכנסת שנבחרו על ידי הרוב בבחירות חופשיות הן מעצם טיבן דמוקרטיות
35.5	34.8	34.9	החלטות שמנוגדות לערכים כמו שוויון לפני החוק, זכויות המיעוט וחופש הביטוי הן לא דמוקרטיות גם אם התקבלו בידי ממשלה וכנסת שנבחרו על ידי הרוב בבחירות חופשיות
23.2	20.1	20.6	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

26. האם אתה מסכים או מתנגד לדעה: "מוכרחים לצמצם את הפערים בישראל בין עניים לעשירים גם אם פירוש הדבר שרובנו כאזרחים נשלם יותר מסים?"

דיון בעמ' 30

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
35.3	38.8	38.2	מסכים מאוד
25.0	25.4	25.3	די מסכים
16.0	15.4	15.5	די מתנגד
11.5	15.5	14.9	מתנגד מאוד
12.2	4.9	6.1	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

27. האם אתה מרגיש שייך לאחד הזרמים הדתיים ביהדות, ואם כן – לאיזה?*

יהודים	
56.7	לא מרגיש שייך לשום זרם
26.5	מרגיש שייך לזרם האורתודוקסי
3.2	מרגיש שייך לזרם הקונסרבטיבי
4.0	מרגיש שייך לזרם הרפורמי
9.6	לא יודע/מסרב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

28. מה חשוב בעיניך יותר – שבמדינת ישראל יהיה רוב יהודי או שכל שטח ארץ ישראל בין הירדן לים יהיה בשליטת ישראל?*

יהודים	
61.9	שבמדינת ישראל יהיה רוב יהודי
21.0	שכל שטח ארץ ישראל בין הירדן לים יהיה בשליטת ישראל
7.1	שניהם חשובים באותה מידה (לא הוקרא)
2.7	שניהם לא חשובים באותה מידה (לא הוקרא)
7.3	לא יודע/מסרב
100	סך הכול

*שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

דיון בעמ' 38 29. לאחרונה מדברים על פוליטיקה חדשה. מהו בעיניך הרכיב העיקרי של פוליטיקה חדשה? (שאלה פתוחה)

דיון בעמ' 40 30. לדעתך, האם תוצאות הבחירות האחרונות לכנסת משקפות או לא משקפות פוליטיקה חדשה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
27.1	21.5	22.3	בטוח שמשקפות
14.8	31.4	28.9	חושב שמשקפות
31.0	15.3	17.7	חושב שלא משקפות
12.9	15.9	15.4	בטוח שלא משקפות
14.2	15.9	15.7	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 42 31. לדעתך, עד כמה – אם בכלל – הושפעו תוצאות הבחירות האחרונות ממחאת קיץ 2011?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
12.2	17.9	17.0	במידה רבה מאוד
20.5	28.6	27.3	במידה רבה
28.8	27.3	27.5	במידה מעטה
21.2	16.4	17.1	בכלל לא
17.3	9.8	11.1	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

32. באיזו מידה, לדעתך, אנשי כל אחת מהקבוצות הבאות מוכנים לפשרה בנושאים חשובים להם כדי להגיע לבסיס מוסכם שיאפשר לכולם לחיות כאן ביחד?

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב	כלל לא מוכנים לפשרה	במידה מעטה	במידה מסוימת	במידה רבה	
100	9.5	26.9	19.2	24.6	19.8	32.1 הערבים אזרחי ישראל
100	8.9	9.1	15.6	36.7	29.7	32.2 היהודים אזרחי ישראל
100	10.6	25.2	22.3	26.0	15.9	32.3 דתיים
100	11.5	20.3	23.7	26.2	18.3	32.4 אנשי ימין
100	11.1	6.7	13.0	35.4	33.8	32.5 חילונים
100	11.5	13.0	14.6	24.6	36.3	32.6 אנשי שמאל

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	כלל לא מוכנים לפשרה	במידה מעטה	במידה מסוימת	במידה רבה	
100	8.8	30.6	21.1	24.3	15.2	32.1 הערבים אזרחי ישראל
100	8.3	8.2	16.4	37.1	30.0	32.2 היהודים אזרחי ישראל
100	10.0	25.9	23.3	26.1	14.7	32.3 דתיים
100	11.1	19.7	25.3	26.6	17.3	32.4 אנשי ימין
100	10.3	5.9	12.8	35.9	35.1	32.5 חילונים
100	10.9	13.9	15.0	23.3	36.9	32.6 אנשי שמאל

ערבים

סך הכול	לא יודע/ מסרב	כלל לא מוכנים לפשרה	במידה מעטה	במידה מסוימת	במידה רבה	
100	12.7	7.1	9.0	26.3	44.9	32.1 הערבים אזרחי ישראל
100	12.9	14.2	11.6	34.8	26.5	32.2 היהודים אזרחי ישראל
100	13.5	21.3	16.8	25.8	22.6	32.3 דתיים
100	13.5	23.7	15.4	23.7	23.7	32.4 אנשי ימין
100	15.9	10.8	14.0	32.5	26.8	32.5 חילונים
100	14.2	8.4	12.9	31.6	32.9	32.6 אנשי שמאל

33. כשאתה משווה את הפוליטיקאים בישראל היום למה שאתה זוכר או יודע על הפוליטיקאים של ישראל בעבר, האם אלה של היום:

דיון בעמ' 50

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
9.0	13.3	12.6	יותר טובים
27.6	32.1	31.4	אותו דבר
50.6	43.2	44.4	פחות טובים
12.8	11.4	11.6	לא יודע/מסרב
100	100	100	סך הכול

34. האם אתה מסכים או לא מסכים לדעות האלה?*

דיון בעמ' 96, 134, 138

סך הכול	לא יודע/ מסרב	מסכים בהחלט	די מסכים	די לא מסכים	בכלל לא מסכים	
100	6.4	17.9	10.0	14.0	51.7	34.1 צריך לבטל את המעמד של השפה הערבית כשפה רשמית במדינת ישראל
100	7.4	34.0	17.5	14.0	27.1	34.2 ממשלת ישראל צריכה לעודד יהודים בלבד להקים יישובים
100	10.6	33.5	16.4	11.5	28.0	34.3 הבסיס לחקיקה ולפרשנות משפטית בישראל צריך להיות המשפט העברי

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

נספח 2: התפלגות נתוני מדד 2013 לעומת נתוני העבר (באהוזים)¹

1. מהו לדעתך המצב של ישראל היום באופן כללי? דיון בעמ' 24

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
9.5	9.5	6.4	5.8	4.3	5.3	3.2	3.1	2.8	2.3	2.5	טוב מאוד
25.7	28.6	21.4	33.9	26.9	23.1	11.4	19.4	16.5	11.1	8.6	די טוב
41.1	40.5	41.0	35.2	38.4	35.7	34.3	38.2	37.5	32.9	26.1	ככה־ככה
9.8	11.4	16.0	13.8	17.1	16.1	25.0	18.4	16.8	22.7	24.3	די רע
11.8	8.6	13.7	9.8	12.2	18.2	25.2	20.4	25.8	30.6	38.5	רע מאוד
2.1	1.4	1.5	1.5	1.1	1.6	0.9	0.5	0.6	0.4	-	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

2. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? דיון בעמ' 106

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
33.2	35.5	39.6	33.5	32.3	28.1	28.0	35.3	43.6	45.3	52.0	במידה רבה מאוד
27.4	29.6	29.9	30.8	31.4	27.0	30.3	33.6	29.0	27.4	26.2	במידה רבה
21.1	20.8	18.2	22.0	23.6	27.6	25.3	20.5	14.4	16.8	12.7	במידה מסוימת
9.4	7.9	5.5	7.8	7.3	9.8	9.5	7.3	4.4	6.1	5.3	במידה מועטה
6.6	4.7	6.7	4.8	4.7	6.2	5.7	3.1	3.0	3.6	3.5	במידה מועטה מאוד
2.3	1.5	0.1	1.1	0.7	1.3	1.2	0.2	5.6	0.8	0.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

1 הערות כלליות:

- הניתוח ההשוואתי מציג את התפלגות התשובות של כלל המדגם (פרט לשאלות שהוצגו ליהודים בלבד), ובכללן המסרב / לא יודע.
- נוסח השאלה וקטגוריות התשובה מוצגים לפי שאלון מדד 2013. ההברלים בנוסח ובקטגוריות במדדי העבר, אם יש, או קטגוריה שלא הופיעה באותה שנה מובאים בהערות שמתחת לכל לוח.
- ל"נ" = משמעות ציון זה היא שבשנה זו השאלה לא נשאלה.

הרבנות הראשית*

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003		
28.1	ל"נ	24.8	ל"נ	32.0	ל"נ	ל"נ	ל"נ	36.7	28.0	35.4	בכלל אין לי אמון	
19.3		16.9		25.9				24.4	15.1	20.8	במידה מועטה	
26.0		23.8		21.1				20.1	21.8	27.1	במידה מסוימת	
17.0		24.4		10.7				16.4	14.0	14.9	במידה רבה	
9.6		10.1		10.3				2.4	21.1	1.8	לא יודע / מסרב	
100		100		100				100	100	100	100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

8. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

8.1. יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל. **דיון בעמ' 144**

2013	2012	2011	2010	2009	*2008	*2007	
28.9	32.4	22.4	ל"נ	23.0	15.8	19.5	בכלל לא מסכים
13.2	15.1	23.6		18.0	24.7	24.4	די לא מסכים
ל"נ	ל"נ	ל"נ		ל"נ	19.8	18.5	לא בטוח
15.3	19.8	23.3		19.3	21.5	21.8	די מסכים
37.1	28.8	27.5		35.4	12.4	12.0	מסכים בהחלט
5.5	3.9	3.4		4.6	5.7	3.9	לא יודע / מסרב
100	100	100		100	100	100	100

* בשנים 2008-2007 הוצגו 5 קטגוריות תשובה. בשנים האחרות היו 4 קטגוריות. לכן קטגוריית האמצע "לא בטוח" חולקה בתרשים 84 פרופורציונלית לשיעור המסכימים ולשיעור המתנגדים.

8.2. בשום מצב אסור להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות. **דיון בעמ' 147**

2013	2012	*2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
15.4	7.5	18.1	16.5	13.2	27.1	12.5	8.1	9.6	13.6	7.3	בכלל לא מסכים
7.3	3.8	12.3	12.9	12.5	11.2	13.0	9.3	8.5	8.4	10.3	די לא מסכים
13.0	10.9	14.8	15.3	14.2	19.4	22.0	14.1	17.5	11.1	25.1	די מסכים
60.4	76.6	53.6	51.8	56.8	40.5	49.4	67.5	63.3	65.6	56.7	מסכים בהחלט
3.9	1.2	1.2	3.5	3.3	1.8	3.1	1.0	1.1	1.3	0.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד מודר 2011 (כולל) הופיע בנוסח השאלה "לא ניתן להצדיק שימוש באלימות" במקום "אסור להשתמש באלימות".

8.3. בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר.

דיון בעמ' 46

2013	2012	2011	
25.4	31.6	27.8	בכלל לא מסכים
22.7	30.2	35.3	די לא מסכים
26.7	26.3	28.7	די מסכים
19.1	7.6	4.4	מסכים בהחלט
6.1	4.3	3.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

8.4. לאזרחים היהודים בישראל צריכות להיות יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים.*

דיון בעמ' 131

2013	2012	2011	2010	2009	
32.5	ל"נ	ל"נ	ל"נ	42.6	בכלל לא מסכים
14.8				19.4	די לא מסכים
16.0				15.3	די מסכים
32.9				20.6	מסכים בהחלט
3.8				2.1	לא יודע / מסרב
100				100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

8.5. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור.*
 דיון בעמ' 49

2013	**2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
68.8	78.1	70.6	49.1	48.5	49.8	65.3	63.6		48.2	52.8	לאינטרס האישי
25.3	18.5	11.6	26.4	28.4	23.4	14.1	10.2		15.3	14.5	לאינטרס הציבורי
5.9	3.4	17.8	24.5	23.1	26.8	20.6	26.2	ל"נ	36.5	32.7	לא יודע / מסרב / לא בטוח / במידה דומה
100	100	100	100	100	100	100	100	-	100	100	סך הכול

- * עד 2008 הופיע הנוסח: "האנשים המנהלים את המדינה" או "המנהיגים" במקום "הפוליטיקאים".
- במקום "האינטרסים של הציבור", הנוסח היה: "האינטרס של הציבור שבחר בהם", "האינטרס הציבורי (הכללי)" או "האינטרס של המדינה בכלל".
- גם מספר אפשרויות התשובה השתנה – 3, 4 או 5. כל אלה אוחדו השנה לצורך יצירת התרשים המשווה ל-16% – "אינטרס אישי" או "אינטרס ציבורי".
- לצורך יצירת תרשים משווה למגוון נוסחי השאלה והקטגוריות, התשובות שאינן אינטרס אישי או ציבורי – כגון "במידה דומה", "לא בטוח", "לא יודע / מסרב" – חולקו פרופורציונלית בין האינטרס האישי לאינטרס הציבורי.
- ** החל ב-2012 הושמטה קטגוריית האמצע "לא בטוח". מי שבחרו בה בשנים קודמות צורפו בלוח זה לקטגוריית "לא יודע / מסרב".

8.6. ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם", גורמים נזק למדינה.
 דיון בעמ' 149

2013	2012	2011	2010	
23.0			18.7	בכלל לא מסכים
14.7			20.8	די לא מסכים
18.4	ל"נ	ל"נ	24.8	די מסכים
31.8			25.5	מסכים בהחלט
12.1			10.2	לא יודע / מסרב
100			100	סך הכול

11. באיזו מידה יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת מבטאים את התפלגות דיון בעמ' 65 הרעות בציבור הרחב?

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
24.7	ל"נ	26.0	ל"נ	ל"נ	14.5	15.1	15.3	15.4	ל"נ	20.5	במידה רבה מאוד
34.2		33.3			38.0	35.2	43.7	43.6		45.6	במידה מסוימת
19.5		25.0			27.4	27.8	25.6	27.5		23.7	במידה מעטה
10.4		8.5			12.0	12.1	11.8	10.8		8.7	בכלל לא
11.2		7.2			8.1	9.8	3.6	2.7		1.5	לא יודע / מסרב
100		100			100	100	100	100		100	100

12. באיזו מידה מתקיימים העקרונות האלה בישראל:

דיון בעמ' 35

12.1. חופש דת

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	*2006	2005	*2004	*2003	
12.3	ל"נ	ל"נ	14.5	ל"נ	ל"נ	ל"נ	40.0	ל"נ	51.1	33.9	הרבה יותר מדי
14.3			13.8				35.2		27.5	40.1	יותר מדי
40.7			40.6				-		-	-	במידה המתאימה
18.3			20.5				17.9		15.5	17.4	פחות מדי
9.4			7.3				6.7		4.7	8.4	הרבה פחות מדי
5.0			3.3				0.2		1.2	0.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול		

* בשנים 2003, 2004 ו-2006 הוצגו 4 קטגוריות תשובה בלבד: במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה וכלל לא.

12.3. חופש ביטוי

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	*2006	2005	*2004	*2003	
18.8	ל"נ	ל"נ	16.9	13.5	ל"נ	ל"נ	37.1	ל"נ	56.1	39.7	הרבה יותר מדי
18.4			21.1	21.2			38.0		28.3	41.6	יותר מדי
40.3			40.8	46.1			-		-	-	במידה המתאימה
13.6			14.1	12.1			17.6		11.4	13.5	פחות מדי
4.8			4.3	5.0			6.9		2.8	5.0	הרבה פחות מדי
4.1			2.8	2.1			0.4		1.5	0.3	לא יודע / מסרב
100			100	100			100		100	100	סך הכול

* בשנים 2003, 2004 ו-2006 הוצגו 4 קטגוריות תשובה בלבד: במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה וכלל לא.

13. האם אתה מסכים או לא מסכים לדעות הבאות:

13.1. החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי.* דיון בעמ' 75

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
20.0	ל"נ	9.5	4.6	5.8	16.3	12.4	10.0	13.2	5.5	8.2	בכלל לא מסכים
9.9		10.8	9.0	10.6	19.5	17.4	12.7	17.8	9.7	14.5	די לא מסכים
19.7		25.2	29.3	33.8	30.9	36.2	34.2	34.3	28.2	38.6	די מסכים
47.0		52.6	53.6	45.4	27.7	29.1	41.8	32.9	53.6	38.0	מסכים בהחלט
3.4		1.9	3.5	4.4	5.6	4.9	1.3	1.8	3.0	0.7	לא יודע / מסרב
100		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

13.2. החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה דיון בעמ' 77 צריכות להתקבל ברוב יהודי.*

2013	2012	2011	
23.4	ל"נ	13.1	בכלל לא מסכים
15.7		16.1	די לא מסכים
19.5		27.2	די מסכים
37.4		42.3	מסכים בהחלט
4		1.3	לא יודע / מסרב
100		100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

13.3. לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב. דיון בעמ' 70

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	*2006	2005	*2004	*2003	
41.9	33.9	ל"נ	28.0	31.7	ל"נ	ל"נ	26.5	ל"נ	26.2	19.9	מסכים
16.2	17.2		19.9	16.1			23.6		30.1	34.3	די לא מסכים
-	-		-	-			13.3		10.8	11.8	לא בטוח*
17.4	20.2		20.8	19.7			19.3		16.8	23.1	די מסכים
19.7	22.6		28.0	29.2			16.9		15.7	10.8	מסכים בהחלט
4.8	6.1		3.3	3.3			-		-	0.4	-
100	100	100	100			100		100	100	סך הכול	

* בשנים 2003, 2004 ו-2006 היו 5 קטגוריות תשובה ובנוסף מעט אחר: בהחלט לא מסכים, לא מסכים, לא בטוח, מסכים, מסכים בהחלט. בתרשים 36 חולקה קטגוריית האמצע "לא בטוח" באופן פרופורציונלית בין המסכימים למתנגדים לצורך השוואה לשנים המאוחרות יותר.

13.4. על הממשלה לעודד הגירת ערבים מהארץ.* דיון בעמ' 136

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
34.0	ל"נ	ל"נ	25.2	24.9	26.9	27.2	25.8	27.2	27.5	27.4	בכלל לא מסכים
15.8			19.1	16.8	15.6	15.8	12.2	14.4	12.1	15.3	די לא מסכים
16.3			19.2	20.2	18.7	18.8	18.3	18.5	18.2	24.1	די מסכים
27.5			31.5	33.4	35.8	33.7	41.8	37.7	39.2	32.5	מסכים בהחלט
6.4			5.0	4.7	3.0	4.5	1.9	2.2	3.0	0.7	לא יודע / מסרב
100			100	100	100	100	100	100	100	100	100

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

דיון בעמ' 68

13.5. היום אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל.

2013	2012	2011	2010	
37.0	ל"נ	11.1	25.6	בכלל לא מסכים
18.3		26.3	22.7	די לא מסכים
-		16.9	-	(לא בטוח)
20.4		27.6	23.2	די מסכים
17.7		15.3	23.6	מסכים בהחלט
6.6		2.8	4.9	לא יודע / מסרב
100		100	100	סך הכול

13.6. למי שבחר שלא לשרת בצה"ל לא צריכה להיות זכות לבחור ולהיבחר לכנסת.

2013	2012	2011	*2010	
36.4	ל"נ	ל"נ	52.3	בכלל לא מסכים
15.4			די לא מסכים	
14.0			39.0	די מסכים
28.0			מסכים בהחלט	
6.2			8.7	לא יודע / מסרב
100			100	סך הכול

* ב-2010 היו רק שתי קטגוריות תשובה: מסכים / לא מסכים.

דיון בעמ' 230

14. כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך?

2013	2012	
20.2	21.1	קבוצה חזקה
34.5	43.8	קבוצה די חזקה
21.4	17.3	קבוצה די חלשה
15.2	11.7	קבוצה חלשה
8.7	6.1	לא יודע / מסרב
100	100	סך הכול

15. במקרה של סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לבין ההלכה היהודית, האם יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה או שיש להעדיף את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית?*

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003
42.7		49.7					45.1	55.4	47.9	42.4
21.1		26.5					25.1	20.8	23.6	34.1
28.2	ל"נ	21.0	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	29.3	23.0	27.4	23.2
2.1		ל"נ								
5.9		2.8					0.5	0.8	1.1	0.3
100		100					100	100	100	100

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

16. אקרא לך את מה שהרכיב שנים נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי על כל אחד מהם עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש היום:

16.1. המתח בין מזרחים לאשכנזים

2013	2012	
29.0	23.3	חזק
38.5	42.6	בינוני*
23.8	30.3	חלש
2.9	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
5.8	3.8	לא יודע / מסרב
100	100	סך הכול

* ב-2012: ככה־ככה.

16.2. המתח בין דתיים לחילונים

2013	2012	
55.7	59.7	חזק
30.6	28.9	בינוני*
7.9	9.5	חלש
1.9	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
3.9	1.9	לא יודע / מסרב
100	100	סך הכול

* ב־2012: ככה־ככה.

16.3. המתח בין ימין לשמאל מדיני־ביטחוני

2013	2012	
50.5	51.8	חזק
32.4	33.3	בינוני*
9.8	10.5	חלש
1.8	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
5.5	4.4	לא יודע / מסרב
100	100	סך הכול

* ב־2012: ככה־ככה.

16.4. המתח בין עשירים לעניים

2013	2012	
57.9	55.7	חזק
26.6	29.4	בינוני*
8.1	11.9	חלש
3.0	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
4.4	3.0	לא יודע / מסרב
100	100	סך הכול

* ב־2012: ככה־ככה.

16.5. המתח בין יהודים לערבים

2013	2012	
68.0	70.6	חזק
23.8	21.8	בינוני*
3.2	5.5	חלש
1.3	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
3.7	2.1	לא יודע / מסרב
100	100	סך הכול

* ב-2012: ככה-ככה.

24. האם היה מפריע לך או לא היה מפריע לך לקבל כשכנים שלך?*

דיון בעמ' 125

24.1. מי שלא שומר שבת וחג*

2013	2012	2011	2010	
10.3	ל"נ	ל"נ	9.6	היה מפריע לי
-			23.6	לא אכפת לי
88.8			65.2	לא היה מפריע לי
0.9			1.6	לא יודע / מסרב
100			100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

24.2. חרדים*

2013	2012	2011	2010	
20.8	ל"נ	ל"נ	22.6	היה מפריע לי
-			23.0	לא אכפת לי
77.0			52.2	לא היה מפריע לי
2.2			2.2	לא יודע / מסרב
100			100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

24.3. משפחה ערבית*

2013	2012	2011	2010	
47.6	ל"נ	ל"נ	44.8	היה מפריע לי
-			16.8	לא אכפת לי
48.3			35.5	לא היה מפריע לי
4.1			2.9	לא יודע / מסרב
100			100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

24.7. משפחה יהודית*

2013	2012	2011	2010	
41.9	ל"נ	ל"נ	48.6	היה מפריע לי
-			32.2	לא אכפת לי
48.4			16.9	לא היה מפריע לי
9.7			2.3	לא יודע / מסרב
100			100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים ערבים בלבד.

24.5. עובדים זרים*

2013	2012	2011	2010	
52.8	ל"נ	ל"נ	39.1	היה מפריע לי
-			21.9	לא אכפת לי
43.7			36.2	לא היה מפריע לי
3.5			2.8	לא יודע / מסרב
100			100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה לכלל המדגם.

24.6. זוג הומוסקוטאלים שחיים ביחד

2013	2012	2011	2010	
32.9	ל"נ	ל"נ	34.8	היה מפריע לי
-			20.6	לא אכפת לי
63.1			41.9	לא היה מפריע לי
4.0			2.7	לא יודע / מסרב
100			100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה לכלל המדגם.

דיון בעמ' 129

32. באיזו מידה, לדעתך, אנשי כל אחת מהקבוצות הבאות מוכנים לפשרה בנושאים חשובים להם כדי להגיע לבסיס מוסכם שיאפשר לכולם לחיות כאן יחד?

32.1. הערבים אזרחי ישראל

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	
19.8	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	15.3	במידה רבה
24.6						26.7	במידה מסוימת
19.2						26.8	במידה מעטה
26.9						24.5	כלל לא מוכנים לפשרה
9.5						6.7	לא יודע / מסרב
100						100	סך הכול

32.2. היהודים אזרחי ישראל

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	
29.7	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	22.3	במידה רבה
36.7						44.1	במידה מסוימת
15.6						20.9	במידה מועטה
9.1						7.1	כלל לא מוכנים לפשרה
8.9						5.6	לא יודע / מסרב
100						100	סך הכול

32.3. דתיים

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	
15.9	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	14.0	במידה רבה
26.0						27.1	במידה מסוימת
22.3						29.8	במידה מועטה
25.2						20.3	כלל לא מוכנים לפשרה
10.6						8.8	לא יודע / מסרב
100						100	סך הכול

32.4. אנשי ימין

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	
18.3	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	12.5	במידה רבה
26.1						29.3	במידה מסוימת
23.7						27.9	במידה מועטה
20.3						19.5	כלל לא מוכנים לפשרה
11.6						10.8	לא יודע / מסרב
100						100	סך הכול

32.5. חילונים

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	
33.8	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	21.4	במידה רבה
35.4						46.7	במידה מסוימת
13.0						18.6	במידה מועטה
6.7						4.9	כלל לא מוכנים לפשרה
11.1						8.4	לא יודע / מסרב
100						100	סך הכול

32.6. אנשי שמאל

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	
36.3						30.2	במידה רבה
24.6						30.8	במידה מסוימת
14.6	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	19.0	במידה מועטה
13.0						7.9	כלל לא מוכנים לפשרה
11.5						12.1	לא יודע / מסרב
100						100	סך הכול

33. כשאתה משווה את הפוליטיקאים בישראל היום למה שאתה זוכר או יודע על הפוליטיקאים של ישראל בעבר, האם אלה של היום:

דיון בעמ' 50

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	
12.6						3.5	יותר טובים
31.4						23.5	אותו הדבר
44.4	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	66.4	פחות טובים
11.6						6.6	לא יודע / מסרב
100						100	סך הכול

נספח 3: הרכב החברתי-דמוגרפי של כלל המדגם (באחוזים)

מדגם 2013	מין
48.5	גברים
51.5	נשים
100	סך הכול
גיל	
16.8	24-18
21.2	34-25
18.5	44-35
15.0	54-45
13.6	64-55
14.9	+65
100	סך הכול
השכלה	
9.6	יסודית או תיכונית חלקית
10.9	תיכונית מלאה ללא תעודת בגרות
24.8	תיכונית מלאה עם תעודת בגרות
10.7	על-תיכונית (סמינר למורים, בי"ס לאחיות, בי"ס להנדסאים, ישיבה)
7.9	השכלה אקדמית חלקית
29.2	תואר אקדמי מלא, תואר ראשון ומעלה
6.9	לא השיבו
100	סך הכול
הכנסה חודשית למשק הבית	
37.4	מתחת לממוצע
23.1	כמו הממוצע
22.7	מעל הממוצע
16.8	לא השיבו
100	סך הכול

לאום	
84.4	יהודים ואחרים ¹
15.6	ערבים
100	סך הכול
דת (ערבים)	
72.4	מוסלמים
7.6	נוצרים
5.8	דרוזים
14.2	אחר (חסר דת) / מסרב להשיב
100	סך הכול
מוצא עדתי (יהודים – לפי יבשת הלידה של המרוואיין; ילידי ישראל – לפי יבשת לידת האב) ²	
29.5	ישראל-ישראל
27.8	ילידי אירופה-אמריקה
19.0	ילידי ישראל – אירופה-אמריקה
5.9	ילידי אסיה-אפריקה
12.4	ילידי ישראל – אסיה-אפריקה
5.4	לא יודע / מסרב
100	סך הכול
ותק בארץ (יהודים) ³	
81.8	ילידי הארץ או ותיקים (שהגיעו לפני 1990)
18.2	עולים (1990 ואילך)
100	סך הכול

1 ה"אחרים" מוגדרים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה "נוצרים לא ערבים" או "חסרי דת". שיעור של 2.6% מה"יהודים ואחרים" במדגם הגדירו כך את עצמם.

2 ילידי חבר המדינות/ברית המועצות לשעבר וילידי ישראל שאביהם נולד שם נכללו בלוח זה בקטגוריית ילידי אירופה-אמריקה וילידי ישראל-אירופה אמריקה, בהתאמה.

כאשר משווים את מדגם 2013 לפי מקום לידה ומוצא האב לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, יש חוסר מסוים של ילידי אסיה-אפריקה וצאצאיהם ילידי ישראל ועודף קטן בילידי אירופה-אמריקה וצאצאיהם ילידי ישראל ובילידי ישראל דור שני.

3 במדגם היה עודף מסוים של עולי חבר המדינות/ברית המועצות לשעבר.

נספח 4: התפלגות המשתנים של ההגדרות העצמיות (באחוזים)

לוח 1: מידת דתיות*

9.4	חרדי
1.8	תורני/חרדי לאומי (חרד"לי)
9.0	דתי (דתי לאומי)
15.1	מסורתי דתי
13.0	מסורתי לא דתי
49.1	חילוני
2.6	אחר (רשום כחסר דת או נוצרי לא ערבי)
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

לוח 1א: זרמים ביהדות*

יהודים	
56.7	לא מרגיש שייך לשום זרם
26.5	מרגיש שייך לזרם האורתודוקסי
3.2	מרגיש שייך לזרם הקונסרבטיבי
4.0	מרגיש שייך לזרם הרפורמי
9.6	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

לוח 2: הגדרה עצמית על רצף ימין-שמאל מבחינה מדינית-ביטחונית*

29.1	ימין
20.7	ימין מתון
23.9	מרכז
8.3	שמאל מתון
7.8	שמאל
10.2	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

לוח 2א: מחנה פוליטי ודתיות*

מחנה פוליטי	חרדי	חרדי לאומי	דתי	מסורתי דתי	מסורתי לא דתי	חילונים	אחר	סך הכול
ימין	14.3	3.3	20.8	20.4	10.6	29.0	1.6	100
ימין מתון	9.7	2.9	8.6	25.7	14.9	36.6	1.6	100
מרכז	5.9	0.5	4.9	9.4	18.2	60.1	1.0	100
שמאל מתון	4.4	0	0	5.9	2.9	85.3	1.5	100
שמאל	3.0	0	0	6.1	6.1	74.2	10.6	100

* הניתוח נעשה על מרואיינים יהודים בלבד, היות ששאלות אלה הוצגו למרואיינים היהודים בלבד.

לוח 3: מיקום עצמי על רצף הגדרה עצמית: מ-1) – תמיכה רבה במעורבות הממשלה בשוק; עד 5) – תמיכה רבה בשוק חופשי, ללא מעורבות ממשלתית בנושאים כלכליים-חברתיים

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
19.7	27.3	26.2	1. סוציאלי-דמוקרטיה: תמיכה רבה מאוד בהתערבות גדולה של המדינה בנושאים כלכליים-חברתיים
6.9	11.3	10.6	2
27.6	40.7	38.6	3
21.1	9.4	11.2	4
3.0	11.3	10.0	5. שוק חופשי: תמיכה רבה מאוד באי-התערבות של הממשלה בנושאים כלכליים-חברתיים
21.7	0	3.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

לוח 4: מיקום עצמי על רצף השיוך העצמי לקבוצה חזקה או חלשה בחברה הישראלית, (כלל המדגם)

2012	2013	
21.1	20.2	לקבוצה חזקה*
43.8	34.5	לקבוצה די חזקה
17.3	21.4	לקבוצה די חלשה
11.7	15.3	לקבוצה חלשה
6.1	8.6	לא יודע
100	100	סך הכול

* רוב הציבור בישראל – 54.7% – משייכים את עצמם לשתי הקבוצות החזקות, אולם בהשוואה לשנה שעברה נמצאה ירידה מובהקת בתחושה זו (ב-2012 שייכו את עצמם 64.9% לשתי הקבוצות החזקות). עיקר הירידה ניכר בקבוצה שמרגישה "די חזקה". מנגד, שיעור המשייכים את עצמם לקבוצה הדי חלשה והחלשה עלה (36.7% ב-2013, לעומת 29% ב-2012).

לוח 4א: פילוח השיוך החברתי העצמי לקבוצות חברתיות חזקות או חלשות לפי מאפיינים חברתיים-דמוגרפיים או חברתיים-פוליטיים (כלל המדגם)

סך הכול	לא יודע / מסרב	קבוצה חלשה	קבוצה די חלשה	קבוצה די חזקה	קבוצה חזקה	
100	8.6	15.3	21.4	34.5	20.2	כלל המדגם
						לאום
100	8.4	15.9	18.5	35.7	21.5	יהודים
100	9.8	11.6	37.4	27.7	13.5	ערבים
						ותק בארץ (יהודים)
100	5.5	34.4	21.5	23.3	15.3	עולים מ-1990 ואילך
100	9.2	11.5	17.8	38.7	22.8	ילידי ישראל וותיקים שעלו לפני 1990
						גיל
100	7.2	8.9	22.6	36.3	25.0	24-18
100	9.0	11.8	27.8	33.5	17.9	34-25
100	7.7	17.9	19.6	29.3	25.5	44-35
100	7.3	21.2	15.2	35.8	20.5	54-45
100	14.6	16.2	20.6	34.6	14.0	64-55
100	7.4	17.6	19.6	39.2	16.2	+65
						מיץ
100	7.6	16.0	21.6	35.2	19.6	נשים
100	9.8	14.6	21.0	33.8	20.8	גברים
						השכלה
100	9.4	18.1	25.0	28.9	18.6	עד תיכונית ללא בגרות
100	7.1	14.5	21.9	34.6	21.9	תיכונית מלאה או על-תיכונית ואקדמית חלקית
100	7.2	15.4	16.8	40.1	20.5	אקדמית מלאה
						הכנסה משפחתית
100	3.4	32.2	26.9	19.7	17.8	הרבה מתחת לממוצע
100	3.6	12.7	29.7	38.2	15.8	מעט מתחת לממוצע
100	11.7	10.4	22.5	38.1	17.3	כמו הממוצע
100	3.3	6.3	19.0	45.2	26.2	מעט מעל הממוצע
100	7.1	14.1	9.1	34.3	35.4	הרבה מעל הממוצע

סך הכול	לא יודע / מסרב	קבוצה חלשה	קבוצה די חלשה	קבוצה די חזקה	קבוצה חזקה	
עמדה פוליטית (יהודים)						
100	8.7	17.1	16.7	32.2	25.3	ימין
100	5.2	15.5	21.8	39.7	17.8	ימין מתון
100	10.5	12.4	18.9	38.3	19.9	מרכז
100	10.2	8.7	15.9	44.9	20.3	שמאל מתון
100	4.5	11.9	17.9	37.3	28.4	שמאל
דתיות (יהודים)						
100	8.8	18.6	17.6	35.2	19.8	חילונים
100	9.1	9.1	17.3	40.0	24.5	מסורתיים לא דתיים
100	7.8	11.8	19.7	33.9	26.8	מסורתיים דתיים
100	3.8	10.4	16.9	48.1	20.8	דתיים לאומיים
100	6.7	6.7	13.3	40.0	33.3	תורניים/חרדים לאומיים (חרד"לים)
100	8.9	21.5	29.1	25.3	15.2	חרדים
מוצא (יהודים)						
100	7.7	11.2	21.3	31.3	28.5	ילידי ישראל, אב ילידי ישראל
100	7.8	17.3	16.3	34.6	24.0	ילידי ישראל, אב יליד אסיה-אפריקה
100	8.7	9.4	15.0	46.9	20.0	ילידי ישראל, אב יליד אירופה-אמריקה
100	8.0	14.0	24.0	38.0	16.0	ילידי אסיה-אפריקה
100	11.5	18.4	13.8	42.5	13.8	ילידי אירופה-אמריקה ותיקים (לא כולל עולים מ-1990 ואילך)*

* מצאנו לנכון להציג בנפרד את ילידי אירופה-אמריקה הוותיקים ואת העולים ממוצא זה, שכן תחושותיהם בעניין זה שונות.

- שיעור המרגישים שייכים לשתי הקבוצות החזקות בחברה הישראלית גבוה יותר בקרב יהודים לעומת ערבים, בקרב ותיקים לעומת עולי 1990 ואילך ובקרב צעירים מאוד (18-24) לעומת קבוצות הגיל האחרות.
- שיעור המרגישים שייכים לשתי הקבוצות החזקות עולה עם העלייה ברמת ההשכלה וברמת ההכנסה.
- קבוצת המוצא המשייכת את עצמה בשיעור הגבוה ביותר לקבוצה החזקה היא של ילידי ישראל ממוצא אשכנזי, ואחריה ילידי ישראל האחרים – דור שני וצאצאים לאב ממוצא אסיה-אפריקה. הקבוצה המשייכת את עצמה לקבוצה החלשה בשיעור הגבוה ביותר היא של ילידי חו"ל (הוותיקים בישראל) – ממוצא אשכנזי וממוצא מזרחי במידה דומה.

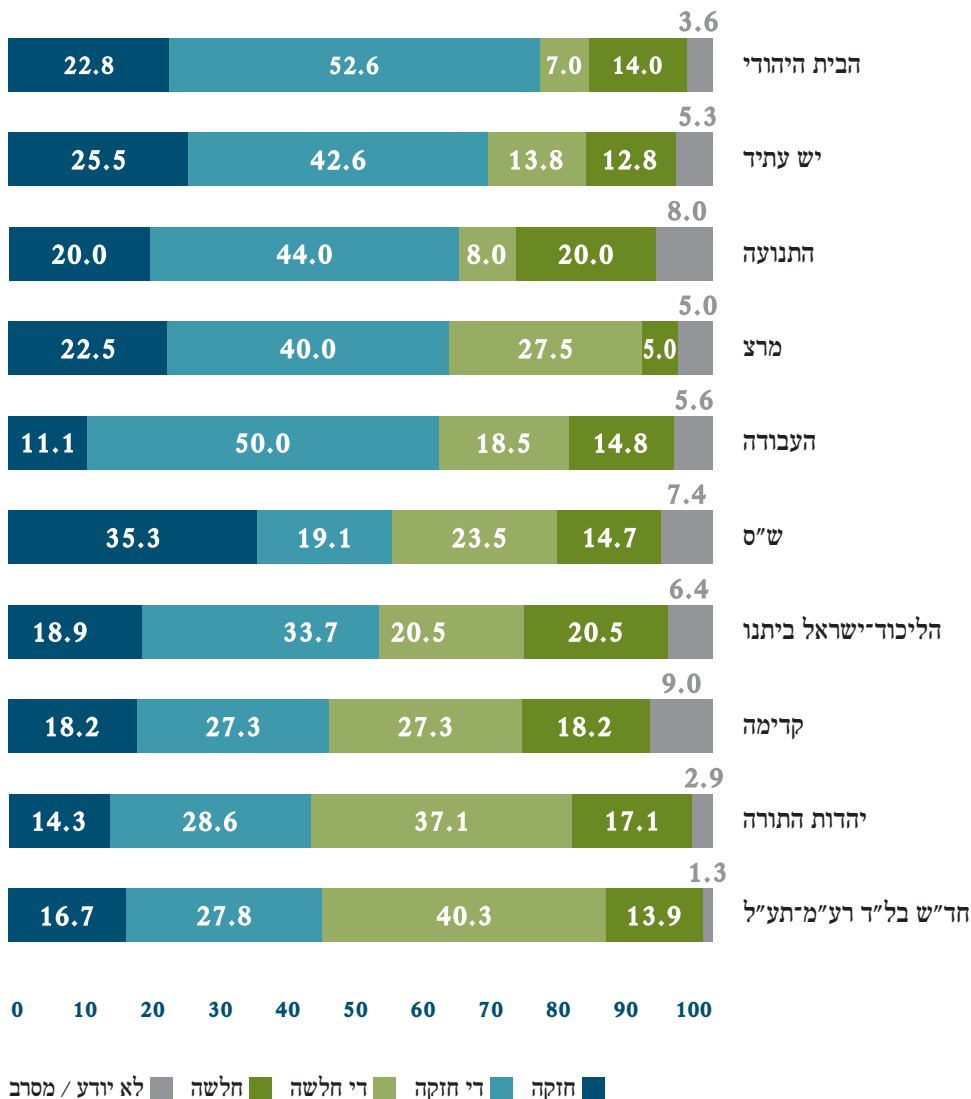
- במדר 2013 לא נמצאו הברלים בין גברים לנשים בשיעורי השיוך העצמי לקבוצה חזקה או חלשה.
- מבחינת העמדות המדיניות: שיעור גבוה במעט של מי שממקמים את עצמם בשמאל מרגישים שייכים לקבוצות החזקות, בהשוואה למי שממקמים את עצמם במרכז או בימין.
- מבחינת דתיות: שתי הקבוצות המשייכות את עצמן לקבוצות החזקות בחברה הישראלית בשיעורים הגבוהים ביותר הן הדתית-לאומית והתורנית/חרדית (חרד"לית). החרדים משייכים את עצמם לקבוצות החלשות בשיעורים גבוהים יותר מהקבוצות האחרות, ואחריהם בשיעור המשייכים את עצמם לקבוצות החלשות – החילונים.

**לוח 34: שיעור המרגישים שייכים לשתי הקבוצות החזקות;
לפי דתיות ולפי עמדה פוליטית; 2013 לעומת 2012
(באחוזים)**

2012	2013	
דתיות (יהודים)		
71.9	55.0	חילונים
62.9	65.5	מסורתיים לא דתיים
67.3	60.7	מסורתיים דתיים
68.6	68.9	דתיים לאומיים
83.3	73.3	תורניים/חרדים לאומיים (חרד"לים)
60	40.5	חרדים
עמדה פוליטית (יהודים)		
71.7	57	ימין
70.2	58.2	מרכז
72.9	66.2	שמאל

בדקנו את הקשר בין שיוך עצמי לקבוצה חזקה או לקבוצה חלשה בחברה הישראלית לבין ההצבעה בבחירות האחרונות (2013). תרשים 97 מציג זאת בבהירות ומלמד על קיומן של 4 קטגוריות (ראו להלן):

תרשים 97: שיוך עצמי לקבוצות חזקות וחלשות (כלל המדגם; לפי הצבעה בבחירות 2013; באחוזים)

בקטגוריה הראשונה נכללות המפלגות שבוחריהן מרגישים במידה הרבה ביותר כמי ששייכים לקבוצות החזקה או הדי חזקה בחברה הישראלית – הבית היהודי (75.4%) ויש עתיד (68.1%). יש לשער שתחושת החזק של הבוחרים הללו נובעת הן מן העוצמה הפוליטית של המפלגות שהם הצביעו בשבילן בעקבות הבחירות האחרונות הן מן המעמד הכלכלי-חברתי שלהם עצמם.

בקטגוריה השנייה בשיעור הבחורים שמרגישים שייכים לקבוצות החזקות נמצאים בוחרי מפלגות שאף על פי שהבחירות לכנסת ה-19 לא היטיבו עמן מאוד והן נותרו באופוזיציה, בכל זאת בוחריהן נמנים עם השכבות הגבוהות יותר בסולם המעמד הכלכלי-חברתי בישראל – מרצ ומפלגת העבודה.

בקטגוריה השלישית – שבה רק קצת מעט יותר ממצצית מהמצביעים משייכים את עצמם לקבוצות חזקות – נמצאות ש"ס (54.4%) ומפלגת השלטון המרכזית הליכוד-ישראל ביתנו (52.6%). הממצא הזה מפתיע שכן מדובר לא רק במפלגת השלטון המרכזית (הליכוד-ישראל ביתנו) ובמפלגה שהייתה שותפה במרבית הממשלות האחרונות (ש"ס). נראה שאת תחושת בוחריהן ביחס למעמדם על הרצף קבוצה חזקה-חלשה אפשר להסביר בהיחלשות הכוח הפוליטי של כל אחת משתי המפלגות בעקבות הבחירות האחרונות וגם במצב הכלכלי-חברתי של רבים מהבוחרים שלהן.

בקטגוריה הרביעית נמצאות המפלגות שרק מיעוט מבוחריהן משייכים את עצמם לקבוצות החזקות ושמעמדן נחלש מאוד בעקבות הבחירות האחרונות: קדימה, יהדות התורה והמפלגות הערביות חד"ש, בל"ד ורע"מ-תע"ל. את מיצובם של מצביעי קדימה – שפחות ממצצית מהם (45.5%) משייכים את עצמם לקבוצות חזקות – ניתן להסביר כתוצאה של היחלשות המפלגה. רוב מצביעי יהדות התורה (54.2%), כמו גם רוב מצביעי המפלגות הערביות (54.2%), משייכים את עצמם לקבוצות החלשות – צירוף של מעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר ותחושת הדרה פוליטית מתמשכת (ערכים) או בעקבות הוצאתם מן הקואליציה (יהדות התורה).

צוות מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013

פרופ' תמר הרמן היא המנהלת המדעית של מרכז גוטמן לסקרים במכון הישראלי לדמוקרטיה, עמיתה בכירה במכון ופרופסור מן המניין למדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה.

אלה הלר היא רכזת הסקרים של מרכז גוטמן לסקרים ושימשה בעבר מנהלת המחקר במכון הסקרים של "מודיעין אזרחי" וחוקרת בכירה במרכז המחקר והמידע של הכנסת.

ד"ר ניר אטמור הוא חבר בצוות המחקר "תיקון שיטת הממשל בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה ומרצה במכללה האקדמית צפת.

יובל לבל הוא חבר בצוות המחקר "שיקום האמנה החברתית" במכון הישראלי לדמוקרטיה ומרכז קורסים בתחום מדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה.

مؤشر الديمقراطية الإسرائيلية 2013 تامار هيرمن، إيليا هيلر، نير أتمور، يوفال ليبيل

تبصّرات واستنتاجات أساسية

تشير نتائج استطلاع مؤشّر الديمقراطية الإسرائيلية لعام 2013 إلى العديد من التوجهات، وتبرز من خلالها ظواهر لافتة وجديرة بالذكر في سياق مواقف الجمهور في إسرائيل بشأن مواضيع ذات صلة بالديمقراطية الإسرائيلية:

1. بالرغم من المفاجآت الانتخابية التي حملتها في طياتها انتخابات سنة 2013، والتغييرات الكبيرة في تشكيلة الحكومة، إلا إن هذه الانتخابات ونتائجها لم تجلب معها، ولم تحدثتود إلى، تغييرات في مواقف الجمهور بشأن المواضيع التي يفحصها المؤشر، إذ كانت التغييرات في معظم المواضيع معتدلة، مقارنة بالسنوات السابقة. وفي المواضيع التي تم رصد تغييرات فيها، يجب انتظار نتائج فحوصات أخرى، ليتسنى الجزم، بدرجة مقبولة من التأكد والحذر، بأننا بالفعل بصدد تحول حقيقي في مستوى الوعي والموقف. ويشار مثالا على ذلك، إلى التحسن المعين الذي رصدناه في النظرة العامة تجاه السياسيين على أنهم يعملون جاهدين ويؤدّون مهامهم بصورة لائقة، أو تعزّز إحساس المواطنين بقدرتهم على التأثير السياسي.

للأمور الواردة هنا أهمية كبرى على ضوء النزعة السائدة في الإعلام وفي أوساط بعض صانعي القرارات، للقول بأن الرأي العام هو بمثابة دوّارة الريح التي تغير اتجاهها باستمرار. ولكن التحليل التالي يظهر، وليس للمرة الأولى، وجود علاقة واضحة وثابتة بين المواقف ومتغيرات الخلفية، مثل: القومية (يهودي، عربي)، درجة التدنّ، المكانة الشخصية ضمن فئة اجتماعية قويّة أو ضعيفة أو على محور يمين - يسار سياسي - اجتماعي. لذلك من الواضح أننا لسنا بصدد علاقات وليدة الصدفة، بل هي وجهات نظر جذورها عميقة ومن الصعب "هندستها" أو التلاعب بها، إلا إذا طرأ تغيير فعلي في الواقع الذي يعمل فيه الأشخاص الذين أجريت معهم المقابلات.

2. القرب من موعد الانتخابات الأخيرة (2013)، ونتائجها الدراماتيكية، يطرحان سؤالاً عما إذا كان الجمهور يعتقد أنه قد نشأت في إسرائيل "سياسة جديدة"، وإذا كان الأمر كذلك، فما هو موقفه منها. اتضح أنه بالرغم من أن الرأي السائد يرى السياسة الجديدة على أنها ظاهرة إيجابية (تم التعرف على 8 فئات فرعية في هذه الإيجابية)، إلا أن أغلبية قليلة فقط تعتقد أنّ الانتخابات الأخيرة عكست سياسة جديدة كهذه. ففي أوساط الفئات الضعيفة أو التي جرى إقصاؤها (ذوي الدخل المنخفض، العرب، من ينسبون أنفسهم لفئات اجتماعية ضعيفة وغيرهم)، يمثل من يعتقدون أن نتائج الانتخابات الأخيرة تشير إلى احتمال ظهور سياسة جديدة نسبة قليلة نسبياً. أي أنّ أبناء الفئات الضعيفة وتلك التي يتم إقصاؤها، لا يتوقّعون أن تحمل نتائج انتخابات 2013 حلولا لمشاكلهم.

3. خلافاً لما يبرز غير مرة في الإعلام، فإنّ الجمهور اليهودي (وعليه، مجمل العينة أيضاً، لأن اليهود أغلبية في العينة، مثلما هم في الواقع الإسرائيلي) يميل إلى تشخيص الوضع العامّ في الدولة على أنّه متوسط (بين بين)، أي أنّه ليس راتعاً ولكنّه ليس داكناً أيضاً. معنى ذلك أنّ النتائج التي حصلنا عليها لم تتغيّر تقريباً قياساً بالسنة الماضية. في المقابل، فإنّ الجمهور العربي، الموجود على الدوام في وضع الأقلية ذات المكانة الضعيفة بنظر الجمهور (سنتوسع في ذلك لاحقاً)، يميل إلى تعريف الوضع العامّ كوضع أكثر سلبية، مع أننا رصدنا في هذه الحالة أيضاً ميولاً قوية باتجاه الوسط، علماً بأنّ الفئة التي ترى وبوضوح أنّ الوضع أسوأ هي فئة الشباب، لكن الخبر السيئ بالنسبة لمن يتوقعون أنّ ذلك سيحرك الشباب للعمل، يتمثل في أنهم على طول هذا الاستطلاع لا يظهرون أي دافع لزراعة النظام القائم، أو حتى تحدي ميزاته الأساسية، لإحداث تغيير جذري في الموقف.

4. وإذا كنا قد تطرقنا إلى فئة الشباب، فإنّ أبرز النتائج على طول الاستطلاع، هي ميل هذه المجموعة في أوساط اليهود إلى التعبير عن مواقف تتراوح بين قومية وقومية منطرفة، أكثر من الفئة العمرية الأكبر سناً. هنالك تفسير واحد لذلك وهو الحضور الديمغرافي الأكبر للمتدينين واليهود المتزمتين دينياً (الحرديم) في هذه الفئة، بسبب نسبة الولادة العالية عند هذه الفئات، ولأنّ هذه الفئات تتبنّى، وبشكل واضح وأكثر من غيرها من الفئات، مواقف تتراوح بين قومية وقومية منطرفة. وبالرغم من ذلك، إلا إنّ النتائج تتعدى ما يمكن إرجاعه إلى الناحية الديمغرافية. فالشباب اليهود - ويبدو أنّ ذلك يسر غالبية الناس ويحزن قلة منهم - أقلّ تسيّساً من كبار السن، لكنهم وبوضوح "يهود وطنيون" أكثر، وكظاهرة شاملة لأبناء جيلهم، يريدون دولة تكون أكثر يهودية. وفي الوقت نفسه، فإنّ مدى التزامهم بالقيم الديمقراطية، كفتة عمرية وليس بالضرورة كأفراد، أقلّ من مدى التزام جيل آبائهم أو أجدادهم.

في مواضيع كثيرة أخرى تشبه الفئة العمرية الشابة إلى حد كبير الفئات العمرية الأخرى، وبالتالي يبدو مستوى انسجامها مع التيار المركزي في المجتمع الإسرائيلي اليهودي عالياً. وبسبب صغر العينة العربية (والتي يماثل حجمها النسبي للجمهور العربي من بين كبار السن في إسرائيل، أي حوالي 15%)، فمن الصعب علينا الجزم بالنسبة لمواقف فئة الشباب العربية. وبالرغم من ذلك، وكما هو مفصّل في التقرير، توجد إشارات هنا وهناك إلى انسجام هذه المجموعة إلى حد كبير مع فئة الأصيل التي تنتمي إليها، مع ميل أوضح، مقارنة بكبار السن في الوسط العربي، إلى التعبير عن عدم الارتياح وعن الشعور بالاعتراب بالنسبة للدولة.

5. عندما يدور الحديث عن حالة الديمقراطية الإسرائيلية، فإنّ التقديرات أقلّ إيجابية. والنقص الأساسي الظاهر للعيان، وفق إجابات من أجريت معهم المقابلات، هو في حق العيش بكرامة، أي في الجانب الاقتصادي - الاجتماعي. أما عندما يدور الحديث عن القيم الديمقراطية، مثل حرية التعبير أو حرية الانتظام، فإنّ الوضع جيد نسبياً حسب رأي من أجريت معهم مقابلات.

6. حين يدور الحديث عن الاعتراب عن الدولة، وكذلك عن اعتزاز الفرد بكونه إسرائيلياً، لا تؤكد نتائج الاستطلاع الصورة القائمة السائدة في الخطاب العام. صحيح أنّ هنالك

انخفاضاً متوالياً معينا في شعور عموم الجمهور بأنه جزء من الدولة ومشاكلها وكذلك بالاعتزاز بكونه إسرائيلياً، لكن إذا تعلق الأمر بالجمهور اليهودي، فإن الانخفاض طفيف، إذ ما زالت الغالبية العظمى تشعر بأنها جزء من الدولة، كما أنها تعتز بكونها إسرائيلية. وفي المقابل، تشير المعطيات إلى أن الشعور في أوساط الجمهور العربي بأنهم جزء من الدولة ومشاكلها، لا يشمل سوى قلة، كما أن الاعتزاز بكونهم إسرائيليين ضعيف، أي أننا بصدد جمهور لا يشعر أنه "في بيته" بالنسبة لجنسيته الإسرائيلية، وهو أمر غير مفاجئ، لأن إسرائيل دولة تعرّف نفسها على أنها دولة "يهودية وصهيونية"، بل إن فئة الأغلبية اليهودية تبدي في معظمها استعداداً لإقصاء المواطنين العرب عن دوائر اتخاذ القرارات في المواضيع المصرية (انظر لاحقاً)، لا بل تبرز لديها رغبة متزايدة، وفي أوساط الشباب، في اعتبار الدولة أكثر يهودية منها ديمقراطية.

7. ثمة نتيجة مثيرة جداً انبثقت عن استطلاع هذه السنة، مفادها أن التصويت في انتخابات الكنيست سنة 2013 ليس متغيراً تفسيرياً جيداً للفروق في مواقف من أجريت معهم المقابلات نحو الكثير من القضايا الرئيسية. أي أنه في مواضيع كثيرة ومركزية، يتضح أن لا فرقا كبيرا بين المصوتين لأحد الأحزاب والمصوتين لأحزاب أخرى، وأنه لا تشابه منهجي بين المصوتين لنفس الحزب، بل وحتى في القضايا التي كان يجوز توقع وجود تباين بين المصوتين للأحزاب المشاركة في الحكومة والمصوتين لأحزاب المعارضة، لم نجد فروقاً كهذه. والاستنتاج الواجب هنا هو أن التصويت في إسرائيل سنة 2013 لا يعكس وجهة نظر واضحة؛ وأن درجة تماهي المصوتين مع الأحزاب منخفضة جداً، ولذلك فإن مواقف الأحزاب، سواء كان في القضايا الداخلية أم الخارجية، ليست متغيراً يملئ على المصوتين مواقفهم؛ وأن الأحزاب لا تشكل بالنسبة لمنتخبيها مصدراً للإلهام السياسي، ولذلك فإن المواقف التي يعبر عنها قادتها هي مواقف غير ملزمة فكرياً، حتى بالنسبة لمن صوت لها.

8. تبين هذه المرة أيضاً أن المتغيرات التفسيرية التي تعتبر "كلاسيكية"، مثل الجنس، الأصل الطائفي، التعليم، الدخل، وفي حالات كثيرة العمر والتصويت، لا تتعدى كونها متغيرات ثانوية، بل إنها لا تؤثر على مواقف الجمهور الإسرائيلي. أكثر المتغيرات تأثيراً في سنة 2013 هي القومية والتعريف الذاتي على المحور العلماني - المتدين، وعلى المحور السياسي - الأمني واليساري - اليميني. أما تأثير متغير المحور اليميني - اليساري اقتصادياً، فيكاد لا يذكر، إذ إن الجمهور الإسرائيلي يميل إلى التجمع في الوسط حول فكرة دولة الرفاه والتحفّظ من الاشتراكية من جهة، ومن السوق الحرة بالكامل من جهة أخرى.

9. يتضح أن التوتر العربي - اليهودي يعتبر حاداً بنظر النسبة الكبرى من الجمهور. ومع ذلك، فقد رصدنا توجهات تتعلق بشبكة العلاقات بين هذين الوسطين، تبدو، ظاهرياً على الأقل، عكسية بل متناقضة. وتتمثل إحدى الظواهر في أن أوساط الجمهور اليهودي أصبحت أكثر تفضيلاً للعنصرين "يهودية" و "ديمقراطية" كل بحد ذاته، في تعريف الدولة، وأقل تفضيلاً للصبغة الدامجة التي تعرّف دولة إسرائيل على أنها دولة "يهودية وديمقراطية"، كذلك وجدنا رغبة واضحة في جعل القضاء الشرعي اليهودي حجر أساس في جهاز القضاء الإسرائيلي. وهناك أيضاً أغلبية قليلة تؤيد تشجيع الحكومة

على إقامة بلدات جديدة في أرجاء البلاد لليهود فقط - أي ليس للعرب. و فقط أقلية تؤيد العنصر الثالث في مشروع القانون "إسرائيل الدولة القومية للشعب اليهودي"، أي إلغاء مكانة اللغة العربية كلغة رسمية في إسرائيل. صحيح أنه يبرز هذا العام انخفاض في نسبة اليهود الذين يؤيدون فكرة تشجيع الحكومة لهجرة العرب من الدولة، لكن بموازاة ذلك فإن الجمهور اليهودي منقسم على نفسه بشأن قضية منح اليهود في البلاد حقوقاً أكثر من الحقوق الممنوحة لغير اليهود. إن كون أكثر من نصف المجيبين على الاستطلاع يرون من اللائق منح اليهود حقوقاً أكثر من غيرهم يعتبر إشكالياً جداً من الناحية الديمقراطية، إذ إن جوهر الديمقراطية هو الحقوق المتساوية لجميع المواطنين، وهذا ما ضمنته أيضاً وثيقة استقلال دولة إسرائيل. تجدر الإشارة في هذا السياق إلى أنه تم هذه السنة تسجيل انخفاض في نسبة الأفراد في الجمهور اليهودي الذين يعتقدون أن الأغلبية اليهودية هي أمر ضروري لاتخاذ قرارات مصيرية في قضايا السلام والأمن وفي قضايا المجتمع والاقتصاد، لكن في الوقت نفسه، تعتقد نسبة كبيرة من اليهود المشاركين في الاستطلاع بأنه في حال تم إجراء استفتاء شعبي للتصديق على معاهدة سلام مع الفلسطينيين، فإنه يجب عدم إشراك العرب فيه. وفي النهاية، يدل مؤشر الديمقراطية 2013 على أن أغلبية في الجمهور اليهودي تعرف الشعب اليهودي "شعباً مختاراً"، وأن هنالك صلة إحصائية مباشرة بين من يتبنون هذا التعريف وبين تأييد عدم شمول العرب في الاستفتاء الشعبي في حال تم إجراؤه، لتتمثل النتيجة في أن مفهوم الشعب المختار منوط بالإقصاء.

10. وبالرغم من ذلك، يتخذ اعتبار التوتر العربي - اليهودي مركزياً شكلاً آخر عندما يتضح أنه في الماضي ومن بين كل "الأخرين" شعر اليهود بعدم الارتياح إزاء السكن بجوار العرب، في حين أنهم اليوم يشعرون بعدم الارتياح للسكن بجوار العمال الأجانب، أما شعورهم بعدم الارتياح للسكن بجوار العرب، فقد تراجع إلى المرتبة الثانية. وبالنسبة للعرب فإن أكثر ما يشعرهم بعدم الارتياح هو السكن بجوار زوجين من المثليين جنسياً، فيما يحتل السكن بجوار اليهود المرتبة الثانية بين الأمور التي تسبب عدم الارتياح.

11. في فحص تصورات فئات في المجتمع الإسرائيلي لقضية مدى استعداد "الأخر" للتسويات من أجل الحياة في إطار مشترك، وجدنا أن العرب يعتقدون أن اليهود على استعداد للتسويات بدرجة أكثر مما يظنّه اليهود بالنسبة للعرب، والمتديبون يقدرون أن العلمانيين على استعداد أكثر للتسويات مقارنة بتقديرات العلمانيين بالنسبة للمتديبين، كما أن اليمينيين يظنون أن اليساريين على استعداد أكثر للتسويات، ومقابل هذا نجد التقديرات العكسية. تؤثر كل هذه الأمور بالتأكيد على تقدير كل مجموعة لفرصها في دعم مكانتها في أنظمة علاقات المساومة القائمة في المجتمع الإسرائيلي.

12. كعادتنا في كل سنة، فحصنا مكانة السياسيين عند الجمهور ومدى الثقة بمؤسسات الدولة. وقد تبين من الفحص أنه بالرغم من اعتقاد الأغلبية بأن السياسيين يهتمون بأنفسهم أكثر من اهتمامهم بمجمل الجمهور، إلا إن هنالك تحسناً ما في تقدير عملهم وفي النظرة القائلة بأن أعضاء الكنيست في المجمل يعملون بجد ويؤدون مهامهم بشكل لائق، مع أنه ويشكل طبيعي هنالك توق وحنين إلى سياسيي الماضي. مع ذلك رصدنا انخفاضاً طفيفاً في ثقة الجمهور بمعظم مؤسسات الدولة والجهاز السياسي التي قمنا بفحصها، وبجميع أصحاب المناصب العامة. ومن غير المفاجئ كون المعطيات تشير

إلى وجود فرق واضح في مستوى ثقة الجمهورين اليهودي والعربي، بمعنى أن العرب، وبإطراد مع توجه الإغتراب والإقصاء الوارد أعلاه، لا يثق معظمهم بأي من المؤسسات السياسية أو أصحاب المناصب السياسية في إسرائيل.

13. بالرغم من مستوى الثقة المنخفض جداً بالأحزاب، ورغم أن التصويت لهذه الأحزاب ليس له نصيب هام في صوغ مواقف الجمهور من المواضيع السياسية، إلا أنه من المهم أن نعلم أن الأغلبية في الجمهور يعتقدون بوجود فروق فعلية بين الأحزاب، وأن هنالك أهمية للتصويت لأي منها. وهنالك أغلبية أيضاً معنية بخفض عدد الأحزاب في الدولة، بحيث تفضل هذه الأغلبية القليل من الأحزاب الكبيرة على الكثير من الأحزاب الصغيرة، كما هي الحال اليوم.

14. وجدنا في هذه السنة ارتفاعاً ما في الإحساس بالقدرة على التأثير المدني على القرارات السياسية، إلا أننا ما زلنا بصدد إحساس ضعيف جداً بالتأثير مقارنة بما هو متوقع في الدولة الديمقراطية. لقد تبين أن الأغلبية، وفي أوساط اليهود والعرب على حد سواء، يشعرون أنهم غير قادرين على التأثير على قرارات الحكومة أو على صانعي القرارات.

15. في المقارنة العالمية السنوية التي أجريناها، لا نملك في جعبتنا أي جديد أو مثير، إذ تقع إسرائيل في معظم المؤشرات في وسط السلم، بجوار الديمقراطيات الحديثة العهد. تتال إسرائيل علامة عالية خاصة في المشاركة السياسية، وعلامات متدنية في منح الحقوق السياسية وفي التوترات على خلفية دينية وقومية.

The Israeli Democracy Index 2013

Tamar Hermann

Ella Heller, Nir Atmor, Yuval Lebel

THE ISRAEL
DEMOCRACY
INSTITUTE

Text Editor (Hebrew): Anat Bernstein
Field Work: Dialog Institute
Statistical Analysis: Ashira Menashe, Hanan Cohen
Series Design: Stephanie and Ruti Design
Cover Design: Tartakover Design, Tal Harda
Cover: Yossi Arza
Typesetting: Irit Nachum
Printed by Offset Natan Shlomo, L.T.D.

ISBN 978-965-519-131-8

No portion of this book may be reproduced, copied, photographed, recorded, translated, stored in a database, broadcast, or transmitted in any form or by any means, electronic, optic, mechanical, or otherwise. Commercial use in any form of the material contained in this book without the express permission in writing of the publisher is strictly forbidden.

Copyright © 2013 by The Israel Democracy Institute (R. A.)
Printed in Israel

To order books and policy papers published by The Israel Democracy Institute:
Tel: 1-800-20-2222, (972)-2-530-0800; Fax: (972)-2-530-0867
e-mail: orders@idi.org.il; website: en.idi.org.il
The Israel Democracy Institute, P.O.B. 4702, Jerusalem 9104602

The Israel Democracy Institute is the recipient of the 2009 Israel Prize for Lifetime Achievement – Special Contribution to Society and State.

All IDI publications may be downloaded for free in full or in part at our website.

Insights and Major Findings

The 2013 *Israeli Democracy Index* points to a number of interesting trends in Israeli public opinion on issues related to Israeli democracy:

- 1. Overall findings** – Despite surprises in the 2013 elections, and far-reaching changes in the government’s makeup, the outcome of the vote did not lead to major swings in public opinion on the topics examined in the survey. In most cases, there were moderate shifts relative to previous years. In areas where changes were identified—for example, a slight improvement in the perception of politicians as hard workers who are doing a good job or a greater belief in the political influence of citizens—further studies are needed to determine, with an appropriate level of validity, whether there is a real change in public opinion and awareness. These indications of opinion stability are highly important, given the common assertion of the media and certain decision makers that public opinion is constantly spinning in different directions. In fact, in the analysis below, clear and consistent connections can be found—not for the first time—between the opinions of respondents on democracy-related issues and background variables, such as national identity (Jew, Arab), level of religiosity, self-identification with stronger or weaker social groups, and self-described location on the left-right spectrum of political and security affairs. It is therefore obvious that these are not random associations but deeply rooted worldviews that are difficult to manufacture or manipulate politically without a genuine shift in the reality of the respondents.
- 2. “New politics”** – The proximity of the survey to the 2013 elections, and their dramatic results raises the question of whether the public believes that a new politics is emerging in Israel, and if so, what they think of it. Although the “new politics” is generally seen as a positive phenomenon (we identified eight subcategories of this favorable attitude), only a small majority of the public believe that the recent elections were in fact a reflection of a new politics. Among the weaker

or excluded groups (low-income individuals, Arabs, those who identify themselves with weak social groups, and so on), the share who believe that the outcome of the recent elections signals a new politics is undeniably low. This means that those in the weak/excluded groups do not expect that the results of the 2013 elections will solve their problems.

3. **Israel's overall situation** – Contrary to the common portrayal in the media, the Jewish public (and thus the total sample, since Jews constitute a majority of the sample, in accordance with their proportion of Israel's population) tends to assess the country's overall situation as average ("so-so"); in other words, the situation in Israel is not glowing, but is not dismal either. In this area, there is virtually no change from last year's findings. By contrast, Israel's Arab population—always a minority whose long-term status is not secure (see below)—tends to define Israel's situation in more negative terms, though here too we found a strong inclination toward the middle response. The group that clearly sees the situation as less good is the younger age cohort; the bad news for those who expect this to spur young people into action, however, is that there is no evidence in the survey to suggest that this group wishes to shake up the system or even challenge its basic elements in order to generate change from the ground up.
4. **The younger age cohort** – A salient finding throughout the survey is the greater tendency of Jewish respondents in the younger age cohort to express views ranging from patriotic to nationalistic compared to the older age groups. One explanation for this is the greater presence of religious and haredi Jews in the younger age cohort because of the higher birth rate among these groups and because these groups are more likely than the other groups to espouse patriotic/nationalistic views. Nonetheless, the finding can be attributed to more than demographics. Young Jews—to the chagrin of some and the satisfaction of others—are perhaps slightly less "political" than their elders (i.e., less interested in politics), but they are unquestionably more "Jewish-patriotic" and as a generation they desire a more "Jewish" state. At the same time, their commitment to democratic values—again, as an

age group and not necessarily as individuals—is less than their parents’ or grandparents’ generation.

In many other respects, the younger age group is quite similar to the other cohorts, such that it appears that their degree of conformity with mainstream Israeli-Jewish society is high. Due to the small size of the Arab sample (which parallels the proportion of Arab citizens in Israel’s adult population at 15%), it is difficult for us to draw conclusions about the views of the younger Arab age group with certainty. However, as detailed in the report, there are some signs here and there that members of this age cohort also conform quite strongly to their group of origin, although they have a more noticeable tendency than older Arab adults to express dissatisfaction with, and alienation from, the state.

5. **The state of Israeli democracy** – Assessments of the state of Israeli democracy were found to be less favorable. The responses to the survey indicate that the chief failing concerns the right to live with dignity. With respect to democratic values such as freedom of religion and freedom of expression and assembly, the situation is seen as appropriate
6. **Being part of the state** – Regarding estrangement from the State of Israel, and conversely, pride in being Israeli, the survey findings do not support the bleak picture common in Israeli discourse. There is, indeed, a small but steady decline in the general public’s feeling that they are part of the state and its problems, and there is a similar decline in the sense of pride in “Israeliness.” With respect to the Jewish public, this is a slight drop; the vast majority still feel themselves to be part of the state and its problems and are proud to be Israeli. By contrast, only a minority in the Arab sample report feeling part of the state and its problems, and pride in being Israeli is quite low. Stated otherwise, this is a population that does not feel “at home” in its Israeli citizenship, which should come as no surprise, since Israel defines itself as a “Jewish and Zionist” state. What is more, the Jewish majority generally expresses a readiness to exclude Arab citizens from decision-making in crucial matters (see below), and has a growing desire, particularly among young adults, for the state to be seen as more Jewish and less democratic.

- 7. Influence of voting patterns** – Of particular interest in this year’s survey is the finding that voting patterns in the 2013 Knesset elections are not a good explanatory variable for differences in the respondents’ positions on major questions. That is to say, on many key topics there are no significant differences between the views of voters for one party and another, and there is no consistent similarity between the opinions of respondents who voted for the same party. Moreover, even on questions where we would expect to find differences between the views of voters for parties in the government and voters for parties in the opposition, significant differences were not found. The resulting conclusion is that voting in Israel in 2013 does not reflect a clear worldview, that voter identification with parties is weak (hence the party’s positions on foreign and domestic issues are not variables that shape voters’ opinions), and that the parties do not serve as political “oracles” for their voters, meaning that the views expressed by party leaders are not ideologically binding—even for their own voters.
- 8. Explanatory variables** – In this survey, as in the past, the so-called “classic” explanatory variables—such as sex, ethnic origin, education, income, and often, age and voting pattern—were shown to have little or no effect on the views of the Israeli public. The variables in 2013 that were found to be particularly influential are tensions between Jews and Arabs, the division between religious and secular Jews, and the differences between right and left on political/security issues. This is in contrast to the right-left division in the economic sphere which was found to have negligible influence because the Israeli public tends to cluster in the middle of the spectrum around the notion of a welfare state, and rejects both socialism and a totally free market.
- 9. The Jewish-Arab divide** – The greatest share of respondents identified the tension between Jews and Arabs as the most serious area of friction in Israeli society. In topics related to the relations between Jews and Arabs, we found trends that are seemingly paradoxical and even contradictory. One phenomenon is the increased preference among the Jewish public for either the “Jewish” or the “democratic”

component in the definition of the State of Israel, alongside a drop in preference for the combined definition of “Jewish and democratic.” Likewise, we found a clear willingness to make Jewish halakhic law (*mishpat ivri*) the cornerstone of the Israeli legal system. A small majority of Jews also favor government backing for the establishment of new communities throughout the country, (by Jews only, not by Arabs). However, only a minority support the third element of the draft bill “Israel: the Nation-State of the Jewish People,” namely, revoking the status of Arabic as an official language of Israel.

While this year there is a decline in the share of Jews who believe that the government should encourage Arab emigration from the state, the Jewish public is divided as to whether Jewish citizens should be given more rights than non-Jewish citizens. The fact that roughly half of the respondents consider the latter to be an acceptable policy is extremely problematic in terms of democracy, since the essence of democracy is the principle of equal rights for all citizens and this principle is enshrined in Israel’s Declaration of Independence.

It should be noted in this context that while a decline was recorded this year in the share of Jewish respondents who hold that decisions crucial to the state in matters of peace and security, and society and economy, must be made by a Jewish majority, a large proportion of the Jewish sample believe that Arabs should not take part in a referendum to approve a peace treaty with the Palestinians, if and when such a referendum is held.

The survey also reveals that a majority of the Jewish public considers the Jews to be the “chosen people,” and that there is a direct correlation between this view and support for excluding Arabs from a possible referendum. This leads us to conclude that this sense of “chosenness” entails the exclusion of others.

Notwithstanding the above, the fact that the largest share of respondents sees Jewish-Arab tensions as the major type of tension in Israeli society takes on a slightly different cast if we

consider the following: whereas in the past, when Jews were asked which type of “other” they would not like to have as a neighbor, they indicated that they would be most bothered by having Arabs as neighbors, today they would be more concerned about living in proximity to foreign workers, with Arabs dropping to second place. Arabs are most disturbed by the prospect of living next to a homosexual couple; having Jewish neighbors now ranks second.

10. Perceptions of willingness to compromise – The question of how much “others” are willing to compromise in the name of coexistence was instructive in terms of how groups in Israeli society view each other. We found that Arab respondents believe that Jews are willing to compromise more than Jews believe the same about the Arabs. Religious Jews hold that secular Jews are more willing to compromise than the converse, and people on the right feel that people on the left are more open to compromise than people on the left feel about the right. All of this, of course, affects each group’s assessment of its chances to advance its status within the existing power relations of Israeli society.

11. Political institutions – As we do every year, we examined the image of politicians in the eyes of the public, and the degree of trust in the institutions of the state. While the majority of respondents feel that politicians are more concerned with themselves than with the public, there has been a certain upswing in the assessment of the performance of politicians and in the perception that Knesset members are generally working hard and doing a good job; however, understandably perhaps, there is nostalgia for the politicians of yesteryear. In addition, we found a slight downturn in the public’s trust in most of the state and political institutions that were studied, as well as in all holders of public office. Not surprisingly, data indicate a clear difference between the levels of trust of the Jewish and Arab populations. Most Arab respondents—in keeping with the feelings of alienation noted above—do not have trust in any of the political institutions or officeholders in Israel.

- 12. Political parties** – Despite the very low level of trust in Israel's political parties and the fact that voter preference does not appear to play a significant role in shaping public opinion on political issues, it is important to note that the majority of those surveyed hold that there are genuine differences between the parties and their vote matters. The majority of respondents are also interested in reducing the number of parties in Israel, and would prefer a few major parties to the numerous small parties in Israel today.
- 13. Influence on policy** – We found a certain increase this year in the feeling that citizens are able to influence political decisions. This feeling, however, is still very low compared with what is expected from a democratic country. It seems that the majority of both Jews and Arabs feel unable to influence government policy or impact the decision-making echelon.
- 14. International indices** – The annual international comparison did not reveal anything exceptional. As was found last year, in most international indices Israel is located roughly at the midpoint of the scale, adjacent to the new democracies. Israel scored particularly high in political participation, and received low marks for civil liberties and religious and ethnic tensions.